

C. FENEȘAN
R. GRĂF

V. M. ZABERCA
I. POPA

DIN ISTORIA CĂRBUNELUI
ANINA 200

MUZEUL DE ISTORIE
AL JUDEȚULUI CARAȘ-SEVERIN
Reșița, 1991

C. FENEȘAN
R. GRĂF

V. M. ZABERCA
I. POPA

DIN ISTORIA CĂRBUNELUI ANINA 200

MUZEUL DE ISTORIE
AL JUDEȚULUI CARAȘ-SEVERIN
Reșița, 1991

Imprimeria de Vest, Oradea C-da. 327/1990.

CĂTRE CITITORI,

Cînd în 1790 sub loviturile insistente de tîrnăcop ale lui Mathias Hammer s-au desprins primii bulgări de cărbune din Munții Aninei, nimănui, nici chiar întreprinzătorului prospector, nu i-a trecut prin gînd că se prefigura un viitor aparte acestor meleaguri. Anul acesta se împlinesc două veacuri de minerit carbonifer pe teritoriul României, debut înregistrat, deci, la Anina-Steierdorf, în Banat. Este un potrivit prilej de a rememora, împreună cu lectorul, istoria locurilor și a celor care au trăit aici, adică a celor ce au conferit, inițial, viața unei localități, apoi prestigiul unui puternic centru minier.

Demersul nostru n-ar fi fost posibil fără insistențele unui om minunat, un împătimit al mineritului, care astăzi însă nu se mai află, din păcate, printre noi: inginerul Titus Radivoi. S-a retras pentru totdeauna în universul subteran, pe care-l îndrăgea atît de mult, dar, de data aceasta, în lumea Marii Tăceri. S-a retras, dar nu înainte de a declanșa scînteia și de a reuni într-un colectiv ce avea menirea cercetării și scrierii istoriei celor două secole de extracție a cărbunelui la Anina. Lucrarea urma să apară într-o altă structură și formă, inclusiv un al doilea volum, cu materiale inedite, dar n-a mai fost posibil, inițiatorul ei neapucînd să-și finalizeze dorința. Oricum, cartea de față este un omagiu binecuvînit celor care trudesc în adîncuri.

Dacă am reușit în intențiile noastre ori ba, stau mărturie paginile ce urmează, aprecierea rămînînd la latitudinea cititorului.

Vom reveni, cît de curînd, cu un al doilea volum (inclusiv ilustrațiile), care va reliefa momente din viața și lupta minerilor anineni pentru împlinirea idealurilor de dreptate, libertate și unitate națională.

AUTORII

Mineritul la Anina de la începuturi pînă la 1855

Mineritul și metalurgia — factori de dezvoltare ai civilizației umane

În cursul evoluției ei sinuoase dar mereu ascendente civilizația umană a parcurs, uneori cu suișuri spectaculoase, alteori cu coborîșuri la fel de imprevizibile, inerente procesului deosebit de complex al nașterii, dezvoltării și maturizării organismului social-economic, politic și cultural diferite etape marcate de fenomene caracteristice pe planul vieții materiale și în același timp pe tărîmul creației spirituale. Astfel, prima mare diviziune socială a muncii — separarea agriculturii ca ramură distinctă, cu rosturi bine stabilite, a activității umane —, urmată de desprinderea meșteșugurilor ca un sector aparte al producției materiale — a două mare diviziune socială a muncii — au determinat în chip hotărîtor evoluția ulterioară a societății omenești. Un moment la fel de hotărîtor nu numai pentru dezvoltarea meșteșugurilor, ci și a societății umane în general, l-a constituit descoperirea metalelor, a mijloacelor și metodelor de extragere, precum și de prelucrare a acestora, realitate care a revoluționat cu adevărat evoluția vieții materiale și spirituale a omului din orînduirea comunei primitive. Odată cu începutul folosirii metalelor, meșteșugurile au înregistrat desprinderea și constituirea ca ramură distinctă a mineritului și, strîns legat de acesta, a prelucrării minereului extras, germenele din care se va dezvolta metalurgia de mai tirziu. Evoluția ulterioară a societății omenești fără minerit și metalurgie a devenit de neconceput. Chiar dacă evoluția acestor ramuri economice fundamentale ale civilizației umane a înregistrat veacuri de-a rîndul un ritm lent în ceea ce privește nivelul tehnic și, în mod implicit, productivitatea lor, chiar dacă mineritul și metalurgia din Europa au înregistrat progrese notabile abia începînd din secolul al XVI-lea, dar mai cu seamă în timpul marii revoluții industriale din secolele XVIII—XIX (fără a mai vorbi de realizările cu adevărat spectaculoase din secolul nostru), extracția minieră și prelucrarea metalelor a sporit necontenit ca însemnătate. Pe bună dreptate a putut să afirme Francesco Grisellini, unul dintre iluminiștii europeni de frunte din secolul al XVIII-lea, că „regnul subteran este întotdeauna locul de unde societatea umană, născută din starea naturală primitivă, obține bunurile sale cele mai trebuincioase. Metalurgia este aceea care dă agriculturii și artelor atît mijloacele de trebuință cît și cele de lux, le dă arme celor ce apără patria și tot ea pune la dispoziția comerțului aurul și argintul. . .”¹

Tradiție și continuitate în mineritul și metalurgia din Banat de la origini pînă la începutul secolului al XVIII-lea

Pe teritoriul României, bogat în diferite resurse ale subsolului, mineritul și metalurgia au o tradiție îndelungată, ale cărei începuturi sînt atestate de vestigiile arheologice încă începînd din mileniul III î.e.n.². Această constatare și-a găsit pe deplin confirmarea și în cazul părții de sud-vest a teritoriului românesc, mai cu seamă a munților metaliferi ai Banatului, unde săpăturile arheologice au pus în lumină o intensă activitate de extracție a minereurilor și de prelucrare a metalelor încă de pe la sfîrșitul neoliticului tîrziu. Epoca bronzului și epoca fierului au aflat apoi, la rîndul lor, un teren de afirmare deosebit de fertil în părțile Banatului.³ Extracția minieră și prelucrarea metalelor pe teritoriul Banatului au cunoscut apoi o perioadă de adevărată înflorire în timpul stăpînirii romane asupra Daciei⁴, ele situîndu-se la nivelul european al vremii. În pofida unor condiții mai puțin prielnice dezvoltării, ca urmare a valurilor succesive de popoare aflate în migrație, activitatea minieră și metalurgică pe teritoriul Banatului din secolul al IV-lea e.n. și pînă în secolul al XIII-lea n-a încetat să constituie una din ocupațiile principale ale populației autohtone stabile⁵. Deși mărturiile documentare arheologice privind extracția minieră și prelucrarea metalelor pe teritoriul Banatului în secolele XIII—XVII sînt pînă în prezent reduse ca număr, ele au totuși darul să ne convingă de continuitatea acestor activități economice de primă importanță⁶. Cercetări recente, întemeiate pe date inedite de arhivă⁷, au dovedit — împreună cu vestigiile arheologice descoperite încă din secolul al XIX-lea⁸ — că, în pofida unei opinii greșit încetățenite, activitatea minieră a continuat în Banat cu intensitate și în timpul dominației otomane. Odată cu ocuparea Banatului de către Habsburgi, în urma războiului austro-turc încheiat cu pacea de la Passarowitz (1718), mineritul și metalurgia — reorganizate pe baze cu totul noi și racordate la nivelul tehnic din Europa centrală a acelei vremi — au fost subordonate intereselor politicii de stat guvernate de preceptele mercantilismului⁹.

Evoluția autorităților miniere centrale și locale în secolul al XVIII-lea și pînă la mijlocul secolului al XIX-lea

În interesul unei înțelegeri cît mai exacte și nuanțate a istoricului extracției miniere la Anina, socotim că nu este de prisos o prezentare succintă a cadrului administrativ și legislativ în care s-au dezvoltat mineritul și metalurgia bănățeană în secolul al XVIII-lea¹⁰. Organizat îndată după ocuparea sa de către imperiali (1716—1717) ca domeniu nemijlocit al Coroanei habsburgice, Banatul a fost subordonat — prin intermediul unei administrații militare (*Banater Landesadministration*), iar apoi, din 1753, civile — forurilor centrale de atunci ale monarhiei, respectiv Consiliul Aulic de Război (*Hofkriegsrat*) și Camerei Aulice (*Hof-*

kammer). Pe plan central conducerea mineritului și metalurgiei din Banat a revenit din 1717 și pînă în 1745 Camerei Aulice vieneze, secondată în anii de început de Comisia Neoacvistică. Odată cu înființarea unui organism central distinct pentru conducerea problemelor montanistice ale monarhiei (6 noiembrie 1745), mineritul și metalurgia din Banat au trecut sub autoritatea Colegiului Aulic de Direcție pentru Monetării și Minerit (*Münz- und Bergwerks-Directions-Hofkollegium*), căruia i-a succedat în 1758 Camera Aulică pentru Monetării și Minerit (*Hofkammer in Münz- und Bergwesen*). Acest for central a condus destinele mineritului și metalurgiei din Banat pînă în 1849, cînd atribuțiile i-au fost preluate de Ministerul Minelor (*Ministerium für Landescultur und Bergwesen*).

Pe plan local, administrația montanistică din Banat a înregistrat numeroase schimbări, determinate înainte de toate de evoluția exploatărilor miniere și a topitoriilor. Încă în decembrie 1717 la Timișoara a fost înființată Comisia bănățeană pentru organizarea mineritului (*Banater Bergwerks-Einrichtungs-Commission*) pusă sub conducerea unui consilier administrativ și încredințată cu redeschiderea minelor afectate de războiul austro-turc, cu refacerea din temelii a topitoriilor existente, cu prospectarea de noi zăcăminte miniere și recrutarea (respectiv colonizarea) forței de muncă necesare, și mai cu seamă calificate. Odată cu organizarea Administrației Țării Banatului (*Banater Landesadministration*), la 23 septembrie 1718, unuia dintre cei doi consilieri civili i-a revenit funcția de inspector minier al Banatului, cu sarcina de a coordona la nivelul provinciei toate problemele din domeniul montanistic. În anul următor (1719) au luat ființă și primele oficii subordonate inspectorului minier al Banatului: oficiul minier superior (*Oberbergamt*) Oravița, oficiile miniere Oravița și Majdanpek (în Serbia, ocupată vremelnic de imperiali între 1718—1739), precum și oficiul administrativ al fierului (*Eisenverweseramt*) de la Bocșa¹¹. Printr-un decret din 15 decembrie 1727 al Camerei Aulice vieneze a fost înființată Direcția Minieră Bănățeană (*Banater Bergwerks-Direction*) ca o secție distinctă a Administrației Țării Banatului, iar cîteva luni mai tîrziu, printr-un alt decret al forului montanistic central (6 martie 1728), a luat naștere Contabilitatea minieră bănățeană (*Banater Bergbuchhalterei*). Din rațiuni de ordin practic, la 30 martie 1747 Oficiul minier superior Oravița a preluat sarcinile Direcției Miniere Bănățene, aflată sub președenția guvernatorului provinciei. Aceleași rațiuni de ordin practic, determinate și de prefacerile din structura administrativă a Banatului, au fost temeiul unirii temporare (1747—1751) a Oficiului minier superior Oravița cu oficiul minier din același loc. În 1760, prin ordonanța minieră Perlas—Stampfer, a fost desființat Oficiul minier superior Oravița, ale cărui atribuții le-a preluat Direcția minieră Bănățeană, prezidată tot de guvernatorul provinciei. Necesități de ordin practic au determinat în anul următor (1761) mutarea Direcției Miniere Bănățene de la Timișoara la Oravița, în centrul regiunii miniere, aceleași rațiuni ducînd în 1771 la reînființarea Oficiului minier superior Oravița. Incorporarea Banatului în Ungaria (1778/1779) n-a afectat structura administrativă a resortului montanistic de acolo, Direcția Minieră Bănă-

țeană (acum în frunte un director) cu oficiile ei subalterne rămânând pe mai departe subordonată în mod nemijlocit Camerei Aulice pentru Monetării și Minerit.

Legislația minieră din Banat

În ceea ce privește cadrul legislativ în care s-a desfășurat în Banat activitatea montanistică, se cuvine subliniat faptul că încă din 1718 aici au fost puse în aplicare prevederile Ordonanței miniere maximiliane (*Maximilianische Bergordnung*) din 1573¹², în vigoare pe tot teritoriul monarhiei habsburgice pînă la mijlocul secolului al XIX-lea. Prevederile acestei legi fundamentale au fost întregite și explicate atît prin decrete ale forului montanistic central, cit și prin dispoziții ale Direcției Miniere Bănățene sau ordonanțe ale unor comisii de inspecție, precum: *Bannatische Bergsystema* elaborată de consilierul administrativ Johann Benedikt von Neffzer (27 iulie 1736), ordonanțele miniere Hehengarten—Rosendorf (19 august 1748), Kempf von Angret (31 mai 1754), Perlas—Stampfer (30 septembrie 1760).

Forța de muncă în mineritul și metalurgia din Banat. Rolul românilor

În ceea ce privește forța de muncă angajată în mineritul și metalurgia din Banat în secolul al XVIII-lea, se cuvine subliniat faptul că, alături de minerii și topitorii colonizați din regiuni cu tradiții montanistice ale monarhiei habsburgice¹³, au activat în număr mereu crescînd românii localnici, care au ajuns să dobîndească în scurtă vreme o calificare corespunzătoare. Elocventă în acest sens este, de pildă, mărturia unui contemporan, care afirmă că românii bănățeni „deși au fost folosiți mai tîrziu în minerit, totuși nu pot fi prea ușor înlocuiți nici cu germani și nici cu sîrbi”¹⁴.

Începuturile exploatării cărbunilor în Europa și a folosirii lor în industria metalurgică

O problemă de maximă importanță pentru dezvoltarea metalurgiei a constituit-o, mai ales din a doua jumătate a secolului al XVII-lea și cu deosebire în secolul al XVIII-lea, înlocuirea combustibilului tradițional de pînă atunci — cărbunele de lemn (mangalul) — necesar procesului de topire a minereurilor, printr-un mijloc de reducere cu putere calorică mai mare și în același timp mai ieftin decît lemnul, respectiv mangalul de pădure. Cu acest prilej atenția celor interesați în grăbirea procesului

de topire a minereurilor și totodată în obținerea unei cantități mai mari de metal de bună calitate s-a oprit asupra cărbunilor minerali. Deși cunoscuți oamenilor încă din antichitatea greco-romană pentru combustibilitatea lor, totuși cărbunii minerali n-au fost utilizați decît mult mai tîrziu, prin secolele XII—XIII, fie în atelierele de fierărie, fie pentru încălzire, în regiunea Newcastle (Anglia), în Ruhr (Germania) și în Brabant (Belgia), fără a se fi pus problema utilizării lor în metalurgie¹⁵. Abia dezvoltarea intensă a metalurgiei în Anglia după victoria revoluției burgheze din secolul al XVII-lea a pus cu stringență problema substituirii cărbunilor de lemn, atît ca urmare a dificultăților crescînde de obținere a acestora datorită defrișărilor masive de păduri, cit și a necesității de a dispune de un combustibil de calitate superioară, corespunzînd cerințelor reclamate de furnalele de topire cu o capacitate mai mare. Probele efectuate în secolul al XVII-lea de Dudley, de a realiza elaborarea fontei cu ajutorul huilei, deși au fost încununate de succes, au dovedit totuși că pentru utilizarea eficientă în metalurgie, cărbunii necesitau o preparare prealabilă¹⁶. Deși Coroana engleză acordase încă în 1620, 1633 patente pentru „cocsificarea huilei“, totuși cocsul își va croi drum în metalurgia fierului abia în prima jumătate a secolului al XVIII-lea. În 1711 metalurgiștii Abraham Darby I și John Thomas au efectuat la topitoria lor de la Coalbrookdale (în Shropshire) primele încercări de topire într-un furnal alimentat cu cocsul obținut din huilă, pentru a se elimina cantitățile de sulf împietînd asupra calității fontei. Abia în 1735 — după ce obținuse prin desulfurarea huilei cocs de bună calitate — Abraham Darby II a reușit topirea minereului de fier într-un furnal înalt, folosind în exclusivitate cocsul drept combustibil¹⁷. Generalizarea folosirii cocsului în industria metalurgică din Anglia pînă în ultimul sfert al veacului al XVIII-lea, precum și inventarea mașinii cu aburi de către James Watt (1784), a determinat o ascensiune spectaculoasă a mineritului de cărbune¹⁸. Realizările tehnice obținute în Anglia mării revoluții industriale n-au rămas fără ecou și efect în statele din apusul și mai apoi din centrul Europei¹⁹. Cărbunii și cocsul au început să-și croiască drum în metalurgie, mai întii cu o oarecare timiditate datorată eșecurilor inerente începuturilor, pentru a determina apoi o ascensiune rapidă pe calea industrializării capitaliste. Astfel, în 1765, la Sulzbach, s-au făcut primele încercări de folosire a huilei cocsificate la furnalele înalte. Doi ani mai tîrziu (1767) a început producerea cocsului și folosirea acestuia la unelo topitorii de pe teritoriile Franței și Belgiei. În 1774 la topitoria din Gleiwitz (Silezia) a fost dat în exploatare primul furnal înalt care folosea cocs obținut prin distilarea uscată a huilei, iar în 1789 s-a introdus utilizarea cocsului la topitoriile din Ruhr. Nici monarhia habsburgică n-a rămas străină de aceste eforturi de modernizare a metalurgiei. În 1768 o societate pe acțiuni a solicitat acordarea unui privilegiu pentru a porcede la „rectificarea huilei“ după metoda „cocsificării în bocșe“ elaborată de consilierul domnial prusian Pfeiffer. De altfel o instalație de „distilare a huilei“ a funcționat cu puțin timp mai înainte pe domeniul conților Harrach. Pe teritoriul Ungariei prima mină de cărbuni a fost deschisă în 1759, în apropiere de Sopron²⁰, fiind urmată în 1787 de minele de la

Nógrádverőc și Vasas²¹. În Serbia cărbunii au fost folosiți pe la 1830 de locuitorii din Smederevo în economia casnică, dar prima mină de cărbuni a fost deschisă abia în 1837, la Despotovac, de către prințul Miloš Obrenović, fiind urmată de minele de la Dobra, a căror exploatare a început în 1846²². Pe teritoriul actual al Cehoslovaciei (în Boemia și Moravia aflate sub stăpânire habsburgică) primele mine de cărbuni au fost deschise în ultimul sfert al secolului al XVIII-lea²³, în vreme ce în Polonia, mineritul sistematic al cărbunilor a început în jurul anului 1770²⁴. În Rusia, unde Lomonosov recunoscuse importanța deosebită a cărbunilor încă în prima jumătate a secolului al XVIII-lea²⁵, primele exploatări regulate au fost deschise abia în ultima treime a aceluiași veac²⁶.

Cărbunăritul și cărbunarii din Banat în secolul al XVIII-lea

Preocupările pe plan european, legate de exploatarea cărbunilor și folosirea lor în metalurgie, au avut, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, ecou și în regiunea minieră din Banat. Problema combustibilului necesar topitoriilor s-a pus și aici la fel de acut ca în alte părți, mai ales în perioada de avânt din anii 1770—1775. Cu toate acestea, a continuat defrișarea nemiloasă a pădurilor, încă destul de întinse pentru a se obține lemnul necesar producerii mangalului (cărbunele de lemn). Desigur, acesta era un combustibil destul de curat, fără impurități nocive ca sulful și fosforul, dar puțin rezistent la ardere, fapt care însă a determinat dimensiunile reduse ale furnalelor de la topitorii, cantitatea mică de metal obținut și consumul ridicat de mangal. Prețul lemnului din care se obținea mangalul a dus la o creștere constantă a prețului de producție a metalelor. Cum s-a obținut însă în cursul secolului al XVIII-lea mangalul necesar topitoriilor bănățene? O metodă puțin folosită a fost cea a arderii lemnului — de preferință fag — în gropi practice în sol. Procedeu cel mai răspândit l-a constituit producerea mangalului în bocșe. Lemnul destinat carbonizării era stivuit în formă de con sau de emisferă și acoperit apoi cu un strat de pământ (sau de argilă, în centrul bocșei fiind practicat un coș pentru evacuarea gazelor de ardere și a fumului. Carbonizarea lemnului, la o temperatură de 600—700 grade Celsius, va avea loc cu ajutorul căldurii rezultate din arderea volatilelor degajate în cursul procesului și a unei părți a masei lemnoase din bocșă. Combustia se desfășura fără exces de aer, într-o atmosferă reducătoare, care asigură mai cu seamă arderea volatilelor și doar a unei mici părți a lemnului din interiorul bocșei sau a mangalului rezultat. Cărbunele de lemn obținut astfel se caracteriza printr-o porozitate bună, printr-un conținut ridicat de carbon fix și totodată printr-un conținut scăzut de sulf și cenușă, calități care îl recomandau exigențelor pretinse de procesul de reducere a minereurilor metalifere²⁷. Cu toate acestea, mangalul a început să constituie în măsură

crescîndă un combustibil tot mai dezavantajos atît datorită cantităţii mari de lemn necesare obţinerii lui şi a defrişărilor nemiloase de păduri, cît şi a cheltuielilor de transport de la bocşe la topitorii, care sporeau proporţional cu distanţa. Un exemplu concret este cît se poate de concludent pentru a ilustra dezavantajele financiare, şi nu în ultimul rînd ecologice, prezentate de producerea mangalului. Astfel, pentru obţinerea a 50 kg fier brut (*pigiron*) erau necesari cel puţin 25 m³ de lemn destinat fabricării mangalului pentru reducerea în furnal a circa 200 kg minereu de fier. S-a estimat că în cursul a 40 de zile o bocşerie putea consuma lemnul unei păduri pe o rază de un kilometru²⁸.

În cursul secolului al XVIII-lea bocşeritul sau cărbunăritul a cunoscut în Banat o amploare deosebită, fiind practicat atît de românii bănăţeni, în cadrul obligaţiilor lor de robotă, cît mai cu seamă, de românii veniţi din Oltenia²⁹. De cele mai multe ori românii olteni au trecut în Banat izolat sau în grupuri mici, dar ne sînt cunoscute şi cazuri de venire a unor grupuri masive de cărbunari pe teritoriul regiunii miniere³⁰. Organizaţi în echipe de lucru aflate sub conducerea unor *vătafi*³¹, *bufenii* au ajuns spre sfîrşitul secolului al XVIII-lea principalii producători ai cărbunelui de lemn. În 1769, de pildă, numărul total al „ţăranilor (numiţi *Zaraner* în documentele vremii, de la cuvîntul *Țară*, adică *Țara Românească*) s-a ridicat la 667, stabiliţi după cum urmează în raza de competenţă a oficiilor miniere bănăţene: 98 la Oraviţa, 92 la Dognecea, 359 la Sasca, 84 la Moldova, 34 la Bocşa³². Cu timpul cărbunarii olteni au ajuns să formeze sate distincte (de pildă Stînăpări, Socolari, Padina Matei), fiind însă expuşi neconţenit unor măsuri vexatorii din partea autorităţilor habsburgice³³.

Începuturile acţiunilor de prospectare a cărbunelui mineral în Banat în ultimul sfert al secolului al XVIII-lea

Atît progresul rapid şi avantajele mineritului de cărbune din ţările europene aflate sub semnul revoluţiei industriale, cît şi situaţia tot mai precară a fondului forestier şi procesul — ce-i drept, încă destul de timid — de modernizare a topitoriilor din monarhia habsburgică, au determinat forurile montanistice vieneze să se preocupe de problema substituirii mangalului prin cărbuni minerali. Reputatul specialist minier Christoph Traugott Delius, de a cărui activitate îndelungată în Banat (1756—1771) se leagă construirea topitoriei de la Reşiţa, a atras atenţia asupra importanţei deosebite a huilei (*Steinkohle*) ca alternativă a mangalului, a cărui producere afecta tot mai mult fondul forestier³⁴. De altfel, mai multe măsuri luate încă anterior de Camera Aulică pentru Monetării şi Minerit au urmărit să încurajeze activitatea de prospectare a unor noi zăcăminte minerale, inclusiv de cărbune. Astfel, la 21 februarie 1765, un decret al forului central vienez a stipulat ca minerii, care vor descoperi în afara orelor de serviciu zăcăminte minerale rentabile;

urmau să primească la exploatarea nou deschisă 5 părți de mină, scutite de orice taxe (*Freikuxe*)³⁵. Un alt decret al Camerei Aulice pentru Monetării și Minerit (9 septembrie 1766), adresat printre alte autorități subalterne și Direcției Miniere Bănățene, a prevăzut acordarea unui premiu de 24 ducați celui care descoperea un zăcămint necunoscut de turbă (*Torflager*), recompensa urmînd să fie de 100 ducați în cazul realizării unui procedeu de reducere a minereurilor cu ajutorul turbei (*Torfkohle*)³⁶. Pentru a încuraja activitatea de prospecare a noi zăcăminte de huilă și deschiderea unor exploatări miniere, forul montanistic vienez a stabilit prin decretul din 20 iunie 1788 ca, pe viitor, orice activitate de acest fel să fie scoasă de sub jurisdicția judecătorilor miniere, bucurîndu-se de libertatea cea mai deplină³⁷. Nu e mai puțin adevărat că în Banatul montanistic activitatea de descoperire a zăcămintelor și filoanelor de cărbuni minerali s-a legat, înainte de toate, de construirea (1769—1771), iar apoi extinderea topitoriei de la Reșița, avînd însă un caracter cu totul întîmplător. Astfel, în 1771 la Doman, a fost descoperit un bogat zăcămint de huilă³⁸, a cărui exploatare a început însă mai tîrziu, deoarece tehnica folosirii cărbunilor minerali (a cocsului în speță) în metalurgia fierului din Banat, era abia pe cale să facă primii pași. În acest sens s-au remarcat inițiativele reputatului specialist metalurg Franz Joseph Müller von Reichenstein, bun cunoscător al realităților montanistice din Banat, unde a activat vreme de mai mulți ani în funcții superioare ale administrației miniere. În 1788, trimis de Camera Aulică pentru Monetării și Minerit să investigheze variantele de modernizare ale procesului de topire a minereului de fier la Reșița și Bocșa, Müller von Reichenstein, cunoscînd realizările obținute pe plan european, a efectuat la Reșița o topire de probă cu „huilă de excelentă calitate“ (*vorzüglich gute Steinkohle*) extrasă la Doman. Rezultatele s-au dovedit bune, atît și a economiei de combustibil realizate în raport cu cantitatea de mangal folosită în mod obișnuit. De aceea, Müller von Reichenstein a dispus efectuarea unei probe de topire de mari proporții, urmînd ca în cazul obținerii unor rezultate corespunzătoare, să se treacă la folosirea huilei și la forjele de întins (*Streckhämmer*). Economia realizată astfel la consumul de mangal a fost estimată la 2 000 florini pe an³⁹. Nu este exclus ca descoperirea huilei de la Secul, tot în anul 1788⁴⁰, să se fi datorat tot impulsurilor venite din partea lui Müller von Reichenstein. Cert este faptul că în anii 1788—1790 Oficiul administrativ al fierului Reșița a concesionat exploatarea cărbunilor minerali de la Doman și Secul unor antreprenori particulari pe o perioadă de 1—3 ani, în schimbul achitării unei taxe proporționale cu cantitatea de huilă extrasă⁴¹. Se pare că primele rezultate au fost mulțumitoare, deoarece la 28 aprilie 1792, Direcția Minieră Bănățeană a luat hotărîrea de a efectua la Doman prospecțiuni mai susținute pentru a se descoperi noi perimetre de exploatare a huilei⁴².

În 1791—1792, în apropiere de Mehadia a fost descoperit un zăcămint de cărbune brun, dar acesta n-a ajuns să poată fi valorificat pentru

topitoriile bănăţene din cauza distanţei la care se afla şi, prin urmare, a cheltuielilor de transport prea mari⁴³. Cîţiva ani mai tîrziu, în 1796, a fost descoperit la Sicheviţa un zăcămint de cărbuni minerali⁴⁴, dar exploatarea acestuia a început mult mai tîrziu.

În acest context local, înrîurit în bună măsură de cel general, a avut loc în 1790 descoperirea zăcămintelor de ulei de la Anina, care vor asigura noului centru montanistic din munţii Banatului — mai ales începînd din a doua jumătate a secolului al XIX-lea o poziţie de frunte în dezvoltarea mineritului şi a metalurgiei de pe teritoriul României. Înainte de a urmări însă istoria mineritului de cărbune şi a metalurgiei la Anina, se cuvine să adăstăm la trecutul acestei localităţi înainte de descoperirea cărbunilor, eveniment care i-a schimbat rosturile ulterioare în mod atît de hotărîtor.

Colonizarea localităţii Steierdorf şi dezvoltarea ei pînă la descoperirea zăcămintelor de ulei

Aşa cum s-a amintit, intrarea în funcţiune a topitoriei de fier de la Reşiţa (1771), dezvoltarea topitoriilor de aramă de la Oraviţa, Ciclova şi Sasca, precum şi nevoile exploatărilor miniere din acele părţi ale Banatului de munte, au reclamat cantităţi mereu mai mari de lemne, cu deosebire pentru numeroasele bocşe care activau în zonă. Românii bănăţeni din satele afectate minelor şi topitoriilor de la Reşiţa, Oraviţa, Ciclova şi Sasca⁴⁵ ale căror obligaţii de robotă au constat mai cu seamă în tăiatul lemnului de pădure şi transportarea acestora la mine, topitorii sau bocşe, au reuşit să facă faţă tot mai greu pretenţiilor crescînde ale oficiilor miniere. În aceste condiţii Direcţia Minieră Bănăţeană a recurs, ca şi în alte cazuri, la colonizarea forţei de muncă necesară⁴⁶. Încă în prima jumătate a anului 1773, forul central al mineritului bănăţean l-a însărcinat pe funcţionarul minier Peter Kastel, orginar din Stiria, să recruteze în ţinutul său natal tăietori de lemne dornici să se stabilească în părţile Oraviţei⁴⁷. La începutul lunii iunie 1773 Kastel se afla deja la Viena cu grupul său de colonişti recrutaţi în ţinuturile Ischl, Gmund, Aussee, Goisern şi Laufen (ultimele două în Austria superioară), grup format din 94 persoane dintre care 70 adulţi (41 necăsătorii şi 29 căsătorii — 16 bărbaţi şi 13 femei) şi 24 copii (10 băieţi şi 14 fete)⁴⁸. După ce grupul de colonişti s-a îmbarcat pe o corabie, el a coborît Dunărea pînă în părţile Banatului⁴⁹ (probabil pînă la Panciova) şi a urmat apoi drumul spre munţi, într-o zonă cu păduri dese, la est de Oraviţa, unde a ajuns la 24 iunie 1773. Cele 34 familii de colonişti⁵⁰ au numit locul în care s-au aşezat *Steirer-Dorf* (mai tîrziu *Steierdorf*) în amintirea ţinutului lor de baştină, în vreme ce românii au început (mai ales din prima jumătate a secolului al XIX-lea) să-i spună *Anina*, după o denumire din

microtoponimia locală. În 1774 la Steierdorf au venit alte opt familii de coloniști, de această dată cărbunari, din Schlading pe Rin⁵¹, cărora li s-au alăturat în același an membrii familiei Ruman, originari din Slovacia (Schemnitz, azi Banská Štiavnica)⁵², astfel încât numărul locuitorilor din noua așezare s-a apropiat de 300. Dar care au fost avantajele asigurate de autoritățile miniere noilor veniți? Pentru fiecare stinjen cub de lemne groase de 4 țoli tăietorii de lemne colonizați urmau să fie plătiți cu 24—30 creițari. În afară de aceasta, fiecare familie de coloniști primea lunar, în mod gratuit, o miertă (*Metzen*) de grâu din depozitul de la Oravița, restul alimentelor trebuind să fie aduse tot de acolo și plătite în numerar, inclusiv prețul de transport⁵³. Cu toate greutățile inerente începutului, viața a început să pulseze în curînd activ în noua așezare. În 1779 pe apa Minișului, la iocul numit Iudina, a fost construit un gater pentru șindrili⁵⁴. Rosturile acum închegate ale Steierdorfului au fost tulburate de pătrunderea trupelor otomane (1788), în timpul războiului austro-turc și de răscoala antihabsburgică a românilor bănățeni (1788), încît locuitorii au fost nevoiți să se refugieze, vreme de 6 săptămîni la Dognecea⁵⁵. Odată revenită liniștea, viața coloniștilor a reintrat pe făgașul ei normal. Dar numai pentru puțin timp.

Descoperirea huilei la Steierdorf — Anina — adevăr și legendă

În 1790, pe cînd se afla la tăiatul lemnului, unul dintre coloniști, pe nume Mathias Hammer, a descoperit pe valea lui Andrei din partea de azi cunoscută sub numele de Sigismund, niște pietre negre și lucioase. Prezentate oficiului minier Oravița (de care depindea Steierdorf), mostrele s-au dovedit a fi huilă de cea mai bună calitate și i-au adus descoperitorului lor o gratificație de 50 florini⁵⁶. Iată cum s-a păstrat în tradiția locală — cu o evidentă notă anecdotică, dar în același timp cu un nedezmîniț miez de adevăr istoric — această descoperire cu urmări profunde pentru dezvoltarea ulterioară a așezării: „Știți cine a descoperit huila la Anina? Un porc. Huila se afla foarte aproape de suprafață, fiind acoperită de un strat subțire de iarbă. Porcul n-a făcut decît să scurme cu ritul, dînd la o parte brazda de iarbă de pe cărbuni. Din întîmplare, băieții trimiși să păzească porcii din Steierdorf și-au aprins un foc de tabără tocmai în locul în care porcul scosese huila la lumina zilei. Deodată ei au observat că piatra deasupra căreia își aprinseseră focul ardea! Unul dintre ei a luat în sat o bucată din „piatra neagră“ care luase foc și a arătat-o tatălui său. Acesta, un tăietor de lemne numit Nikolaus (sic!) Hammer, și-a pus hainele de sărbătoare, a înfășurat piatra într-o batistă și s-a dus la Oravița, la Direcția regală a minelor. Cînd au văzut piatra, domnii de acolo au devenit pe dată foarte prietenoși, l-au bătut pe umăr pe omul nostru și au poruncit să i se plătească la Casierie o răsplată de cincizeci de florini. Așa s-au descoperit

cărbunii la Anina. Locul unde s-au petrecut acestea a fost coveiul lui Andrei din valea Aninei. Acolo s-a și săpat primul puț, numit puțul Purcaru, Purcar însemnînd în românește porcar⁴⁵⁷.

Inceputurile exploatării huilei la Steierdorf-Anina de la 1792 pînă în primul deceniu al secolului al XIX-lea

Nevoind să riște nimic într-o direcție puțin cunoscută, Camera Aulică pentru Monetării și Minerit a îngăduit antreprenorilor particulari, prin decretul din 15 mai 1792, să efectueze prospecțiuni după huilă în perimetrul Steierdorfului⁵⁸. În temeiul acestei prevederi, mai mulți particulari au început lucrări de prospectare încă în cursul aceluiași an. Rezultatele cele mai bune le-a înregistrat Heinrich Hensch, un colonist venit din imperiul romano-german, prin descoperirea filonului principal de pe valea Purcar și a zăcămintului de la Ponor (viitoarea mină *Wilhelmina*)⁵⁹.

Descoperirea cărbunilor în regiunea minieră bănățeană n-a însemnat însă și introducerea lor imediată în procesul tehnologic de la topitorii, ezitățile în acest sens datorîndu-se mai cu seamă autorităților montanistice locale. Camera Aulică pentru Monetării și Minerit a fost mereu nevoită să intervină pentru a impulsiona efectuarea unor probe de topire cu huilă. Astfel, la 2 mai 1794, oficiul administrativ al fierului Bocșa a raportat efectuarea unor probe de folosire a huilei la pregătirea lingourilor pentru formărie, aceleași încercări fiind în curs de desfășurare și la topitoriile de la Reșița⁶⁰. Cu puțin mai înainte, la 25 februarie 1794, Camera Aulică pentru Monetării și Minerit ordonase Direcției Miniere Bănățene să inițieze la Oravița „desulfurarea huilei“ (*Abschweflung der Steinkohle*) — un pas hotărîtor pe calea obținerii cocsului metalurgic — și folosirea acesteia la lucrările de fierărie și lăcătușerie, la topirea aramei prelucrate la forja de la Ciclova și la producerea plăcilor de aramă bătută⁶¹. La 18 iunie 1794 Direcția Minieră Bănățeană a raportat Camerei Aulice pentru Monetării și Minerit rezultatul probelor cu huilă de Anina efectuate de *Probirer*-ul Maderspach la Oravița⁶², fără a avea însă certitudinea avantajelor oferite de utilizarea noului combustibil. De aceea, în vara aceluiași an (1794), forul central de la Viena, l-a trimis la Oravița pe comisarul Franz Pecher, pentru a se convinge la fața locului de cele raportate. Aflat la Sasca trimisul Vienei s-a declarat satisfăcut de rezultatele folosirii huilei de Anina la lucrările de fierărie și lăcătușerie — unde fusese de altfel și introdusă în mod curent —, dovădindu-și pe deplin rentabilitatea. În același timp, Pecher a opinat că huila desulfurată putea fi utilizată cu mult folos la forjarea aramei, dar își exprima temerea că „din partea unor oameni care sînt refractari la toate inovațiile, este greu de așteptat introducerea prelucrării aramei cu ajutorul huilei“ (*da aber von Leuten die allen Neuerungen abgeneigt sind die Einführung der Kupferverarbeitung mit Steinkohlen nicht wohl zu erwarten ist*), astfel că, pentru moment, vor trebui folosiți în continuare

cărbunii de lemn⁶³. Pecher a ținut însă totodată să atragă atenția asupra importanței huilei de la Anina, oferind date interesante despre extragerea acesteia: „Pentru a se obține însă un consum mai mare și o producție mai ridicată de huilă, precum și pentru a spori vânzarea ei către cumpărători locali, sint de preasupusa părere, ca atît cheltuielile de producție cit și prețul de vânzare pe plan local ar trebui reduse, deoarece cel din urmă, de 30 creițari pentru o mierță, este prea ridicat, așa cum a dovedit-o încercarea făcută recent, dar eșuată, de a vinde huilă la Panciova. Cheltuielile de producție ar putea fi reduse, fie prin micșorarea salariului prea mare al cărăușilor — în prezent plătindu-se 8 creițari pentru transportarea unei mierțe, adică a 105 livre huilă —, fie prin scăderea întrucitva a acordului (în care lucrează minerii — n. n.), deoarece extragerea huilei se poate face doar cu ajutorul tirnăcopului și a sapei de mină, fie printr-o acțiune de supraveghere mai puțin costisitoare — și în orice caz în ceea ce privește șeful de echipă —, deoarece în prezent aceasta este făcută în cea mai mare parte de către administratorul minier șef. Reducerea (cheltuielilor de producție — n. n.) s-ar putea obține mai ales prin reducerea plății date cărăușilor, deoarece mina de huilă, aflîndu-se la o distanță de cel mult 2 ore de Oravița, carul tras de 4 boi și încărcat cu 17 centenari (de huilă — n. n.) poate face și două transporturi de zi, așa că cei 3 fl. 45 cr. cîștigați zilnic mi se par oricum prea mulți.”⁶⁴. Cum se prezenta însă situația la fața locului, văzută de Oficiul minier Oravița, căruia îi erau subordonate exploatarea de cărbune de la Anina? Dintr-un raport privind extragerea huilei pe valea Ponorului, la exploatarea Carol (*Karoler Bau*) în lunile iulie-august 1794, spicuim următoarele: cei doi mineri, plătiți în acord de 8 creițari/majă, au extras în intervalul amintit o cantitate de 128 măji „cărbune de foarte bună calitate“ (*sehr gute Kohle*), al cărui preț de comercializare era de 30 creițari/majă. Aceiași doi mineri efectuaseră și lucrări de prospectare, în cursul cărora se confruntaseră cu problema apei de infiltrație⁶⁵.

În această perioadă de început exploatarea huilei la Anina s-a făcut foarte nesistematic și incomplet. Odată deschisă galeria de coastă, la intervale de 4 stînjani se practicau excavări laterale (așa-numitele *trivoie* sau *priboaic*), de unde se extrăgeau apoi doar bolovanii de cărbune mai mari, filonul fiind astfel, în mod evident, exploatat doar în mod cu totul superficial. Apoi cărbunele era scos la lumina zilei cu ajutorul unor vagonete de lemn, care rulau tot pe șine de lemn⁶⁶.

Din anul 1799 ni s-a păstrat un prim bilanț de producție, care ne îngăduie evaluarea mineritului de huilă de la Anina în primii săi ani de activitate⁶⁷. Astfel cîștigul net înregistrat „de cînd există exploatarea de huilă“ (*seit Bestehen des Steinkohlen-Baues*), în septembrie 1792 și pînă la sfîrșitul lunii octombrie 1799, a fost de doar 140 fl. 39 1/4 cr. În cursul ultimului an la care se referă bilanțul (1 noiembrie 1798—31 octombrie 1799) producția de huilă s-a ridicat la 490 1/2 măji sau 539 centenari 55 livre (maja de huilă avînd 110 livre). Prețul de producție al unei măji de huilă (inclusiv costul transportului pînă la Oravița) s-a cifrat la 20 creițari (18 9/16 creițari de centenar). În raport cu acestea, prețul de

comercializare al huilei, vîndută mai cu seamă fierarilor, a fost după cum urmează:

Depozitul de huilă	prețul unei măji de huilă	prețul unui centenar de huilă
Panclova	30 cr.	27 1/4 cr.
Becicherecul Mare	34 cr.	30 15/16 cr.
Virșeț	27 1/5 cr.	24 3/3 cr.
Oravița	20 cr.	18 1/8 cr.

În perioada care a urmat, producția de huilă de la Anina a înregistrat o anumită creștere, dar ezitățile conducerilor tehnice ale topitoriilor de a folosi cărbuni minerali la procesul de reducere a minereurilor a făcut ca doar o mică parte să ia calea atelierelor de fierărie și lăcătușerie din regiunea minieră bănățeană, restul sporind stocurile existente, spre paguba antreprenorilor particulari. Astfel, în ultimul trimestru al anului 1800 la Anina au fost extrași 1528 centenari 17 1/2 livre huilă (la un preț de producție de 10 3/16 creițari centenarul), din care s-au vîndut doar 149 centenari 5 livre (la prețul de 18 1/5 creițari centenarul) fierarilor și lăcătușilor din împrejurimi (*an verschiedene Feuerarbeiter*)⁶⁸. În aceste condiții, nevoind să riște din punct de vedere financiar, Camera Aulică pentru Monetării și Minerit a ordonat prin decretul din 8 iulie 1802 ca exploatările de cărbune din Banat să poată fi concesionate unor particulari direct de către Oficiul administrativ al fierului Reșița sau de către Direcția Minieră Bănățeană, fără să fie necesară vreo aprobare prealabilă de la Viena⁶⁹. Drept urmare, în 1803 la Anina au fost concesionate particularilor 9 perimetre miniere cu o suprafață totală de 43 154 m², aflate la Ponor și pe valea Purcar⁷⁰, în schimbul unei taxe de 2—3 1/2 creițari după fiecare majă (110 livre) de huilă exploatăată și vîndută⁷¹. Măsura luată în 1802 de Camera Aulică pentru Monetării și Minerit a contribuit la o anumită înviorare a mineritului de cărbuni în Banat. Astfel, în 1803 producția totală de huilă s-a ridicat la 12 258 centenari în valoare de 2 474 fl. 36 cr.⁷² În același timp a sporit considerabil și cantitatea de cărbune comercializat. Astfel, numai în primele trei luni ale anului 1803 au fost vînduți la Oravița 2 822 centenari 32 1/2 livre huilă extrasă la Anina (cu prețul de 16 creițari maja) în valoare de 684 fl. 12 cr., cumpărătorii fiind în exclusivitate fierari și lăcătuși din regiune⁷³. În ceea ce privește nivelul cantitativ al extracției de huilă, se cuvine amintit faptul că acesta a depins nu numai de an-timp sau de numărul minerilor angajați, ci într-o mare măsură și de incidentele survenite în cursul procesului de exploatare (de ex. efectele nocive ale apei de infiltrație)⁷⁴. Ce-i drept, pînă în anul 1830 la Anina au fost extrași circa 2 240 000 centenari de huilă⁷⁵, dar lipsa unor date statistice pentru fiecare an în parte, împreună cu influența factorilor citați mai sus, ne fac să socotim drept hazardată calcularea unei medii anuale a producției.

De perioada de început a mineritului la Anina se leagă și unele mutații survenite în realitățile demografice ale așezării întemeiate în 1773. Astfel, după ce în 1801 Direcția Minieră Bănățeană a redus la

jumătate cantitatea lunară de grâu (o mierță) acordată coloniștilor; s-a născut o stare de nemulțumire, care a avut drept urmare părăsirea localității de către mai multe familii de tăietori de lemne și bocșeri⁷⁶. De aceea, vrînd să pună capăt emigrărilor, Direcția Minieră Bănățeană a decis ca fiecărui colonist să i se repartizeze spre folosință atît teren cît putea deșteleni⁷⁷.

Exploatarea huilei la Steierdorf — Anina de către concesionarii mineri pînă la 1830

În 1809 activitățile de prospectare, strîns legate de exploatarea propriu-zisă, au dus la descoperirea de noi filoane și zăcăminte de huilă în părțile Aninei. Ca și pînă atunci, fiscul minier nu s-a angajat la exploatarea acestora în regie proprie, ci a preferat să le concesioneze unor particulari. Astfel, orăvițenii Beuthner și Pfanner au luat în concesiune exploatarea unor perimetre carbonifere aflate în apropierea viitorului puț Breuner⁷⁸, iar alți nouă particulari au obținut dreptul de a exploata cărbunii descoperiți pe valea Tereza din apropiere de Gîrliște⁷⁹, plătiind o taxă fixă după fiecare centenar de huilă extrasă și comercializată. În anul 1815 concesionarii minieri Beuthner și Pfanner au început exploatarea galeriei de coastă Schwarzhuber⁸⁰, unde va izbucni un puternic incendiu, căruia îi vor cădea ca victime 6 mineri români⁸¹. În pofida măsurilor luate, incendiul n-a putut fi stins, ajungînd în 1831 pînă în apropierea perimetrelor carbonifere de la Gîrliște, ceea ce a determinat necesitatea colmatării vremelnice a galeriei Schwarzhuber⁸².

Realizările obținute pe plan european de metalurgia fierului prin folosirea cocsului obținut din distilarea uscată a huilei (mai cu seamă experimentele făcute în 1810 la Gleiwitz, în Prusia) au determinat și autoritățile montanistice din Banat să reconsidere problema utilizării cărbunilor minerali la reducerea minereului de fier. Astfel, în 1819—1820 la Reșița au fost efectuate probe de topire cu ajutorul cocsului obținut din huilă extrasă la Doman și Secul⁸⁴, amîinînd — pentru scurt timp — folosirea cărbunilor minerali pentru nevoile industriei metalurgice.

În cadrul măsurilor luate de Camera Aulică pentru Monetării și Minerit în vederea scoaterii din criză a mineritului și metalurgiei din Banat (mai ales a mineritului și metalurgiei aramei, ramură odinioară înfloritoare), precum și a încercării de reglementare a raporturilor cu concesionarii mineri nemulțumiți de sistemul existent, care le micșora mereu mai mult veniturile⁸⁵, un decret din 5 mai 1821 al forului montanistic central a sistat acordarea de licențe de exploatare a cărbunilor unor persoane particulare⁸⁶. Această măsură s-a dovedit a fi pripită, mai ales că pînă atunci — așa cum ne este confirmat de o mărturie contemporană — cărbunarii „nu aveau în acea vreme aproape nici o valoare... parte datorită surplusului de lemne de foc ieftine, parte fiindcă navigația cu aburi (pe Dunăre — n.n.) încă nu fusese deschisă”, astfel încît huila de la Anina „de excelentă calitate și întru totul egală celei

mai bune huile din Anglia“ (*diese vortrefflichen und den besten englischen gleichkommenden Steinkohlen*) a fost „puțin exploatată și luată în seamă“ (*wenig abgebaut und berücksichtigt*)⁸⁷. Nu e mai puțin adevărat că în scurtă vreme Camera Aulică pentru Monetării și Minerit a revenit asupra decretului din 1821. Astfel, prin decretul nr. 13214 din 29 decembrie 1828⁸⁸, ea a dispus reluarea concesiunii pe o durată de timp nedeterminată a exploatărilor de cărbune din Banat către particulari, și anume în următoarele condiții: plata unui impozit funciar (*Grundzins*) de 50 florini pentru fiecare perimetru minier cu o suprafață de pînă la 12 000 stînjeni pătrați; plata unei taxe (*Kohlenzins*) de 2 creițari după fiecare centenar de cărbune extras⁸⁹. În virtutea noii reglementări, Direcția Minieră Bănățeană a concesiionat — prin contractul încheiat la 1 noiembrie 1830 — cele opt perimetre miniere de pe valea Purcar de la Anina (dobîndite în urma decretului din 5 mai 1821)⁹⁰, celor patru asociații de concesionari din Banat⁹¹ în schimbul unui impozit funciar de 400 florini și a taxei de 2 creițari la centenarul de huilă extrasă sau de cocs fabricat și livrat topitoriiilor⁹². De asemenea, din dorința de a încuraja mineritul carbonifer la Anina, fiscul a scutit cele patru asociații de concesionari din Banat de rambursarea celor 2 949 florini 40 creițari pe care îi investise pînă atunci pe valea Purcar, cu obligația de a efectua probe de cocsificare a huilei mărunte, care se pierdea pînă atunci. În pofida prevederilor contractuale, fiscul minier a căutat să-și mențină controlul asupra huilei extrase pe valea Purcar, împiedicîndu-i pe concesionari să o comercializeze în mod liber, acțiune care a tins să compenseze întrucîtva eșecul încercărilor de cocsificare a huilei mărunte⁹³. Oricum, de prevederile decretului din 1828 au mai profitat și alți întreprinzători, cărora le-au fost concesiionate pînă în 1844 un număr de 26 perimetre carbonifere la Anina⁹⁴, astfel că în anul preluării extracției de către fiscul minier în regie proprie (1845) particularii exploatau prin concesiune nu mai puțin de 83 perimetre⁹⁵. De remarcat e însă faptul că dintre numeroasele cereri de concesiionare fiscul nu le-a acceptat pe toate, limitînd în același timp adîncimea de extracție la 20 stînjeni⁹⁶. Aceasta a dus în mod firesc la o exploatare nesistematică și superficială, dominată fiind goana concesionarilor după un cîștig cît mai mare⁹⁷.

Mineritul la Steierdorf — Anina de la 1830 pînă la 1845

Un factor care a determinat în bună măsură dezvoltarea exploatărilor carbonifere de la Anina a fost înființarea, în 1830, a „Primei societăți imperial-regale de navigație cu aburi pe Dunăre“ (*Erste k.k. privilegierte Donaudampfschiffahrts - Gesellschaft - D.D.S.G.*) și regularizarea, în 1834—1837, a navigației dunărene pe la Porțile de Fier⁹⁸. Primul gînd al noii societăți de navigație a fost să-și procure de la Anina cărbunii necesari, dar transportarea acestora pe uscat, pînă la Baziaș, s-a dovedit atît de costisitoare, încît D.D.S.G. și-a îndreptat atenția în primii

ei ani de existență spre minele de cărbuni de la Pécs (Ungaria)⁹⁹. Abia după 1845 huila de la Anina și-a găsit un client constant în D.D.S.G. — cu acest prilej fiind valorificat și cărbunele mărunț¹⁰⁰ —, fără ca minele de cărbuni deschise între timp la Berzasca¹⁰¹ să reprezinte o concurență serioasă. Huila de la Anina a dobândit însă și înainte de aceasta o reputație solidă, datorită calităților ei deosebite. Astfel, în 1837, cînd Direcțiunea căii ferate de nord „Împăratul Ferdinand“ (cu sediul la Viena) a efectuat probe de acționare a locomotivelor cu huilă și cocs, ea a recurs la cărbuni aduși de la Anina, aceștia dovedindu-se corespunzători din toate punctele de vedere¹⁰².

Preluarea exploatărilor de cărbuni de la Steierdorf — Anina de către fisc, în regie proprie

Odată cu perspectivele deschise mineritului carbonifer atît prin dezvoltarea tot mai intensă a metalurgiei cît și prin nevoile crescînde ale navigației fluviale, s-au făcut simțite și preocupări sporite ale autorităților miniere din Banat pentru modernizarea exploatărilor de huilă de la Anina. Astfel, la 15 septembrie 1838, Direcția Minieră Bănățeană s-a adresat Cămarii Miniere Superioare de la Schemnitz (azi Banská Štiavnica, în Slovacia) — în a cărei competență se aflau și unele probleme ale mineritului din Banat — cu rugămîntea de a i se trimite planul și devizul de construire a unei mașini de evacuare a apei, acționată simultan — prin intermediul unei roți — cu un dispozitiv de transport al cărbunelui, după modelul celei aflate în funcțiune la Kremnitz (azi Kremnica, în Slovacia). Această mașină urma să fie folosită la evacuarea apei de adîncime din minele de cărbuni aflate între Gîrliște și Anina¹⁰³. Chiar și perspectiva, de acum tot mai bine conturată, a obținerii unor venituri sigure din extracția cărbunilor n-a putut încă hotărî fiscal să-și asume exploatarea acestora în regie proprie. Astfel, în 1839, fiscalul minier a concesionat pe durata de 12 ani orăvițenilor B. Beuthner și E. Schmidt minele carbonifere din apropiere de Gîrliște, în schimbul unei taxe anuale de 874 florini și a obișnuiților 2 creițari după fiecare centenar de huilă extrasă¹⁰⁴. După 1840 Gustav von Gränzenstein, directorul din acea vreme a Direcției Miniere Bănățene, și-a dat seama că viitorul mineritului din regiune consta cu precădere în extragerea și prelucrarea minereului de fier, precum și în exploatarea cărbunilor, aramei revenindu-i tot mai mult o însemnătate secundară¹⁰⁵. De aceea, Gränzenstein a și luat legătura cu Camera Aulică pentru Monetării și Minerit. În 1844 directorul minier al Banatului s-a adresat baronului Kübeck, președintele forului montanistic central, atrăgîndu-i atenția asupra importanței deosebite a zăcămintelor carbonifere din bazinul Aninei și a eventualității exploatării acestora de către fisc, în regie proprie¹⁰⁶. Drept urmare concesionarea perimetrelor carbonifere către particulari a fost drastic restrînsă, pentru a fi apoi sistată cu totul, la începutul anului 1845¹⁰⁷. Nu e mai puțin adevărat că inițiativa lui Gränzenstein și-a găsit un susținător,

deloc neînsemnat, în Societatea de navigație dunăreană cu aburi. Astfel, în 1845 D.D.S.G. a atras la rîndul ei atenția președintelui Camerei Aulice pentru Monetării și Minerit, baronoul Kùbeck, asupra importanței cărbunilor de la Anina pentru navigația dunăreană. Pînă la acea dată D.D.S.G. beneficiase doar în mică măsură de huila de la Anina, achiziționată de la concesionarii locali și de la cei din Gîrliște, deoarece comercializarea cărbunilor extrași de principalul producător — cele patru asociații reunite de concesionari minieri din Banat — se afla sub controlul strict al fiscului montanistic¹⁰⁸. La ordinul Camerei Aulice pentru Monetării și Minerit s-au inițiat lucrări intense de prospectare a unor noi perimetre carbonifere, în ideea preluării integrale de către fisc a extracției de cărbune din Banat. În octombrie 1845, la Oravița, a venit în calitate de comisar imperial Michael Leyer, directorul central al mineritului, care a cercetat împreună cu Gustav von Gränzenstein lanțul muntos de la Mehadia pînă dincolo de Reșița și Bocșa în căutarea unor noi zăcăminte carbonifere¹⁰⁹. Cu acest prilej Leyer și Gränzenstein au elaborat, de asemenea, planul de redobîndire a concesiunilor de la Anina pe seama fiscului¹¹⁰, mai ales că în același an fusese aprobat proiectul de mărire și modernizare a uzinelor de la Reșița¹¹¹, în cadrul căruia un rol de cea mai mare însemnătate era rezervat huilei extrase la Doman, Secul și Anina. Un impediment serios în calea realizării planurilor nutrite de fiscul montanistic l-a constituit recuperarea celor opt perimetre carbonifere de pe valea Purcar, cedate spre exploatare în 1830 celor patru asociații de concesionari din Banat, pe o durată de timp nelimitată. Fiscul s-a oferit să răscumpere concesiunea cu suma globală de jumătate de milion de florini, în vreme ce asociațiile reunite au pretins o sumă aproape dublă¹¹². După tratative anevcioase, la 15 octombrie 1845 s-a încheiat, în fine, contractul prin care fiscul minier prelua de la cele patru asociații de concesionari din Banat bogatele exploatări de pe valea Purcar în următoarele condiții:

a) fiscul urma să plătească foștilor concesionari cîte trei creștări după fiecare centenar de huilă extrasă

b) cele patru asociații reunite de concesionari se obligau ca din această sumă să constituie un fond special pentru acoperirea nevoilor bănești, asigurate pînă atunci prin avansuri financiare din partea Direcției Miniere Bănățene

c) fiscul promitea că nu se va limita la extracția anuală minimă și garantată de 100 000 centenari huilă, oferind astfel șanse sporite de cîștig foștilor concesionari¹¹³.

La începutul anului 1846 fiscul minier a reușit să redobîndească și drepturile depline asupra minelor de cărbune de la Gîrliște, concesionate în 1839. Astfel, prin contractul încheiat la 10 martie 1846 fiscul minier a asigurat foștilor concesionari o bonificație de 3 creștări la fiecare centenar de huilă extrasă pînă la împlinirea celor 12 ani prevăzuți de convenția din 1839, garantînd în același timp o exploatare anuală minimă de 250 000 centenari¹¹⁴. Odată cu aceasta principalele exploatări carbonifere din bazinul Aninei au trecut nemijlocit în mîinile fiscului spre a fi exploatare în regie proprie, în vreme ce ponderea deținută de concesio-

narii particulari a înregistrat o scădere vertiginosă, datele statistice fiind deosebit de concludente în acest sens. Astfel, dacă în 1846 producția de huilă din bazinul Aninei realizată de concesionarii particulari a reprezentat încă 71% (330 326 centenari) din producția globală de 464 134 centenari, în anul următor (1847) ea n-a mai însemnat decât 40% (230 158 centenari) dintr-un total de 574 454 centenari. Scăderea înregistrată de participarea concesionarilor la producția de huilă a continuat și în cursul anilor 1848 și 1849, când a constituit doar 26%, respectiv 24,5% din extracția globală. Următorii doi ani au însemnat sfârșitul practic al exploatării huilei din bazinul Aninei de către concesionarii particulari, eliminați de concurența disproporționată și presiunile tot mai stăruitoare ale fiscoșului minier. Astfel, în 1850 producția de huilă realizată de particulari (10 753 centenari) a mai reprezentat doar 4,5% din producția globală, în vreme ce un an mai târziu (1851), având o pondere de 0,3% (1 183 centenari), ea a fost de-a dreptul simbolică, pentru a înceta cu desăvârșire începând din 1852¹⁵.

Evoluția producției de huilă de la Steierdorf — Anina și dinamica vânzării acesteia de la începuturi pînă la 1845

Înainte de a urmări însă istoricul extracției de cărbuni în bazinul Aninei în perioada cit s-a desfășurat în regia fiscoșului minier (1 ianuarie 1846—31 decembrie 1854), e necesară o scurtă privire retrospectivă asupra producției realizate în cursul jumătății de veac cit a stat sub semnul inițiativei aproape exclusive a antreprenorilor particulari. Dacă în privința cantității de huilă extrasă la Anina în primele trei decenii și jumătate de activitate dispunem pînă în prezent doar de date parțiale și insuficiente pentru urmărirea producției anuale¹⁶ — excepție făcînd cifra globală estimativă de 2 240 000 centenari realizați pînă la finele celui de-al treilea deceniu al secolului al XIX-lea —, începînd cu 1830 ni se păstrează informații statistice pentru fiecare an în parte. Iată, în cele ce urmează dinamica extracției de huilă la Anina în perioada 1830—1845, precum și evoluția comercializării producției realizate în acest răstimp¹⁷:

anul	cantitatea de cărbuni extrasă (în centenari)	cantitatea de cărburi comercializată (în centenari)	raportul dintre extracție și comercializare
1830	140 986	?	?
1831	148 727	112 129	+36 598
1832	155 042	122 180	+32 862
1833	148 150	164 761	-16 611
1834	198 678	150 903	+47 775
1835	150 111	147 077	+4 034
1836	247 382	118 961	+128 421
1837	176 142	295 691	-119 549
1838	147 448	187 507	-40 059
1839	191 732	204 277	-12 545

1840	202 362	184 261	+ 18 101
1841	234 391	263 743	—29 362
1842	360 218	211 802	+148 416
1843	237 206	311 604	—74 398
1844	282 522	229 439	+53 083
1845	372 361	239 762	+132 599
TOTAL	3 393 458	2 944 097	+308 375
MEDIA ANUALĂ	212 091	196 273	+20 558

Datele statistice de mai sus ne atestă o ascensiune destul de lentă a extracției de huiă la Anina, marcată, ce-i drept, prin momentele de vîrf din anii 1836, 1842 și 1845, datorate unui complex de împrejurări (de ex. bogăția zăcămintelor aflate în exploatare), care n-au influențat însă ritmul general al producției. Atît lipsa de capital suficient al antreprenorilor particulari, cît și nivelul tehnic încă scăzut al extracției, au influențat în mod hotărîtor creșterea în general modestă a producției de huiă din bazinul Aninei într-o perioadă de 16 ani (fără a se lua în calcul salturile spectaculoase din anii sus-amintiți). Nu e mai puțin adevărat că posibilitățile destul de restrînse de desfacere au determinat, la rîndul lor, un nivel scăzut al producției¹¹⁶. Datele statistice sînt concludente și în acest sens. Astfel, chiar dacă în anii 1833, 1838 și 1841 cantitatea de huiă comercializată a întrecut-o pe cea extrasă — înregistrîndu-se excedente spectaculoase în 1838 și 1843, dar mai cu seamă în 1837 —, totuși bilanțul general al perioadei 1831—1845 se soldează cu un surplus de 308 375 centenari cîrbune produs dar nevîndut, realitatea care a grevat, fără îndoială posibilitățile financiare ale concesionarilor particulari. Putem presupune cu ușurință dificultățile acestora în ani ca 1838, 1842 și 1845, cînd diferența dintre cantitatea de huiă extrasă și cea comercializată a depășit 100 000 centenari. Nu e însă mai puțin adevărat că acest excedent a fost înregistrat tocmai în anii de vîrf ai producției de cîrbune, după cum e evident și faptul că cei 409 436 centenari de huiă necomercializați în cei trei ani sus-amintiți dețin o pondere covîrșitoare în raport cu: cei 191 453 centenari nerealizați pe piață în curs de șase ani. Expresmată valoric — la prețul de vînzare din anul 1845, de 27 creițari centenarul cîrbunele mărunt, respectiv 36 creițari centenarul pe bolovanii de cîrbune — producția realizată la Anina între 1830—1845 s-a cifrat la 1 527 056 florini, respectiv la 2 036 074 florini. În ceea ce privește expresia valorică a producției de huiă comercializată în acești ani, acesta a fost de 1 324 843 florini, respectiv de 1 766 458 florini.

Mineritul la Steierdorf — Anina în perioada exploatării cîrbunilor de către fisc, în regie proprie

Perspectivile deschise atît de utilizarea tot mai intensă a cîrbunilor minerali în metalurgie¹¹⁹, cît și de cererea crescîndă a Societății de navigație dunăreană cu aburi (D.D.S.G.) i-au spulberat fiscului minier ulți-

mele ezitări în a trece la extragerea huilei din Banat în regie proprie. Acesta și explică insistența cu care fiscul minier a urmărit în toamna anului 1845 redobândirea drepturilor de exploatare asupra principalelor zăcăminte carbonifere din bazinul Aninei, concesionate pînă atunci unor antreprenori particulari. Prin aplicarea prevederilor contractului din 15 octombrie 1845, fiscul minier a preluat la 1 ianuarie 1846¹²⁰ bogatele perimetre carbonifere de pe valea Purcar și din apropiere de Gîrliște, unde se aflau pe atunci în exploatare următoarele puțuri și galerii: Eduard, Sigismund, Andreas, Hermann, Anton, Simon și Juda, David, Stefan, Katharina, Johann, Michel, Ladislaus, Markus, Josef Anton, Georg, Anna, Bela, Bernhard, Karoli, Pace și înțelegere (*Friede und Einheit*), Hermann II. Josef, Michaeli, Wilhelmine, Rudolf, Anton de Padua, Sf. Treime (*Hl. Dreifaltigkeit*), Stadler, Sebastian, Fritz, Zanoni, Leopold, Nikolaus, Wessely, Regina, Lucia, Sf. Petru (*Sveti Peter*), Andreas II, Ioan de Nepomuk, Juliana, Emilie, Dominikus, Radetzky, Noroc bun (*Glück auf*), Alexander, Maria, Samson, Eugen, Ludwig, Sarolta (Charlotte), Lajos, Schwarzenberg și Theresia. Între puțurile și galeriile mai importante exploatare în continuare de concesionarii particulari s-au numărat: Franciscus, Martin, Galeas și Rosalia, în alte cîteva puncte (de ex. Michel, Sf. Treime) extracția fiind realizată în comun, de fiscul minier și de concesionari¹²¹.

Înființarea oficiului minier Steierdorf — Anina

Schimbările survenite la Anina, în ceea ce privește regimul de exploatare a minelor de cărbuni, au determinat mutații și pe plan administrativ. Astfel, exploatarea miniere de la Anina, aflate în perioada concesionării lor către particulari sub jurisdicția oficiului minier Oravița, au dobîndit din 1846 o conducere proprie (*Steierdorfer Bauleitung*)¹²². Începînd cu 1 ianuarie 1847, ca urmare a avîntului luat de exploatarea de cărbune, *Steierdorfer Bauleitung* a fost transformată într-un oficiu minier de sine stătător, în funcția de maistru minier fiind numit Wilhelm Buhl¹²³. Ascensiunea Aninei a fost marcată în 1850 și prin acordarea dreptului de a se ține acolo tîrg săptămînal¹²⁴.

Colonizarea de mineri la Steierdorf — Anina în anii 1846—1852

Planurile de mare anvergură ale fiscului minier, vizînd dezvoltarea industriei extractive la Anina¹²⁵, au reclamat în mod imperios asigurarea unui număr sporit de forță de muncă specializată. Cum necesarul de muncitori și mineri calificați n-a putut fi asigurat în întregime din resurse locale, fiscul minier a recurs și de această dată la colonizări din alte regiuni cu tradiție montanică ale monarhiei habsburgice.

Astfel, încă la 16 august 1846 directorul Direcției Miniere Bănățene, Gustav von Gränzenstein, s-a adresat lui August von Titterstein, comitele Cămarii Miniere Superioare Schemnitz (Slovacia), cu rugămintea de a-i trimite 50 de lucrători din districtul Neusohl (azi Banská Bystrica, în Slovacia), avînd „o bună experiență în minerit și la lucrările de armare“ (*welche der Arbeit auf dem Gestein und bei der Zimmerung wohl kündigt sind*). Amintind de marile lucrări aflate în curs de realizare la Anina (*es werden zu Steierdorf 5 Schächte angelegt und ein grossartiger Zubau betrieben*) și deplîngînd în acest context mai cu seamă lipsa unor mineri experimentați în săparea puțurilor, Gustav von Gränzenstein a solicitat ca cei mai mulți dintre muncitorii trimiși din districtul minier Banská Bystrica să fie tocmai mineri specializați în excavarea puțurilor și în lucrări de armare (*Wenn unter der Mannschaft der grössere Theil Schachthäuer und Schachtzimmerlinge wären*) pentru „a se acorda activității un sprijin mare“ (*dem Unternehmen einen grossen Vorschub Leisten*)¹²⁶. Cu acest prilej, directorul minier al Banatului a ținut să precizeze și posibilitățile deschise noilor coloniști: fie de a se stabili definitiv la Anina, fie de a se reîntoarce în Slovacia după efectuarea a doi ani de muncă, situație în care n-ar fi obligați să restituie fiscului minier cheltuielile de transport¹²⁷. În urma ordinului dat de Cămara Minieră de la Schemnitz administratorului cameral de la Banská Bystrica la 3 septembrie 1846¹²⁸, muncitorii necesari la Anina au fost recrutați în scurtă vreme, astfel că încă la 25 septembrie 1846 August von Ritterstein i-a comunicat lui Gustav von Gränzenstein că un număr de 58 lucrători minieri (*Bergarbeiter*), împreună cu familiile lor (30 femei și 87 copii), erau pregătiți să pornească spre Banat¹²⁹. Într-adevăr, încă în octombrie 1846, cei 58 lucrători minieri din Slovacia au sosit la Anina¹³⁰, unde și-au început activitatea fără întârziere, pentru a putea realiza înainte de venirea iernii o adîncime care să nu mai fie stînjeniitoare activității neîntrerupte (*eine der Arbeit nicht mehr hinderliche Teufe*)¹³¹. Pentru adăpostirea acestor coloniști, precum și a unor grupuri mici de lucrători specializați, venite din Boemia și Stiria tot în cursul anului 1846¹³², fiscul a construit pe cheltuială proprie 41 case în locul numit *Karrensclag*¹³³. În anul următor (1847) cele 94 case clădite de fisc pentru coloniștii aduși la Anina au constituit așa-numitele Colonia a II-a și Colonia a III-a. Anvergura lucrărilor miniere de la Anina a reclamat și în anii următori aducerea de noi coloniști. Astfel, în cursul lunii decembrie 1850 din Slovacia au venit două mari grupuri de coloniști: 101 mineri de la Smolnik (împreună cu 39 femei și 56 copii) și 50 mineri de la Aranyitka (azi Zlata Ibká), însoțiți de asemenea de familiile lor (17 femei și 22 copii)¹³⁵. În anul 1851, la Anina, s-au stabilit alți coloniști și anume 32 mineri cu familiile lor (23 femei și 63 copii) originari din Zbirov (Boemia). Pentru adăpostirea acestor noi coloniști, fiscul minier a început încă în cursul aceluiași an construirea așa-numitei Colonii boeme (*Böhmische Colonie*)¹³⁶. Casele ridicate de fiscul minier la Steierdorf-Anina în această perioadă de colonizări intense s-au cifrat la 154 la finele anului 1852¹³⁷.

Desigur, este interesant de cunoscut modul în care s-a realizat acțiunea de colonizare, precum și perspectivele oferite la Anina noilor veniți. Un document de epocă este deosebit de revelator în acest sens.

De aceea socotim că nu este de prisos să-l prezentăm integral (în traducere românească și în versiunea germană originală), mai ales că ne oferă informații cu caracter general despre colonizările de la mijlocul secolului al XIX-lea. Iată în cele ce urmează textul documentului adresat de Direcția Minieră Bănățeană, la 16 septembrie 1851, Direcției miniere, silvice și a domeniilor fiscale Schemnitz¹³⁸:

„Nr. prezidial 831

Excelenței Sale, domnului Joseph Ruszegger, consilier ministerial imperial-regal, director al mineritului, silviculturii și domeniilor din Ungaria inferioară (Slovacia — n.n.) — Schemnitz

Excelența Voastră!

Mineritul huilei desfășurat de fisc la Steierdorf, în apropiere de Oravița, este împiedicat în mare măsură să se dezvolte așa cum s-a plănit, mai ales datorită lipsei de forță de muncă. Se face resimțită mai cu seamă lipsa unor mineri pricepuți, care să lucreze în puțuri, să fie obișnuiți cu un randament corespunzător și o disciplină bună. Acum câțiva ani la Steierdorf au fost trimiși, mai ales din Altgebirg (regiune minieră din Slovacia — n.n.) mineri foarte vrednici pentru munca în puțuri, dar cei mai mulți dintre ei s-au reîntors în patrie după ce au încheiat perioada de muncă pentru care s-au angajat. Procurarea de noi mineri experimentați la munca în puțuri a devenit acum o necesitate stringentă pentru mineritul de la Steierdorf. Dar, fiindcă publicitatea pentru recrutarea acestora este de obicei supărătoare autorităților miniere afectate nemijlocit, iar succesul este de cele mai multe ori îndoielnic, eu fiind pe de altă parte convins că Excelența Voastră nu va pregeta să colaboreze binevoitor la ridicarea unui minerit atât de rentabil ca cel de cărbuni de la Steierdorf, am deci onoarea să mă adresez plin de încredere Excelenței Voastre cu rugămintea colegială, de a binevoi să dispuneți ca autoritățile miniere imperial-regale de acolo (Slovacia — n.n.) să recruteze și să trimită la Pesta 20 (douăzeci) de mineri experimentați la munca în puțuri, dintre cei care se vor prezenta pentru a lucra la Steierdorf.

Acestor mineri li se asigură următoarele:

1) Transportul gratuit pînă la Pesta împreună cu familiile lor; merinde de drum în valoare de 5 florini m(onetă) c(onvențională) pentru cei căsătoriți și 3 florini m(onetă) c(onvențională) pentru cei necăsătoriți.

2) Transport și hrană gratuite de la Pesta pînă la Baziaș, pe vasul cu aburi.

3) Transportul de la Baziaș pînă la Steierdorf va fi asigurat de către noi.

4) Prima cazare la Steierdorf va fi asigurată de oficiul minier de acolo.

5) Durata muncii se stabilește la cel puțin 5 ani, după trecerea cărorora cei care doresc să se reîntoarcă vor fi transportați înapoi pe cheltuiala fiscalului.

6) Celor care se vor decide să rămână definitiv la Steierdorf li se vor asigura: un loc de casă gratuit împreună cu grădina, un lot de pământ pentru cultivarea cartofilor și — în măsura posibilităților — o bucată de pășune pentru întreținerea unei vaci. De asemenea, colonistul va avea posibilitatea să preia o casă gata-construită în Colonie, cheltuielile de construcție urmînd a fi rambursate în rate. La repartizarea loturilor de pășune vor fi preferați cei care s-au anunțat mai întii că se stabilesc definitiv (la Anina — n.n.).

7) Nu sînt acceptați muncitori care au depășit vîrsta de 40 de ani.

8) Anii de muncă prestați pînă acum în slujba fiscalului vor fi luați în considerare la stabilirea pensiilor.

9) Munca va fi retribuită conform cu salariile de bază măsurate condițiilor de viață și ținîndu-se seama în așa fel de randamentul corespunzător, încît muncitorul harnic să obțină un salariu pe măsură.

10) Datoriile restante față de fisc vor fi încasate în rate moderate de Oficiul minier Steierdorf și trecute în contul Casieriei miniere superioare din Ungaria inferioară (Slovacia — n.n.).

11) Muncitorul este obligat să dea ascultare necondiționată Oficiului minier Steierdorf și n-are dreptul să refuze o muncă pe măsura puterilor sale.

În privința transportului la Pesta, care urmează să fie efectuat cu căruțe închiriate cît mai ieftin cu putință, ar fi necesar atașarea unui supraveghetor, care să-i predea pe muncitori și familiile lor în mod ordonat conducătorului de pe vasul cu aburi, pentru a se preveni orice eroare de felul celor întîmplate, din păcate, la unele transporturi anterioare de muncitori. Deoarece anotimpul rău se apropie, vă rog să dispuneți cît mai urgent în această chestiune, eu dorind să mai adaug rugămintea ca Excelența Voastră să binevoiți a anunța din vreme sosirea muncitorilor la Pesta agenției centrale de navigație de acolo, pentru a se putea întreprinde cele necesare preluării lor. De asemenea, vă rog să binevoiți a-mi comunica plecarea oamenilor, pentru a putea lua la Baziaș măsurile necesare.

Rog să binevoiți a trece în contul casieriei Direcției Miniere Bănățene avansurile bănești necesare hranei.

Oravița, la 16 septembrie 1851.

Friedrich Reitz m.p.

director imperial-regal al mineritului
din Banat“

Încă la 23 septembrie 1851 Direcția minieră, silvică și a domeniilor fiscale Schemnitz a ordonat oficiului minier Herrengrund recrutarea, pe bază de voluntariat, a celor 20 mineri solicitați de Direcția Minieră Bănățeană pentru exploatarea de cărbune de la Anina¹³⁹. Răspunsul a venit la fel de repede (6 octombrie 1851), scoțînd în evidență dificultatea recrutării forței de muncă cerute. Cu privire la angajarea voluntară a unor

mineri, raportul oficiului minier Herrengrund a ținut să specifice următoarele: „Era de prevăzut că recrutarea voluntară se va desfășura cu dificultate, deoarece soarta tristă a celor plecați în număr așa de mare între anii 1844—1847, care fie că au fost secerăți de febra (palustră — n.n.) în Banat, fie că — în cel mai bun caz — s-au îmbolnăvit grav și au revenit arătând ca niște spectre, n-a avut darul să trezescă o dorință prea mare pentru strămutarea în Banat și este de înțeles că Steierdorful și Reșița se bucură de o faimă foarte tristă în rindul muncitorilor mai cumpătați de aici. Singurul rezultat al apelurilor repetate a fost doar acela, că s-au prezentat cițiva tineri dintre muncitorii de la crivac și vagonetari, care au fost însă respinși, cum era firesc¹⁴⁰. Nici recrutarea obligatorie, prin conscriere, n-a avut rezultate pozitive, atât datorită numărului redus de mineri specializați la munca în puțuri, necesari prin urmare la fața locului, cât și a calificării insuficiente a minerilor tineri, necorespunzători cerințelor de la Anina¹⁴¹. Drept urmare, la 2 noiembrie 1851, Direcția minieră, silvică și a domeniilor fiscale Schemnitz s-a văzut nevoită să comunice Direcției miniere Bănățene imposibilitatea de a-i trimite cei 20 mineri ceruți¹⁴². De altfel, printr-o notă din 22 aprilie 1852, Direcția Minieră Bănățeană a ținut să precizeze că „deoarece împrejurările în care se desfășoară exploatarea (minieră — n.n.) în districtul minier bănățean s-au schimbat între timp în așa fel, încât aducerea de muncitori străini a devenit pentru un anumit timp „cu totul de prisos“, trimiterea minerilor din Slovacia era amînată *dine die*¹⁴³.

Lucrările miniere complexe, în subteran și la suprafață, realizate la Steierdorf — Anina în anii 1846—1854

Să urmărim însă evoluția mineritului de cărbuni la Anina după reluarea acestuia de către fisc, în regie proprie (1846), perioadă în care se pun bazele dezvoltării spectaculoase din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, fiind întrunite elementele caracteristice revoluției industriale desfășurată în Europa apuseană cu aproape un veac mai înainte¹⁴⁴.

Încă la 20 mai 1846 Direcția Minieră Bănățeană a elaborat un plan de dezvoltare prioritară a mineritului de cărbuni în adîncime, urmărindu-se realizarea a două obiective principale:

a) Săparea puțurilor Breuner și Kübeck, a galeriei Gabrielle și a unui puț pe platoul Ponor, orientate spre exploatarea în adîncime.

b) Amenajarea unei galerii de bază pornind din Valea Oraviței sau din Valea Maidanului, pentru a se lua în exploatare noi zăcăminte și filoane de huilă aflate la adîncime¹⁴⁵.

Acest prim proiect avea să fie modificat și extins la 31 octombrie 1846, cu ocazia unei consfătuirii ținute la Oravița sub președenția consilierului aulic Leyer și a directorului minier Gränzenstein¹⁴⁶, cantitatea anuală de huilă ce urma să se extragă la Anina fiind stabilită la 1,5—2 milioane centenari¹⁴⁷. În vederea atingerii acestui obiectiv s-a stabilit realizarea următoarelor lucrări¹⁴⁸, care vizau nu numai extinderea extracției

în adîncime, ci deopotrivă modernizarea mijloacelor de transport din subteran și de la suprafață:

1) Deschiderea unei galerii noi (*galeria regelui Ștefan*), pornind de pe platoul Predet, din valea Jitinului spre est, lucrare care, la adîncime de 138 metri (136 metri după datele lui Schröckenstein), urma să facă joncțiunea cu puțul Kollowrat, propus și acesta spre realizare; apoi traseul galeriei urma să continue pînă la puțul Kübeck. Termenul de executare a acestei lucrări de mari proporții a fost stabilit la 9 ani. Prin realizarea galeriei Regele Ștefan s-a urmărit racordarea minelor de la Gîrliște la circuitul de exploatare și transport de la Anina.

2) Deschiderea, în valea Lișava, a galeriei Împăratul Ferdinand, care, subtraversînd cu 80 de metri mai adînc (152 metri după datele lui Schröckenstein) galeria Regele Ștefan, avea să facă joncțiunea cu puțul Kollowrat după un traseu de 4 453 metri (3 160 metri după datele lui Schröckenstein), servind la transport, respectiv la legarea minelor de la Gîrliște de calea ferată, planificată să unească minele de la Anina cu portul dunărean Baziaș. Această cale ferată, pe care tracțiunea avea să fie asigurată de locomotive cu aburi, a cărei realizare trebuia încheiată în termen de doi ani urma să aibă o lungime de 65 kilometri.

3) Pînă la realizarea galeriei Împăratul Ferdinand, minele de la Gîrliște urmau să fie legate de galeria Regele Ștefan printr-o cale ferată cu tracțiune hipo și un dispozitiv de transport cu plan înclinat (de la galeria Regele Ștefan, pînă la galeria Împăratul Ferdinand).

Pe temeiul proiectului din mai 1846, îmbunătățit în luna octombrie a aceluiași an, lucrările au demarat cu mare energie, fîscul minier neezitînd să pună la dispoziție importante mijloace financiare. Astfel, în toamna anului 1846, pe valea Jitinului a început săparea galeriei Regele Ștefan și adîncirea puțului Kollowrat cu două galerii de exploatare și o galerie transport¹⁴⁹. În februarie 1847 au fost atacate lucrările la puțurile de exploatare Breuner și Kübeck, iar la scurtă vreme după aceea și alte obiective stabilite prin proiectul din 1846¹⁵⁰. Rezultatele n-au întîrziat să apară, mai ales că regiunea Aninei n-a fost afectată direct de desfășurarea evenimentelor revoluționare din Banat, de la 1848—1849¹⁵¹. Astfel, în octombrie 1849 a fost terminat puțul de exploatare Breuner, avînd o adîncime de 71 metri. Costul lucrărilor s-a ridicat la 163 fl. 54 cr/metru¹⁵², investiția globală fiind de 12 429 florini.

Pentru o înțelegere mai bună a lucrărilor miniere de la Anina în perioada administrației fiscale (1846—1854), iată în cele ce urmează datele statistice privind principalele obiective realizate integral sau parțial:

1) *galeria Împăratul Ferdinand* — perioada de realizare: noiembrie 1846—februarie 1854; lungimea excavării: 282 stînjeni; investiții: 65 501 fl.; lucrare neterminată

2) *galeria Regele Ștefan* — perioada de realizare: noiembrie 1846—august 1852; lungimea excavării: 207 stînjeni; investiții: 48 403 fl.; lucrare neterminată

3) *puțul de exploatare Mihalovits* — perioada de realizare: noiembrie 1846—martie 1851; adîncimea excavării: 60 stînjeni; investiții: 25 983 fl., lucrare neterminată

4) *puțul principal de extracție* (Lagerschacht) — perioada de realizare: noiembrie 1846—august 1853; adâncimea excavării: 116 stînjeni; investiții: 53 660 fl., lucrare neterminată

5) *puțul Gränzenstein* — perioada de realizare: noiembrie 1846—mai 1852; adâncimea excavării: 78 stînjeni; investiții: 31 566 fl.; lucrare neterminată

6) *puțul de exploatare Breuner* — perioada de realizare: februarie 1847—octombrie 1849; adâncimea excavării: 40 stînjeni; investiții: 12 429 fl.; lucrare terminată

7) *puțul de exploatare Thinnfeld* — perioada de realizare: iunie 1851—martie 1853; adâncimea excavării: 56 stînjeni; investiții: 25 963 fl.; lucrare neterminată

8) *puțul de exploatare Kollowrat* — perioada de realizare: noiembrie 1846—octombrie 1853; adâncimea excavării: 149 stînjeni; investiții: 64 730 fl.; lucrare terminată

9) *puțul de exploatare Reitz* — perioada de realizare: iulie 1851—decembrie 1853; adâncimea excavării: 48 stînjeni; investiții: 23 360 fl.; lucrare neterminată

10) *puțul de exploatare Eugen* — perioada de realizare: mai 1852—iunie 1853; adâncimea excavării: 37 stînjeni; investiții: 10 325 fl.; lucrare neterminată

11) *puțul de exploatare Kübeck* — perioada de realizare: februarie 1847—mai 1853; adâncimea excavării: 72 stînjeni; investiții: 28 847 fl.; lucrare neterminată

Împreună cu mijloacele financiare destinate realizării căilor ferate Lișava—Baziaș (6 milioane florini între 1847—1854) și Gîrliște—Jitin (382 814 florini între 1850—1853) — asupra cărora vom reveni — suma globală investită de fisc în mineritul de la Anina în anii 1846—1854 s-a ridicat la nu mai puțin de 6 773 598 fl. 47 cr.¹⁵⁵.

În cele ce urmează ne vom opri asupra momentelor principale care au jalonat dezvoltarea mineritului de cărbuni la Anina între 1851—1854, perioadă, ce-i drept, scurtă, dar marcată de fenomene contradictorii și, prin urmare, plină de învățăminte pentru anii care aveau să-i asigure acestui bazin minier din Banat un loc de frunte în cadrul avîntului industriei general din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Investițiile financiare mari, precum și forța de muncă tot mai numeroasă, reclamate de lucrările de anvergură stabilite prin proiectul din 1846, a făcut necesară abandonarea unor obiective cu perspective mai îndepărtate de dare în exploatare. Astfel, în martie 1851 au fost oprite, la adâncime de 114 metri, lucrările de excavare a puțului Mihalovits de pe platoul Predet (cost de realizare: 130 fl. 54 cr./metru)¹⁵⁶. Dificultățile, mai cu seamă de natură tehnică, întîmpinate la avansarea marilor obiective atacate în mod simultan au făcut necesară revizuirea planului inițial și stabilirea unei ordini de priorități. Venită în Banat în primăvara anului 1851¹⁵⁷, comisia de inspecție condusă de Ferdinand von Thinnfeld, ministrul minelor și subsecretarul de stat Michael Leyer a ordonat, la 10 mai 1851, adîncirea grabnică a puțurilor de extracție Thinnfeld I și Reitz, sporirea în general a producției de cărbuni în perspectiva deschiderii căii ferate spre Oravița.¹⁵⁸ Drept urmare, în partea de est a zăcă-

mîntului principal, între Anina și Steierdorf, în iunie 1851 au fost re-luate lucrările de adîncire a puțului Thinnfeld I (două galerii de transport, o galerie de circulație și o galerie de evacuarea apei), a continuat cu și mai mare intensitate munca de dare în exploatare a puțului Reitz și s-a început (în iulie 1851) săparea galeriei principale de extracție Dullnig¹⁵⁹.

Pentru a se realiza transportarea mai operativă a hulei extrase și deci comercializarea mai rapidă a acesteia — implicit și acoperirea unei părți mai mari din investițiile făcute —, în februarie 1852 inspectorul Dullnig (sub conducerea căruia se desfășurau lucrările de construire a căii ferate Gîrlişte—Jitin) a propus trecerea de la tracțiunea hipo la cea cu locomotive cu aburi pe calea ferată Lișava—Oravița (aflată în stadiu avansat de realizare) și legarea directă a minelor de la Anina de stația de cale ferată Lișava¹⁶⁰. În urma acestei propuneri, oferind vădite avantaje de ordin practic, a fost necesară o nouă modificare a proiectului de lucrări în subteran. Astfel, comisia de inspecție de sub conducerea directorului central al minelor, Anton Wissner, care a analizat stadiul lucrărilor de la Anina în timpul prezenței sale la fața locului (mai—iunie 1852), a dispus următoarele modificări esențiale ale proiectului inițial în cursul consfătuirii din 27 iunie 1852¹⁶¹:

1) Accelerarea lucrărilor de excavare la galeria de înaintare Împăratul Ferdinand (la care fuseseră realizați doar 80 stînjeți) și, în același timp, săparea sub acesta, cu 76 metri mai adînc (informație furnizată de Schröckenstein) a galeriei de exploatare și transport Împăratul Franz Josef, care urma să pornească din planificata gară de încărcare Lișava, calea ferată de la Baziaș (via Oravița) fiind adusă numai pînă la locul de depozitare și încărcare a cărbunilor.

2) În urma ritmului cu totul nesatisfăcător de înaintare a lucrărilor miniere la puțurile de pe platoul Predet, urma să fie abandonată excavarea galeriei Regele Ștefan¹⁶², care nu se dovedise rentabilă.

3) Pentru accelerarea extracției de cărbuni la adîncime urmau să fie colonizați 431 mineri, cărora fiscul minier se obliga să le construiască locuințele necesare.

4) În vederea acoperirii investițiilor considerabile urma să fie sporită cantitatea de huilă extrasă, astfel încît în următorii 15 ani să fie realizat un venit anual de cel puțin 1 077 000 florini din cei 300 000 cen-tenari de cărbune și 360 000 cen-tenari de *blackband* (asupra căruia vom reveni) estimați drept nivel minim.

Încă din timpul prezenței la Anina a comisiei de inspecție Wissner și în legătură cu măsurile preconizate de aceasta în mai 1852 au fost oprite lucrările la puțul Gränzenstein, după ce într-un răstimp de 6 ani fusese atinsă o adîncime de 148 metri, cu prețul unor mari investiții (225 fl. 65 cr./metru).¹⁶³ În fine, comisia Wissner a aprobat efectuarea unor lucrări de modernizare la puțul Breuner, unde incendiul izbucnit în toamna anului 1852 nu va putea fi stins, în pofida strădaniilor depuse și plătite cu mai multe victime omenești, fiind necesară colmatarea acestuia în 1862¹⁶⁴.

Tot cu ocazia prezenței la Anina a comisiei Wissner a fost constatăată și importanța zăcămintului de *blackband* (siderit, sferosiderit)¹⁶⁵, născîn-

du-se ideea construirii unei uzine metalurgice¹⁶⁶. Fapt este că, printre obiectivele fixate la 27 iunie 1852 de comisia Wissner, a fost stabilită și extragerea anuală a 360 000 centenari *blackband*¹⁶⁷. În vederea atingerii acestui obiectiv, fiscul minier și-a asigurat controlul asupra 28 perimetre măsurind fiecare 12 544 stinjeni pătrați, dar prospecțiunile de anvergură și exploatarea masivă a sideritului a început abia după 1855¹⁶⁸.

Nici măsurile stabilite de comisia Wissner n-au avut darul să reducă decalajul crescând dintre producția de cărbune, respectiv veniturile realizate de pe urma acesteia, și investițiile, chiar mai reduse, după abandonarea unor lucrări nerentabile¹⁶⁹. În consecință, în primăvara anului 1853 la Anina s-a deplasat o nouă comisie de inspecție, sub conducerea secretarului ministerial Carl Hocheder, având mandatul de a impulsiona energetic extracția de cărbuni și, dacă ar fi fost necesar, restringerea drastică a lucrărilor noi în subteran, care fuseseră prevăzute anterior¹⁷⁰. La 28 mai 1853, cu participarea nemijlocită a comisiei Hocheder, planul de lucrări a fost modificat după cum urmează¹⁷¹:

1) Localizarea incendiului de la puțul Breuner, adîncirea acestuia și instalarea unei mașini cu aburi de 12 CP la exploatarea și a altei mașini cu aburi de 100 CP pentru evacuarea apei din subteran.

2) Excavarea unui puț la Ponor (îngă viitorul puț Wilhelm), unde va fi instalată o mașină cu aburi de 60 CP pentru evacuarea apei din subteran.

3) Exploatarea intensivă a vechii galerii Schwarzhuber.

4) Deschiderea unei galerii de bază din valea Oraviței sau de la Măidan spre Steierdorf, preliminarîndu-se o producție globală a minelor din bazinul Aninei de 1—1,5 milioane centenari de căbune pe an.

Eșecul marilor lucrări miniere de la Steierdorf — Anina și vînzarea exploatărilor de cărbuni de acolo către STEG

Deficitul financiar crescînd a impus, în a doua jumătate a anului 1853, abandonarea unor noi lucrări¹⁷²: puțul Eugen în iunie 1853 (la adîncimea de 70 metri și un cost de 157 fl. 87 cr./metru); puțul de extracție principal (*Lagerschacht*) în august 1853 (la adîncimea de 220 metri și un cost de 225 fl. 64 cr./metru); puțul Kollowrat în octombrie 1853 (la 283 metri adîncime și un cost de 223 fl. 60 cr./metru); puțul Reitz în decembrie 1853 (la o adîncime de 91 metri și un cost de 256 fl. 69 cr./metru).

Alarmat de pierderile mereu mai mari, datorate în special numeroaselor investiții rămase neproductive, Ministerul Minelor a trecut la luarea unor măsuri drastice. Astfel, prin ordinul ministerial din 4 februarie 1854 au fost oprite lucrările la galeria principală Împăratul Ferdinand și la toate puțurile de exploatare ținînd de aceasta¹⁷³. Totodată s-a dispus abandonarea proiectului de realizare a galeriei de bază Franz Josef și s-a ordonat concentrarea exclusivă a eforturilor în direcția extracției de cărbuni, Ministerul Minelor sistînd acordarea oricărui fonduri

de investiții¹⁷⁴. Aceste măsuri severe, care puneau în mare măsură planului ambițios de dezvoltare a Aninei elaborat în anul 1846, erau pe deplin justificate. Într-adevăr, numai lucrările miniere din subteran costaseră fiscal între 1846—1854 nu mai puțin de 773 598 florini, fără a aduce vreun venit¹⁷⁵. Deficitul financiar global înregistrat de fiscal minier la Anina (inclusiv costul de realizare a căilor ferate) s-a cifrat în aceeași perioadă la suma considerabilă de 1 019 539 fl. 16 1/2 cr.¹⁷⁶. În aceste condiții se explică pe deplin decizia luată de fiscal minier de a vinde exploatarea miniere de la Anina, împreună cu întregul domeniu minier din Banat, Societății imperial-regale privilegiate a căilor ferate de stat (k.k. privilegierte *Staatseisenbahngesellschaft* — STEG), hotărîre determinată fără îndoială și de dificultățile acute prin care treceau finanțele monarhiei dunărene. Astfel, la jumătatea anului 1854 guvernul imperial contractase un împrumut de stat în sumă de 507 milioane florini pentru echilibrarea balanței financiare. Împrumutul n-a avut însă succesul scontat, deoarece războiul Crimeii (1853—1856) a determinat cheltuirea unor noi sume de bani, guvernul imperial nefiind nici măcar în stare să achite dobinzile scadente la împrumuturi. De aceea, pentru a ieși din impas, guvernul imperial s-a văzut nevoit să vîndă o mare parte din căile ferate ale statului și să consimtă, în septembrie 1854, la constituirea unor societăți particulare de căi ferate. În virtutea unei legi promulgate în acest sens, în decembrie 1854 a luat ființă, la Paris, societatea STEG între ai cărei membri-fondatori se numărau baronul Daniel Eskeles, președintele băncii Arstein & Eskeles din Viena, baronul George Sina, președintele băncii vieneze omonime, Isac Pereire, președintele al Société Générale de Credit Mobilier din Paris, prințul Raffaele Galliera, membru în consiliul de administrație al aceleiași bănci¹⁷⁷. Prin contractul încheiat la 31 decembrie 1854 cu STEG-ul, fiscal minier i-a vîndut noii societăți, la prețul global de 8 959 240 florini, domeniul minier din Banat (avînd o suprafață de 133 168 hectare), inclusiv exploatarea de cărbuni de la Steierdorf-Anina¹⁷⁸. Predarea efectivă a minelor de la Steierdorf-Anina către STEG a avut loc la 18 iunie 1855, sub președenția secretarului ministerial Carl Hocheder, fiscal minier fiind reprezentat de Friedrich Reitz, directorul mineritului din Banat, iar noul proprietar de către Duboque, directorul central al minelor și domeniilor STEG. Funcționarii fiscalului minier au continuat să mai conducă exploatarea carbonifere din bazinul Aninei pînă spre sfîrșitul anului 1855, cînd a sosit majoritatea corpului de funcționari ai STEG-ului¹⁷⁹.

Cauzele eșecului înregistrat de exploatarea minieră de la Steierdorf — Anina în timpul perioadei de administrație directă a fiscalului

Este mai presus de orice îndoială faptul că situația financiară a fost cea care a determinat pînă la urmă statul să vîndă domeniul minier din Banat societății STEG. În cazul minelor de la Steierdorf-Anina luarea de-

ciziei a fost însă ușurată de eșecul înregistrat în timpul exploatării acestora de către fisc, în regie proprie. Cauzele acestui eșec l-au constituit atât lucrările supradimensionate și, implicit, finalizarea a puține dintre obiectivele planificate (în cazul lucrărilor miniere de anvergură au fost încheiate și date în circuitul productiv doar puțurile Breuner și Kollowrat), executarea simultană a unor lucrări de mare volum, cât și exploatarea nerațională a zăcămintelor de cărbuni, cu dese întreruperi, cu deschiderea unor puțuri și galerii care depășeau necesitățile, ducând în final la întinderea lor pe mari distanțe, la lipsa unor legături directe și la dificultățile de transport¹⁸⁰.

Lucrările de cale ferată la Steierdorf — Anina în anii 1846—1854

Nu e mai puțin adevărat că și evoluția sinuoasă înregistrată de realizarea rețelei planificate de drumuri și căi ferate a avut efecte negative asupra activității de comercializare a cărbunilor extrași și, *eo ipso*, asupra echilibrării balanței financiare. Dacă drumul principal Steierdorf—Oravița a putut fi construit conform planului, în anii 1846—1847¹⁸¹, în schimb realizarea căii ferate a cunoscut fluctuațiile înregistrate și de lucrările miniere propriu-zise. Încă în primăvara anului 1847 directorul minier al Banatului, Gustav von Gränzenstein, luase inițiativa de elaborare a unui proiect de cale ferată cu tracțiune hipo între Steierdorf și Oravița, racordată la calea ferată Oravița—Baziaș. În toamna anului 1847, în strânsă legătură cu dezvoltarea exploatărilor miniere, proiectul Gränzenstein a fost modificat în sensul că de la stația de cale ferată Lișava pînă la Oravița și de acolo la Baziaș tracțiunea urma să fie asigurată de locomotive cu aburi¹⁸². Calea ferată Lișava—Oravița și Oravița—Baziaș — cea mai veche linie ferată de pe teritoriul României — cunoscută în epocă sub numele de *Kohlenbahn* (linia cărbunelui), a fost deschisă traficului de mărfuri la 20 august 1854. Inițial, vagonetele cu cărbune erau transportate de la Steierdorf-Anina la Lișava pe așa-numita „*Pferdebahn*“ (cale ferată cu tracțiune hipo) în porțiunile orizontale, respectiv cu ajutorul unor planuri înclinate funiculare pe porțiunile în rampă. Pe vechiul traseu Lișava—Oravița (16 km) și pe linia Oravița—Baziaș (62,5 km) — deschisă traficului de călători la 1 noiembrie 1856 — cărbunele Aninei ajungea în portul dunărean, principalul punct de desfacere în alte direcții. Construcția liniei propriu-zise Oravița—Lișava—Anina (33,4 km) a început în anul 1861, făcînd necesară realizarea unor lucrări de artă remarcabile: 14 tunele cu lungime totală de 2 084 metri și 10 viaducte cu o lungime totală de 843 metri; ea a fost deschisă circulației la 15 decembrie 1863¹⁸³. Între 1850—1853, sub conducerea inspectorului minier Josef Dullnig, s-au desfășurat lucrările la o ramificație a căii ferate principale, anume la așa-numită *Gebirgbahn* (calea ferată montană cu o tracțiune hipo) Gîrliște—Ji-tin, legată nemijlocit de nevoile exploatărilor de cărbune. La 3 octombrie

1853, în contextul reducerii drastice a investițiilor, lucrările la calea ferată Gîrliște—Jitin au fost suspendate¹⁸⁴, fiind reluate și încheiate după 1855, odată cu tronsonul Anina—Lișava.

Condițiile de muncă și salarizare ale minerilor de la Steierdorf — Anina la mijlocul secolului al XIX-lea

În condițiile dezvoltării cu un caracter capitalist tot mai pronunțat a mineritului din Banat după revoluția din 1848—1849, cunoașterea condițiilor de muncă și de trai ale minerilor din bazinul Aninei prezintă, fără îndoială, un interes deosebit. Înainte de toate se cuvine remarcat faptul că atît durata zilei de muncă (a șutului) cît și salariile minerilor nu erau reglementate printr-o legislație la nivel central sau prin ordonanțe la nivel regional, ci prin convenție, încheiată pe plan local, uneori pentru fiecare exploatare minieră în parte. Acest sistem a constituit în mod firesc prilejul pentru numeroase abuzuri comise de autoritățile miniere locale în dauna minerilor. Nici Legea Minelor, promulgată prin patenta imperială din 23 mai 1854, n-a avut darul să creeze un cadru legal ferm în acest sens, ea lăsînd stabilirea duratei zilei de muncă pe seama regulamentului elaborat de fiecare întreprindere minieră în parte. La minele de cărbuni din Banat ziua de muncă era stabilită, în general, la 12 ore (de la 6 dimineața la 6 seara) cu un repaos de o oră la jumătatea intervalului¹⁸⁵. Dacă alăturăm acestei durate mari a zilei de muncă, sporită de truda lucrului în subteran, absența aproape cu desăvîrșire a măsurilor de protecție a muncii într-un mediu deosebit de primejdios, accidentele produse frecvent — unele cu urmări foarte grave — nu ne apar decît ca o urmare firească. La minele din bazinul Aninei situația accidentelor de muncă în perioada exploatării în regia fîscului (1846—1854) se prezintă astfel:

anul	r ă n i r i			
	ușoare	grave	mortale	total
1846	12	1	1	14
1847	15	1	1	17
1848	8	—	1	9
1849	7	—	—	7
1850	14	1	—	15
1851	13	2	1	16
1852	15	1	2	18
1853	20	1	8	29
1854	31	2	—	33
TOTAL	135	9	14	158

În ceea ce privește asistența socială acordată minerilor (pentru pensii pentru limita de vîrstă, pensii de urmași, ajutoare de boală și înmormîntare etc.) se cuvine remarcat faptul că pînă la 1850 ocnarii Aninei

cotizau la Casa frăției (*Bruderlade*) de la Oravița cu cîte 4 creștări după fiecare florin ciștigat. Încercarea de a se înființa la Steierdorf-Anina o casă a frăției de sine stătătoare¹⁸⁷ a fost încununată de succes abia în 1860¹⁸⁸.

Salariile muncitorilor minieri de la Anina la sfîrșitul perioadei de administrație a fiscului minier (1854—1855) se prezentau — asemeni celor de la minele de cărbuni Doman și Secul¹⁸⁹ — după cum urmează: un miner lucrînd în schimburi de 8 ore — 30 cr./zi; un miner lucrînd în schimburi de 12 ore — 45 cr./zi; un ucenic-miner lucrînd în schimburi de 8 ore — 18—24 cr./zi; un ucenic-miner lucrînd în schimburi de 12 ore — 24—36 cr./zi; un mașinist lucrînd în schimburi de 12 ore — un florin pe zi; un fierar de mină lucrînd în schimburi de 12 ore — 48 cr./zi; un muncitor necalificat de categoria I-a lucrînd în schimburi de 12 ore — 24—30 cr./zi; un muncitor necalificat de categoria a II-a lucrînd în schimburi de 12 ore — 12—24 cr./zi; un copil lucrînd în schimburi de 12 ore — 12 cr./zi.

Evoluția producției de huilă la Steierdorf — Anina și dinamica vînzării acesteia în perioada 1846—1854

Nu putem termina prezentarea istorică a extracției cărbunilor în bazinul Aninei în perioada cît s-a desfășurat în regia fiscului (1846—1854) fără a zăbovi asupra cifrelor de producție și a celor de comercializare¹⁹⁰, care — în pofida eșecului înregistrat de proiectele grandioase de lucrări subterane — sînt totuși grăitoare pentru ascensiunea mineritului din acele părți pe calea dezvoltării capitaliste, caracteristică de altfel industriei din Banat în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

anul	cantitatea de cărbuni			cantitatea de cărbuni comercializată
	de asociațiile de concesionari	în fiscul minier în regie proprie	total	
în centenari				
1846	330 326	133 808	464 154	199 958
1847	230 158	344 296	574 454	325 800
1848	162 880	465 108	627 988	483 391
1849	89 487	274 999	364 486	528 099
1850	10 753	225 960	236 713	63 243
1851	1 183	417 584	418 767	407 656
1852	—	601 010	601 010	656 138
1853	—	790 705	790 705	578 991
1854	—	1 076 680	1 076 680	571 246
TOTAL	824 787	4 330 150	5 154 937	3 814 522
MEDIA ANUALĂ	137 464,5	481 128	572 771	423 836

Cifrele privind cantitatea de cărbune extrasă ne îngăduie două constatări importante:

1) Deși evenimentele revoluționare din 1848—1849 nu s-au desfășurat în regiunea Arinei, afectînd direct exploatarea miniere de acolo (așa cum a fost cazul Bocșei sau al Reșiței), totuși scăderea bruscă a producției de huiă în anii 1849—1851 (cu un minim îngrijorător în 1850) nu trebuie pusă în exclusivitate pe seama lucrărilor din subteran și de la suprafață începute în a doua jumătate a anului 1846, ci privită și ca o urmare a situației generale politico-economice din anii de după înăbușirea revoluției.

2) Creșterea considerabilă a extracției de cărbune începînd cu anul 1852 se explică în mare parte prin măsurile luate la Anina de comisiile Wissner (1852) și Hocheder (1853), prin ordinul ministerial din 4 februarie 1854, toate vizînd accelerarea tot mai susținută a producției, concomitent cu restrîngerea treptată a lucrărilor din subteran și de la suprafață, care reclamaseră forță de muncă în număr tot mai mare și de care fuseseră lipsite capacitățile productive.

Cu acest prilej e de remarcat faptul că producția de cărbune a fost obținută mai cu seamă prin exploatarea puțului Breuner, a galeriilor Sigismund, Hermann, Dullnig și Gabrieli¹⁹¹.

În ceea ce privește comercializarea cărbunelui extras la Anina între 1846—1854, se constată un excedent tot mai mare în favoarea producției, situație determinată fără îndoială de insuficiența rețelei de transport. Excepția din anul 1849 (un excedent de 163 616 centenari în defavoarea producției) se explică atît prin nivelul scăzut al extracției din acel an, cît și prin situația generală determinată de evenimentele politice, în vreme ce excedentul din 1852 (55 128 centenari în defavoarea producției) se datorește intervenției decise a fîscului minier pentru lichidarea stocurilor de cărbune existente.

Bilanțul producției de huiă și a comercializării acesteia de la începuturi pînă la 1855

Rezumativ, situația extracției de cărbuni în bazinul Arinei și comercializarea acestora de la începuturi și pînă la preluarea de către STEG se prezintă astfel:

perioada	cantitatea de cărbuni extrasă			cantitatea de cărbuni comercializată	raportul mediu dintre extracție și comercializare
	de asociațiile de concesionari	de fîsc în regie proprie	total		
	în centenari				
1790—1830	2 240 000	—	2 240 000	2 240 000	?
1830—1845	3 393 000	—	3 393 000	2 944 097	+20 558
1846—1854	824 787	4 330 150	5 154 937	3 814 522	+148 936
TOTAL	6 457 787	4 330 150	10 787 937	8 998 619	?

Compararea cifrelor de producție evidențiază ritmul lent de exploatare a cărbunilor din bazinul Aninei în perioada de început (1790—1830), când acest combustibil de preț era folosit aproape în exclusivitate de atelierele meșteșugărești (fierărie și lăcătușerie) sau la încălzitul casnic, o învioreare simțitoare a extracției fiind înregistrată în perioada 1830—1845, când huila se impune nu numai în unele procese metalurgice, ci mai cu seamă în navigația dunăreană cu aburi. Un salt cu adevărat remarcabil al extracției de cărbune la Anina a fost consemnat în perioada scurtă a exploatării acestuia în regia fiscoșului (1846—1854) deși marile lucrări miniere — multe rămase însă nefinalizate — au influențat negativ cantitatea de huilă scoasă la lumina zilei. Abia după preluarea minieritului de către STEG (1855) complexul minier și metalurgic din bazinul Aninei va cunoaște o dezvoltare spectaculoasă, o deplină punere în valoare a bogătelor resurse miniere ale subsolului.

Evoluția demografică la Steierdorf — Anina de la începuturi pînă la 1855

În încheiere, socotim că nu este lipsit de interes să urmărim succint, prin puterea evocatoare a cifrelor, evoluția demografică a Steierdorf-Aninei de la începuturi pînă la 1855¹⁹². Astfel, dacă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea populația Steierdorfului număra ceva peste 300 suflete¹⁹³, ea a evoluat în continuare după cum urmează: 412 locuitori în 1819; 376 locuitori în 1829; 398 locuitori în 1835; 430 locuitori în 1836; 447 locuitori în 1837; 467 locuitori în 1838; 525 locuitori în 1841; 551 locuitori în 1843; 837 locuitori (145 case) în 1846; 1 518 locuitori (280 case) în 1848; 1 628 locuitori (311 case) în 1851; 1 888 locuitori (311 case) în 1852; 1 982 locuitori (312 case) în 1853; 2 045 locuitori (325 case) în 1854; 2 257 locuitori (336 case) în 1855¹⁹⁴.

La analizarea evoluției demografice de la Steierdorf-Anina, a așa-numitei dinamici a populației, trebuie luați în considerare trei factori, care au determinat cu precădere fluctuațiile, uneori spectaculoase, a numărului populației. Înainte de toate se cuvin evidențiate colonizările, uneori masive (cum e cazul celor din anii 1846—1851) de lucrători miniere, care au dus la sporirea considerabilă — între 1846—1848 chiar la dublarea — numărului de locuitori. În afară de acest factor, care a contribuit în mod esențial la sporul de populație — cel natural fiind destul de redus — trebuie avuți în vedere alți doi factori care au determinat scăderea, uneori gravă, a numărului de locuitori. Dacă emigrarea unor coloniști de la Steierdorf-Anina¹⁹⁵, fie spre alte localități din Banat, fie — în cazul colonizărilor din deceniul al cincilea al secolului al XIX-lea — spre locul de origine (în speță Slovacia)¹⁹⁶ nu au influențat în mod hotărîtor scăderea numărului de locuitori, în schimb epidemiile de tifos exantematic sau de holeră ori anii de mare foamete (ca de pildă în 1817—1818¹⁹⁷) au avut urmări dintre cele mai simțitoare. Este cazul epidemiei de tifos adusă în iarna anului 1846—1847 de coloniștii veniți din Slovacia¹⁹⁸ și mai cu seamă

a epidemiei de holeră, care a bîntuit cu intermitență din 1850 pînă în 1852¹⁹⁹. Epidemia de holeră a fost deosebit de puternică, provocînd moartea a unui locuitor din 57²⁰⁰. Noile colonizări inițiate de STEG au compensat însă rapid pierderile demografice înregistrate, creșterea numărului populației fiind o urmare directă a avîntului deosebit luat de activitatea minieră și metalurgică.

Importanța exploatărilor carbonifere de la Steierdorf — Anina pînă la 1855

Se poate afirma pe bună dreptate că mineritul cărbunilor din Banat și cu deosebire cel de la Steierdorf-Anina a fost pînă la mijlocul secolului al XIX-lea singurul cu adevărat important din punct de vedere economic în raport cu exploatățile de cărbune din Transilvania, aflate încă într-o fază incipientă, de mică întindere²⁰¹.

NOTE

¹ Francesco Grisellini, *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*. Prefață, traducere și note de Costin Feneșan, Timișoara, 1984, p. 289.

² N. Maghiar, St. Olteanu, *Din istoria mineritului în România*, București, 1970, p. 20 și urm.

³ Pentru începuturile extracției miniere și a prelucrării metalelor pe teritoriul Banatului, vezi L. Mărghitan, *Banatul în lumina arheologiei*, vol. I, Timișoara, 1979, p. 73—142.

⁴ Vestigiile mineritului și metalurgiei romane în Banat au fost cunoscute încă în secolul al XVIII-lea; Chr. Tr. Delius, *Anleitung zu der Bergbaukunst nach ihrer Theorie und Ausübung, nebst einer Abhandlung von den Grundsätzen der Berg-Kameralwissenschaft*, Viena, 1773, p. 83, § 102; Fr. Grisellini, *op. cit.*, p. 222—223, 271—272, 290—291, 295—296. Pentru descoperirile mai noi, cf. L. Mărghitan, *op. cit.*, vol. II, Timișoara, 1980, p. 78—80, 102—103, 156—160.

⁵ Vezi în acest sens L. Mărghitan, *op. cit.*, vol. III, Timișoara, 1985, p. 159—162.

⁶ Cf. Costin Feneșan, *Mineritul și metalurgia din Banat în secolul al XVIII-lea* (Teză de doctorat. Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, 1977). Vezi și Fr. Pesty, *A szőrényi bányás és Szőrény vármegye története*, vol. I, Budapesta, 1877, p. 446—447; *idem*, *Krassó vármegye története*, vol. III, Budapesta, 1882, do. 274, p. 364 și vol. IV, Budapesta, 1883, doc. 478, p. 176; Costin Feneșan, *Documente medievale bănățene (1440—1653)*, Timișoara, 1981, doc. 5, p. 39—40; G. Wenzel, *Magyarország bányászatanak kritikái története*, Budapesta, 1880, p. 123—124, 433—434.

⁷ Cristina Feneșan, *Extracția minieră în Banat în secolele XVI—XVII*, în „Revista de Istorie”, tomul 40, nr. 9/1987, p. 885—896 și nr. 10/1987, p. 983—994.

⁸ G. Marka, *Einige Notizen über das Bonater Gebirge*, în „Jahrbuch der k.k. geologischen Reichsanstalt”, vol. XX (1869), p. 309—321.

⁹ Costin Feneșan, *Mineritul și metalurgia*...

¹⁰ Datele prezentate în continuare le preluăm după monografia noastră consacrată istoriei mineritului și metalurgiei din Banat în secolul al XVIII-lea.

¹¹ În 1722 a fost înființat un oficiu minier și la Dognecea. Pe măsura extinderii activității miniere și metalurgice au luat naștere noi organe ale administrației montanistice, subordonate Direcției Miniere Bănățene. Astfel, printr-un decret din 13 decembrie 1754 al Colegiului Aulic de Direcție pentru Monetării și Minerit, a fost înființat oficiul minier Sasca, mineritul de aici, care cunoscuse un avînt deosebit începînd cu anii 1745—1746, fiind subordonat pînă atunci oficiului minier

Dognecea. În 1776, ca urmare a dezvoltării considerabile a activității metalurgice, la Reșița a fost organizat un oficiu administrativ al fierului (*Eisenverweseramnt*) distinct de cel de la Bocșa, căruia topitoria reșițeană îi fusese subordonată în primii ei ani de activitate (1771—1775). În fine, în 1804, tot în urma avântului luat de extragerea minereurilor și de prelucrarea metalelor, a fost înființat oficiul minier Moldova, încetînd astfel subordonarea de pînă atunci față de oficiul minier Sasca.

¹² În 1727 și 1741 Camera Aulică a reînnoit obligativitatea aplicării stricte a prevederilor Ordonanței miniere maximiliane.

¹³ Vezi în acest sens Costin Feneșan, *Kolonisation des Banater Berglandes im 18 Jahrhundert*, în „Forschungen zur Volks- und Landeskunde”, vol. 22 (1979), nr. 2, p. 43—50.

¹⁴ A. Horányi, *Uiber das ehemalige Temescher Banat*, în „Ungrische Magazin”, vol. II, partea a IV-a, Bratislava, 1782, p. 402. În 1787 la minele și topitoriile din Banat lucrau 2 461 români și 1 575 germani, cf. Costin Feneșan, *Kolonisation...*, p. 49.

¹⁵ W. Gothan, R. Daber, *Geschichtliches über die Verwendung und die Ent-stehungstheorie der Kohlen*, Leipzig — Jena, 1956, p. 8 și urm.

¹⁶ O. Hătărescu, *Drumul fierului*, București, 1985, p. 56. În 1665 Dud Dudley a publicat chiar o lucrare despre obținerea fierului cu ajutorul cărbunilor (*Metal-lum martise*), în care a prezentat doar avantajele utilizării huilei în furnal, fără a descrie însă procesul tehnologic.

¹⁷ O. Hotărăscu, *op. cit.*, *loc. cit.* Pentru activitatea acestor pionieri ai meta-lurgiei, vezi A. Raistrick, *Dynasty of Iron Founders the Darby's of Coalbrookdale*, Londra, 1953, iar pentru istoricul producerii cocului cf. R. A. Mott, *The History of Coke Making and of the Coke Oven Manager's Association*, f. 1, 1936 și F. H. Chaloner, *Further light on the invention of the process for smelting iron ore with coke*, în „Economic History Review”, seria a II-a, vol. II, nr. 2/1949.

¹⁸ Cf. T. S. Ashton, J. Sykes, *The Coal Industry on the Eighteenth Century*, Manchester, 1929. Importanța acordată în Anglia minelor de cărbune este ilustrată și de apariția unor lucrări de specialitate, ca de pildă (William Sharpe), *A Treatise upon Coal Mines*, Londra, 1769.

¹⁹ Vezi în acest sens W. O. Henderson, *Britain and Industrial Europe. 1750—1870. Studies in British Influence on the Industrial Revolution in Western Europe*, Liverpool, 1954.

²⁰ A. Babics, *A Pécsvidéki kőszénbányászat története*, Budapesta, 1952, p. 7; vezi și I. Bán, *A brennbergi kőszénbányászat története 1759-től 1792-ig*, Budapesta, 1936, p. 8 (extras din „Bányászati és Kohászati Lapok”, nr. 4, 5, 6, 7/1936) și L. Hamberger, *Monographie des Brennberger Kohlenbergbaues*, Oedenburg (Sopron), 1885.

²¹ I. Bán, *Adatok a magyar kőszénbányászat történetéhez a XVIII. században*, Budapesta, 1934 (extras din „Bányászati és Kohászati Lapok”, nr. 4, 5, 6, 7/1934) și A. Babics, *op. cit.*, p. 11.

²² Cf. V. Simić, *Razvoj ugljenokopa i ugljarske privrede u Srbiji*, Belgrad, 1958, p. 6 și 17.

²³ L. Kárníková, *Vývoj uhelného prumyslu v českých zemích do r. 1880*, Praga, 1960, p. 23 și urm.

²⁴ J. Jaros, *Die Hauptetappen der Entwicklung des Steinkohlenbergbaues auf den polnischen Gebieten*, în „Thesenheft zum Internationalen Symposium Zur Geschichte des Bergbaues und Hüttenwesens”, Freiberg, 1978, p. 28—30.

²⁵ S. V. Suhardin, *Russkaia nauka o razrabotka iskopaemogo uglia v XVIII veke*, Moscova—Leningrad, 1950, p. 25 și urm.

²⁶ red. A. A. Zvorikin, *Otkritie i nacialo razrabotki ugolnih mestorojdenii v Rossii. Issledovanie i dokumenti*, Moscova—Leningrad, 1952.

²⁷ O. Hătărescu, *op. cit.*, p. 53—54.

²⁸ *Ibidem*, p. 55. În unele părți ale Banatului bocșeritul se practica pe scară redusă, pentru nevoile atelierelor de fierărie, și în zilele noastre, cf. P. Bona, *Bocșeritul pe culoarul Timiș—Cerna*, în „Tibiscum” (Studii și comunicări de etnografie-istorie), vol. VI, Caransebeș, 1986, p. 73—78.

²⁹ Cu privire la românii din Oltenia, stabiliți în Banat, așa-numiții *bufeni*, vezi D. Izverniceanu, *Oltenii din Banat*, Lipova, 1935 și Sim. Sam. Moldovan, *Din trecutul bufenilor*, Oravița, 1935.

³⁰ Astfel, în 1765 a trecut în Banat un grup de 227 români olteni, dintre care cea mai mare parte s-au angajat la bocșele din regiunea minieră, cf. Ū. Szentkláray, *Száz év Délmagyarország újabb történetéből. 1779-től napjainkig*, Timișoara, 1879, p. 267.

³¹ Astfel, în 1764 pe raza oficiului minier Dognecea au lucrat 63 cărbunari olteni sub conducerea a 23 vătăfi, cf. Arhivele Statului Timișoara, *fond Direcția Minieră Bănățeană*, nr. 21/1764, f. 2 (se va cita în continuare: Arh. St. Tim., D.M.B.).

³² Hofkammerarchiv Wien, *Münz- und Bergwesen rotern*, ad. nr. 3519/1770, fol. 636 (se va cita în continuare: HKA, M.U.B.).

³³ J. Szentkláray, *op. cit.*, p. 268. În 1786, de pildă, comunitatea cărbunariilor olteni s-a plîns Direcției Miniere Bănățene de discriminarea la plata mangelului produs, în raport cu cel livrat de cărbunarii germani, cf. Arh. St. Tim., D.M.B., nr. 1/1787, f. 17.

³⁴ Chr. Tr. Delius, *op. cit.*, p. 31, § 41.

³⁵ F. A. Schmidt, *Chronologisch-systematische Sammlung der Berggesetze der Königreiche Ungarn, Kroatien, Dalmatien, Slavonien und des Grossfürstenthums Siebenbürgen* (secțiunea a II-a a colecției *Chronologisch-systematische Sammlung der Berggesetze der Österreichischen Monarchie*), vol. XII, Viena, 1835, nr. 780, p. 103—104. Potrivit prevederilor Ordonanței miniere maximiliane, fiecare mină era divizată în 132 părți de mină (*Kuxe*), dintre care 128 erau concesionate particularilor (în Banat începînd cu 1736, potrivit cu prevederile din *Bannatisches Bergsystema*) sau exploatate de fiscul minier în regie proprie, iar celelalte patru — așa-numitele cuxe libere (*Freikuxe*) — erau exploatate una în folosul împăratului, alta în beneficiul bisericii romano-catolice, iar două pe seama Casei frăției (*Bru-derlade*).

³⁶ F. A. Schmidt, *op. cit.*, vol. XII, nr. 791, p. 444.

³⁷ *Ibidem*, vol. XVII, Viena, 1837, nr. 1212, p. 446: „... in dem Königreich Ungarn und in Siebenbürgen noch zu entdeckende Steinkohlen-Anbrüche führohin bey dem Berggericht nicht gemuthet werden dürfen, folglich sowohl von der landesfürstlichen Belehnung als von der berggerichtlichen Jurisdiction überhaupt ganz fúrgelassen und jedem Grund-Eigenthümer frey stehen soll, dortlandes derley Steinkohlen-Anbrüche aufzusuchen und zu benutzen“.

³⁸ Arhiva Muzeului Județean de Istorie Reșița (se va cita în continuare: Arh. MJR), inv. nr. 797: *Übergabsprotokoll des Reschitzaer Eisenwerkes von Seite der k.k. österreichischen Staatsverwaltung an die k.k. österreichische Staatseisenbahngesellschaft, vom 14. Juli 1855*, p. 15; vezi și I. Păsărică, *Monografia uzinelor de fier și domeniilor Reșița*, București, 1935, p. 39 și Gh. Ruja, *Minele de la Secul și Doman la jumătatea secolului al XIX-lea*, în „Tibiscum“, Istorie-arheologie, vol. IV (1975), p. 239.

³⁹ Vezi raportul din 11 martie 1788 al comisarului Müller von Reichenstein adresat Camerei Aulice pentru Monetării și Minerit, la HKA, M.U.B., rote nr. 2044, nr. 2012/1788, fol. 448 r—v. Cu acest prilej Müller von Reichenstein își mărturisește intenția de a fi procedat mai devreme la folosirea hulei în metalurgia din Banat, proiect rămas însă nerealizat din cauza mutării expertului în Tirol.

⁴⁰ Arh. MJR, *Übergabsprotocoll* ..., p. 15; vezi și I. Păsărică, *op. cit.*, p. 39 și Gh. Ruja, *op. cit.*, p. 239. A se vedea, de asemenea, L. Asbóth, *A bánáti bányavárosok, nyersércsek termelése és ipar tekintetében*, în „Hazánk és a külföld“, vol. II, Pesta, 1865, p. 681—682.

⁴¹ Cf. Arh. MJR, *Übergabsprotocoll* ..., p. 15, și Gh. Ruja, *op. cit.*, p. 239.

⁴² Arh. St. Tim., D.M.B., nr. 3/1792, f. 7. Reputatul mineralog danez Jens Esmark, care a efectuat o călătorie de studiu și în regiunea minieră din Banat, susține că exploatarea cărbunilor minerali la Doman ar fi început abia în 1794, cf. J. D. Esmark, *Kurze Beschreibung einer mineralogischen Reise durch Ungarn, Siebenbürgen und das Bannat*, Freiberg, 1798, p. 79.

⁴³ Arh. St. Tim., *Arhiva Militară*, 55/86, f. 480: notă a Consiliului Aulic de Război, către Comandantul General Bănățean: „Sie, Hofkammer (Camera Aulică pentru Monetării și Minerit — n.n.), würde auch bei den bannatischen Eisenwerken

zum Strecken und Schiden den Gebrauch sehr gerne veranlassen, wann sie (cărbutii — n.n.) nicht wegen der gar zu weiten Entfernung, mithin wegen der darauf zu verwendenden Transportskosten, allzu hoch bezahlet werden müssten“.

⁴⁴ Arh. St. Tim., D.M.B., nr. 114/1796, f. 1. Vezi tot acolo (f. 3—7) raportul *Probierer-ului Bernhard Abt intitulat Relation über die Lage und Beschaffenheit der in dem Sikewitzer Militär-Gränzbezirk entdeckten petrificirten Holzkohlen*.

⁴⁵ Vezi în acest sens Costin Feneșan, *Mineritul și metalurgia din Banat în secolul al XVIII-lea*.

⁴⁶ Astfel, în 1773 au fost colonizate la Iertof 80 familii de tăietori de lemne și cărbunari din Aussee (Stiria). O parte din aceste familii a fost apoi mutată la Poiana Moldoviței, iar alți coloniști din acest grup s-au angajat la topitoriile de aramă de la Moldova și Radimna, cf. Fr. Pesty, *Krassó ...*, vol. II/1, Budapesta, 1884, p. 250 și urm.

⁴⁷ Constantin v. Schilde, *Historischer, naturhistorischer und technischer Almanach der Entstehung und Entwicklung der Gemeinde Steyerdorf-Anina von 1773 bis 1873*, Timișoara, 1873, p. 28.

⁴⁸ HKA, M.U.B., Fasz. rote nr. 1996, fol. 230.

⁴⁹ C. Schilde, *op. cit.*, p. 29.

⁵⁰ Iată numele lor de familie: Gaiswinkler, Stocker, Schöner, Zierler, Moser, Schmaranzer, Lichtnauer, Brandstätter, Reiter, Zanziger, Berger, Schneider, Zauner, Fischer, Zimmermann, Grasenberger, Wimmer, Gumpinger, Tritscher, Amon, Mano, Reschel, Hammer, Salzmänn, Rahner, Rettenbacher, Gotenger, Wiesholzer, Bonn, Semelhofer, Pazirer, Rohdachner, Hansel, Plachinger, cf. J. Kracher, *Geschichte von Steyerdorf-Anina vom Jahre 1773 bis 1873*, Timișoara, 1873, p. 7.

⁵¹ Iată numele acestora: Bido, Korneth, Lakas, Maldeth, Denz, Rettenbacher, Schmidberger și Tritscher, cf. C. Schilde, *op. cit.*, p. 29—30.

⁵² J. Kracher, *op. cit.*, p. 9.

⁵³ C. Schilde, *op. cit.*, p. 32. Iată, în cele ce urmează, principalele unități de măsură folosite în secolul al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea și echivalentele lor moderne: 1 picior (*Fuss*)=12 țoli (*Boll*)=144 linii (*Linien*)=0,3138 m; 1 stînjin (*Klafter*)=6 picioare (*Fuss*)=1,8964 m; 1 țol (*Zoll*)=12 linii (*Linien*)=2,6340 cm; 1 stînjin pătrat (*Quadratklaster*)=36 picioare pătrate (*Quadratfuss*)=3,5966 metri pătrați; 1 picior pătrat (*Quadratfuss*)=0,0999 metri pătrați; 1 stînjin cub (*Kubikklaster*)=6,822 metri cubi; 1 centenar (*Zentner* sau *Centen*)=100 livre (*Pfund*)=56,006 kg; 1 livră (*Pfund*)=560,06 g; 1 mierță sau majă (*Metzen*)=61,487 l=1,9471 picioare cub; 1 picior cub (*Kubikfuss*)=0,0315 metri cubi; 1 ducat=2 florini 9 creițari (valoare fluctuantă); 1 florin (fl.)=60 creițari (cr.); majoritatea echivalentelor au fost preluate după H. J. v. Alberti, *Mass und Gewicht. Geschichtliche und tabellarische Darstellung von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Berlin, 1957.

⁵⁴ C. Schilde, *op. cit.*, p. 15 și 33—34.

⁵⁵ J. Kracher, *op. cit.*, p. 10.

⁵⁶ *Ibidem*. Vezi și Oberingenieur Franz Schröckenstein, *Anina-Steierdorf im Laufe des Jahres 1884 geologisch und geschichtlich bergmännisch beschrieben*, manuscris neinventariat în Arhiva documentară a Combinatului Minier Banat—Anina (se va cita în continuare: F. Schröckenstein, *Anina*). Referitor la locul de descoperire a hulei de către Mathias Hammer, F. Schröckenstein menționează „im Porkartale, in der Gegend des Andreas-Grabens“, iar J. Kracher, *op. cit.*, p. 10 îl fixează „in der Nähe des jetzt (1873 — n.n.) bereits verfallenen Andreas-Stollen im Porkar-Thale“. Scrierea istoriei vechi a Anei, pînă la preluarea minelor de către STEG, este mult îngreunată de distrugerile masive suferite în cursul vremii atât de arhiva Direcției Miniere Bănățene (cf. I. Miloia, *Arhivele Banatului*, în „Revista Arhivelor“, s.v., vol. III (1936—1937), nr. 1) cît și de partea veche a arhivei actualului Combinat Minier Banat-Anina.

⁵⁷ Această frumoasă legendă a fost narată în 1957 de fostul miner, pe atunci nonagenar, Josef Skala din Steierdorf și înregistrată pentru posteritate de A. Tietz, *Wo in den Tälern die Schöte rauchen*, București, 1967, p. 199; vezi și *idem*, *Märchen und Sagen aus dem Banater Bergland*, 1979, p. 278.

⁵⁸ Cf. F. Schröckenstein, *Anina*, vezi și J. Kracher, *op. cit.*, p. 11, cu indicarea, evident greșită (1782), anulului de emitere a decretului.

⁵⁹ Vezi F. Schröckenstein, *Anina* și J. Kracher, *op. cit.*, p. 11, C. Schilde, *op. cit.*, p. 105.

⁶⁰ HKA, M.u.B., Fasz. rote nr. 2081, nr. 5784/1794, fol. 530 cr.

⁶¹ HKA, M.u.B., Fasz. Rote nr. 2082, nr. 6899/1794, fol. 322 cr.

⁶² *Ibidem*, fol. 323r—326r.

⁶³ *Ibidem*, fol. 322v (raportul lui Pecher din 1 iulie 1794 adresat Camerei Aulice pentru Monetării și Minerit). Pecher afirmă, de asemenea, că atît folosirea huilei desulfurate cît și a huilei brute ar aduce fiscului la 100 centenari aramă o pierdere de 17 fl. 42 $\frac{1}{2}$ cr., respectiv 3 fl. 32 $\frac{1}{2}$ cr., în raport cu cărbunii de lemn, a căror producere era asigurată de lemnele existînd încă în cantități îndestulătoare („ein Abgang des Kohlholzes aber noch gar nicht in dortigen Gegenden zu befürchten ist”).

⁶⁴ *Ibidem*, fol. 323r: „Damit aber ein mehrerer Verbrauch und eine grössere Erzeugung der Steinkohlen erzielet, auch der Verschleiss an das Landerspublicum erweitert werde, bin ich der gehorsamsten Meinung, dass sowohl die Erzeugungskosten als der Localverschleisspreis herabgesetzt werden sollte, indem letzterer à 30 cr. Metzen zu hoch ist, welches der ohnlängst von dem Oberbergverwalter gemachte aber misslungens Verschleissversuch nach Pancsova erwiesen hat. Die Erzeugungskosten könnten theils bey dem zu grossen Fuhrlohn, da dermal für 1 Metzen oder 105 lb., 8 cr. bezahlet werden, theils durch das um etwas herabzusetzende Geding, massen der ganze Steinkohlenbau nur mit Hacken und Kremen bearbeitet werden darf und theils auch durch eine mürder kostspielige Nachsicht, allenfalls durch jene des Einfahrers, wo sie dermal grösstentheils durch den Oberbergverwalter geschiehet, herabgesetzt werden, vorzüglich aber durch das (!) Fuhrlohn, denn da die Steinkohlengrube kaum 2 Stund von Oravitz entfernt ist, eine 4 spännige Fuhr mit 15 Ztn. beladen werden und der Transport auch zweymal des Tags geschhen kann, so scheint der tägliche Verdienst von 3 fl. 45 cr. allerdings zu hoch zu seyn“.

⁶⁵ HKA, M.u.B., Fasz. rote nr. 2083, nr. 9901/1794, fol. 604 r.

⁶⁶ La unele mine de la Anina acest sistem s-a păstrat pînă în anul 1858, cf. J. Kracher, *op. cit.*, p. 13. Cu privire la exploatarea nesistematică a huilei în perioada de pînă la trecerea minelor sub administrația fiscală (1846), vezi și C. Schilde, *op. cit.*, p. 107.

⁶⁷ HKA, M.u.B., Fasz. rote nr. 2123, nr. 3677/1799, fol. 8r.v.

⁶⁸ HKA, M.u.B., Fasz. rote nr. 765, nr. 3926/1803, fol. 13r.

⁶⁹ AhrMJR, *Übergabsprotocoll...*, p. 15; vezi și Gh. Ruja, *op. cit.*, p. 239.

⁷⁰ F. Schröckenstein, *Anina*.

⁷¹ J. Kracher, *op. cit.*, p. 11 și C. Schilde, *op. cit.*, p. 105.

⁷² HKA, M.u.B., Fasz. rote nr. 762, nr. 9392/1804, fol. 97—98. În același an producția globală de cărbuni a monarhiei habsburgice s-a cifrat la 1 650 611 centenari 24 livre, din care numai producția minelor din Boemia a reprezentat 793 714 centenari 14 livre.

⁷³ HKA, M.u.B., Fasz. rote nr. 765, ad. nr. 3323/1803, fol. 95r.

⁷⁴ HKA, M.u.B., Fasz. rote nr. 765, ad. nr. 5649/1804, fol. 683r. Astfel, în primele trei luni ale anului 1804 la Anina au fost extrași doar 306 centenari 90 livre huiă (la un preț de producție de 22 $\frac{1}{4}$ creițari centenarul) atît din cauza intemperțiilor, cît și a apei de infiltrație. Datele de mai sus contrazic afirmația lui M. Hantken, *Magyarország széntelepei és szénbányászata*, Budapesta, 1878, p. 52, potrivit căreia cantitatea medie lunară extrasă la Anina de la începuturi și pînă la 1830 ar fi variat între 2 010—2 680 centenari. Aceeași concluzie este valabilă și în cazul celor afirmate de J. Kracher, *op. cit.*, p. 11, anume că producția medie lunară de huiă ar fi fost la Anina de 3 000—4 000 măji pînă în anul 1827 (cînd a fost emis un decret al Camerei Aulice pentru Monetării și Minerit, asupra căruia ne vom opri la locul cuvenit).

⁷⁵ Cf. C. Schilde, *op. cit.*, Anexa tab. B.

⁷⁶ În 1801 au plecat familiile Schmutzer, Reiter și Schmidt, stabilindu-se la Bucovăț, în apropiere de Timișoara. În 1804 s-au mutat la Caransebeș alte opt familii, pentru a lucra acolo ca șindrilari; urmașii acestora au revenit în cea mai mare parte la Steierdorf în anul 1819, cf. C. Schilde, *op. cit.*, p. 36.

⁷⁷ *Ibidem.*

⁷⁸ F. Schröckenstein, *Anina* și C. Schilde, *op. cit.*, p. 106.

⁷⁹ J. Krache, *op. cit.*, p. 11 și C. Schilde, *op. cit.*, p. 106.

⁸⁰ F. Schröckenstein, *Anina*.

⁸¹ W. Slovig, *Kurzer Umriss der Geschichte von Steierdorf-Anina*, Sibiu, p. 76.

⁸² C. Schilde, *op. cit.*, p. 107.

⁸³ În 1821 la Doman și Secul se aflau în exploatare trei perimetre carbonifere: Josef (concesionat lui Georg Herglotz), Therezia (concesionat lui Josef Farkas și Stanciu Arjoca) și Vinerea Mare (concesionat lui Mihai Grihicean), taxa de concesionare fiind de 2 creștari după fiecare centenar de cărbune extras, cf. Ahr. MJR, *Übergabsprotocoll*..., p. 16; vezi și Gh. Ruja, *op. cit.*, p. 240.

⁸⁴ S. Mihálik, *Resicza jelene és múltja*, Reșița, 1896, p. 131—132; vezi și I. Păsărică, *op. cit.*, p. 12. De menționat e faptul că după 1815 s-au făcut încercări de folosire a cocsului obținut din huila de Anina și la topitoria de aramă din Oravița, cf. F. Schröckenstein, *Anina*.

⁸⁵ Asupra acestui proces de mai lungă durată, vezi A. Fülepp, Fr. Marquardt, *Geschichte des gewerkschaftlichen Metallbergbaues im Banate, sammt einer kritischen Darstellung desselben durch die königlichen Montan-Behörden*, Viena, 1848, p. 22 și urm.

⁸⁶ Cf. F. Schröckenstein, *Anina*; vezi și J. Kracher, *op. cit.*, p. 11 și C. Schilde, *op. cit.*, p. 106.

⁸⁷ A. Fülepp, Fr. Marquardt, *op. cit.*, p. 23. Acest dezinteres al fiscoșului minier este cu atât mai surprinzător, cu cât — potrivit Ordonanței miniere maximi-liane — huila (Steinkohle), deși nu putea fi concesionată, a reprezentat totuși „o fosilă aparținând stăpînului de pămînt“ (*ein dem Grundherrn gehöriges Fossil*), în cazul Banatului o sursă de venit a suveranului.

⁸⁸ Toate celelalte surse indică în mod eronat anul 1827 ca dată de revocare a decretului din 5 mai 1821, vezi F. Schröckenstein, *Anina*, J. Kracher, *op. cit.*, p. 12; C. Schilde, *op. cit.*, p. 106. Data corectă este cea menționată de A. Fülepp, Fr. Marquardt, *op. cit.*

⁸⁹ A. Fülepp, Fr. Marquardt, *op. cit.*, p. 24.

⁹⁰ F. Schröckenstein, *Anina*. Contele Mathias Breuner, președintele Camerei Aulice pentru Monetării și Minerit, a ținut să lege concesionarea acestor perimetre miniere ale fiscoșului de obligația concesionarilor de a furniza cocs (cf. C. Schilde, *op. cit.*, p. 106—107), semn limpede al impunerii finale a noului combustibil și în metalurgia din Banat.

⁹¹ Reunire a tuturor concesionarilor minieri din raza fiecăruia din cele patru oficii miniere (Oravița, Dognecea, Sasca, Moldova).

⁹² A. Fülepp, Fr. Marquardt, *op. cit.*, p. 24; vezi și J. Kracher, *op. cit.*, p. 12 și J. Konstantiny, *Denkschrift über die banater Bergwerke Oravitza, Moldova, Saska, Dognecska, Bogshan, Resicza und ihre Filialen, mit Rücksicht auf das Gemeinwesen, als Beitrag zur Geschichte dieser Bergwerke*, Timișoara, 1857, p. 46. În afară de aceasta, cele patru asociații de concesionari din Banat au fost obligate să plătească fiscoșului venitul celor patru părți de mină rezervate cărbunăritului, cf.

A. Fülepp, Fr. Marquardt, *op. cit.*, p. 24.

⁹³ A. Fülepp, Fr. Marquardt, *op. cit.*, p. 25.

⁹⁴ C. Schilde, *op. cit.*, p. 106; vezi și F. Schröckenstein, *Anina*. În jurul anului 1840 numai pe valea Purcar se aflau în exploatare patru galerii: Eduard, Sigismund, Andreas și Hermann (cea mai adîncă și măsurînd în lungime 600 stinjeni), cf. J. Kracher *op. cit.*, p. 12.

⁹⁵ F. Schröckenstein, *Anina*.

⁹⁶ C. Schilde, *op. cit.*, p. 106.

⁹⁷ În 1830 valoarea cea mai ridicată a unei părți de mină (*Kuxe*) la Anina s-a ridicat la 40 florini (în 1855 STEG-ul a cumpărat o astfel de parte de mină cu 90 florini, în calcul trebuind însă luată devalorizarea monedei imperiale), cf. J. Kracher, *op. cit.*, p. 12.

⁹⁸ Printre acționarii principali ai D.D.S.G. s-au numărat bancherii vienezi Arnstein, Eskeles, Rotschild și Sina (cf. *Denkschrift der Ersten k.k. privilegierten Donau-Dampfschiffahrts — Gesellschaft zur Erinnerung ihres 50 jährigen Bestan-*

des, Viena, 1881); pe care îi vom regăsi, în 1854, între fondatorii de marcă ai STEG-ului, angrenați în achiziționarea domeniului minier din Banat (inclusiv minele de la Anina).

⁹⁸ Cf. A. Babics, *op. cit.*, p. 26.

¹⁰⁰ C. Schilde, *op. cit.*, p. 107. Prețul de vânzare a fost de 27 creițari centenarul pentru cărbunele mărunț și 36 creițari centenarul pentru bolovanii de cărbune, cf. A. Fülepp, Fr. Marquardt, *op. cit.*, p. 26.

¹⁰¹ În 1840 doi negustori din Moldova Nouă și Marișescu, au deschis în apropiere de Berzasca două galerii — una la nord de pîrîul Cozla Mare, a doua în apropiere de Camenița. Din lipsa unor posibilități de desfacere a cărbunilor extrași, Nicolici (în 1846) și Marișescu (în 1848) s-au văzut nevoiți să-și vîndă minele societății „Zsidowarer Gewerkschaft“ din Nădrag, aflată sub conducerea bancherului austriac Karl Klein. După 1850 au fost luate în exploatare de către aceeași societate minele de cărbuni de la Drencova și Eibenthal, cf. M. Hantken, *op. cit.*, p. 104.

¹⁰² F. Schröckenstein, *Anina*; vezi și C. Schilde, *op. cit.*, p. 87—88 și 108.

¹⁰³ Ústredný bankský archiv Banská Stiaavnica, *Hlavný komornogrofský úrad v Banskej Stiaavnici*, rok 1838, inv. č 4229/748, fol. 1 (se va cita în continuare: UBA, *Hl, kg, u.*) Mașina a fost realizată în cursul anului 1839.

¹⁰⁴ J. Kracher, *op. cit.*, p. 12. F. Schröckenstein, *Anina* menționează o taxă anuală de 914 florini 55 creițari. Diferența față de suma de 871 florini provin din faptul că Schröckenstein indică suma în monedă convențională austriacă (*österreichische Conventional-Währung* sau *Conventional-Münze*), folosită după 1849.

¹⁰⁵ J. Konstantiny, *op. cit.*, p. 16.

¹⁰⁶ J. Kracher, *op. cit.*, p. 13.

¹⁰⁷ J. Konstantiny, *op. cit.*, p. 16; vezi și F. Schröckenstein, *Anina*.

¹⁰⁸ A. Fülepp, Fr. Marquardt, *op. cit.*, p. 32. Potrivit aceleiași surse (p. 26), fiscul minier ar fi îngăduit abia în 1844 asociațiilor de concesionari de la Anina să vîndă D.D.S.G.-ului, fără aprobare prealabilă, mici cantități de huiță.

¹⁰⁹ J. Konstantiny, *op. cit.*, p. 16.

¹¹⁰ J. Kracher, *op. cit.*, p. 13.

¹¹¹ S. Mihálik, *op. cit.*, p. 124 și J. Konstantiny, *op. cit.*, p. 16.

¹¹² J. Konstantiny, *op. cit.*, p. 41.

¹¹³ A. Fülepp, Fr. Marquardt, *op. cit.*, p. 33—34; vezi și J. Kracher, *op. cit.*, p. 13 și C. Schilde, *op. cit.*, p. 108.

¹¹⁴ J. Kracher, *op. cit.*, p. 13—14.

¹¹⁵ Vezi datele statistice la C. Schilde, *op. cit.*, Anexa, tab. B.

¹¹⁶ Vezi *supra*, notele 67—75.

¹¹⁷ Cf. C. Schilde, *op. cit.*, Anexa, tab. B.

¹¹⁸ Vezi, spre comparație, situația minelor de cărbuni de la Pécs (Ungaria), unde între 1809—1844 s-au extras 1796 038 centenari cărbune, dintre care 497 946 centenari în deceniul 1830—1840 (cu o medie anuală de 49 795 centenari), cf. A. Babics, *op. cit.*, p. 24—25.

¹¹⁹ Astfel, în 1846 cuptoarele cu flacăra de la Reșița au trecut la folosirea curentă a cărbunilor de la Doman și Secul, cu rezultate dintre cele mai bune, cf. S. Mihálik, *op. cit.*, p. 133.

¹²⁰ Cf. F. Schröckenstein, *Anina*. Predarea efectivă a avut loc la 15 ianuarie 1846 prin intermediul lui A. Gerübel și J. Konstantiny (un aromân, pe numele său Ion Constantin-Orăvițeanul) din partea celor patru asociații reunite de concesionari minieri din Banat, cf. C. Schilde, *op. cit.*, p. 108—109.

¹²¹ F. Schröckenstein, *Anina*. Pînă în 1853 fiscul minier a preluat și ultimele concesiuni particulare. Astfel, prin contractul încheiat între Direcția Minieră Bănăneană și asociația de concesionari de la Gîrlisțe la 10 martie 1853 (act ratificat de Ministerul Minelor la 28 aprilie 1853), fiscul a reluat exploatarea de cărbuni concesionate în 1839, în schimbul achitării a 3 creițari după fiecare centenar extras și a garantării unei extracții anuale minime de 250 000 măji. Minele de la Gîrlisțe au fost preluate de fisc în mod efectiv la 24 iunie 1853, cf. C. Schilde, *op. cit.*, p. 112.

¹²² Primul conducător al acestui for local de administrație minieră, în atribuțiile căruia intrau, de asemenea, problemele comunale, a fost Francisc Kolosváry, cf. J. Kracher, *op. cit.*, p. 31.

¹²⁰ Wilhelm Buhl, fost *Markscheider* la Moldova, a rămas în funcție pînă la preluarea Aninei de către STEG (1855/1856) cf. C. Schilde, *op. cit.*, p. 114.

¹²⁴ J. Kracher, *op. cit.*, p. 17.

¹²⁵ Vezi mai jos prezentarea detaliată a acestora.

¹²⁶ UBA, *Hl. kg. u.*, rok 1846, inv. č5097/726, fol. 1r.

¹²⁷ *Ibidem.*

¹²⁸ *Ibidem.*

¹²⁹ UBA, *Hl. kg. u.*, rok 1846, inv. č5722/826, fol. 1 și 5.

¹³⁰ J. Kracher, *op. cit.*, p. 17 și C. Schilde, *op. cit.*, p. 110. Mai multe familii din acest grup de coloniști s-au repatriat în timpul revoluției din 1848—1849.

¹³¹ UBA, *Hl. kg. u.*, rok 1846, inv. č5097/726, fol. 1v.

¹³² J. Kracher, *op. cit.*, p. 17.

¹³³ *Ibidem.*

¹³⁴ C. Schilde, *op. cit.*, p. 110.

¹³⁵ *Ibidem*; vezi și J. Kracher, *op. cit.*, p. 17.

¹³⁶ J. Kracher, *op. cit.*, p. 17.

¹³⁷ C. Schilde, *op. cit.*, p. 111.

¹³⁸ UBA, *Hl. kg. u.*, rok 1851, inv. č5323/467, fol. 1—2: 831/Praesidial.

An Seine Hochwohlgeboren den k.k. Ministerial-Rath, dann, nied, ung Berg-, Forst- und Güter-Direktor, Herrn Joseph Ruszegger-in *Schemnitz*.

Euer Hochwohlgeboren!

Das aerarische Steinkohlenbergbau in Steierdorf nächst Oravicza ist in seiner planmässigen Entwicklung besonders durch den Mangel an Arbeitskräften bedeutend gehindert. Vorzüglich ist der Mangel an tüchtigen, an entsprechende Leistung und gute Disziplin gewöhnten Schachthäuern sehr fühlbar. Vor einigen Jahren hat insbesondere Altgebirg sehr brave Schachtarbeiter nach Steierdorf abgegeben, wovon jedoch die meisten nach Vollstreckung der bedungenen Arbeitszeit wieder in ihre Heimat zurückgekehrt sind. Die abermalige Herbeiziehung von bewährten Schachthäuern aus Altgebirg ist nunmehr ein dringendes Bedürfniss für den steierdorfer Bergbau geworden, und da zur Erlangung derselben Werbungen den betreffenden Bergbehörden in der Regel unangenehm, ihr Erfolg auch meistens zweifelhaft ist, da ich aber überzeugt bin, dass Euere Hochwohlgeboren Ihre gütige Mitwirkung zur Emporbringung eines so ertragreichen Bergbaues, wie der steierdorf Kohlenberghau ist, nicht versagen werden, so gebe ich mir die Ehre mich vertrauensvoll an Euere Hochwohlgeboren mit der dienstfreundlichen Bitte zu wenden, gefälligst verfügen zu wollen, dass durch die dortigen k.k. Bergbehörden 20 (zwanzig) Mann tüchtiger Schachthäuer, welche sich zur Arbeit nach Steierdorf melden würden, ausgewählt und nach Pest abgesendet werden mögen.

Den Schachthäuern wird zugesichert:

1. der unentgeltliche Transport nach Pest sammt Familien und eine Reisezehrung von 5 fl. Conv. Mze. für die Verheiratheten und von 3 fl. C.M. für die Ledigen.

2. der unentgeltliche Transport und Verköstigung von Pest bis Baziasch auf dem Dampfschiffe.

3. für den Transport von Baziasch bis Steierdorf wird von hieraus gesorgt werden.

4. für die erste Unterkunft in Steierdorf wird von dem dortigen Bergamte gesorgt werden.

5. die Arbeitsdauer wird auf wenigstens 5 Jahre festgesetzt, nach deren Ablaufe diejenigen, welche zurückkehren wollen, auf Aerarial-Kosten zurückbefördert werden.

6. denjenigen, welche sich zur bleibenden Ansiedlung in Steierdorf dort entschliessen, wird ein unentgeltlicher Hausplatz nebst Hausgarten, ein Stück Erdäpfelfeld und, nach Zulässigkeit, ein Stück Wiesengrund zur Erhaltung einer Kuh zugesichert. Auch wird es dem Ansiedler freistehen ein fertiges Coloniehau gegen ratenweise Zurückzahlung der Erbauungskosten zu übernehmen. Bei Zutheilung der Wiesengründe werden diejenigen, welche sich zuerst zur bleibenden Ansiedlung melden, vorzugsweise berücksichtigt werden.

7. Arbeiter welche das 40-te Lebensjahr überschritten haben werden nicht aufgenommen.

8. Die in der Aerarial-Arbeit bisher zugebrachten Jahre werden bei der Provisionsbemessung in Anrechnung gebracht werden.

9. Die Arbeit wird nach Grundlöhnen, welche den Lebensverhältnissen angemessen sind, und mit Rücksicht auf eine entsprechende Leistung derart verdungen, dass der fleissige Arbeiter einen angemessenen Verdienst erhalte.

10. Die etwa zurückgelassenen Aerarial-Schulden werden in mässigen Raten bei dem Steierdorf Bergamte eingebracht und der nied. ung. Bergoberamtskasse überrechnet werden.

11. Der Arbeiter ist dem Steierdorf Bergamte zum unbedingten Gehorsame verpflichtet und darf eine seinen Kräften angemessene Arbeit nicht verweigern.

In Bezug auf den Transport nach Pest, welcher mittelst möglichst billig akkordirten Führen zu geschehen hätte wäre die Beibehaltung eines Aufsehers nothwendig, der die Arbeiter sammt ihren Angehörigen dem Conducteur des Dampfschiffes ordentlich übergebe, damit Irrungen, wie sie leider bei früheren Arbeiter-Transporten vorgekommen sind, vorgebeugt werde. Da die schlechte Jahreszeit nahe ist, so bitte ich um die schleunigsten Verfügungen in dieser Angelegenheit, mit dem Beisatze, dass es Eueren Hochwohlgeboren gefällig sein wolle, die Ankunft der Arbeiter in Pest der dortigen Zentral-Dampfschiffahrts-Agentie früher bekannt zu geben, damit wegen Uibernahme derselben das Nöthige eingeleitet werden könne. Ebenso bitte ich auch mich von der Absendung der Leute gefälligst zu verständigen, damit ich die in Baziasch nöthigen Vorkehrungen treffen könne.

Die erforderlichen Vorschüsse bitte ich für die Nahrung der banater Bergdirektionskasse gefälligst anweisen zu wollen.

Oravicza, den 16 September 1851.

Friederich Reitz m.p.

k.k. banater Bergwesens-Direktor

¹³⁸ UBA, *Hl. kg. u.*, rok 1851, inv. 85323/467, fol. 3.

¹⁴⁰ UBA, *Hl. kg. u.*, rok 1851, inv. 85705/491, fol. 1: „Dass es mit der freiwilligen Werbung schwer gehen würde, war vorauszusehen, denn das traurige Schicksal der in den Jahre 1844 bis 1847 so zahlreich Ausgewanderten, die im Banate entweder vom Fieber weggerafft wurden oder wenigstens in ein elendes Siechthun verfielen und gleich Gespenstern zurückkehrten, war eben nicht geeignet für die Auswanderung ins Banat eine Vorliebe zu erwecken und es ist begreiflich, dass Steierdorf und Reschitza bei dem besonneren Theil der hiesigen Arbeiter in einem sehr schlimmen Rufe stehen. Das ganze Resultat der wiederholt ergangenen Aufforderung war daher kein anderes, als dass sich einige junge Burschen aus der Cathogorie der Häspler und Hundstösser meldeten, die man natürlich zurückweisen musste“.

¹⁴¹ *Ibidem*.

¹⁴² UBA, *Hl. kg. u.*, rok 1851, inv. 85705/491, fol. 1 și 5.

¹⁴³ UBA, *Hl. kg. u.*, rok 1852, inv. 82800/238, fol. 1: „Da sich die Betriebsverhältnisse des Banater Bergbezirkes in der Zwischenzeit in der Art gestellt haben, dass daselbst die Zuziehung fremder Arbeiter für einige Zeit ganz entbehrlich geworden ist...“

¹⁴⁴ Pentru această problemă, cf. L. Vajda, *Începuturile revoluției industriale în mineritul și metalurgia din Transilvania*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj“, vol. X (1967).

¹⁴⁵ F. Schröckenstein, *Anina*.

¹⁴⁶ La această consfătuire au mai participat asesorul minier Giller, consilierul aulic baronul Ransonnet, inginerul de căi ferate Bach, maistrul minier Abt, *Markscheider*-ul Oberth, șeful de șantier Kolosváry și practicianul Schroll, cu toții angajați în lucrările de extindere rapidă a mineritului de la Anina, cf. J. Kracher, *op. cit.*, p. 14.

¹⁴⁷ G. Bene, *A stájerlak-aninai köszénbányászattának rövid története*, în „Bányászati és Kohászati Lapok“, II, 1912, p. 456—457.

¹⁴⁸ Cf. J. Kracher, *op. cit.*, p. 14—15; M. Hantken, *op. cit.*, p. 54—55; G. Bene, *op. cit.*, p. 456—457; L. Vajda, *Începuturile dezvoltării mineritului de cărbuni în*

Transilvania, în „Acta Musei Napocensis“, vol. I (1964), p. 404—405. (O prezentare foarte sistematică a lucrărilor miniere de la Anina în anii 1846—1854 la W. Slovig, *op. cit.*, p. 77—79. Informații foarte amănunțite despre proiectul din 31 octombrie 1846 se găsesc și la F. Schröckenstein, *Anina*.

¹⁴⁹ G. Bene, *op. cit.*, p. 457.

¹⁵⁰ *Ibidem*.

¹⁵¹ J. Kracher, *op. cit.*, p. 17.

¹⁵² F. Schröckenstein, *Anina*.

¹⁵³ Cf. C. Schilde, *op. cit.*, Anexa, tab. A.

¹⁵⁴ *Ibidem*.

¹⁵⁵ *Ibidem*.

¹⁵⁶ F. Schröckenstein, *Anina*.

¹⁵⁷ J. Konstantiny, *op. cit.*, p. 18 menționează, greșit, vara anului 1850.

¹⁵⁸ C. Schilde, *op. cit.*, p. 115.

¹⁵⁹ *Ibidem*; vezi și F. Schröckenstein, *Anina*.

¹⁶⁰ C. Schilde, *op. cit.*, p. 115. Deși această propunere a fost dezbătută în mai multe rânduri, totuși pînă la sfîrșitul anului 1854 n-a putut fi luată nici o hotărîre.

¹⁶¹ J. Kracher, *op. cit.*, p. 15—16; C. Schilde, *op. cit.*, p. 116—117; G. Bene, *op. cit.*, p. 458.

¹⁶² Datorită condițiilor grele de lucru (apa din subteran, dificultăți de armare, durtitatea sterilului), după 6 ani de activitate (1846—1852) din cei 9 ani stabiliți prin proiect au fost realizați doar 440 metri din cei peste 3 500 metri planificați cf. G. Bene, *op. cit.*, p. 458. În august 1852 lucrările la galeria Regele Ștefan au fost oprite definitiv după 393 metri (informație după F. Schröckenstein, *Anina*), la un cost de 129 fl. 22 cr./metru.

¹⁶³ F. Schröckenstein, *Anina*.

¹⁶⁴ J. Kracher, *op. cit.*, p. 24.

¹⁶⁵ Analizele de epocă au stabilit la 18,7%—43,6% conținutul de fier al sideritului de la Anina, cf. C. Schilde, *op. cit.*, Anexa, tab. B VII.

¹⁶⁶ F. Schröckenstein, *Anina*.

¹⁶⁷ Potrivit datelor lui Schröckenstein, la Anina s-ar fi extras între 1852—1854 numai 710 tone siderit.

¹⁶⁸ J. Kracher, *op. cit.*, p. 21.

¹⁶⁹ În martie 1853, la o adîncime de 106,4 metri au fost oprite lucrările la puțul Thinnfeld I (cost de realizare: 256 fl. 20 cr./metru), iar în mai 1853 s-a hotărît sistarea excavărilor la puțul Kûbeck, la adîncimea de 137 metri (cost de realizare: 221 fl. 60 cr./metru), cf. F. Schröckenstein, *Anina*. Printr-un ordin din august 1853 lucrările de la puțul Kûbeck au fost reluate, cf. C. Schilde, *op. cit.*, p. 113.

¹⁷⁰ C. Schilde, *op. cit.*, p. 117.

¹⁷¹ *Ibidem*, p. 112—113.

¹⁷² F. Schröckenstein, *Anina*.

¹⁷³ La acest obiectiv principal unde lucrările începuseră încă în noiembrie 1846, în decurs de 9 ani fuseseră excavați doar 536 metri (costul lucrării: 128 fl. 36 cr./metru), cf. F. Schröckenstein, *Anina*.

¹⁷⁴ J. Kracher, *op. cit.*, p. 16; C. Schilde, *op. cit.*, p. 117; G. Bene, *op. cit.*, p. 458.

¹⁷⁵ C. Schilde, *op. cit.*, p. 118. Potrivit altor informații, suma investită de fisc în lucrările miniere din subteran s-ar fi ridicat între 1846—1854 la 812 278 fl. 72 cr., cf. J. Kracher, *op. cit.*, p. 16; G. Bene, *op. cit.*, p. 458. F. Schröckenstein, *Anina*, evaluează investițiile făcute cu realizarea proiectului de lucrări subterane la 600 517 fl. 60 cr.

¹⁷⁶ C. Schilde, *op. cit.*, p. 118. Și în acest caz cifrele privind deficitul financiar global al fîscului sînt diferite: 1 070 516 fl. la J. Kracher, *op. cit.*, p. 16; 1 570 000 fl. la F. Schröckenstein, *Anina*; 2 140 000 fl. la M. Hantken, *op. cit.*, p. 56 și G. Bene, *op. cit.*, p. 458. Inclînăm să acordăm credit datelor lui C. Schilde, care provin direct din surse de arhivă.

¹⁷⁷ Cf. Gh. Molin, *Reșița. Monografia orașului, uzinelor și domeniilor Reșița, Reșița, 1926, p. 12.*

¹⁷⁸ I. Păsărică, *op. cit.*, p. 15; vezi și L. Vajda, *Cu privire la pătrunderea capitalului austriac în industria minieră și siderurgică a Transilvaniei între 1848—1867*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, series Historia, fasc. 2/1965, p. 67.

¹⁷⁹ C. Schilde, *op. cit.*, p. 119.

¹⁸⁰ Vezi în acest sens și G. Bene, *op. cit.*, p. 458. O explicație a nefructificării productive a investițiilor la lucrările miniere din subteran l-a constituit costul, uneori foarte ridicat, al realizării acestora, mai ales datorită dificultăților de ordin tehnic. Iată în acest sens — potrivit datelor oferite de F. Schröckenstein, *Anina* — un tabel cit se poate de sugestiv:

obiectivul minier	adîncimea, respectiv lungimea realizată	costul de realizare a unui metru	obs.
galeria Împăratul Ferdinand	536 m	128 fl. 36 cr.	
galeria Regele Ștefan	393 m	129 fl. 22 cr.	
puțul Mihailovits	114 m	130 fl. 54 cr.	
puțul Eugen	70 m	154 fl. 87 cr.	lucrare terminată
puțul Breuner	71 m	163 fl. 54 cr.	
puțul Kübeck	137 m	221 fl. 60 cr.	
puțul Gränzenstein	148 m	225 fl. 65 cr.	lucrare terminată
puțul Kollowrat	283 m	228 fl. 60 cr.	
puțul principal de extracție (Lagerschacht)	220 m	255 fl. 64 cr.	
puțul Thinnfeld I	106,4 m	256 fl. 20 cr.	
puțul Reitz	91 m	256 fl. 69 cr.	

¹⁸¹ C. Schilde, *op. cit.*, p. 17.

¹⁸² W. Slovig, *op. cit.*, p. 14.

¹⁸³ I. Popescu, *125 de ani de la inaugurarea liniei de munte Oravița—Anina*, în „Tehnum-Supliment”, *Modelism*, nr. 1 (18), 1988, p. 24; pentru amănunte vezi G. Téglás, *Az aninai hegyi vasút és környéke*, în „Földrajzi Közlemények”, vol. XII (1884), nr. 7, p. 419 și urm.

¹⁸⁴ Pînă la această dată fuseseră realizați 23,142 km cale — cea mai mare parte a traseului proiectat — la un cost de 17 177 florini/kilometru, cf. F. Schröckenstein, *Anina*; pentru această problemă vezi și W. Slovig, *op. cit.*, p. 14—15.

¹⁸⁵ L. Vajda, *Date privind condițiile de muncă și de trai ale muncitorilor minieri și metalurgiști din Transilvania între 1848 și 1867*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, series Historia, fasc. 2/1969, p. 75; vezi și *idem*, *Erdélyi bányák, kohók, emberek, századok. Gazdaság-, társadalom- és munkásmozgalomtörténet a XVIII. század második felétől 1918-ig*, București, p. 187.

¹⁸⁶ C. Schilde, *op. cit.*, Anexa, tab. C.

¹⁸⁷ J. Konstantiny, *op. cit.*, p. 97.

¹⁸⁸ W. Slovig, *op. cit.*, p. 49.

¹⁸⁹ Gh. Ruja, *op. cit.*, p. 245.

¹⁹⁰ Cf. C. Schilde, *op. cit.*, Anexa, tab. B.

¹⁹¹ J. Kracher, *op. cit.*, p. 16; C. Schilde, *op. cit.*, p. 118. Se mai cuvine menționat faptul că cifrele privind extracția de cărbune în anii 1846—1854 prezintă mari deosebiri de la autor la autor: M. Hantken, *op. cit.*, p. 56; G. Bene, *op. cit.*, p. 458 indică, greșit după opinia noastră, 2 425 637 centenari, în vreme ce J. Kracher, *op. cit.*, p. 16 se pronunță — în consens cu C. Schilde, *op. cit.*, Anexa, tab. C — pentru 4 330 150 centenari exploatați de fisc în regie proprie și 824 787 centenari extrași de asociațiile de concesionari. Cifrele citate (p. 118) de C. Schilde în altă parte a lucrării sale (4 333 134 centenari exploatați de fisc și 269 488 centenari realizați de concesionari) le socotim simple scăpări de condei.

¹⁹² O privire de ansamblu, cu referire specială la populația germană, la P. Stanglica, *Steierdorf im Banat*, în „Deutsches Archiv für Landes- und Volksforschung”, vol. III (1936).

¹⁹³ Cu titlu de curiozitate amintim că prima căsătorie încheiată în noua așezare de coloniști din munții Banatului a avut loc la 26 iunie 1774 între Mathias Hammer — cel ce avea să descopere în 1790 cărbunii de la Anina — și Barbara Hoffmann, cf. C. Schilde, *op. cit.*, p. 33.

¹⁹⁴ Vezi C. Schilde, *op. cit.*, Anexa, tab. C. Iată comparativ, populația din celelalte centre miniere ale Banatului la finele anului 1856: Oravița 4 124 locuitori (filiala Ciclova 2 253 locuitori; filiala Steierdorf 1 971 locuitori, târgul Oravița 2 132 locuitori); Moldova Nouă 3 092 locuitori (filiala Padina Matei 360 locuitori; filiala Moldovița 168 locuitori); Sasca 2 605 locuitori (filiala Stinăpări 344 locuitori; filiala Cărbunari 773 locuitori); Dognecea 2 541 locuitori (filiala Ocna de Fier 607 locuitori); Bocșa 2 153 locuitori (filiala Neuwerk 141 locuitori; filiala Vasiova 1 001 locuitori); Reșița 2 879 locuitori (filiala Văliug 1 362 locuitori; filiala Reșița Română 1 004 locuitori), în total 25 325 locuitori, cf. J. Konstantiny, *op. cit.*, p. 59 și 73—74.

¹⁹⁵ În 1819 un număr de 20 familii de la Steierdorf au părăsit localitatea pentru a se muta la Tirol, lângă Bocșa, iar în 1826 alte 14 familii s-au mutat la Rusca, cf. C. Schilde, *op. cit.*, p. 37; vezi și *supra*, nota 76.

¹⁹⁶ Cf. *supra*, nota 140.

¹⁹⁷ A. Fülepp, Fr. Marquardt, *op. cit.*, p. 19.

¹⁹⁸ W. Slovig, *op. cit.*, p. 46.

¹⁹⁹ G. Téglás, *op. cit.*, p. 423; J. Kracher, *op. cit.*, p. 117; W. Slovig, *op. cit.*, p. 41.

²⁰⁰ C. Schilde, *op. cit.*, p. 110. În 1853 s-au înregistrat 723 cazuri de boală, iar în anul următor 646, cf. C. Schilde, *op. cit.*, Anexa, Tab. C.

²⁰¹ L. Vajda, *Inceputurile dezvoltării mineritului de cărbuni...*, p. 400 și *idem*, *Erdélyi bányák...*, p. 37. De remarcat faptul că exploatarea bogatelor zăcămintele de cărbuni din Valea Jiului au început abia în 1868, cf. Gh. Giuclea, Gh. Mihut, E. Paki, P. Roman, *Centenarul exploatării industriale a cărbunelui în bazinul carbonifer Valea Jiului*, (București, 1968), p. 3 și urm.

Activitatea minieră și metalurgică între anii 1855—1918

Exploatarea cărbunelui

Ca urmare a eșecului suferit de guvernul austriac în tentativa de reglementare a situației visteriei statului cu ajutorul împrumutului de 507 000 000 florini făcut în 1854, conducerea de la Viena s-a văzut nevoită să vîndă o considerabilă parte a căilor ferate ale statului și să aprobe formarea unor societăți particulare care să înlocuiască sistemul căilor ferate de stat¹. De această situație a profitat aristocrația financiară austriacă și franceză reunită în jurul Societății Imperiale Regală Privilegiată de Stat Austriacă de Căi Ferate (STEG)², care a preluat de la statul austriac liniile ferate existente, în construcție sau proiectate din monarhie. În cadrul ultimei categorii intrau și liniile ferate din Banat. Revoluția industrială din Austria, dezvoltarea transporturilor moderne, a căii ferate cu aburi și a navigației cu aburi a fost urmată de creșterea considerabilă a necesităților de materii prime și îndeosebi de cărbune mineral și de minereu de fier³, ceea ce a determinat conducerea STEG să achiziționeze în 1855 două mari domenii miniere aflate, unul pe teritoriul de astăzi al Cehoslovaciei — cel de lignit de lângă Sobochleben, în Cehia și de huilă de lângă Kladno și Brandeis — și altul, aparținînd erariului, fiscul minier, în Banat. Pentru cele două domenii societatea a plătit statului austriac suma de 11 550 000 florini (30 000 000 franci)⁴. În Banat STEG a cumpărat domeniile statului Bocșa Română și Oravița ca și cele opt districte montanistice erariale: Bocșa Montană, Reșița Montană, Dognecea, Oravița Montană, Steierdorf, Sasca Montană, Moldova Nouă și Gladna împreună cu domeniile aparținătoare. Pe teritoriul acestor districte se aflau următoarele obiective industriale: mine de cupru, topitorii și forje la Oravița și Ciclova, mine de cupru, argint și fier la Dognecea, mine de cupru, fier și topitorii la Sasca, mine de cărbune la Doman și Secu, mine și topitorii de cupru la Moldova Veche, mine de cărbuni la Steierdorf, mine de fier, cărbune, uzina de fier și forjele din Reșița și Văliug, mine de fier, uzina de fier, forjele de cupru de la Bocșa Montană, forja de fier din Gladna, mine de fier de la Ocna de Fier și Slamina, la care se adaugă 90 113 ha de pădure și 31 050 ha de pămînt arabil, livezi, pășuni și grădini. Toate acestea au costat societatea 8 959 240 de florini⁵.

După 1 ianuarie 1855 cînd domeniile bănățene au fost preluate în ansamblul lor, au fost încheiate pentru fiecare district montanistic în parte protocoale de predare-primire care reflectă cu mare exactitate situația centrelor industriale bănățene la momentul respectiv. Predarea minelor, pădurilor și domeniilor de la Steierdorf s-a făcut între 18—24 iunie 1856⁶. Ședințele de lucru s-au desfășurat sub președenția secretarului de stat

din Ministerul Finanțelor Johann Carl Hocheder, asistat de Ferdinand Berghofer „conțopist“ c.c. ministerial, în calitate de predător adjunct și redactor al procesului verbal. Erariul era reprezentat de către Friedrich Reitz, directorul Direcției Miniere Bănățene, în timp ce Societatea Imperială Regală Privilegiată de Stat Austriacă de Căi Ferate (STEG) participa la discuții prin intermediul lui Carl Duboque, director adjunct și șef al tuturor minelor și domeniilor societății⁸.

În localitatea pomenită anterior STEG a intrat în stăpînirea următoarelor clădiri: casa oficiului, două clădiri anexă, clădirea în care se afla serviciul topografic, locuința medicului, clădirea spitalului, magazia pentru fier și cea pentru ulei mineral, depozitul de scinduri, turnul pentru explozibil, construit din piatră și acoperit cu șindrilă, la care se adaugă o cazarmă muncitorească și zece alte locuințe destinate în special coloniștilor⁹.

În același timp Societatea STEG a preluat toate clădirile de suprafață folosite în activitatea minieră: clădirea mașinilor de la puțul Breuner, alături de 5 camere, 1 bucătărie și două cămări, camera cazanului, casa puțului, sala mașinilor și un coș de tiraj cu o înălțime de 22,75 m¹⁰; clădirea minerilor și atelierul de dulgherie al puțului Breuner; sala mașinilor de la puțul Kübeck; sala mașinilor de la puțul Kolowrat; clădirea mașinilor și cea a troluiului de la puțul Layer; casa minerilor de la puțul Reitz; casa puțului de la puțul Gränzenstein și de la puțul Mialovic: clădirea în care se aflau mașinile puțului Eugen, de asemenea casa puțului și a troluiului de la același puț; casa puțului și a troluiului de la puțul Thinnfeld, cîntarul-pod de la Porcar; „fabrica de cablu de sîrmă“ (cu o lungime de 13,2 și o lățime de 11,3 m)¹¹; clădirea minerilor în Lișava, alături de puțul Ferdinand; forja din Lișava; joagărul acționat cu forța aburului din Valea Girliște (avînd o sală de mașini, o încăpere pentru cazan, o cameră pentru supraveghetorul mașinii și un coș de tiraj înalt de 12,6 m, cu o țeavă de tablă de o înălțime de 3,7 m); încă un joagăr de scinduri și vechea clădire a mașinilor din Girliște.

STEG a devenit proprietarul tuturor minelor de cărbune mineral care aparținuseră statului. În Valea Porcar societatea a preluat de la stat 8 perimetre miniere cu o suprafață de 43 080 m². Ele erau exploatare prin galeriile Gabriel, Dullnig, Hermann, Sigismund și Samson, care înainte de 1855 aparținuseră unor particulari. Cărbunele era scos la suprafață prin puțul Kübeck și prin puțul Eugen¹². În terenul liber, montanistic se mai aflau următoarele: Wissner, Johann și Nepomuk, Sigismund, Hermann, Gabriel și puțul de culcuș din vest¹³. În momentul predării minelor, din cele 264 880 t rezerve de cărbune cunoscute, erau pregătite pentru exploatare 79 016 t¹⁴.

Tot atunci în caseria minei Steierdorf se aflau 13 224 florini și 17 creițari¹⁵. Societatea a preluat și materiale și rechizite în valoare de 21 950 de fl. 29,5 cr. împreună cu planuri, desene, schițe, acte oficiale, socoteli, documente și cărți ale oficiului.

Până spre sfârșitul anului 1855 și la începutul anului 1856 minele de la Anina au continuat să fie conduse de funcționarii statului cei ai STEG-ului preluând conducerea efectivă abia la cumpăna anilor 1855/1856, primul administrator al minelor fiind baronul Gustav Berg (1856—1860).

Steierdorf a fost repede integrată în structura administrativă a Societății Imperială Regală Privilegiată de Stat Austriacă de Căi Ferate (STEG), în localitatea minieră fiind instalată „Administrația superioară Steierdorf“, de care aparținea și Armenișul. Credem că este utilă o scurtă prezentare a structurii administrative a societății STEG — pentru înțelegerea enormului angrenaj în care Steierdorf a fost integrat. Conducerea superioară a sectorului silvic, a domeniilor, minelor, uzinelor siderurgice și a fabricilor aparținea secției H a Direcțiunii Generale a Societății Imperială Regală Privilegiată de Stat Austriacă de Căi Ferate (STEG) din Viena, secțiunea numită „*Domänen Direktion*“ (direcțiunea domeniilor), căreia îi erau subordonate și minele de cărbune de la Brandeisl de lângă Praga și fabrica de mașini din Viena. Direcțiunea domeniilor era reprezentată la Oravița prin următoarele servicii de control: Inspectoratul silvic și al domeniilor, Inspectoratul construcțiilor, Oficiul juridic și un serviciu topografic. Proprietatea bănățeană a STEG era împărțită în districte administrative, *Verwaltungsbezirke*, cele mai importante fiind denumite *Oberverwaltung*. Administrația superioară, în timp ce celelalte purtau numele de *Verwaltung* (administrație). Fiecare district administrativ era numit după localitatea în care își avea reședința, dar și după uzinele și fabricile care îi erau subordonate. Existau șapte asemenea districte administrative: Administrația Bocșa Română, Administrația superioară Reșița, Administrația Dognecea, Administrația superioară Oravița, Administrația superioară Steierdorf căreia îi aparținea și Armenișul, Administrația Sasca și Administrația Moldova Nouă. La sfârșitul anului 1877 a fost desființată Administrația Sasca, teritoriile care îi aparținuseră fiind împărțite între Moldova Nouă și Oravița. În fruntea acestor unități administrative ale Societății se afla un administrator superior *Oberverwalter*, sau respectiv un administrator *Verwalter*, diferitele întreprinderi, mine și fabrici fiind subordonate direct unui *Betriebsleiter* (director tehnic)¹⁸.

Cu toate că a renunțat la continuarea marilor proiecte, eșuate de fapt, ale erariului¹⁹, urmărind instaurarea monopolului său asupra minelor de la Steierdorf—Anina²⁰, STEG a luat o serie de măsuri privind reorganizarea activității miniere²¹. A extins și ordonat teritoriile de exploatare, a perfecționat instalațiile tehnice și a mărit numărul muncitorilor²². Totuși, neavînd asigurată piața de desfacere pentru cărbunii ei, societatea nu a forțat, în primii ani de activitate, creșterea producției de cărbune²³. În schimb a acționat cu energie pentru a acapara perimetrele miniere care aparțineau celor 53 de proprietari particulari. Până în 1857 STEG a cumpărat mai mult de jumătate din perimetrele miniere amintite, reușind să intre în proprietatea tuturor acestora pînă în 1864²⁴. În același

timp, imediat după 1855, STEG a executat numeroase prospecțiuni „al căror scop era acela de a ne consolida drepturile în toate punctele care ar putea deveni obiect al activității miniere încă înainte de expirarea în 1859 a privilegiilor statului asupra proprietății funciare⁴²⁵. La 10 ani după preluarea lui de către STEG, domeniul minier de la Steierdorf—Anina era împărțit în 12 complexe însumând o suprafață de 7 677 923 ha²⁶, cantitatea de cărbune exploatabil fiind apreciat la 5 472 005 tone, în timp ce cantitatea de sferosiderită era estimată la 2 278 532 tone²⁷.

În anul 1855 erau în funcțiune două puțuri de extracție: 1. *Puțul Kübeck* avînd o adîncime de 92,61 m, nivel la care a atins galeria de transport Ștefan. Puțul avea o lungime de 5,688 m și o lățime de 1,896 m fiind înzestrat cu o mașină de extracție de 16 C.P.; 2. *Puțul Breuner* care ardea încă de pe vremea erariului. Avea o adîncime de 75,84 m, o lungime de 5,688 m și lățimea de 1,896 m, fiind dotat cu o mașină cu aburi de 20 C.P. În ciuda eforturilor făcute pentru a stinge incendiul de mină, focul nu a putut fi stins, STEG renunțînd la această mină în anul 1862 după ce la 5 mai al anului respectiv o puternică explozie de gaz de mină a provocat moartea a 11 mineri și rănirea altor 5. În 1895 Wilhelm Riegl, directorul minelor de la Steierdorf—Anina, a încercat redeschiderea minei Breuner în pofida părerii inspectorului Geza de Bene care afirma că focul nu poate fi stins. Bene avînd dreptate societatea a renunțat în 1897 la ideea redeschiderii minei²⁸.

În măsura în care a găsit răspunsul la problema desfacerii cărbunelui de la Steierdorf²⁹, STEG a trecut la mărirea producției de cărbune prin exploatare în adîncime, cu ajutorul puțurilor miniere. Această metodă, mai costisitoare, a început să fie folosită în anul 1860³⁰. În numai 12 ani au fost săpate opt noi puțuri de exploatare — Thinnfeld II (1867), Gustav III (1862), Colonie V (1862), Uteriș VI (1868), Hildegard VII (1869), Friedrich VIII (1869), Anina IX (1874) și Ponor (1871)³¹ — din care cărbunele era scos în cinci complexe de straturi³². Numărul puțurilor de exploatare a oscilat de-a lungul timpului, între anii 1873 și 1885 funcționînd în mod concomitent cele mai multe puțuri din istoria perioadei Societății Imperială Regală Privilegiată de Stat Austriacă de Căi Ferate (STEG), (9 puțuri)³³. În 1894 la Steierdorf—Anina mai funcționau 7 puțuri³⁴, numărul lor reducîndu-se la 4 puțuri de exploatare în 1920³⁵. Reducerea numărului puțurilor de exploatare se explică prin lărgirea spațiilor de exploatare al acestora, realizată prin explorări noi în adîncime și prin galerii transversale așezate unele sub altele³⁶. Credem că nu sînt lipsite de interes datele principale privind evoluția de-a lungul timpului a principalelor puțuri de exploatare de la Steierdorf—Anina.

1. *Puțul Thinnfeld*, aflat la o altitudine de 569,4 m față de nivelul mării, a fost început sub erar în anul 1851, atingînd în 1853 adîncimea de 127,032 m fără să fi dezvelit zăcămintul de cărbune³⁷. După explozia de gaz din 23 februarie 1853 căreia i-au căzut victime 8 persoane³⁸ au

fost sistate lucrările la această mină. Lucrările de adâncire a puțului au continuat în 1860, pentru ca în 1861 să fie atins zăcămintul de cărbune. Roca de cărbune a acestui puț se întindea pornind de la fanta Franciscus 800 de metri înspre sud³⁹. În decembrie 1878 a atins adâncimea de 354 m prin cea de a șasea galerie. Acest puț era deservit inițial de o mașină de extracție cu aburi cu o capacitate de 30 CP. Ea fusese realizată în atelierele uzinelor din Reșița⁴⁰. Evacuarea apei era asigurată de o mașină cu aburi de 25 CP construită la Anina. În 1876 a fost montată o nouă mașină de ridicat apa cu o putere maximă de 500 CP construită de firma Quetlag et Comp. din Anzin, Franța. În 1872 puțul a fost înzestrat cu un plan înclinat automotor cu frână⁴¹.

2. *Puțul Thinnfeld nr. II* se află la o altitudine de 623,15 m față de nivelul mării. A fost început în octombrie 1867 cu două secțiuni de transport și una de circulație. Prin cea de a șaptea galerie transversală a atins adâncimea de 433,4 m în anul 1884⁴². Inițial puțul era deservit de o mașină cu aburi cu doi cilindri, avînd o capacitate de 60 CP⁴³. Pînă în 1879 a ajuns la 553 m adâncime. În această perioadă s-a schimbat și dotarea tehnică a puțului, aici funcționînd o mașină de extracție de 130 CP, livrată tot de firma Quetlag et Comp. din Anzin, Franța. Mașina putea dezvolta o viteză de transport de 8 m/sec. pentru materiale, oamenii putînd fi transportați cu o viteză de 3 m/sec. Pentru cazurile de nevoie aici mai exista o mașină de extracție de rezervă furnizată de firma Siebert Friedlandsche Maschinenfabrik⁴⁴. Atmosfera grizutoasă din cele două puțuri amintite mai sus împiedica folosirea lămpilor de mină cu flacără deschisă, lucrul fiind posibil doar cu lămpi de siguranță. Cu toate acestea numai între 1869 și 1870 la puțul Thinnfeld II au avut loc opt explozii de gaz⁴⁵. Prin urmare în 1870 au fost interzise lucrările de exploatare. Ele nu au fost reluate decît în anul 1883. S-a încercat rezolvarea chestiunii aerajului și prin construirea unui puț de aeraj, puțul *Thinnfeld III* care în 1874 avea deja o adâncime de 253 m, atingînd orizontul III al puțului Thinnfeld II. La acest puț de aeraj funcționa un ventilator Fittingger. Ventilația puțului Thinnfeld II era asigurată și de ventilatorul de tip Geissler construit în anul 1890 de firma A. Geissler din Düsseldorf. Ventilatorul avea un rotor cu un diametru de 3,5 m, care era pus în funcțiune de o mașină cu aburi de 64 CP. Rotorul putea executa 240—270 de ture pe minut, punînd în mișcare o cantitate de 44,8—49,6 m³ de aer.⁴⁶

3. *Puțul Gustav nr. III* s-a aflat la 568,5 m deasupra nivelului mării. Lucrările au început în octombrie 1862 cu două secțiuni de circulație în puț, una de transport și una drept compartiment pentru pompe. Pînă în 1885 puțul a atins adâncimea de 349 m, la nivelul orizontului șapte. Înzestrat inițial cu o mașină de extracție de 20 CP, din cauza randamentului scăzut al acesteia, în 1871 ea a fost înlocuită cu o mașină de extracție construită la Praga. Noua mașină avea o putere de 60 CP. Ea a costat societatea, cu tot cu montarea, 17 247 fl. O altă mașină de extracție, 16 CP, era folosită la lucrările de adâncime, în timp ce apa era evacuată cu ajutorul unei mașini cu aburi de 25 CP. În 1898 puțul avea patru turnuri de extracție și unul de circulație, fiind dotat cu o mașină

de extracție de 200 CP, construită de fabrica de mașini a societății din Viena. Mai exista aici și o mașină de extracție de rezervă, construită în 1871. La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea la puțul Gustav a început să fie folosită energia electrică, în sala mașinilor fiind instalat un dinam cu scopul de a pune în funcțiune dinamurile secundare aflate în mină⁴⁷. Până în 1866 aerajul s-a făcut în mod natural. Acesta s-a dovedit însă a fi insuficient, astfel că în același an a fost montat un ventilator, aerajul fiind îmbunătățit în mod simțitor în anul 1882. Puțul Gustav nu era periclitat decât de cantități mici și rare de gaze de mină, care apăreau numai în stratul de acoperiș. Prin urmare și exploziile erau rare. La sfârșitul secolului al XIX-lea ventilatorul Geissler de la puțul Thinnfeld II asigura și aerajul puțului Gustav. Până la sfârșitul perioadei Societății Imperială Regală Privilegiată de Stat Austriacă de Căi Ferate (STEG), puțul Gustav, unul din puțurile care au rămas în funcțiune de-a lungul întregii perioade, a fost adâncit până la adâncimea de 573 m. În acest moment puțul Gustav era folosit ca puț de aeraj — *Puțul de aeraj nr. 1*. La acea dată puțul era dotat cu o mașină de extracție electrică cu cablu-bandă, având o putere de 200 CP, care la nevoie era capabilă să dezvolte 500 CP. Era o mașină geamănă, orizontală la care partea mecanică a fost obținută prin transformarea vechii mașini de extracție cu aburi în timp ce partea electrică a fost livrată de EAG Unio din Budapesta. Ventilația era asigurată de un ventilator electric, sistem Pelzer, cu comandă directă, cu un randament de 1 800 m³/min. și o capacitate de 80 CP. Un alt ventilator, de 15 CP și 400 m³ de aer/min., construit la Anina, era folosit ca ventilator de rezervă. Puțul mai era dotat cu 3 transformatoare trifazice de 5 500/550 V, dintre care două de 250 KVA și unul de 200 KVA, toate trei provenind de la Kolben & Comp. din Praga⁴⁸.

4. *Puțul Kübeck IV*. Este unul din cele două puțuri care funcționează în 1855. Se află la 609,8 m deasupra nivelului mării, fiind început cu patru secțiuni de transport, una de circulație în puț și un compartiment pentru pompe. Până în 1885 a fost adâncit la 440,8 m la nivelul orizontului opt⁴⁹. De acest puț aparțineau și următoarele galerii vechi: Sarolta, Nepomuk, Eduard, galeria de culcuș, Andreas, Sigismund, Bernhard, Constantin, Hermann și Dullnig. Cu ultima galerie (în secțiune de 8,35/1,89 m) puțul Kübeck se află în legătură la adâncime de 31,8 m⁵⁰. Început în februarie 1847, puțul a furnizat cărbune abia din 1853. Dotat la început cu o mașină de extracție de 16 CP, aceasta a fost schimbată în 1870 cu o mașină de 60 CP produsă de uzinele Breitfeld & Evans din Praga. Apa era evacuată cu ajutorul a două mașini de 80 CP și 60 CP (montate în 1861 și respectiv în 1871). În 1883 a fost montat un locomobil în vechiul turn al pompelor. El nu a putut fi folosit însă decât până la orizontul patru. Până la sfârșitul perioadei tratate de noi, de-a lungul căreia puțul Kübeck a funcționat în permanență, din perimetrul acestuia, se extrăgea cărbune și argilă refractară. În 1919 puțul avea o adâncime de 610 m, suferind numeroase îmbunătățiri în domeniul dotării cu mașini. Deja la sfârșitul secolului al XIX-lea a fost instalat un dispozitiv elec-

tric de ridicat apa. Dinamurile dispozitivului au fost livrate de firma „Ver-einigte Elektrizitäts-Gesellschaft, Wien“, capabil să ridice la lumina zilei 900 l apă/min. Tot aici se aflau patru cazane MacNicol. La sfârșitul pe-riodei Societății Imperială Regală Privilegiată de Stat Austriacă de Căi Ferate (STEG), puțul dispunea de o mașină de extracție geamănă cu aburi, cu cablu-bandă de 250 CP, livrată de firma Breitfeld din Praga, trei ca-zane sistem MacNicol, fiecare cu o suprafață de încălzire de 90 m² și o presiune a aburului de 7 atmosfere, construite la Reșița și trei transfor-matoare trifazice de 5 500/500 V, fiecare de 200 KW, livrate de firma Ganz din Budapesta⁵¹.

5. *Puțul V Colonie*, numit și puțul Franz, a fost început în septem-brie 1862 la o altitudine de 663,9 m față de nivelul mării, cu două sec-țiuni de transport, una de circulație în puț și un compartiment pentru pompe. În 1868 a ajuns la 30,8 m adâncime în orizontul galeriei Maria, pentru a atinge nivelul galeriei Dullnig, la 78,4 m adâncime, în 1867. Transportul zăcămintului exploatat și evacuarea apei din mină erau asi-gurate de un locomobil de 20 CP. La fel ca la toate celelalte puțuri și la puțul Colonie a evoluat dotarea tehnică. La sfârșitul secolului aici func-ționa o mașină de extracție de 120 CP fabricată la Reșița, un dispozitiv de extracție auxiliar, un semilocomobil de 16 CP, în timp ce ventilația era asigurată de un rotor de ventilator cu diametrul de 2,5 m livrat de atelierele din Reșița și pus în funcțiune de un locomobil de 80 CP. Insta-lația de aeraj era capabilă să absoarbă 12,8—18,7 m³ de aer. Și pentru acest puț galeria Dullnig a servit drept galerie de transport⁵². Puțurile nr. 4 și 5 au exploatat același cîmp minier delimitat la nord de fanta Se-rény și la sud de fanta Steierdorf. Cîmpul avea o lungime de 2 400 m. Cele două puțuri se aflau la o distanță de 1 500 m unul de celălalt. Aproximi-tativ la mijlocul acestei distanțe se afla puțul de aeraj Eduard⁵³.

6. *Puțul nr. VI Uteriș*. A fost început la 14 mai 1868⁵⁴, la o altitu-dine de 685,3 m, cu două secțiuni de transport, una de circulație și un compartiment pentru pompe. În 1868, la adâncimea de 37,4 m a atins ga-leria Gränzenstein, pentru ca în 1873, la adâncimea de 89,7 m să ajungă la nivelul galeriei Dullnig, folosită la ridicarea materialului de transpor-tat și a apelor. Pînă în 1883 a ajuns la adâncimea de 186 m⁵⁵. Dotarea tehnică a puțului a ridicat probleme serioase. Mașina de extracție insta-lată în 1868 s-a dovedit deja în 1870 ca insuficientă, în ianuarie al anului respectiv rupîndu-se pistonul locomobilului. La 15.06.1872 a fost sistată activitatea acestei mașini, care a fost înlocuită la 18 iulie 1872 cu o nouă locomobilă de 20 CP. În 1882 a fost reconstruită mașina de extracție. Complicată s-a dovedit și chestiunea aerajului, rezolvată parțial doar în 1879 prin montarea unui ventilator. În 1883 au fost despărțiți curenții de aer înspre nord și sud făcînd inutilă folosirea ventilatorului. Puțul Uteriș era folosit în special pentru deschiderea și extragerea zăcămintului de sferosiderită⁵⁶.

7. *Puțul VII, Hildegard*. Lucrările la acest puț aflat la 760,8 m al-titudine față de nivelul mării, au început la 16 ianuarie 1869, la fel ca

și la celelalte puțuri cu două secțiuni de transport, una de circulație și un compartiment pentru pompe. În același an, puțul a atins — la nivelul primului orizont, adâncimea de 77,3 m, ajungând, în 1880, la 147,7 m. A fost folosit în special la exploatarea sferosideritei, al cărei cîmp avea o lungime de 1 000 m în timp ce cîmpul de exploatare al cărbunelui avea doar 200 m. Cărbunele din acest puț era, de altfel, întotdeauna de proastă calitate, șistos, cu un aspect metalic. În anii 70 ai secolului al XIX-lea, puțul nr. VII era dotat cu o mașină cu aburi de 30 CP și o locomotivă de 10 CP, folosită la evacuarea apei. Apa din acest puț era îndepăratată și prin intermediul galeriei Michel-Martin, folosite și la aeraj⁵⁷.

8. *Puțul Friedrich nr. VIII.* Puțul se afla în Valea Terezia, la o altitudine de 628,6 m, față de nivelul mării, fiind început în iunie 1869, cu două compartimente de transport și unul de circulație. Deja în 1870, la adâncimea de 60 m, a atins galeria Michel-Martin, pentru că în 1882 să ajungă la adâncimea de 119,4 m. Puțul, înzestrat cu o mașină cu aburi de doi cilindri de 24 CP, asigura transportul șisturilor și al cărbunilor la distileria de șisturi. Capacitatea mică a mașinii de extracție a făcut ca aceasta să fie schimbată în 1888 cu o mașină de 200 CP fabricată în atelierele Societății Imperială Regală Privilegiată de Stat Austriacă de Căi Ferate (STEG) de la Viena. Aerajul puțului îl asigurau ventilatorul Pelzer de la puțul Kollowrat și ventilatorul Geissler al puțului Thinnfeld. Puțul a fost modernizat în anul 1907, când a fost reinstalat cu un nou turn de exploatare și o mașină de extracție de 250 CP, a cărei parte mecanică a fost realizată prin transformarea unei vechi mașini cu aburi, în timp ce partea electrică fusese livrată de firma Ganz din Budapesta. După terminarea primului război mondial, puțul Friedrich a fost folosit ca puț de aeraj, purtînd denumirea de puțul nr. II. În 1920 când a atins adâncimea de 587 m, mașina de extracție electrică amintită mai sus funcționa încă, alături de un ventilator electric sistem Pelzer cu comandă directă și o putere de 80 CP, cu un randament de 1,800 m³ aer/min. Ventilatorul fusese livrat de firmele Pelzer din Dortmund și Kolben & Comp. din Praga. Alături de aceste instalații mai funcționau aici trei transformatoare trifazice⁵⁸. În acest puț apele nu ridicau probleme deosebite, fiind scoase din mină cu ajutorul vagonetilor⁵⁹. Roca mamă a cîmpului de exploatare a puțului Friedrich se întindea de la fanta Franciscus înspre sud-800 de metri.

9. *Puțul IX Anina.* Se află la altitudinea de 569,4 m față de nivelul mării, fiind început în aprilie 1874. În septembrie 1879 a atins deja adâncimea de 455 m. A fost cel mai important puț de la Anina, cîmpul lui în direcția orizonturilor învecinate atingînd lungimea de aproximativ 3 000 m. A fost proiectat și el cu două compartimente de transport, unul de mișcare în puț și unul pentru pompe. Inițial, a fost dotat cu o locomobilă de 360 CP fabricată la Reșița și montată în octombrie 1874, dar în mai 1875 aceasta intra deja în reparație. În septembrie 1876 a fost montat scheletul definitiv al moletei turnului de extracție, pentru că la 15 iulie

1877 să fie instalat ventilatorul. În 1890 fabrica de mașini a Societății Coquerill Sereing a livrat puțului Anina o mașină cu aburi, un an mai devreme puțul fiind dotat și cu cazane MacNicol. Acest puț, care în 1920 avea o adâncime de 614 m, era cel mai bine dotat cu mijloace tehnice la vremea respectivă. Aici funcționau o mașină de extracție tandem gemene orizontală cu batiu american. Distribuția vaporilor se făcea prin supape de ventile puse în mișcare de arbori orizontali. Diametrul cilindrilor avea 720 pînă la 1 250 m. Cursa pistonului era de 1 600 m. Avea cabluri rotunde de oțel de 45 mm diametru pe doi tamburi cu diametrul de 7 m. Mașina a fost construită de Friedrich Wilhelm Hütte din Mühlheim și livrată de firma Lang din Budapesta, în anul 1909. Această mașină putea extrage de la o adâncime de 750 m — 3 500 kg/oră în 40 de trageri cu cîte o pauză de 15 secunde. Mașina dezvoltă o tensiune absolută a vaporilor de 10 atmosfere, la temperatura de 250°, fără contragreutate, putînd realiza o viteză maximă de 20 m/sec. Turnul avea o înălțime de 25 m, colivia de extracție fiind construită cu nouă etaje pentru patru vagonete de cărbuni, fiecare vagonet avînd capacitatea de 620 kg. La puț mai funcționau: un compresor electric dublu, de 400 CP, livrat de Kolben & Comp. din Praga, un alt compresor electric de 200 CP, două compresoare necesare locomobilelor din subteran care funcționau cu aer comprimat livrate de Berliner Maschinenfabrik AG. Puțul mai era dotat cu șase transformatori pentru curent alternativ furnizați de firma Ganz din Budapesta și un dinam pentru curent continuu, pentru iluminarea puțului. Într-un atelier specializat puteau fi executate principalele reparații la diferitele mașini și utilaje.

La sfîrșitul perioadei STEG minele de la Anina dispuneau de o foarte modernă instalație de separație a cărbunilor. Aceasta avea următoarele dotări: două răsturnătoare automate care corespundeau cu un exhaustor al prafului, mai multe tambure de tablă, trei platforme mobile de tablă cu un randament de 90 t/oră, avînd o putere de 123 CP, un elevator de 16,5 CP, un funicular pentru transportul cărbunelui de cocs, cu un randament de 70 t/oră. Funicularul avea vagonete suspendate cu o capacitate de transport de 500 kg cărbune. A fost cumpărat de la firma Bleichert din Leipzig, partea electrică fiind executată de Ganz din Budapesta. În legătură cu separația de cărbuni se afla spălătoria de cărbuni, construită între anii 1914—1915. Era formată din patru aparate de spălat cărbuni, avînd capacitatea de a spăla 90 t de cărbune pe oră. Patru motoare de 240 CP, livrate de firmele Schüchtermann & Krasmer din Dortmund și de Kolben & Comp. din Praga acționau elevatoarele și aparatele. La acestea se adaugă două „balance-basculas” de 30 t și 25 CP. Instalația mecanică pentru manevrarea vagonetelor, aflată sub și alături de separația cărbunilor permitea încărcarea automată a cărbunilor direct în vagoane. Acestea erau aduse sub instalația de separare, prin tracțiune mecanică.⁶⁰

10. *Puțul Ponor*. Aflat la o altitudine de 626 m, a fost început în aprilie 1871, atîngînd în 1878 adâncimea de 96,5 m. Puțul, al cărui cîmp avea o lungime de 1 300 m și-a încetat activitatea în deceniul al nouălea al secolului precedent. Repus în funcțiune în anul 1909, puțul a fost

înzestrat în anul 1913 cu un nou turn de exploatare și cu o mașină de extracție electrică de 625 CP. În 1920 a atins adâncimea de 212 m (patru orizonturi), în timp ce puțul lui auxiliar a ajuns la 133 m adâncime. Tot la sfârșitul perioadei STEG, la puțul Ponor funcționa un compresor electric de 100 CP care livra 14 m³ de aer/min., un ventilator electric de 15 CP capabil să pună în mișcare 400 m³ și patru transformatoare trifazice de 5 500/550 V și 200 KVA, livrate de Ganz din Budapesta. Puțul avea un orificiu circular cu diametrul de 4,5 m, fiind zidit pe toată adâncimea sa în beton. La scurt timp după înființarea UDR-ului, în 1925, acest puț a fost din nou scos din uz datorită faptului că exploatarea nu era rentabilă din cauza mării întinderi a cîmpului de exploatare și a micilor dimensiuni ale straturilor. Aflat la o distanță mare de celelalte puțuri, a fost necesară construirea unei căi ferate silvice, lungi de 14 km, pînă aproape de puțul Anina, pentru a asigura transportul cărbunelui. Lîngă puțul Anina acesta era descărcat cu ajutorul unui plan înclinat, după care era dus la separația de cărbuni cu o cale de tracțiune cu lanț.⁶¹

În secolul al XIX-lea a fost exploatat și puțul Kolowrat, deschis deja sub erar, în 1846, și scos din uz în 1856.

Un loc important în cadrul exploatării miniere Anina l-a avut galeria Dullnig, deschisă în anul 1851 ca galeria principală. În 1873 a atins lungimea de 3 913,3 m, ea preluînd cărbunii de la puțurile Kûbeck, Cölonie și Uteriș (de la ultimul siderită). Zăcămintul extras era transportat cu ajutorul vagonetilor pînă la puțul Gustav⁶². Pînă la sfârșitul STEG acest puț a atins adâncimea de 528 m, fiind înzestrat cu o mașină de extracție de 200 CP de tip vechi, construită la Viena⁶³.

Observăm că preluarea minelor de către STEG, în pofida părerii unor sceptici care inițial se temeau că societatea nu va acorda atenția cuvenită activității miniere⁶⁴, a însemnat o extindere de mari proporții, în special în deceniile șapte și opt ale secolului al XIX-lea, cînd sînt în funcțiune cele mai multe puțuri de extracție din perioada STEG, majoritatea dintre ele utilizate și reutilitate cu mașini de mare capacitate⁶⁵. Numărul puțurilor de extracție a scăzut simțitor în primele două decenii ale secolului al XX-lea, în schimb a crescut nivelul dotării tehnice al acestora, dacă luăm în considerație că la începutul secolului nostru se trece în mod treptat de la folosirea energiei aburului la folosirea energiei electrice. În același timp a crescut adâncimea puțurilor de la Anina⁶⁶.

O foarte succintă comparație cu ceea ce se întimpla în domeniul industriei miniere din Imperiul Habsburgic este elocventă pentru ilustrarea evoluției cunoscute de minele din Anina. La începutul perioadei care coincide, de fapt, cu începuturile revoluției industriale de pe teritoriul de sud-vest al României, mijloacele tehnice din mine erau învechite⁶⁷. La transportul minereurilor erau folosite, în mod preponderent, forța omului și a animalelor⁶⁸. Introducerea mașinii cu aburi care a înlocuit roata hidraulică și marchează momentul începutului revoluției industriale⁶⁹ a avut loc în mod masiv abia din cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea⁷⁰. Numărul mașinilor cu aburi din industria carboniferă transilvăneană și bănățeană a crescut de la 6 în 1858 la 12 în 1867⁷¹.

În aceeași perioadă, imediat după 1855, la Anina existau două mașini cu aburi, deci 33,30% din totalul mașinilor cu aburi din întreaga industrie carboniferă transilvăneană și bănățeană⁷². În pofida faptului că numărul mașinilor cu aburi folosite în industria carboniferă din Transilvania și Banat a crescut în mod continuu, în deceniul al șaptelea al secolului al XIX-lea la Steierdorf—Anina numărul lor crescuse la șapte (173 CP), în exploatarea de cărbune transilvănene și bănățene mașinile cu aburi reprezentau doar 1,6% din totalul mașinilor cu aburi folosite în monarhia austriacă, avînd un randament de 1,7% din total, în timp ce la minele de cărbuni din Cehia funcționau 48,4% din mașini (40% de CP), la cele din Silezia 20,5% din mașini (26,1% din CP), iar la cele din Ungaria 11,9% din mașini, adică 17% din CP⁷³. Investițiile mari făcute de STEG la minele de cărbuni de la Steierdorf—Anina, dar și la cele de la Reșița (Doman și Secu)⁷⁴ au transformat minele de la Steierdorf la sfîrșitul deceniului opt al secolului al XIX-lea, cînd la Steierdorf funcționau 17 mașini cu un total de 2 096 CP și 41 de cazane stabile, în cea mai avansată mină a Societății Imperială Regală Privilegiată de Stat Austriacă de Căi Ferate (STEG), mină la care energia mecanică reprezenta 83,4% din totalul CP⁷⁵. În același timp, mașinile de la Doman însumau 285 CP, iar cele de la Secu 235. Această situație rămîne neschimbată pînă la sfîrșitul secolului cînd la Steierdorf—Anina erau în uz 13 mașini cu aburi cu o capacitate totală de 2 200 CP⁷⁶. Pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea aceste mașini erau folosite îndeosebi la transportul minereului, scoaterea apei din mină sau aerisirea minelor și aproape de loc în activitatea productivă nemijlocită⁷⁷.

Odată cu construirea în 1897 a centralei electrice cu aburi de la Anina⁷⁸, noua formă de energie va fi introdusă treptat la toate minele de la Steierdorf—Anina, astfel că în 1910 folosirea energiei electrice era generalizată la aceste mine, excepție făcînd doar mașina de extracție de la puțurile Central (Anina, Ronna) și Kübeck:⁷⁹

An	Steierdorf-Anina Număr mașini	CP	Număr cazane stabile
1855	2	36	4
1863	7	173	—
1872	17	491	39
1877*	21	2 100	—
1878	17	2 096	41
1900**	13	2 200***	—
1920	2	1 500	6

* Plus 10 locomobile cu aburi de 10—30 CP fiecare.

** Puțurile Central și Kübeck erau dotate cu mașini cu aburi, toate celelalte (Aeraj I, Aeraj II și Kolowrat) fiind înzestrate cu mașini de extracție electrice.

*** La care se adaugă cele 2 100 CP ale mașinilor electrice de extracție. Întreaga capacitate a mașinilor de la Anina se ridică la aproximativ 7 320 CP.

TABEL

puțurile de extracțe și de aeraj de la minele Steierdorf-Anina

1855	1872—1873	1885	1896	1920
<i>Puțuri de extracție</i>				
Kübeck Breuner	Kübeck Thinnfeld II Thinnfeld II Colonie Uteriș Hildegarde Ponor Friedrich	Kübeck Gustav Colonie Thinnfeld I Thinnfeld II Uteriș Friedrich Anina	Thinnfeld II Gustav Kübeck Colonie Friedrich Kolowrat Ronna (Anina)	Ponor Kolowrat Kübeck Central
<i>Puțuri de aeraj</i>				
	Thinnfeld Eduard	Thinnfeld Gustav	Thinnfeld II Kolowrat	Puț de aeraj nr. I (Gustav) Puț de aeraj nr. II (Friedrich)

Deja erariul a pus capăt metodei de exploatare exclusive prin galerii săpate unele sub altele, în momentul în care, ajungându-se sub talveg, săparea puțurilor a devenit indispensabilă. Din acest moment deschiderea straturilor de cărbune se făcea prin puțuri a căror adâncime depindea de grosimea straturilor. Acestea erau atinse pe drumul cel mai scurt prin galerii transversale, după care începeau lucrările miniere de pregătire prin săparea a două galerii direcționale, distanțate în înălțime cu aproximativ șase metri. În vederea aerajului cele două galerii erau legate atât între ele cât și cu orizontul superior prin intermediul unor suitori. Galeria direcțională dusă în orizontul celei transversale servea, întotdeauna, ca galerie principală de transport, și în funcție de așezarea mai înaltă sau mai joasă a celei de a doua galerii și ca galerie pentru evacuare a apei, respectiv ca galerie de aeraj. Inițial galeriile principale „de roulage“ erau înaintate pe direcția stratelor. Deoarece rocile din stratul principal nu erau suficient de rezistente s-a trecut la săparea acestor galerii în străuteț, situat la 8—10 m de culcușul stratului principal, pentru ca apoi să fie executate în gresile dure ale culcușului la o distanță orizontală de 25—30 m de stratul principal. În felul acesta galeria de „roulage“ urma de la mare distanță direcția generală a straturilor, stratul principal și cel de culcuș fiind atinse prin galerii transversale. Această metodă de lucru asigură galeriilor o mare soliditate, ușura aerisirea minelor și permitea folosirea locomotivelor cu aer comprimat. În scopul accelerării înaintării galeriilor, din 500 în 500 de metri se săpau puțuri auxiliare de la orizontul vechi la cel nou, pentru a săpa noi galerii de întîmpinare. În 1920 întinderea galeriilor principale de la Anina pe direcția stratelor măsură, pe ambele flancuri

ale anticlinalului, de la vest la est de Puțul Central 2—2 km. În același moment Puțul Central și cele două puțuri de aeraj comunicau la toate orizonturile.

Un mare inconvenient, cu urmări serioase asupra prețului de cost îl reprezintă faliile, încălecările și chiar dubla apariție a zăcămintului în strat⁸⁰.

Acolo unde stratele nu depășeau grosimea de doi metri se practica exploatarea cu trepte răsturnate fără rambleu. În cazul în care stratul depășea grosimea de doi metri, se aplica abatajul de etaj, metodă ce consta în faptul că deasupra abatajului precedent sau deasupra galeriei de aeraj, chiar și deasupra fiecărei galerii despărțitoare, se abata o galerie de tavan începînd de la rostogol, fie într-o direcție, fie în ambele. După ce galeria despărțitoare era înaintată pînă la limita abatajului, operație care reprezenta primul stadiu în executarea acestui sistem de abataj, se începea abatajul celei de-a doua fișii direcționale, care a rămas în acoperișul stratului. Această operație era efectuată de la limita abatajului înspre rostogolul de cărbune, reprezentînd faza a doua, urma abatajul celei de-a treia fișii. În cea de-a patra fază era abatată cea de-a patra fișie în sens invers, după care se lua și fișia a cincea din patul stratului, operațiune care reprezenta al cincilea stadiu al abatajului. Urma rambleierea treptată a părții exploatare, lăsîndu-se în scopul rambleiajului o galerie direcțională ce urma să fie și ea rambleiată la urmă. Lungimea rostogolurilor sau al planurilor înclinate, numărul galeriilor direcționale, depindeau de calitatea cărbunelui și de mărimea secțiunii de exploatare. După executarea rambleiajului începea — la fel ca în descrierea de mai sus — exploatarea unui nou etaj, superior, începînd de la rostogolul de cărbune, astfel că rambleiajul etajului inferior servea noului etaj drept vatră. Materialul de rambleiaj era obținut la orizonturile superioare fiind transportat pînă la locul de întrebuințare prin rostogolul de rambleiaj. Acest sistem de abataj prezenta avantajul unei mai mari siguranțe pentru muncitori și al unui cărbune extras în întregime și curat.

Începînd cu anul 1882, sistemul de abataj descris mai sus i s-a adus o importantă modificare prin introducerea abatajului transversal. După ce prima fișie era luată pînă la limita abatajului (prima fază), se extrăgea fișia rest din acoperișul stratului în mod transversal către roca din acoperiș (a doua fază). În timp ce locul fișiei anterior abate se rambleia, se extrăgea — tăind transversal — fișia din culcușul stratului (faza a treia). Urma rambleiajul, lăsîndu-se o mică galerie direcțională prin materialul de rambleiaj pentru transportarea cărbunelui extras pînă la rostogolul de cărbune respectiv, galeria fiind și ea rambleiată pînă la urmă. O dată terminată această operație, era aplicată aceeași metodă la un etaj superior.

Cele două sisteme ale abatajului de etaj era adaptabile la mai multe combinații, în funcție de faptul dacă se lucra cu o singură echipă de lucrători, într-un singur front de lucru, cu două echipe de lucrători, în două fronturi de lucru, cu rambleiaj simultan sau posterior⁸¹.

Puțurile erau construite, aproape fără excepție, în secțiune dreptunghiulară și în majoritatea cazurilor cu dimensiuni reduse. Cele mai multe dintre ele erau săpate prin terenuri moarte, care exercitau presiuni foarte mari, făcând necesară o cadrare solidă. Ea a fost realizată prin cadre de susținere închise, fiind rar folosită susținerea cu stâlpi. Se întrebuința lemn de stejar sau de brad. Cadrele de lemn nu au satisfăcut niciodată necesitățile, astfel că de-a lungul anilor puțurile s-au deformat în ciuda unei întrețineri costisitoare. Această deformare a îngreunat drumul coliviilor producând în mod frecvent ruperea glisierelor (construite tot din grinzi de stejar) reprezentând astfel un serios inconvenient în calea unei extracții continue și sigure. Urmarea a fost că s-a trecut la zidirea în beton a pereților puțurilor principale (Central: în 1896, Gustav: între 1916—1920) pe toată adâncimea lor.

Galeriile erau cadrate cu cadre de susținere sau, acolo unde mărimea zăcămintului o permitea, cu o simplă susținere de abataj. În galeriile unde presiunea foarte mare rupea cadrele de lemn în câteva zile, cadrarea se făcea cu fier, fiind folosite șine îndoite după un șablon în forma unui ou. În ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea conducerea minelor a considerat zidirea galeriilor drept nerentabilă a renunțat la ea.

Cărbunii și sterili erau transportați în galeriile înclinate pe distanțe mai mari cu ajutorul cailor, iar pe distanțele mai mici transportul se făcea de către oameni, cu ajutorul vagonetelor pe șine. Vagonetele erau construite din fier sau tablă de oțel, având o capacitate de 0,7 m³ și o greutate de 300 kg. Alături de acestea mai erau în folosință, în galeriile laterale și la explorarea sferosideritei, vagonete cu lăzi din lemn, având o capacitate mai mică. Acolo unde zăcămintul nu dădea cărbune bulgări și unde unghiul de înclinare permitea rostogolirea cărbunilor de la un orizont superior la unul inferior, fără altă intervenție și fără amestecul cărbunilor cu apă sau steril, se foloseau rostogoliri de cărbuni. Datorită presiunii erau folosite doar planuri înclinate cu frână cu o singură linie.

Extragerea din puțuri se făcea cu ajutorul unor vagonete sau colivii din fier. Până la 200 m adâncime erau în uz cablurile rotunde, în timp ce la adâncimile care depășeau 200 m se foloseau cabluri late din oțel.

Cărbunele, separat deja la locul de lucru⁸² și ridicat cu ajutorul coliviilor trase de mașini de extracție cu aburi ori electrice, era separat încă o dată la suprafață, la eșafodajul de răsturnare. Puțul Thinnfeld I dispunea în 1896, de o instalație mecanică de separație, pentru ca la începutul veacului nostru separația să fie efectuată la moderna instalație a puțului Central, unde cărbunele era imediat încărcat în vagoanele de cale ferată⁸³.

Apariția timpurie a gazului de mină a determinat conducerea exploatărilor, încă de pe vremea Erariului, să renunțe la lămpile cu flacără deschisă și să introducă folosirea lămpilor de siguranță cu ulei (de tip Muessler) la puțurile Thinnfeld I și Thinnfeld II. La celelalte puțuri au fost menținute în folosință lămpile cu flacără deschisă. Un accident din 1884 provocat de o lampă cu foc deschis a făcut să se renunțe definitiv, în anul 1887 la lămpile cu flacără liberă și să se introducă obligativitatea

utilizării lămpii de siguranță cu benzină Friemann & Wolf. Odată cu răspindirea energiei electrice, în minele de la Steierdorf-Anina au început să fie folosite și lămpile electrice portabile, iar camerele de mașini subterane erau luminate cu lămpi electrice incandescente⁸⁴.

Cărbunele de la Anina, o huilă foarte prețioasă și cu mare putere calorică⁸⁵, a fost exploatat intens de-a lungul întregii perioade STEG. Ridică dificultăți deosebite reconstituirea datelor de producție ale minelor din Anina, deoarece informațiile oferite în diferitele surse documentare sînt adesea contradictorii⁸⁶. Se poate constata totuși că producția minelor de la Anina a crescut aproape în mod neîntrerupt, sau cu întreruperi nesemnificative⁸⁷, pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea. În 1855 producția de cărbune de la Anina s-a ridicat la 67 836,6 t de cărbune, dintre care 4 188,3 t reveneau particularilor, care au produs pînă în 1858 22 641,01 t de cărbune. STEG, care de la 1 ianuarie 1855 și pînă la 22 iunie 1855 a produs 26 462,4 t de cărbune⁸⁸, deci mai mult decît toate întreprinderile particulare în patru ani, a avut între 1855 și 1868 o producție medie de 58 210,1 t de cărbune. Începînd cu 1861 (anul pornirii primului furnal la Anina) producția minelor de cărbuni de aici a crescut brusc, depășind cifra de 100 000 t anual. Fenomenul este explicabil tocmai prin darea în funcțiune a uzinei siderurgice, capabilă să preia o mare parte din producția minelor de cărbuni. Pînă în 1867 Anina a exploatat în medie 126 982 t de cărbune pe an, mai mult decît dublul mediei anilor 1855—1861. Începînd cu 1867 nivelul producției medii anuale de cărbune se menține la peste 150 000 t (de fapt 176 501,62 t), față de 250 000 pentru toate minele de cărbune ale societății STEG. În 1883 producția de cărbune de la Anina depășește pentru prima dată cifra de 200 000 t, media acesteia — în deceniul al nouălea al secolului trecut ridicîndu-se la 227 010 t de cărbune pe an. În acel deceniu STEG (deci și Doman și Secu) are o producție medie de 340 000 t de cărbune pe an⁸⁹. În ultimul deceniu al secolului al XIX-lea producția de cărbune a societății STEG a continuat să crească, atîngînd media de aproximativ 400 000 t pe an, dintre care în jur de 250 000 t aparțineau minelor de la Anina⁹⁰. Acestea cunosc o perioadă de stagnare în primul deceniu al secolului al XX-lea, perioadă în care, în sfîrșit, în anul 1909, are loc o relansare a activității în acest centru minier, manifestată în reconstrucția clădirilor de suprafață, reluarea activității unor puțuri (Ponor), utilizarea cu noi mașini și utilaje moderne și creșterea producției de cărbuni⁹¹.

Mobilizarea parțială a armatei, în 1913, a privat societatea STEG de un mare număr de muncitori, ceea ce a avut repercursiuni negative asupra producției. Lipsa mîinii de lucru a devenit mai acută în timpul primului război mondial (1914—1918). Cu toate acestea, producția de cărbune s-a menținut pînă în 1917 la o medie de 236 425 t pe an, pentru a scădea brusc, în ultimul an de război, la 185 700 t.

În această perioadă s-a încercat compensarea lipsei mîinii de lucru locale prin folosirea prizonierilor de război ruși și italieni, însă fără rezultate, datorită nepriceperii acestora la muncile din mină cît și a refuzului

lor de a lucra⁹². Situația din timpul războiului s-a înrăutățit și din cauza lipsei acute de materiale și unelte indispensabile exploataării, în special a explozivilor, a benzinei, a uleiurilor, a cablurilor de oțel și a materialelor pentru instalațiile electrice. Exploatarea a putut fi continuată datorită folosirii unui amestec de benzol și alcool pentru alimentarea lămpilor de siguranță. Lipsa explozivilor însă aproape că a sistat lucrările de cercetare în rocile dure, ceea ce a avut ca urmare întârzieri în prepararea straturilor pentru abataj și apoi lipsa abatajelor. După terminarea războiului muncitorii care, în timpul marelui măcel ori în vremea prizonieratului, au avut de suferit, nu au mai acceptat să lucreze pentru vechile salarii. Această situație a fost agravată de greutatea în aprovizionarea centrului minier, datorate distanței de căile ferate principale. Situația era atât de gravă în ochii funcționarilor superiori ai societății STEG, încât unul dintre ei aprecia în 1918 că „întreg viitorul exploatareilor de la Anina și Steierdorf este problematic⁹³. Însumate, toate aceste elemente au avut ca urmare scăderea producției: în 1919 la 128 700 t de cărbune, adică cu 32 609 t mai puțin decât în 1878 (deci cu 20,22% mai puțin)⁹⁴.

Producția de cărbune a minelor de la Anina 1855—1922

Anul	Producția (tone)	Anul	Producția (tone)
1855	67 836,8	1883	217 394
1856	70 630,5	1884	222 700
1857	47 823,7	1885	232 220
1858	45 799,7	1886	238 740
1859	52 744,6	1887	187 166
1860	62 161,9	1888	241 320
1861	60 474,1	1889	270 450
1862	106 672,2	1890	252 960
1863	101 688,7	1891	180 140
1864	124 843	1892	249 346
1865	133 705,7	1893	249 114
1866	168 001,6	1894	229 080
1867	161 362	1895	250 723
1868	195 638	1896	263 844
1869	172 578	1897	235 024
1870	163 388	1898—1911	nu avem date
1871	174 895	1912	286 193
1872	184 310	1913	nu avem date
1873	199 056	1914	270 800
1874	172 880	1915	212 500
1875	166 918	1916	233 100
1876	164 330	1917	229 300
1877	167 633	1918	185 700
1878	161 309	1919	128 700
1879	171 253	1920	108 300
1880	191 341	1921	118 500
1881	196 992	1922	136 800
1882	180 143		

Exploatarea minereului de fier

Un rol însemnat în industria minieră bănățeană l-a avut și exploatarea minereului de fier⁹⁵. După anul 1855 și această activitate a fost dominată de către STEG. Amploarea exploatării minereului de fier în Banat este ilustrată de faptul că între 1855 și 1867 la Ocna de Fier, Dognecea și Anina au fost extrase 417 288,9 t de minereu de fier, ceea ce a reprezentat mai mult de 1/3 din producția de minereu de fier a Transilvaniei și a Banatului în acea perioadă. Și din punctul de vedere al dotării cu mașini și utilaje, minele de fier, dar și întreprinderile siderurgice din Banat dețineau în 1877 supremația în spațiul geografic de dincoace de Carpați, prin cele 32 de mașini cu aburi care funcționau aici. Acestea aveau o capacitate totală de 1 444 CP, ceea ce reprezenta 77,8% din totalul de CP al exploatărilor de minereu de fier și al întreprinderilor siderurgice din Transilvania și Banat⁹⁶.

Zăcămintele de fier sferosideritic (numite și black-band datorită culorii lor negre) au fost obiectul unor exploatări destul de intense deja înainte de anul 1855. Aceste zăcămintele intercalate în straturile supraliasice au fost puse în evidență înainte de perioada STEG, în special prin puțul Hildegarde, din galeriile din Valea Ponor, din puțurile Uteriș și Colonie⁹⁷.

După 1850 în teritoriile monarhiei austriece a fost intensificată construcția de căi ferate, ceea ce a avut ca urmare creșterea nevoii de minereu de fier și a producției de fontă, nevoie acoperită în cea mai mare parte de către minele din Stiria, dar și de cele din Transilvania și Banat. Astfel că, imboldul dat extragerii minereului de fier în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea a venit din partea constructorilor de căi ferate. Pe de altă parte, nevoia de fontă, deci inclusiv cea de minereu de fier, a fost impulsionată de utilizarea tot mai intensă a mașinilor și uneltelor industriale și agricole⁹⁸. La toate acestea se adaugă situația specifică de la Steierdorf-Anina, unde se căuta o piață de desfacere pentru cărbunele exploatat. Folosirea sferosideritei într-o uzină siderurgică locală oferea largi posibilități utilizării acesteia. În aceste condiții, în anul 1852 Oficiul Montanistic din Steierdorf și-a îndreptat atenția și asupra zăcămintului de fier sferosideritic⁹⁹. Pentru anii 1853—1867 consilierul de curte Wiesner a ordonat exploatarea a 36 000 t de fier sferosideritic. Fiscul a început extragerea în Valea Porcar prin galeriile Rudolf, Mihail, Iosif, Elena și Iosif-Anton, ca și în Valea Ponor. Această acțiune a corespuns proiectului de a construi furnale înalte la Anina. După cum se știe, însă, nu fiscul a fost acela care a continuat această activitate la Anina, ci STEG, noul stăpîn al minelor, domeniilor și uzinelor bănățene, care a exploatat fierul din sudul Banatului atât la Anina, cât și la Ocna de Fier, Dognecea, apoi Tîrnova și Oravița. Prin preluarea de către STEG a minelor, Societatea a intrat în pose-

siunea unui cîmp de 45 120,7 m² ce conținea și sferosiderită, „pentru a asigura minelor de cărbuni și folosirea minereului de fier care apare în formațiunile de cărbune mineral”¹⁰⁰. Aici STEG a executat prospecțiuni și studii foarte aprofundate, pe care mai tîrziu s-a bazat exploatarea. În urma acestora autoritățile miniere au ajuns la concluzia că minereul de fier poate asigura o producție anuală de 8 400 pînă la 10 080 tone de șine¹⁰¹. Exploatarea a continuat în *Uterisch*, *Hildegard* și *Josef-Anton*, fiind descoperite 11 straturi care conțineau minereu sferosideritic: straturile 7—10 erau supuse încercărilor doar celelalte șase fiind exploatate în mod curent¹⁰². Producția a cunoscut valori ascendente pînă în anul 1863, cînd a fost sistată aproape în întregime datorită unei conjuncturi defavorabile pe piața fierului¹⁰³. Situația nu s-a îmbunătățit pînă în 1868, astfel că în luna iulie a aceluiași an, atunci cînd a fost reluată activitatea, cîmpurile de lucru erau aproape complet surpate. Sferosiderita a fost extrasă în mod intens pînă în 1877 cînd „începe un nou șomaj”¹⁰⁴, situație care a durat pînă în 1880. După această dată și pînă în anii '20 ai secolului XX exploatarea de sferosiderită s-a făcut în mod intermitent în funcție de nevoile uzinei de fier¹⁰⁵.

Metoda de exploatare întrebuițată consta în săparea unei galerii de-a lungul unui strat de minereu, care era pusă în legătură cu orizontul superior prin suitele așezate la o distanță de 31 m unele față de altele, după care era început abatajul în trepte răsturnate, de ambele părți ale unui suitor, pînă cînd se ajungea la abatajul vecin. Atunci cînd terenul era prea slab, era limitată distanța dintre suitori și era redusă înălțimea pilăștrilor, pilăștrii mari fiind împărțiți prin galerii intermediare. Transportul minereului sferosideritic se desfășura la fel ca în cazul exploatărilor carbonifere¹⁰⁶.

Calcinarea minereurilor sferosideritice se făcea aproape fără combustibil datorită coținutului lor de bitum. Ea avea loc în cuptoare de calcinat. Un cuptor avea capacitatea de a prăji lunar 125—150 de tone de minereu de sferosiderită¹⁰⁷.

Producția de sferosiderită, folosită în întregime la uzina siderurgică din Anina, a atins, în cei 29 de ani de activitate constantă, nivelul maxim în anul 1861 (36 308 t). Acesta este anul în care au fost date în funcțiune primul furnal. Producția minimă a fost realizată în anul 1867, la sfîrșitul primei perioade de criză. După cum se poate vedea și din tabelul alăturat¹⁰⁸, după 1867 și pînă în 1874 producția de sferosiderită a crescut în mod constant. Cu toate acestea, nici Anina nu a putut evita urmările crizei economice de supraproducție din anii 1873—1879. Începînd cu anul 1875 producția de sferosiderită a scăzut, ea ajungînd să reprezinte în 1879 26,79% din cea a anului 1875. Așa cum am afirmat deja mai sus, după această dată exploatarea sferosideritei a avut un caracter intermitent determinat de nevoile uzinei siderurgice.

Producția de sferosiderită (blackband) la Anina (în tone)

Anul	Cantitatea (t)	Preț de cost (florini/t)	Producția de minereu de fier în alte centre
1855	871	6,402	
1856	3 967	8,50	
1857	14 182	6,702	
1858	13 400	6,75	
1859	16 922	6,14	
1860	29 800	6,01	
1861	36 308	5,584	
1862	35 832	5,58	
1863	18 049	5,05	
1864	274	3	
1865	491	3	
1866	383	3	
1867	195	3	Întreg STEG: 17 000 t
1868	1 300	6,6	
1869	5 013	7,3	
1870	6 322	8,5	
1871	10 227	8,9	
1872	15 266	8,2	
1873	18 314	8,6	
1874	19 680	8,3	
1875	17 707	9,2	
1876	12 256	9,2	
1877	12 762	8,1	
1878	12 777	6,03	La Ocna de Fier: 16 400 t Dognecea: 12 388 t Ocna de Fier: 19 443 t Dognecea: 18 891 t
1879	5 274	4,6	
1880	583	3,8	
1881	1 033	2,2	
1882	1 921	7,7	
1883	2 469	7,6	
1884—1893	nu avem date		
1894	9 955		La Reșița, Anina, Dognecea și Bocșa împreună: 70 724 t.

Argila refractară și șisturile bituminoase

Alături de cărbune și sferosiderită la Steierdorf-Anina s-a exploatat argilă refractară și șisturi bituminoase¹⁰⁰.

În Valea Andrei, Valea Theresia și Sigismund argila refractară formează straturi groase de la 1 pînă la 2 m.

Extracția argilei se făcea prin săparea de galerii în direcția stratului, care deschis în felul acesta prin înaintare direcțională era exploatat prin metoda exploatării în trepte răsturnate. Cel mai important punct de zăcămint era cel din Valea Andrei situată în apropiere de puțul Kübeck, unde era cunoscut pe o lungime de 450 m, întinderea sa scăzînd spre adîncime pînă la 250 m în galeria *Dullnig*. Grosimea zăcămintului varia între 0,5

și 1,2 m, el fiind exploatat între anii 1880—1897 pe o adâncime de 150—160 m sub nivelul solului. Argila refractară a acestui zăcămint a fost folosită la uzina de fier. Datorită sărăcirii stratului și creșterii conținutului de nisip la nivelul orizontului Dullnig, sub acest orizont nu a mai fost extrasă argila refractară¹¹⁰.

Un alt strat de argilă refractară, neexploatat pînă în 1920, fusese descoperit anterior la sud de puțul Friedrich, în cîmpul de exploatare Kolowrat. Stratul, găsit prin principalele galerii transversale din orizonturile cele mai adînci, avea o grosime de circa un metru.

Geza de Bene afirmă, în *Memoriul* său, că în Valea Ponor a fost exploatată argila refractară prin două galerii numite *Aurelia*. Acest zăcămint cu o grosime de patru metri, nu a fost exploatat nici el în adîncime pînă în deceniul al treilea al secolului XX¹¹¹.

Prin păstrare îndelungată argila refractară devine fărîmicioasă, după care se transformă în praf. Calitatea acestuia este excelentă¹¹².

Șisturile bituminoase se aflau în partea inferioară a șisturilor supra-liasice. Este vorba de șisturi cafenii cu o foarte mare concentrație de ulei mineral. Mărimea straturilor de șist mineral diferea în zona puțului Uteriș (82 m) de cea a Puțului Central (320 m). Mărimea reală a șistului oscila între 2 și 20 m, atingînd dimensiunile cele mai mari în Valea Therezia (15—20 m) în zona puțului Friedrich și în cea a Puțului Central¹¹³.

Ideea valorificării șisturilor, care erau pierdute în procesul exploatării sferosideritei, a dus în 1860 la construirea unei distilării pentru șisturi și apoi la exploatarea separată a acestora, deoarece straturile de șist purtătoare de sferosiderită nu au satisfăcut cerințele¹¹⁴. Șisturile cele mai propice exploatării se aflau pe versantul nord-estic al anticlinalului, de asemenea pe creasta nordică a acestuia. Analizele făcute asupra șisturilor provenite din Valea Therezia au dovedit că acestea conțineau 4,5—5,3% uleiuri minerale. Mai tîrziu din Puțul Ponor au fost obținute 5,7—6,1% pentru ca în 1877 analizele efectuate asupra șisturilor de la Puțul Central să arate că acestea conțineau 6,6% uleiuri minerale cu o greutate specifică de 0,855. Specialiștii au ajuns la concluzia că odată cu adîncimea crește și conținutul de uleiuri ușoare, deoarece ele se volatilizau mai încet decît în straturile superioare. Astfel a devenit rentabilă distilarea șisturilor scoase de la mare adîncime¹¹⁵.

Anii 1860—1864 au fost ani de încercări¹¹⁶. În această perioadă exploatarea a avut loc prin galeriile *Franz Josef*, *Franciscus* și *Johanna*. Mai tîrziu ea a fost concentrată în *Valea Terezia*. În 1867 exploatarea șisturilor, a cărbunelui și a sferosideritei din zonele de exploatare a șisturilor, de asemenea fabrica de uleiuri minerale de la Anina și cea de la Oravița au fost arendate pe o perioadă de 26 de ani societății „*Orawiczaer Paraffin und Mineralölfabrik*“ înființată la Viena de către S. M. Ritter von Miller, Carl Hochstetter, Rudolf Ditmar și Wilhelm Guttmann¹¹⁷. Societatea vieneză nu a rezistat mult timp, astfel că în 1874 STEG și-a reluat drepturile asupra minelor și obiectivelor arendate¹¹⁸. În perioada cuprinsă între anii 1867 și 1874 șisturile bituminoase au fost extrase din galeria *Michael-Martin*, care corespundea cu primul și al doilea orizont al Puțului Friedrich.

Metoda de exploatare, cu efecte negative asupra extracției ulterioare de cărbune, consta în realizarea de mari subterane de rambleu (pentru producerea rambleului prin surparea excavației). Așa cum am afirmat, metoda se repercuta negativ asupra mineritului carbonifer datorită inundării la care erau supuse în timpul ploilor și al dezghețului orizonturile mai adânci, aflate sub Valea Terezia și chiar și cele ale Puțului Anina.

În 1874 galeria direcțională de pe orizontul Michael-Martin de sub Valea Terezia avea o lungime de 1 074 m, pentru ca în 1877 să atingă lungimea de 1 290 m. O altă galerie direcțională, cea a orizontului Friedrich a ajuns, în 1880, pînă la 110 m sud de Puțul Hildegard. Printr-un ultim efort de a salva exploatarea șisturilor la Steierdorf-Anina, în anii 1881—1882 s-a încercat forțarea exploatării șisturilor pe orizontul al doilea. Nerezistînd însă concurenței petrolului din România, producția de șisturi a fost sistată la 31 mai 1882¹¹⁹.

Îi datorăm lui Franz Schröckenstein, unul din oamenii de frunte ai mineritului carbonifer bănățean, faptul că astăzi putem cunoaște producția de șisturi bituminoase de la Steierdorf-Anina. Necunoscută ne este această producție doar pentru anii în care exploatarea șisturilor a fost arendată societății „Orawiczaer Paraffin und Mineralölfabrik“. Anul cu producția cea mai mare a fost 1877¹²⁰. În ultimul an de exploatare, la Anina s-au extras 14 991 t de șisturi bituminoase, adică de 2,19 ori mai mult decît în primul an (1860: 6842 t)¹²¹.

Producția de șisturi bituminoase la Anina între 1860 și 1882

Anul	Producția (t)	Anul	Producția (t)
1860	6 842	1874	33 601
1861	11 078	1875	31 736
1862	3 323	1876	37 355
1863	3 366	1877	39 401
1864	14 580	1878	30 113
1865	15 764	1879	33 652
1866	16 107	1880	31 344
1867—1873	nu avem date	1881	37 667
		1882	14 991

Valorificarea bogățiilor subsolului; Instalațiile industriale prelucrătoare

Una din problemele cu care societatea STEG s-a văzut confruntată după cumpărarea domeniilor bănățene în 1855¹²², a fost aceea a desfacerii sau a valorificării cantităților sporite de cărbune. „Societatea de Navigație cu Aburi Dunăreană“, care pînă atunci cumpărase anual între 168 000 și 224 000 t de cărbune de la Steierdorf și-a achiziționat propriile mine de cărbune de la Pécs, în Ungaria, renunțînd la cărbunii bănățeni. În rest

desfacerea cărbunelui era nesemnificativă. Odată cu darea în funcțiune la 30.12.1858, a căii ferate Jassenova—Timișoara—Budapesta¹²³, a fost rezolvată într-o oarecare măsură problema desfacerii cărbunelui bulgări, îmbunătățindu-se în același timp și posibilitățile de transport. Nerezolvată a rămas totuși chestiunea desfacerii cărbunelui mărunț care reprezenta 50% din producția totală de cărbune¹²⁴.

Soluția a fost oferită de existența sferosideritei în formațiunile de cărbune, astfel că nu rămânea decît de verificat dacă era posibilă producerea unei cantități sporite de sferosiderită și dacă cărbunele era cocsificabil. Prima problemă a fost repede rezolvată¹²⁵, prospecțiunile oferind garanția referitoare la posibilitățile de exploatare a sferosideritei¹²⁶. Privitor la cea de a doua chestiune, îndelungatele încercări ale Erariului păreau să dovedească că nu era posibilă cocsificarea cărbunelui mărunț¹²⁷. STEG a reluat aceste încercări cu ajutorul unui cuptor de cocs construit în 1856 în apropiere de galeria *Gabriel*¹²⁸, încercări încununute de succes¹²⁹. Abia acum conducerea societății STEG putea spera că o uzină siderurgică la Steierdorf ar consuma anual 1,5 milioane de cențenari (840 000 t) de cărbune mineral, astfel că s-a trecut la elaborarea planurilor necesare construirii noii uzine. Cercetările și lucrările preliminare au fost încheiate în anul 1857. Lucrările propriu-zise au început în luna mai a anului 1858, în Valea Anina, în apropierea terasamentului căii ferate¹³⁰. Pentru început au fost ridicate clădirile provizorii destinate funcționarilor conducerii șantierului și cele care serveau drept locuință muncitorilor. Aceștia veniseră într-un număr impresionant de mare (aproximativ 3 000) din toate părțile imperiului bicefal. Acțiunea a continuat prin aruncarea în aer și deplasarea dealului aflat între viitoarele cuptoare de cocs și turnătorii. Tot în 1858 au început săpăturile la clădirea magaziei, a administrației și a unui atelier. Au fost fabricate 4 milioane de cărămizi. La începutul primăverii anului 1859 au început lucrările de zidărie. Deja în cea de-a doua jumătate a aceluiași an a fost pus în funcțiune atelierul mecanic dotat cu mașini livrate în parte de uzinele siderurgice din Reșița. Tot în 1859 au fost ridicate zidurile de fundație ale furnalelor, a haldei pentru minereul de fier ca și cele ale celor 30 de cuptoare de cocs ce urmau să fie construite. Lucrările au continuat, terminîndu-se locuința administratorului, halele uzinei, cuptoarele de sudat, magazia, turnătoria și 60 de locuințe pentru muncitori. Atelierul mecanic a fost dat în funcțiune deja în 1860. Cu toate acestea, din cauza unor neînțelegeri dintre conducerea STEG și constructor, la care s-au adăugat condiții climatice nefavorabile, a fost amînată finalizarea întregii uzine pînă în 1861. Atunci a fost dizolvată conducerea șantierului, uzina primindu-și propriul organ de conducere. În momentul punerii în funcțiune a primului furnal, în 1861, au fost terminate următoarele construcții:

— spălătoria de cărbune acționată de o mașină cu aburi de 60 CP, aflată în apropierea puțului Thinnfeld. Conducerea uzinei a renunțat destul de repede la ea, înlocuind-o în 1863 cu o spălătorie manuală (construită în apropierea cuptoarelor de cocs),

— clădirea cîntarului cu o capacitate de cîntărire de 80 de cențenari (4 480 kg);

— 30 de cuptoare de cocs, împreună cu conductele de apă;

- încăperea pompelor cu conductele de apă și rezervorul de la clădirea suflantei;
- cinci cuptoare de prăjit (de calcinare);
- trei furnale cu o înălțime de 15,1 m și cu diametrul pîntecului de 4,74 m fiecare, capabile să livreze săptămînal 168 t de fontă;
- clădirea suflantelor cu trei suflante de cîte 80 CP¹³¹;
- opt cazane cu aburi, cu o înălțime de 1,89 m;
- turnătoria cu două cubilouri;
- atelierul mecanic¹³²;
- clădirea magaziei;
- clădirea administrației;
- instalația de pudlaj cu două coșuri, fiecare avînd 31,6 m înălțime¹³³;
- distileria de șisturi bituminoase;
- linia ferată de la galeria Gabriel pînă la viaduct;
- alte clădiri administrative, străzi din Anina și din uzină, drumul de la clădirea cîntarului pînă la Celnic, liniile de cale ferată uzinale;
- 74 de locuințe duble pentru muncitori;
- diferite alte clădiri administrative.

Primul administrator (director) al uzinelor siderurgice de la Anina a fost Bartholomäus Faschamps (1862—1869), urmat de către Karl Hofgartner¹³⁴.

Amplourea săpăturilor a avut și urmări negative. Începînd cu primăvara anului 1860, cînd datorită alunecărilor de teren a fost necesară evacuarea a opt locuințe de coloniști și pînă în 1863, au fost efectuate anevoioase acțiuni de desecare pentru a împiedica continuarea acestor alunecări de teren. Împotriva tuturor greutăților a continuat extinderea și modernizarea uzinelor, astfel că de-a lungul întregului secol al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea acestea au constituit, alături de uzinele din Reșița, cel mai important centru siderurgic al STEG. În această ordine de idei trebuie amintit faptul că deja în 1863—1864, în atelierul de pudlaj au fost montate două ciocane cu aburi și o foarfecă pentru tăiere brută. Furnalul nr. 1 a fost complet reconstruit și repus în funcțiune în 1863. În 1866 a fost ridicată o fabrică de cărămidă pentru nevoile proprii. Ea livra anual 2 500 t de cărămidă.

Datorită imposibilității desfacerii șinelor pe piață — spre deosebire de fonta de foarte bună calitate — în mai 1865 a fost oprită funcționarea laminorului. În același timp a fost menținut în funcțiune un singur furnal. După epuizarea stocului de șine a fost repus în funcțiune în 1867 atelierul de pudlaj. Calitatea foarte bună a produselor turnătoriei a determinat conducerea uzinelor să acționeze în direcția mării capacității de producție a acesteia.

La 18 mai 1868 a fost scos din funcțiune furnalul de cocs nr. 1, după o activitate de patru ani și jumătate. În același timp a fost reaprins furna-

lul nr. 3, la 29 iulie 1868. Furnalul nr. 1 a fost reconstruit pentru a funcționa cu cărbune de lemn. Cele două furnale au fost în funcțiune fără întrerupere pînă în 1871. La sfîrșitul acestui an, furnalul nr. 3 a fost oprit, ridicat la 18,01 m înălțime și redat în funcțiune la 2 aprilie 1872, cînd putea livra zilnic 33,6 pînă la 39,2 t de fontă. În 1868 au mai fost construite 30 de cuptoare de cocs, un cuptor de reverberație și un depozit de cărbune cu o capacitate de 25 000 de măsuri. Tot atunci a fost mărit atelierul de pudlaj, care în 1872 a fost dotat cu un ciocan cu aburi cu o greutate de 6,1 t¹³⁵.

În 1872 a fost ridicată fabrica de șuruburi, tirfoane, crampoane, eclise, nituri, dotată cu următoarele mașini: trei foarfece pentru mărunțit, nouă prese de fricțiune, patru prese pentru piulițe, șase mașini pentru ebarbat, patru mașini pentru frezat, trei mașini de laminat filet, cinci mașini pentru filetat piulițe, șase mașini pentru filetat șuruburi, șase mașini pentru frezat piulițe, două mașini pentru frezat crampoane, o mașină pentru ascuțit crampoane, o presă de rondele, șapte strunguri, o mașină de rabotat, o raboteză, o freză universală, trei mașini de șlefuit și două mașini de găurit. Din cadrul uzinelor siderurgice de la Anina, doar fabrica de șuruburi a rămas în funcțiune și în perioada interbelică a secolului nostru, avînd o producție medie de 2 500 t/an¹³⁶.

La mijlocul penultimului deceniu al secolului al XIX-lea, la uzina siderurgică de la Anina funcționau două furnale, număr care se menține și în primele două decenii ale secolului al XX-lea. Unul dintre furnale era acționat numai cu cocs, în timp ce celălalt folosea drept combustibil un amestec format din 1/3 de cărbune mineral și 2/3 de cărbune de lemn. Cuptorul de cocs avea o înălțime de 16,9 m și un diametru al pîntecului de 4,82 m, fiind dotat cu cinci guri de vînt. Cel cu combustie amestecată era înalt de 13,9 m avînd diametrul pîntecului de 3,25 m, fiind înzestrat cu trei guri de vînt. Primul furnal era dotat cu trei aparate de preîncălzire a aerului de tip Withewell, de cîte 16 m înălțime și 5,4 m diametru, în timp ce al doilea furnal avea o instalație de preîncălzire a aerului cu țevi, dispunînd de o suprafață de încălzire de 280 m².

Aerul era furnizat de două suflante cilindrice livrate de Cockerill Seraing, ce aveau o putere de 120 CP și următoarele dimensiuni:

- diametrul cilindrului 1,05 m;
- diametrul cilindrului suflantei 2,74 m;
- înălțimea de ridicare 2,48 m;
- număr de ture pe minut 8—10.

Aburul pentru suflante era produs de patru cazane cu o lungime de 24,022 m și un diametru de 1,580 m. Fiecare cazan a fost prevăzut cu un vaporizator de 22,420 m lungime și 1,264 m diametru. Suprafața de încălzire a fiecărui cazan însuma 137 m². Atît cazanele cu aburi cît și aparatele de preîncălzire ale aerului erau încălzite în mod exclusiv cu gaze de la furnal. Acestea mai erau dotate cu următoarele instalații:

- un elevator cu aburi pentru ridicarea încărcăturii furnalului de cocs;
- două magazii pentru cărbunii de lemn, avînd o capacitate de 120 t fiecare;

- o magazie pentru cocs (300 t);
- trei cuptoare de prăjit;
- o instalație de fărîmițat calcarul și minereul;
- trei pompe cu aburi pentru ridicarea apei de răcire, împreună cu rezervorul și conductele de apă.

Producția anuală a celor două furnale se ridica la 22 500 t de fontă brută cenușie sau fontă maleabilă¹³⁷, la un consum de 84 kg de cărbuni pentru 56 kg de produse.

Proiectată inițial pentru a prelucra sferosiderita și a folosi cărbunele mărunt de la Anina împreună cu mangalul produs prin arderea lemnului pădurilor Aninei, pe măsura amplificării activității siderurgice a fost necesară îmbunătățirea încărcăturii furnalelor — a sferosideritei — cu magnetită de la Dognecea, Ocna de Fier și Oravița, cu limonită de la Oravița și Sasca și cu minereul bogat în mangan de la Rudăria. Dificultatea transportării acestui minereu la Anina a fost unul din motivele care a și determinat desființarea furnalelor în anul 1927¹³⁸.

Cocsul necesar furnalului de cocs era produs în 40 de cuptoare orizontale cu o înălțime de 1,35 m. Din cărbunele mărunt de obțineau 60% cocs. Conținutul de cenușă atingea 10%. Cărbunele mărunt (0—20 mm) ce urma să fie cocsificat era spălat într-o spălătorie nouă, dotată cu o mașină cu aburi de 60 CP, cu șase mașini de spălat și sortat minereu prin sedimentare, cu elevatoare cu cupe și benzi transportoare. Prin spălare cantitatea de cenușă a cărbunelui era redusă la 6%. Datorită supraîncălzirii cuptoarelor de cocs, erau puse în funcțiune două cazane cu țevă cu flacără ondulată, cu o suprafață de încălzire de 72 m², care livrau aburul mașinii ce pune în funcțiune spălătoria.

Turnătoria avea o suprafață de 2 300 m² oferind de lucru la 440 de muncitori. Era dotată cu două cubilouri, un elevator cu aburi, un ventilator, un cuptor cu reverberație, cinci urcătorii și trei gropi de turnare. La acestea se adăuga o macara mobilă de 10 t, trei macarale pivotante de 5—10 t, nouă mașini de formare diferite, un kollergang pentru măcinarea nisipului de formare și o mașină de pregătire a acestui nisip. Toate mașinile amintite erau puse în funcțiune de o locomobilă de 40 CP.

La acea dată turnătoria producea următoarele mărfuri: fontă mecanică și articole necesare căilor ferate, sobe, plăci pentru sobe, conducte de gaz și de apă, candelabre, balustrade pentru scări, grilaje pentru balcoane, piese turnate pentru mașini agricole, piese turnate necesare societății STEG la uzina de pudlaj și laminare ori în sectorul minier și diferite alte piese ce urmau să fie desfăcute în comerț. Producția acestei secții a crescut de la 300 t marfă în 1864 la 1 785 t în 1875, 3 900 t în 1884 pentru ca în anul 1895 să atingă cifra de 7 700 t, nivel la care s-a menținut pînă în 1920, cînd activitatea ei a fost suspendată.

Nevoia de linii de cale ferată a STEG a determinat construirea laminoarelor. În măsura în care în industria bănățeană se răspîndea folosirea șinelor de oțel de fuziune fabricate la Reșița începînd cu anul 1869, producția de șine din fier pudlat de la Anina a fost redusă tot mai mult,

pentru ca în anul 1876 conducerea uzinelor din Anina să renunțe definitiv la ele. În mod experimental, tot în 1876, la Anina s-a încercat producerea de șine de oțel Pernot, motiv pentru care au fost ridicate două cuptoare Pernot cu o capacitate de producție de 5 000 t. Și această tehnologie s-a dovedit a fi nerentabilă, ceea ce a determinat conducerea uzinelor să renunțe în mod definitiv — în 1880 — la producția acestui gen de șine și să mute unul din cele două cuptoare Pernot la Reșița. Fabricarea de șine a fost înlocuită cu cea de fier bare, de grinzi, eclise și plăci, ceea ce a avut ca urmare reducerea sau renunțarea la producția acestor sorturi la Reșița. Schimbarea destinației laminorului a făcut ca din cele două linii de pudlat, una să fie modificată pentru o producție mai rapidă de mărfuri laminate. Linia Corroyé folosită pînă atunci la fabricația de produse intermediare, a fost transformată într-o linie mijlocie, în timp ce liniile pentru șinele de cale ferată erau folosite la producția de grinzi, fier U, eclise, plăci etc. În jurul anului 1885 linia mijlocie și cea fină au fost supuse unui proces de modernizare, ultima urmînd să producă fier bare cu o lungime mare.

La sfîrșitul secolului al XIX-lea atelierul de pudlaj era înzesetrat cu următoarele instalații: 14 cuptoare de pudlat cu grătare, care puteau utiliza cărbune mărunt, 11 cuptoare de sudură cu grătar în trepte, în spatele fiecărui cuptor aflîndu-se un cazan pentru utilizarea surplusului de căldură, patru ciocane cu aburi de 2—5,5 t, trei foarfece Nasmyt de 5 CP, o foarfecă de 10 CP, patru mașini cu aburi de 150, 180, 120 și respectiv 180 CP, un fierestrău cu aburi de 8 CP, trei pompe de alimentare pentru cazanul cu aburi de 3 CP și trei mașini pentru ajustarea ecliselor. Aburul necesar punerii în funcțiune a acestor mașini și instalații era furnizat, pe de o parte, prin supraîncălzirea cuptoarelor de pudlaj și sudură și, pe de altă parte, prin încălzirea separată cu ajutorul a trei cazane verticale, care aveau împreună o suprafață de încălzire de 112 m².

Laminorul care folosea drept combustibil cărbunele mărunt pornind de la o producție inițială de 1 000 t a ajuns ca în 1885 să producă 10 000 t marfă, cifră care va scădea pînă în 1895 la 9 000 t.

Atelierul mecanic era format — în 1885 — dintr-o forjă, o strungărie, o lăcătușerie, o modelărie și o magazie de materiale, fiind dotată cu trei cazane cu aburi orizontale cu cîte un vaporizator și avînd o suprafață de încălzire de 137 m², un încălzitor cu gaz de furnal cu grătar de rezervă pentru încălzirea cu cărbune mărunt, o mașină cu aburi de 35 CP, un ventilator, 13 focuri de forjă, un ciocan cu aburi tip „Seller“, 16 strunguri, două mașini de rindeluit, trei mașini „Shapping“, patru mașini de găurit, o mașină de frezat, o mașină de găurit și tăiat, două mașini de tăiat șuruburi, o mașină de îndoit tabla, două strunguri de lemn, un fierestrău, o mașină de rindeluit lemne, două gatere, două cuptoare de topit pentru turnat metal.

În atelierul mecanic lucrau în medie 170 de muncitori care participau aproape în mod exclusiv la satisfacerea nevoilor uzinei și ale minerilor. În același timp erau executate comenzile căilor ferate ale Societății Imperială Regală Privilegiată de Stat Austriacă de Căi Ferate ca

și comenzi ale particularilor. Erau fabricate modele din lemn, fier și alte metale pentru turnătorii, instalații de transport, diferite părți componente ale mașinilor necesare în mină. Tot aici erau reparate mașinile din turnătorie și de la laminor.

În 1883, atelierul mecanic a avut o producție 706,26 t din care a livrat căilor ferate ale societății 56,77 t, partenerilor externi 141,57 t, altor colaboratori 57,4 t și propriei uzine 450,50 t. În același an acest atelier a produs 1 874 m³ de lemn tăiat pentru fierestrău¹³⁹,

Alături de aceste secții trebuie amintită și fabrica de cărămidă, construită în 1866, cu scopul de a produce cărămidă refractată necesară nevoilor uzinei. Fabrica folosea ca materie primă argila refractată care apărea în straturile de cărbune și era deservită de o locomotivă, de 2 mori chilene cu tăvălug (kollergang), o mașină de amestecat, uscătorii și trei cuptoare de ars. Producția anuală a fabricii era de 2 500 t de cărămidă refractată¹⁴⁰.

Analizând din punct de vedere tehnic evoluția industriei siderurgice de la Anina, putem constata că aceasta se menține la nivelul general al Societății Imperială Regală Privilegiată de Stat Austriacă de Căi Ferate, promotoarea revoluției industriale în siderurgia și mineritul bănățean. Numărul mașinilor cu aburi, un element caracteristic progresului industrial, este în continuă creștere¹⁴¹, ceea ce a avut ca urmare și sporirea capacității generale a uzinei¹⁴².

Remarcăm încă două elemente semnificative pentru dezvoltarea siderurgiei la Anina. Este vorba despre procedeul afinării fontei, și la Anina introducându-se procedeul de pudlare¹⁴³. Pe de altă parte aici a fost aplicată cea mai modernă metodă de prelucrare a fontei cu ajutorul instalațiilor de laminare¹⁴⁴. Anina reprezintă deci, alături de uzinele din Reșița, un promotor al mijloacelor tehnice noi atât în domeniul mineritului cât și în cel al siderurgiei.

Evoluția producției principalelor secții ale uzinei siderurgice Anina:

FURNALELE¹⁴⁵

Anul	Producția (în t)	
1862	2 000	
1869	11 268	
1870	13 312	
1876	7 482	reprezenta 23,79% din producția totală a Banatului (31 446 t, la Reșița 14 304 t)
1877	5 420	21,42% din producția totală a Banatului (25 303 t, la Reșița 13 903 t)
1878	5 900	72,44% din producția Banatului (25 756 t, la Reșița 12 404 t)
1879	3 816	15,2% din producția Banatului (24 769 t, la Reșița 12 872 t)
1880	4 280	15,75% din producția Banatului (27 169 t, la Reșița 14 070 t)
1881	7 214	16,5% din producția Banatului (43 628 t, la Reșița 23 034 t)
1895	9 000	

Din cele de mai sus reiese că producția furnalelor a crescut de la darea lor în funcțiune și pînă în 1870, cînd atinge valoarea maximă pentru secolul al XIX-lea. În deceniul al optulea al aceluiași secol criza manifestată în industria minieră și siderurgică din imperiu a afectat și producția de fontă a furnalelor de la Anina, care a scăzut pînă în 1879 la 3 816 t. În acest deceniu se observă o ușoară creștere a producției între anii 1877—1878, creștere datorată pe de o parte repunerii în funcțiune a furnalului mare, ce fusese în reparație în 1877 și, pe de altă parte, conjuncturii internaționale favorabile industriei bănățene, generată de războiul româno-ruso-turc, în urma căruia a fost închisă navigația pe mare și la Dunărea de Jos. Faptul a favorizat desfacerea mărfurilor STEG în regiunile în care nu mai puteau urca navele pe Dunăre. În felul acesta societatea STEG a reușit să vîndă o parte din cărbunele său la Dunărea de Jos și să livreze material pentru construcția căii ferate Ploiești—Predeal, dar și pentru calea ferată Dalya-Brod în Slavonia și pentru căile ferate militare din Bosnia¹⁴⁶.

TURNĂTORIA

Anul Producția (în t)

1864	300		
1869	1 946		
1870	1 774		
1876	1 891	36,19% din producția bănățeană (5 525 t, Reșița 3 220 t)	
1877	1 673	37,44% din producția bănățeană (4 372 t, Reșița 2 582 t) ¹⁴⁷	
1878	1 340	34,75% din producția bănățeană (3 856 t, Reșița 2 355 t) ¹⁴⁸	
1879	1 251	33% din producția bănățeană ¹⁴⁹	
1880	1 901		
1881	2 550		
1895	7 700		
1920	7 700		

LAMINORUL

Anina ¹⁵⁰		Reșița ¹⁵¹	
Anul	Producția (t)	Anul	Producția (t)
1863	1 000		
1867	6 000		
1876	13 595		
1878	10 955	1878	15 549
1879	7 662	1879	16 519
1880	5 740	1880	14 075
1881	6 627	1881	21 316
1885	10 000		
1895	11 000		

PRODUCȚIA DE OȚEL¹⁵²

Anul	Producția (t)	
1876	1 766	Reșița — 22 188
1877	3 235	Reșița — 21 010
1878	4 428	Reșița — 16 070
1879	5 384	Reșița — 19 669
1895	28 000	

Cu toate că în anumite perioade s-au manifestat la nivel european **crize**¹⁵³ de care Anina nici nu a putut fi scutită prin hărnicia muncitorilor și capacitatea specialiștilor ei, cu toate că au fost momente în care forța de muncă și mijloacele de transport erau insuficiente, uzina siderurgică a funcționat, dacă nu „impecabil“, așa cum afirma un cronicar al așezării¹⁵⁴, într-un ritm susținut și în general ascendent. Acesta a fost și motivul pentru care s-a renunțat la prelucrarea sferosideritei trecându-se la prelucrarea unor minereuri mai bogate, aduse de la Ocna de Fier și Dognecea pe un drum ocolit: Bocșa—Voitec—Anina. Transportul minereurilor până la Anina fiind prea costisitor, s-a născut ideea unei legături directe de cale ferată între Anina și Reșița. Guvernul maghiar a refuzat aprobarea execuției ei. În 1913 s-a reușit totuși scurtarea distanței prin construirea căii ferate Oravița—Berzovia. Nici această soluție nu a fost eficientă, astfel că s-a luat hotărîrea mutării uzinei siderurgice la Reșița. S-a considerat că este mai ieftin transportul cărbunelui și al coc-sului de la Anina la Reșița decît transportul minereului de fier la Anina¹⁵⁵. În urma acestor considerente a fost desființată mai întîi în 1920 turnătoria (moment în care era formată din patru cubilouri și cinci hale de turnare), apoi în 1927 furnalele și celelalte secții, la Anina nemairămîind în funcțiune decît fabrica de șuruburi, centrala electrică și alte obiective de importanță mai mică¹⁵⁶.

Exploatarea și prelucrarea șisturilor bituminoase

Un capitol în sine îl reprezintă și istoria exploatării și a prelucrării șisturilor bituminoase la Anina și Oravița. Conținutul destul de mare de uleiuri minerale al șisturilor bituminoase și posibilitatea distilării acestora, obținîndu-se 50—60% de ulei lampant și 3—5% parafină, au determinat conducerea societății să construiască în 1860 o uzină de distilat șisturi la Anina. Uleiul mineral obținut aici era transportat la Oravița unde STEG, împreună cu firma „Pernolet et Comp.“ din Paris, construiseră o fabrică de uleiuri minerale¹⁵⁷.

Fabrica de distilat șisturi, pusă în funcțiune în 1860, avea o lungime de 106 m, lățimea de 15,7 m și înălțimea de 5,7 m. Era acoperită cu tablă zincată. Era dotată cu 30 de retorte din fontă, un rezervor

pentru aproximativ 1680 kg, un depozit de ulei cu trei rezervoare de câte 44 800 kg, o clădire pentru cazane, clădirea șefului uzinei etc. Apa necesară era adusă de la Puțul Kübeck cu ajutorul unei conducte lungi de 568 m, dar și din galeria de culcuș vestică și din canalul cu apă al drumului care ducea la Oravița. Între 1863 și 1864 a fost ridicat la 60 numărul retortelor, la care s-au adăugat 60 de cupatoare, conducte, opt noi rezervoare de ulei, retorte de încercare, un cazan cu aburi și o mașină cu aburi¹⁵⁸.

Cu toate că în 1866 (anul războiului austro-prusac) producția mică de șisturi a provocat concedieri ale muncitorilor din distilerie, în anul următor STEG a construit o nouă clădire înzestrată cu 60 de retorte orizontale și 60 de cupatoare. La scurt timp după aceea li s-au mai adăugat 30 de retorte. Astfel că distileria avea capacitatea de a prelucra anual 15 000—20 000 tone de șisturi din care obținea 900—1 000 tone de ulei de șist. De la darea ei în funcțiune și pînă în 1871 uzina de distilat a produs 11 966 tone de ulei de șist¹⁵⁹. În același an a fost ușurat în mod sensibil transportul șistului de la galeria Michel-Martin pînă la uzină prin construirea unei căi ferate cu tracțiune hipo¹⁶⁰.

Uleiul de șist, transportat pe calea ferată de la Anina la Oravița, era prelucrat aici în fabrica de uleiuri minerale. Prin rafinarea uleiului de șist era transformat în marfă, în special în ulei lampant și parafină. Cu toate că prelucrarea uleiului de șist a avut loc la Oravița, nu putem renunța la descrierea fabricii de uleiuri minerale ea prelucrînd și transformînd în marfă tot un produs realizat la Anina.

Fabrica de uleiuri minerale de la Oravița ocupa prin cele 21 de clădiri ale sale o suprafață de 2 427,075 ha. Dintre construcțiile cele mai importante erau cele două clădiri mari, destinate producției de ulei și parafină, cele două coșuri de tiraj, o clădire mai mică pentru distilarea gudronului, cele două magazii, fîntîna cu turn de apă, băile, birourile, atelierelor și clădirea cîntarului¹⁶¹.

Încăperea aflată în mijlocul primei clădiri — „Atelierul nr. 1” cum este denumit în descrierile vremii, adăpostea cazanele de distilare, destinate producției de ulei și de natron. Produsele obținute aici erau transportate prin conducte înspre rezervoarele amplasate în „atelierul nr. 2”, unde avea loc procesul de rafinare. Atelierul nr. 2 poseda secții pentru rafinarea petrolului, pentru producția de parafină, de ulei lubrefiant, și de ulei de ungere. Tot aici era și încăperea mașinilor ca și cea a cazanelor cu aburi. La distilare se foloseau opt pompe de ulei, patru mașini mari de amestecat (de câte 65 hl fiecare), opt mașini mai mici de amestecat (12 hl), filtre presă și altele. Instalațiile de rafinare puteau rafina zilnic 28 000—39 200 kg de ulei de șist. Atelierul nr. 2 mai avea în dotare trei prese hidraulice cu pompe, două compresoare cu aer, rezervoare din tablă de fier, instalații de răcit, avînd capacitatea de a transforma lunar aproximativ 33 600 kg de parafină în marfă vandabilă. Pe de altă parte în același atelier mai funcționau o mașină de amestecat, o mașină cu aburi de 16 CP, cazane cu aburi, aparate de condensat, rezervoare, fiind în uz și un depozit de gheață cu o capacitate de 600—700 tone. De jur împre-

jur se aflau structurate, pe două etaje, 133 de rezervoare cu o capacitate totală de 1 500 hl. Ele păstrau uleiurile de parafină. Petrolul era păstrat în trei rezervoare din tablă existind posibilitatea de a se depozita 1 500 hl, în timp ce marfa vandabilă era păstrată în depozite ce însumau 6 500 hl¹⁶².

Așa cum am amintit mai sus, în anul 1867 STEG a arendat uzina de distilat și sturi de la Anina și fabrica de uleiuri minerale din Oravița pe o perioadă de 26 de ani societății vieneze „Orawiczaer Paraffin und Mineralölfabrik“, pentru suma anuală de 18 000 de florini. Conform contractului de arendare societatea arendatoare avea dreptul să folosească străzile și drumurile STEG ca și calea ferată Oravița—Anina. Pe celelalte căi ferate ale STEG societatea arendatoare era obligată să plătească un creițar austriac pentru un centenar de marfă transportată pe o milă. În același timp îi era permis societății „Orawiczaer Paraffin und Mineralölfabrik“ să-și exploateze cărbunele necesar din Valea Terezia, surplusul neputînd însă să-l vîndă decît STEG în schimbul unui preț mediu. Mine-reul de fier (sferosiderita) exploatat împreună cu șisturile urma să fie scos la lumina zilei, prăjit și vîndut societății STEG la prețul de 18 creițari centenarul. Doar în cazul în care STEG nu avea nevoie de acest mine-reu de fier, societatea arendatoare îl putea desface în altă parte, fiind însă obligată să predea STEG din cîștig opt creițari pentru un centenar vîndut. „Orawiczaer Paraffin und Mineralölfabrik“ era obligată prin contract să achite STEG și 0,20 florini pentru fiecare centenar de ulei mineral, la fel ca și pentru cărbunele folosit în fabrica de parafină.

Contractul prevedea ca cele două societăți să nu-și sustragă una alteia muncitorii. În cazul în care societatea înființată de Hochstetter et Comp. lucra trei ani în pierdere ea avea dreptul de a denunța contractul, drept pe care îl putea exercita și STEG în cazul în care Hochstetter et Comp. nu-și respecta obligațiile asumate¹⁶³.

Rezultatele nu au corespuns așteptărilor lui Hochstetter et Comp. În aceste condiții STEG a făcut concesiuni lui Hochstetter et Comp. Deja în 1868 a renunțat la taxa de un centenar pe mila de ulei de șist transportat retrocerînd societății „Orawiczaer Paraffin und Mineralölfabrik“ 6 580 de florini din suma arendei. Rezultatele nesatisfăcătoare ale uzinei de distilat de la Anina și ale Fabricii de uleiuri minerale au fost motivul pentru care contractul a fost denunțat definitiv în anul 1875. Începînd cu data de 1 ianuarie 1875 uzina de distilat de la Anina a revenit STEG primind statutul unei întreprinderi subordonate administrației superioare de la Anina. Șeful ei a rămas Josef Kracher, cel care a condus-o în perioada în care a fost arendată¹⁶⁴.

La sfîrșitul anului 1876 și începutul lui 1877 conjunctura internațională s-a dovedit a fi favorabilă fabricilor de la Anina și Oravița. Blocarea comerțului maritim prin Bosfor, în urma războiului româno-rusoturc din 1877—1878 a deschis noi posibilități pentru desfacerea produselor celor două uzine, atît la Dunărea de Jos cît și în Imperiul Habsburgic¹⁶⁵. În pofida acestei conjuncturi care a ținut aproximativ doi ani, cele

două uzine nu mai erau capabile să profite de ele. Deja în martie 1877 a scăzut producția de ulei a distileriei de la Anina cu 4,83% în timp ce consumul de cărbune a crescut cu 5,93%. În ciuda avertismentelor administratorului superior Roha care cerea aplicarea unui control riguros, producția de ulei de șist a scăzut în august 1877 cu alte 4,69%, înregistrându-se în același timp o creștere a consumului de cărbune. Probleme de ordin tehnologic au îngreunat întreaga activitate a distileriei de la Anina¹⁶⁶.

STEG a făcut mari eforturi în direcția rentabilizării întreprinderii. Printre altele s-a încercat folosirea șistului liasic drept combustibil. În 1878 șefii celor două uzine de la Anina și Oravița, Kracher și respectiv Maderspach, au fost trimiși într-o călătorie de informare în Imperiu (la Reuthlingen), pentru a studia noi tehnologii¹⁶⁷.

La 29 august 1878 semnalele de alarmă s-au intensificat. Prețul parafinei și al uleiurilor minerale scad. Nu mai putea fi menținut prețul de 9 fl. pentru 100 kg de ulei de șist. Raportul anual al STEG din 1878 arată efectele negative pe care le avea asupra producției uzinelor de la Anina și Oravița concurența petrolului american. Același raport scotea în relief eforturile făcute de conducerea societății în vederea micșorării prețului de producție al uleiului de șist și a înlăturării greutăților care stăteau în calea desfacerii produselor de la Anina și Oravița¹⁶⁸. Un alt concurent al mărfurilor de la distileria din Anina și fabrica de uleiuri minerale de la Oravița era petrolul românesc. Țara Românească exporta petrol deja din anul 1840¹⁶⁹. Prin convenția comercială austro-ungară din 20/22 iunie 1875, Austro-Ungaria a devenit cel mai important cumpărător al petrolului din România. În 1882 Austro-Ungaria importa 10 494 t de petrol și 1 831 t de produse rafinate din România¹⁷⁰. În aceste condiții, în ciuda tuturor eforturilor făcute, exploatarea șisturilor și industria lor prelucrătoare nu au putut fi salvate. La 31 mai 1882 la Anina a fost sistată producția de șisturi bituminoase, fiind închisă și distileria de șisturi. Fabrica de uleiuri minerale din Oravița a rămas în funcțiune. Începând cu data de 1 iulie 1882 aici nu s-a mai rafinat decât petrol din România. Cantitatea de petrol românesc rafinat anual se ridică la 3 000 t¹⁷¹. Fabrica de la Oravița a produs în continuare ligroină, benzină, petrol, uleiuri minerale grele, ulei lubrifiant etc. Modernizată de câteva ori, fabrica a funcționat pînă în 1912 cînd au fost vîndute toate mașinile și instalațiile fabricii de uleiuri minerale de la Orșova¹⁷².

Din datele pe care le deținem redăm producția fabricii de uleiuri minerale de la Oravița pentru anii 1876—1879¹⁷³:

1876	1.594 t	1878	1.544 t
1877	1.577 t	1879	1.623 t

Discuțiile în legătură cu valorificarea șisturilor de la Anina au fost reluate în deceniul al treilea al secolului al XX-lea, fără ca în acel moment să se ajungă la vreun rezultat¹⁷⁴.

Căile de transport

Amploarea activității extractive și de prelucrare a făcut imperios necesară punerea la punct a căilor și mijloacelor de transport, atât a celor din mine și uzine, cât și a celor care au legat Steierdorf-Anina de alte centre.

Atât Erariul cât și societatea STEG au construit și întreținut o rețea intensă de drumuri. Deja în 1846—1847 fusese construit drumul Oravița—Anina pe o lungime de aproximativ 16 km¹⁷⁵. În momentul preluării uzinelor de către Societatea Imperială Regală Privilegiată de Stat Austriacă de Căi Ferate (STEG) exista și „drumul cărbunelui Porcar—Gîrliște“, care pornea de la clădirea oficiului din Steierdorf, trecea peste colonia „Garrenschläger“, peste Cumpăna Apelor, prin Valea Porcar, ajungînd la galeria Schwarzhuber. Drumul avea și o ramificație secundară, prin Valea Terezia, trecînd pe lîngă crucea lui Friedel, pentru a ieși în drumul principal. Lungimea lui totală era de 11 353 m¹⁷⁶. Tot în 1885 era parțial dat în funcțiune drumul spre Almăj, pe o lungime de aproximativ 7 km¹⁷⁷. Acest drum a fost extins între 1861 și 1863 pînă la Bozovici. În 1870 a fost construită o bifurcație de la Anina pînă la Carașova. Abia la sfîrșitul perioadei STEG Anina a fost legată printr-un drum modern de Reșița. Acesta pornea din șoseaua Oraviței, trecînd pe lîngă crucea lui Friedel, peste șaua Sigismund, ajungînd prin pădurile societății la Buhui. De aici drumul se bifurca, o ramură ducînd la Văliug, în timp de cealaltă, trecînd prin zonele de pădure Cereșnaia, Comarnic, Padina-Sacă, Capu Baș, avea ca punct terminus celălalt mare centru industrial din sudul Banatului — Reșița¹⁷⁸.

Un avînt deosebit l-a luat de-a lungul întregii perioade STEG construcția de căi ferate. Transportul minereului și cel al produselor uzinelor siderurgice se efectua în mine și uzine pe căi ferate cu tracțiune hipo sau cu locomotive cu aburi. În 1877 la uzinele din Anina căile ferate pentru tracțiune cu cai aveau o lungime de 5,2 km pe care 112 vagonete erau trase de șase cai. Minele erau dotate, în același timp, cu căi ferate însumînd 5 632 m, în timp ce cele din subteran aveau o lungime de 44 379 m. Aici 38 de cai trăgeau 1 572 vagonete de mină¹⁷⁹. Zestrea de șine și de material rulant al întreprinderilor din Anina a evoluat în mod paralel cu celelalte sectoare. În 1855 uzina avea 5,4 km de cale ferată normală aflate în legătură cu linia principală Anina-Oravița. Pe aceste linii circula o locomotivă tender cu trei axe (28 t) și 113 vagoane cu o capacitate de 4,5—6 t¹⁸⁰.

În domeniul construcțiilor de căi ferate iese însă în evidență monumentală linie de ecartament normal care a legat centrul minier Anina de Oravița și de aici de centrul Europei. În măsura în care producția de cărbune creștea s-a pus cu acuitate problema desfacerii acestuia și cea a găsirii unei posibilități de transport. Astfel că, deja în 1874 din inițiativa directorului minelor bănățene, consilierul aulic Gustav von Gränzes-

tein, s-a născut proiectul unei căi ferate cu tracțiune hipo care trebuia să lege Steierdorf de Oravița și Baziaș. Această linie urma să aibe o lungime de 57 km. Proiectul a fost modificat în toamna anului 1847, urmînd ca de la gara Lișava la Oravița și Baziaș să se construiască o cale ferată normală¹⁸¹. Planul căii ferate Baziaș—Anina, întocmit de către asistentul inginer Anton Rappos și desenat de către desenatorul Anton Scherawitza, prevăzut cu numeroase completări făcute de către inginerul Bach, ne oferă detalii semnificative referitoare la etapele construirii acestei căi ferate¹⁸².

În 1856 Erariul reușise să termine alături de calea ferată Baziaș—Oravița și porțiunea de cale ferată dintre Lișava și Oravița. Lucrările au fost conduse în acest sector de către inginerul Bach. În aceeași perioadă s-a lucrat și la calea ferată cu tracțiune cabalină, care urma să lege Gîrliște de Jitin.

În 1853 s-a constatat că proiectul este nerentabil și s-a renunțat la el, cu toate că se cheltuiseră pînă în acel moment 812 278 fl. 72 cr.¹⁸³. În același timp a fost luată hotărîrea de a se lega minele de la Gîrliște (Anina) de stația Lișava prin intermediul unei căi ferate normale¹⁸⁴. Tronsonul de cale ferată Anina—Lișava a fost terminat între anii 1860—1863¹⁸⁵. Această a cincea cale ferată de pe teritoriul României¹⁸⁶, a necesitat executarea unor lucrări de o complexitate deosebită, adevărate „Lucrări de artă”¹⁸⁷. Linia Oravița—Anina are o lungime de 33,4 km. Ea străbate 14 tunele care însumează o lungime totală de 2 084 m, dintre care tunelul cel mai lung, cel din apropiere de gara Gîrliște, are 676,62 m. Linia trece peste zece viaducte cu o lungime de 843 m, unele, cum sînt cele de la Oravița, Lișava, Valea Jitinului și Anina fiind impersionante. Ele sînt cele mai vechi tunele de pe teritoriul României. Diferența de nivel dintre cele două puncte terminus este de 339 m, Oravița fiind la 220 m față de nivelul mării și Anina la 559 m.

Inaugurată la 15 decembrie 1863 de către locomotiva „*Steierdorf*”, prima linie ferată montană de pe teritoriul României a fost folosită în următorii șase ani doar la transportul de mărfuri. Din 1869 a fost dată în folosință și pentru transportul de călători¹⁸⁸.

Colonizări

Evoluția de mare amploare a localității Steierdorf-Anina în perioada cuprinsă între anii 1855 și 1918 (perioadă în care în toate așezările montanistice bănățene regăsim elementele caracteristice revoluției industriale și în care localitatea se dezvoltă dintr-un teritoriu exclus pe cale administrativă din complexul silvic orăvițean unde exista o proprietate alo-dială necontestată, în care niciodată „nu existase o relație urbană între coloniști și stăpînul pămîntului”¹⁸⁹ — ajungînd în 1859 la o comună cu administrație proprie¹⁹⁰) nu poate fi înțeleasă fără o succintă reliefare a evoluției demografice a așezării, factorul reprezentat de om constituindu-se, ca peste tot, în elementul hotărîtor al progresului.

În momentul preluării de către STEG a minelor de la Steierdorf, așezarea avea o suprafață de 5 938,93 m²¹⁹¹, pe care se aflau 325 de numere de casă în care locuiau 2 045 oameni¹⁹². Planurile grandioase ale STEG nu puteau fi duse la bun sfârșit cu o populație atât de puțin numeroasă, astfel că Societatea, la fel ca și înaintașul ei, Erariul¹⁹³, a recrutat forță de muncă calificată adusă în special din alte zone miniere ale Imperiului Habsburgic. În același timp la Anina s-au așezat și români din împrejurimi aflați în căutare de lucru, despre care, de altfel, călătorii din secolul al XVIII-lea au firmat că sînt deosebit de îndemînatîci și înclinați spre practicarea meseriilor¹⁹⁴.

Colonizările din perioada STEG au devenit cu atât mai necesare cu cît în 1855 la Steierdorf-Anina au bîntuit epidemii ca frigurile, tifosul și holera, care au făcut victime¹⁹⁵. Un an după aceea au sosit aici 105 inși (49 bărbați, 20 femei, 36 copii) veniți în Schmöllnitz. Abia în 1858 aceștia și-au construit o colonie proprie numită Karrenschlag și Fuchsenthal în care au ridicat 129 locuințe¹⁹⁶. Acestea au fost construite împreună cu cei 15 coloniști sosiți în 1857 din Boemia¹⁹⁷. La scurt timp după aceea au venit din Kladno, din Boemia, alți 439 de coloniști (112 bărbați, 101 femei, 226 copii) care și-au construit în 1859 o colonie proprie (Böhmische Kollonie) cu 129 de locuințe¹⁹⁸. Tot atunci s-au așezat aici și 35 de familii originare din Saxonia (15 bărbați, 8 femei și 12 copii). Anul 1863 a fost anul în care au fost terminate coloniile Gabrielle și Kapelle cu 45 de case¹⁹⁹.

STEG acorda muncitorilor avansuri în bani și terenuri pentru construirea caselor, curte și grădină. Aceste avansuri urmau să fie achitate în rate. În felul acesta s-a născut în 1864 colonia Sigismund, denumită în vremea aceea de către locuitorii ei „America Nouă“. Colonia a avut 85 de case. În același mod au fost construite case la puțul de aeraj, la drumul Ponor și în Celnic²⁰⁰. Și casele din coloniile Karrenschlag, Fuchsenthal, colonia celor veniți din Boemia, Reitz, împreună cu terenurile de curte și grădină au fost vîndute muncitorilor care au ajuns în felul acesta proprietari. În numai opt ani aici au fost vîndute 63 de case duble, 15 case simple și o cazarmă cu opt locuințe²⁰¹.

În acest mod numărul locuitorilor din Steierdorf-Anina a crescut, pînă în 1859 la 2 991, deci cu 46,25%. După 1860 populația localității a sporit în mod constant atât datorită sporului ei natural cît și a afluxului de forță de muncă din satele învecinate, atîngînd în 1912 cifra maximă a perioadei pe care o tratăm, 13 954 locuitori. Primul război mondial și-a cerut victimele, aproximativ 400 de oameni participînd la această mare conflagrație²⁰².

Anul	1846	1854	1859	1878	1891	1912	1919
Nr. locuitorilor	837	2 045	2 291	10 000	12 074	13 954	12 336
Nr. caselor	145	325	—	1 000	1 497	1 800	1 835

După cum se poate observa²⁰³, populația așezării miniere a crescut imediat după preluarea de către STEG a minelor, dar mai ales o dată

cu ridicarea uzinei siderurgice, astfel că la 18 ani după darea în funcțiune a primului furnal de la Anina populația a atins cifra de 10 000 din care aproape 4 000 erau angajați ai societății STEG. De fapt, numărul muncitorilor a crescut în mod proporțional cu cel al locuitorilor. Dacă în 1867 numărul lor era de 3 213 (2 838 la mină și 375 în siderurgie²⁰⁴), în 1877 a ajuns la 3 522 (2 337 în mină, 818 în siderurgie, 367 în alte sectoare ale fabricii)²⁰⁵, pentru a atinge în 1914 cifra de 3 300 de muncitori (2 200 mineri și 1 100 în uzină).

Perioada STEG a durat mai mult de o jumătate de secol, timp în care Steierdorf-Anina s-a transformat dintr-o mică așezare minieră într-un mare centru minier și siderurgic, într-o localitate care se afla în fruntea exploatărilor de cărbune din Transilvania și Banat și se număra printre cele mai importante centre siderurgice ale societății STEG, dar și din întreg sud-estul european.

NOTE

¹ L. Vajda, *Cu privire la pătrunderea capitalului austriac în industria minieră și siderurgică a Transilvaniei între 1848 și 1867*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, Series Historia, Fasciculus 2, Cluj, 1965, p. 65.

² Societatea STEG (Societatea Imperială Regală Privilegiată de Stat Austriacă de Căi Ferate) a fost înființată în anul 1854 la Paris prin lansarea a 550 000 de acțiuni cu o valoare nominală de câte 200 florini austrieci, deci cu un capital de 110 000 000 florini (275 000 000 franci). Membrii fondatori ai societății au fost: baronul Daniel Eskeles, șeful băncii Arstein și Eskeles din Viena, baronul Georg Sina, patronul băncii S. G. Sina din Viena, Isac Pereire, președintele Societă Generale de Crédit Mobilier din Paris și prințul Rafael Galliera, membru în consiliul de administrație al lui Société Générale și moșier, cf. *Ibidem*, p. 66; vezi și L. Vajda *Inceputurile dezvoltării mineritului de cărbuni în Transilvania*, în *Acta Musei Napocensis*, I, Cluj, 1964, p. 401, 403.

³ *Idem*, *Inceputurile revoluției industriale în mineritul și metalurgia din Transilvania*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj”, X, 1967, p. 176.

⁴ *Ibidem*, p. 66.

⁵ *General Statistik der Banater Domäne der k.k. priv. öster-Staats Eisenbahngesellschaft, nach dem Stande mit Beginn des Jahres 1877*, p. 1. (în continuare *General Statistik*); L. Vajda, *Cu privire ...*, p. 67.

⁶ Pentru Anina-Steierdorf vezi Filiala Arhivelor Statului Caransebeș (în continuare FASC), fond STEG, dosar nr. 1/1855, *Protokoll in Betreff der Uebergabe des Steierdorf Steinkohlenbergwerkes von Seite de k.k. öster. Staatsverwaltung an die k.k. priv. österr. Staatseisenbahngesellschaft, aufgenommen zu Steierdorf am 18te und den nachfolgenden Tagen des Monats Juni 1855*, p. 1 (în continuare *Protocoll*).

⁷ În acel moment directorul general al societății era Jaques Maniel, cf. *Protocoll ...*, p. 2.

⁸ FASC, fond STEG, nr. 1/1855, *Protocoll ...*, p. 2.

⁹ *Ibidem*, p. 18 și urm.

¹⁰ Un picior vienez = 0,31608 m, cf. E. Bratassević, *Unser neues Mass und Gewicht im bürgerlichen und häuslichen Leben*. Wien, u. Post, s.a., p. 27.

¹¹ Un clafter vienez = 1,89 m.

¹² FASC, fond STEG, nr. 1/1855, *Protocoll ...*, p. 37 și urm. STEG-ul a preluat minele de la Steierdorf după ce, în 1854, Erariul închisese galeria Ferdinand și majoritatea puțurilor, cf. *Dipl. Ing. Wilhelm Slovig, Kurzer Umriss der Geschichte von Steierdorf-Anina*, Hermannstadt, 1940, p. 80.

¹³ Cf. E. Bratassević, *op. cit.*, p. 28, un centenar vienez=56 kg.

¹⁴ FASC, fond STEG, nr. 1/1855, *Protocoll* ..., p. 43.

¹⁵ *Ibidem*, p. 67; 7 562 florini 74 cr. se aflau în caseria Oficiului Minier, în timp ce 5 691 florini 59 cr. erau în caseria silvică.

¹⁶ *Ibidem*, p. 50.

¹⁷ Constantin von Schilde, *Historischer, naturhistorischer und technischer Almanach ser Entstehung und Entwicklung der Gemeinle Steierdorf-Anina von 1773 bis 1873*, Temesvár, 1873, p. 119; W. Slovig, *op. cit.*, p. 81, J. Kracher, *Geschichte von Steierdorf-Anina vom Jahre 1773—1873*, Temesvár, 1873, p. 32.

¹⁸ *General Statistik* ..., 1877, p. 5.

¹⁹ J. Konstantiny, *Denckschrift über die banater Bergwerke Oravitza, Moldova, Saska, Dognacska, Bokschan, Resicza und ihre Filialen mit Rücksicht auf das Gemeindewesen als Beitrag zur Geschichte dieser Bergwerke*, Temeswar, 1857, p. 23.

²⁰ *Ibidem*, p. 34. O asemenea măsură a fost și ridicarea taxei pe lemne de la 17 florini 31 cr. în 1854 la 32 florini 20 cr. în 1856. Această taxă era plătită de proprietarii de mine de cărbune, în timp ce taxa plătită de muncitori, văduve și provizionisti a crescut de la 2 florini la 8 florini pentru clafterul de lemne.

²¹ Pentru Steierdorf au fost alocați 1 400 000 franci în timp ce pentru minele de cărbuni din Boemia au fost rezervați 1 600 000 franci și pentru cele din Reșița, Doman și Secu 750 000 franci. Minelor de fier le-au fost acordate 2 000 000 franci. Sume importante au revenit uzinelor siderurgice din Banat (Reșița 1 250 000 franci, Bocșa 750 000 franci, Dognacea și Sasca 500 000 franci, Steierdorf 250 000 franci etc.), cf. FASC, fond STEG, dosar nr. 6/1856, p. 11.

²² N. Maghiar, St. Olteanu, *Din istoria mineritului în România*, Ed. Științifică, București, 1970, p. 231.

²³ J. Kracher, *op. cit.*, p. 21.

²⁴ *Ibidem*, p. 21; teritoriul minier al STEG-ului a crescut în întreg Banatul, ajungând de la 18 440 000 m² în 1867 la 35 600 000 m² în 1890, cf. L. Vajda, *Mineritul carbonifer în Banat, 1867—1900*, în *AMN*, X, 1973, p. 333; pînă în 1860 societatea STEG a plătit proprietarilor de mine de cărbune suma de 1 004 275 florini 34 cr. monedă convertibilă. Cf. Arhiva Combinatului Minier Banat Anina (în continuare ACMBA), Serviciul geologic-topografic, inv. nr. 29, Geza Bene, *Denckschrift über das Kohlenwerk Anina*, tiposcript, august 1923, p. 18.

²⁵ FASC, fond STEG, nr. 6/1856, p. 13.

²⁶ ACMBA, dosar neinventariat, *Oberingenieur Franz Schröckenstein, Anina-Steierdorf im Laufe des Jahres 1884 geologisch und geschichtlich bergmännisch beschrieben*, manuscris, p. 1 (în continuare Schröckenstein ...).

²⁷ *Ibidem*. Schröckenstein ne oferă o descriere amănunțită a dispunerii în teren a cîmpurilor miniere: 1 de la uzina siderurgică pînă la gară deasupra puțului Breuner și pînă la fosta galerie. Erau 12 cîmpuri miniere cu o suprafață totală de 5 810 898 ha.

²⁸ C. v. Schilde, *op. cit.*, p. 129, J. Kracher, *op. cit.*, p. 24; Puțul Thinnfeld a fost scos din uz la o adîncime de 113,4 m, tot în 1854 fiind întrerupt lucrul în puțurile Kollowrat și Reitz, cf. Schröckenstein ... p. 46.

²⁹ Prin utilizarea lui la uzina siderurgică construită la Anina, dar și prin posibilitatea de a-l transporta în alte centre industriale ca urmare a realizării liniei ferate montane Oravița—Anina, cf. C. v. Schilde, *op. cit.*, p. 122—124; J. Kracher, *op. cit.*, p. 24, 28.

³⁰ L. Vajda, *Mineritul* ..., *AMN*, X, 1973, p. 334.

³¹ *Beschreibung der südungarischen Domäne der privilegierten österreichischen-ungarischen Staats-Eisenbahn-Gesellschaft*, Budapesta, 1885, p. 60. (În continuare *Beschreibung* ...)

³² L. Vajda, *op. cit.*, loc. cit., p. 334.

³³ C. v. Schilde, *op. cit.*, p. 131—132; J. Kracher, *op. cit.*, p. 25—26; *Beschreibung* ..., p. 59.

³⁴ *Magyarországi uradalmának leírása. Az. 1896 — o iki ezredéves országos kiállítás alkalmából*, Budapest, 1896, traducere în tiposcript de ing Gh. Palade, 1928, p. 39.

³⁵ ACMBA, inv. nr. 23, G. Bene, *Memoriu asupra cărbunării din Anina*, oct. 1920, tiposcript, p. 12; Arhiva Muzeului de Istorie al Județului Caraș-Severin Reșița (în continuare AMJIR), inv. nr. 1499, *Memoriul minelor de cărbuni din Anina, Doman și Secul*, tiposcript nesemnat, p. 4—5; AMJIR, inv. nr. 1500, G. Bene, *Mémoire sur les mines en exploitation et les mines anciennes de la Société privée autr. hongr. des Chemins de fer de l'État dans le Banat*, p. 22—23.

³⁶ L. Vajda, *Mineritul ...*, AMN, X, 1973, p. 334.

³⁷ C. v. Schilde, *op. cit.*, p. 131.

³⁸ ACMBA, *Schröckenstein ...*, p. 21. Au murit supraveghetorul Peter Wermke împreună cu șapte oameni din echipă. Au supraviețuit Alois Ascher și Gottfried Stöcker.

³⁹ *Beschreibung ...*, p. 62; ACMBA *Schröckenstein ...*, p. 21.

⁴⁰ C. v. Schilde, *op. cit.*, p. 131; Kracher, *op. cit.*, p. 25.

⁴¹ *Schröckenstein*, p. 22.

⁴² *Beschreibung ...*, p. 60.

⁴³ *Ibidem*, p. 60; *Schröckenstein ...*, p. 39—40. El redă și producția de cărbune a puțului între anii 1875—1883:

Anul	Producția în t
1875	2 567
1876	2 881
1877	17 969
1878	29 174
1879	47 420
1880	50 092
1881	50 037
1882	43 133
1883	52 262
<hr/>	
	296 535

⁴⁴ ACMBA, inv. nr. 222, *Beschreibung der Bergwerksanlagen der Steinkohlraum Bergbaues Stejerlak-Anina*, 1898, f. 6.

⁴⁵ ACMBA, *Schröckenstein ...*, p. 38. Exploziile s-au produs datorită manevrării neatenate a lămpilor.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Beschreibung ...*, p. 60; C. v. Schilde, *op. cit.*, p. 131; J. Kracher, *op. cit.*, p. 25; ACMBA, *Schröckenstein ...*, p. 80—82, redă și producția între anii 1871—1882:

Anul	Producția în t	Anul	Producția în t
1871	20 985	1877	66 277
1872—1873	78 803	1878	57 353
1874	81 110	1879	37 877
1875	79 105	1880	42 377
1876	68 459	1881	62 803
		1882	66 348
<hr/>			
661 497			

⁴⁸ ACMBA, *Schröckenstein ...*, p. 80; o explozie de dimensiuni reduse a avut loc în ianuarie 1872 pe orizontul IV. În schimb au fost mai numeroase incendiile de mină între 1866 și 1872, numărul lor ridicându-se la cinci. Cf. *Schröckenstein ...*, p. 77, 78, 79; ACMBA, inv. nr. 222, *Beschreibung der Bergwerksanlagen ...*, f. 5, inv. nr. 23, G. Bene, *Memoriu ...*, p. 23.

⁴⁹ ACMBA, *Schröckenstein ...*, p. 85.

⁵⁰ *Beschreibung ...*, p. 60.

⁵¹ C. v. Schilde, *op. cit.*, p. 131; J. Kracher, *op. cit.*, p. 25; ACMBA, *Schröckenstein* ..., p. 118—119. Ultimul redă și producția de cărbune a puțului pentru anii 1871—1883:

Anul	Producția
1871	29 565
1874	41 835
1876	34 176
1877	32 505
1878	32 378
1879	29 739
1880	36 550
1881	33 526
1882	35 012
1883	39 316
<hr/>	
	349 651

Aici se exploata și argilă refractară, cantitatea extrasă între 1873 și 1883 ridicându-se la 27 461 t. Cf. *Schröckenstein* ..., p. 118.

⁵² ACMBA, *Schröckenstein* ..., p. 169, afirmă că debitul de apă era foarte mare, astfel că în 1874, când a atins numărul de 400 de vagonete a fost oprită adîncirea puțului. Cărbunii din stratul de culcuș au fost cocsificați cu succes. Între 1875 și 1883 producția puțului a însumat 121 526 t:

Anul	Producția
1875	8 659
1876	10 919
1877	9 909
1878	7 033
1879	15 873
1880	22 305
1881	20 038
1882	11 284
1883	15 506

Vezi și ACMBA, inv. nr. 122, *Beschreibung der Bergwerksanlagen* ..., p. 24; C. v. Schilde, *op. cit.*, p. 132; J. Kracher, *op. cit.*, p. 126; *Beschreibung* ..., p. 61.

⁵³ *Beschreibung* ..., p. 61.

⁵⁴ C. v. Schilde, *op. cit.*, p. 132; J. Kracher, *op. cit.*, p. 26, susține data de 12 mai 1868.

⁵⁵ *Beschreibung* ..., p. 64.

⁵⁶ ACMBA, *Schröckenstein* ..., p. 179. Redăm în continuare producția de siderită așa cum apare ea în manuscrisul lui Schröckenstein:

Anul	Producția (t)
1875	14 522
1876	16 987
1877	16 103
1878	13 087
1879	15 655
1880	25 885
1881	19 520
1882	15 660
1883	25 278
1884	22 329
1885	21 941
1886	25 175

232 133

⁵⁷ *Ibidem*, p. 137. La el putem citi și producția de cărbune pentru anii 1875—1879:

Anul	Producția
1875	3 148
1876	3 911
1877	5 332
1878	5 357
1879	1 406

19 154 cf. *Schröckenstein*, p. 147, vezi *Beschreibung* ..., p. 61.

⁵⁸ ACMBA, *Schröckenstein* ..., p. 136. Producția de cărbune între 1875 și 1882 s-a ridicat la 123 520 t:

Anul	Producția
1875	10 500
1876	14 804
1877	13 677
1878	13 961
1879	11 216
1880	12 240
1881	15 092
1882	16 040

Vezi și ACMBA, inv. nr. 122, *Beschreibung der Bergwerksanlagen* ..., f. 18, inv. nr. 23, G. Bene, *Memoriu* ..., p. 24; I. Păsărică, *Monografia Uzinelor de Fier și Domeniilor din Reșița și frumusețea naturală a împrejurimilor*, ed. a III-a, București, 1936, p. 54; C. v. Schilde, *op. cit.*, p. 133; J. Kracher, *op. cit.*, p. 26.

⁵⁹ ACMBA, *Schröckenstein* ..., p. 136.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 48, 193. Între 1875 și 1882 puțul a produs 41 082 t cărbune.

Anul	Producția
1875	6 324
1876	7 863
1877	6 059
1878	5 448
1879	5 294
1880	5 566
1881	4 490
1882	s-a sistat producția.

Vezi și ACMBA, inv. nr. 222, *Beschreibung der Bergwerksanlagen* ..., f. 15; inv. nr. 23, G. Bene, *Memoriu* ..., p. 22—23.

⁶¹ AMJIR, inv. nr. 1499, *Memoriul minelor de cărbuni* ..., p. 4; ACMBA, inv. nr. 23, G. Bene, *Memoriu* ..., p. 32; *Beschreibung* ..., p. 62; W. Slovig, *op. cit.*, p. 88.

⁶² ACMBA, *Schröckenstein* ..., p. 132; inv. nr. 23, G. Bene, *Memoriu* ..., p. 24; inv. nr. 31, *Der Kohlenbergbau in Anina-Steterdorf*, tiposcript nesemnă și nepaginat; AMJIR, inv. nr. 1499, *Memoriul minelor de cărbuni* ..., p. 4; W. Slovig, *op. cit.*, p. 84.

⁶³ C. v. Schilde, *op. cit.*, p. 134.

⁶⁴ J. Konstantiny, *op. cit.*, p. 123.

⁶⁵ Despre procesul de modernizare a minelor și a uzinelor siderurgice bănățene vezi L. Vajda, *Începuturile revoluției în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj”*, X, 1967, p. 173—195.

⁶⁶ După cum se știe, mașina cu aburi cu dublu efect „moment fundamental care marchează din punct de vedere istoric începutul revoluției industriale” a

fost construită de către James Watt în 1782, Cf. *Dicționar cronologic al științei și tehnicii universale*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p. 53.

⁶⁷ L. Vajda, *Dezvoltarea extracției minereului de fier și a siderurgiei în Transilvania. 1848—1867*, în *AMN*, II, Cluj, 1965, p. 517;

⁶⁸ *Idem*, *Inceputurile revoluției...*, în *AIIC*, X, 1967, p. 182.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 178; *Dicționar cronologic al științei și tehnicii universale*, Ed. Științifică și Enciclopedică, Buc., 1979, p. 53.

⁷⁰ Prima mașină cu aburi folosită pe teritoriul țării noastre a fost pusă în funcțiune în anul 1838 la topitorul de metale nobile și neferoase din Zlatna, cf. Al. Neamțu, *Prima mașină cu aburi pe teritoriul patriei noastre, 1838*, în *AMN*, X, 1973, p. 287.

⁷¹ L. Vajda, *Inceputurile revoluției...*, *AIIC*, X, 1967, p. 181.

⁷² FASC, fond STEG, nr. 1/1855, *Protocoll...*, p. 47.

⁷³ L. Vajda, *Inceputurile revoluției...*, *AIIC*, X, Cluj, 1967, p. 187.

⁷⁴ FASC, fond STEG, nr. 6/1856, *K. K. priv. oest. Staats-Eisenbahngesellschaft Generalversammlung*, 27 Mai 1856, p. 11.

⁷⁵ L. Vajda, *Mineritul...*, *AMN*, X, Cluj, 1973, p. 337—338.

⁷⁶ ACMBA, inv. nr. 222, *Beschreibung der Bergwerksanlagen*, p. 15—20.

⁷⁷ Aceste mașini cu aburi erau fabricate de către STEG la Reșița sau la Viena, dar și în alte centre industriale europene. Ele serveau de obicei atât la transportul cărbunelui în mină cât și la punerea în mișcare a pompelor de evacuare a apelor. Pompele folosite în deceniile 8—9 ale secolului al XX-lea erau pompe cu sistem de prăjini. La sfârșitul secolului trecut au apărut trolouri cu aburi care evacua apă electric. Primul puț dotat cu o pompă acționată electric a fost la Anina puțul Kübeck. Vezi L. Vajda, *Mineritul...*, *AMN*, X, Cluj, 1973, p. 338—339; ACMBA, inv. nr. 222, *Beschreibung der Bergwerksanlagen...*, p. 20; tot atunci au apărut și mașinile electrice de forat, anterior anului 1898 la Anina fiind folosite ciocane și sfredele acționate cu aer comprimat. Cf. Vajda, *Mineritul*, p. 339. La sfârșitul perioadei STEG, minele de la Anina erau dotate cu 50 perforatoare Flottmann, livrate la Flottmann & Comp. Cf. ACMBA, inv. nr. 23, G. Bene, *Memoriu...*, p. 26.

⁷⁸ I. Păsărică, *op. cit.*, p. 71.

⁷⁹ ACMBA, inv. nr. 31, *Der Kohlenbergbau...*

⁸⁰ ACMBA, inv. nr. 23, *Memoriu...*, p. 15—18; *Beschreibung...*, p. 62; C. v. Schilde, *op. cit.*, p. 136—137.

⁸¹ *Beschreibung...*, p. 63.

⁸² Un rol deosebit în introducerea mașinilor de extracție cu aburi l-a avut directorul minelor Adolph Barré.

⁸³ *Beschreibung...*, p. 63; ACMBA, inv. nr. 23, G. Bene, *Memoriu...*, p. 22—23.

⁸⁴ ACMBA, inv. nr. 23, G. Bene, *Memoriu...*, p. 19.

⁸⁵ N. Maghiar, St. Olteanu, *op. cit.*, p. 230.

⁸⁶ Ca de altfel și în cazul descrierii capacității mașinilor cu aburi folosite în minele din Anina.

⁸⁷ Nici criza economică din 1873 nu a afectat prea sever producția de cărbune de la Anina, fapt care s-a datorat STEG-ului care, dispunând de un substanțial capital, a utilizat jumătate din producția minelor ei în propriile uzine, folosind 3/10 din această producție la căile ei ferate și vînzînd doar 2/10 din totalul extracției de cărbune. Cf. L. Vajda, *Manifestările crizei economice din 1873 în industria minieră și siderurgică din Transilvania*, în *AMN*, XVIII, Cluj-Napoca, 1981, p. 205.

⁸⁸ FASC, fond STEG, nr. 1/1855, *Protokoll...*, p. 68.

⁸⁹ În 1896 producția de cărbune la Anina s-a ridicat la 263 844 t, mina cu producția cea mai mare fiind puțul Gustav cu o producție de 75 153 t. Producția minelor s-a ridicat la un preț de cost de 1 697 882 florini, revenind 6 florini 43 cr/tonă. În felul acesta exploatarea unei tone de cărbune la Anina era cu 3,17 florini mai scumpă decît cea a unei tone de cărbune la minele din Pécs (Fünfkirchen). Cf.

ACMBA, inv. nr. 51, *Vergleichsübersicht der Gesteungskosten von Anina und Fünfkirchen, 1896*, tiposcript nepaginat.

⁸⁰ L. Vajda, *Mineritul...*, în *AMN*, X, 1973, p. 333.

⁸¹ ACMBA, inv. nr. 23, G. Bene, *Memoriu*, p. 27.

⁸² *Ibidem*.

⁸³ *Ibidem*.

⁸⁴ *Ibidem*.

⁸⁵ *Ibidem*.

⁸⁶ L. Vajda, *Dezvoltarea extracției...*, în *AMN*, II, Cluj, 1965, p. 505. Aproximativ 1 251 867 t în 13 ani, în Transilvania media fiind de 96 297,4 t/an, în timp ce media la cele trei mine bănățene era de 32 099,1 t/an. În 1860 producția mondială de fier se ridica la 10,8 milioane tone, în 1870 la 27,8 milioane tone, în 1880 la 42,9 milioane tone și în 1890 la 61,6 milioane tone. Tot în 1890 Austro-Ungaria producea 1 080 000 t minereu de fier, spre deosebire de Marea Britanie, care avea o producție de 15 450 000 t, Germania care producea 12 123 000 t, în timp ce Italia realiza doar 500 000 t. Vezi *Brockhaus' Konversations-Lexikon*, ed. 14, vol. V, Leipzig—Berlin und Wien, 1898, p. 826.

⁸⁷ ACMBA, inv. nr. 23, G. Bene, *Memoriu...*, p. 12.

⁸⁸ L. Vajda, *Dezvoltarea extracției...*, *AMN*, II, Cluj, 1965, p. 497—498.

⁸⁹ Analizele efectuate după 1855 au dat următoarele rezultate cf. C. v. Schilde, *op. cit.*, Tab. VII:

PROCENTE

Locul recoltării probelor	Silicate	Oxid-feric carbonat	Calcar carbonat	Cărbune și bitum	Procente în fier
Uterisch 1	12,2	80,4	0,4	7	38,8
2	55,6	38,9	0,7	4,8	18,7
3	17,5	76,6	1	2,9	36,9
4	16,5	75,9	0,8	6,8	36,6
5	7,1	88,9	0,7	3,3	42,9
6	17,1	72,4	0,9	9	34,9
7	0,8	81,3	1,2	16,7	39,2
8	5,5	90,4	0,8	3,3	43,6
9	0,6	82,8	1	16,6	39,9

¹⁰⁰ FASC, fond STEG, nr. 1/1855, *Protocoll...*, p. 45.

¹⁰¹ FASC, fond STEG, nr. 6/1856, k. k. priv. oest. *Staats-Eisenbahrgesellschaft Generalversammlung*, 27 mai 1856, p. 13.

¹⁰² ACMBA, inv. nr. 23, G. Bene, *Memoriu...*, p. 13.

¹⁰³ ACMBA, *Schröckenstein...*, p. 204, de unde redăm lista exploatărilor de sferosiderită și anul întreruperii activității acestora: *Galeria Neuweg*, *Galeria Serény* (1861), *Galeria Dullnig* (1862), *Galeria Gabriel* (1861), *Galeriile Constantin, Hermann și Waag* (1861), *Puțul Kübeck* (1862), *Galeriile Sigismund* (1861), *Eduard* (1861), *Barbara* (1861), *Emilie* (1863), *Gustav și Wald* (1863), *Puțul Gräzenstein* (1863), *Galeria Rozalia* (1861), *Mierl, Rudolf, Puțul Ponor, Galeriiile Mathias, Aurelia, Helene, Raimund* (1875), *Raimund Oberbau* (1861), *Josef, Anton* (1863), *Ludmila, Hildegard* (1859). Lucrul a fost reluat în *Galeria Hildegard* mai târziu, unde între 1871 și 1878 s-au produs 42 979 t de sferosiderită.

¹⁰⁴ Datorat probabil tulburărilor de pe piața fierului provocate și de evenimintele balcanice din 1877—1878.

¹⁰⁵ ACMBA, inv. nr. 23, G. Bene, *Memoriul...*, p. 13.

¹⁰⁶ *Ibidem*, C. v. Schilde, *op. cit.*, pp. 148—152; W. Slovig, *op. cit.*, p. 82—83; *Beschreibung...*, p. 65—66.

¹⁰⁷ *Beschreibung...*, p. 66.

¹⁰⁸ Pentru comparație redăm și producția de minereu de fier a minelor de la Dognecea și Ocna de Fier între anii 1855 și 1883, cf. *Beschreibung...*, p. 69—70:

Anul	P R O D U C Ț I A, în tone	
	Dognecea	Ocna de Fier
1855	3 740	9 709
1856	3 705	9 530
1857	3 269	10 633
1858	12 965	11 212
1859	13 552	15 797
1860	6 331	14 429
1861	4 369	18 385
1862	3 322	19 344
1863	6 936	17 879
1864	9 384	15 608
1865	5 932	12 918
1866	4 904	13 013
1867	6 934	15 038
1868	9 759	13 751
1869	9 619	19 078
1870	11 149	28 360
1871	20 050	26 640
1872	29 825	30 980
1873	32 421	32 572
1874	14 064	35 225
1875	14 104	31 375
1876	16 089	32 000
1877	14 943	19 350
1878	12 076	16 391
1879	18 892	19 444
1880	18 218	24 080
1881	23 990	40 090
1882	30 254	57 310
1883	29 476	62 150

¹⁰⁹ *Beschreibung...*, p. 66; C. v. Schilde, *op. cit.*, p. 152.

¹¹⁰ C. v. Schilde, *op. cit.*, p. 152.

¹¹¹ ACMBA, inv. nr. 23, G. Bene, *Memoriul...* p. 14.

¹¹² *Beschreibung...*, p. 66.

¹¹³ ACMBA, inv. nr. 31, G. Bene, *Der Öhlschieferbergbau und die ehemaligen Rohöhldestillation in Anina*, Anina, 25 Februar, 1922, p. 1.

¹¹⁴ ACMBA, *Schröckenstein...*, p. 216; inv. nr. 23, G. Bene, *Memoriul...*, p. 14.

¹¹⁵ ACMBA, *Schröckenstein...*, p. 216.

¹¹⁶ Al. Cebuc arată în *Contribuții la istoricul iluminatului din capitală pînă în anul 1900*, apărut în *Materiale de istorie și muzeografie*, II, 1965, p. 104 că deja în 1841 Compania grecilor din Sibiu folosea ulei rezultat din distilarea de șisturi bituminoase de la Orșova unde erau prelucrate uleiurile „obținute la Anina prin carbonizarea șisturilor”.

¹¹⁷ Este vorba despre terenul din jurul puțului Friedrich, exploatarea din Franciscus, Theresia, Kollowrat și „Schwarzenberg Mittl”, cf. ACMBA, *Schröckenstein...*, p. 124; inv. nr. 31, G. Bene, *Der Öhlschieferbergbau...*, p. 1.

¹¹⁸ ACMBA, inv. nr. 31, G. Bene, *Der Öhlschieferbergbau...*, p. 1.

¹¹⁹ *Ibidem*.

¹²⁰ Este un an cu o conjunctură internațională favorabilă producției de șisturi și uleiuri minerale. Vezi p. 52.

¹²¹ ACMBA, *Schröckenstein...*, p. 20.

¹²² J. Kracher, *op. cit.*, p. 21.

¹²³ D. Károly, *Contribuții la istoria construcțiilor de căi ferate în Banat (1856—1914)*, în *Banatica*, II, Reșița, 1973, p. 216.

¹²⁴ C. v. Schilde, *op. cit.*, p. 120.

¹²⁵ *Ibidem*.

¹²⁶ J. Kracher, *op. cit.*, p. 20 afirmă că și Erariul elaborase un calcul preliminar pentru exploatarea a 20 160 tone de sferosiderită și pentru construirea unui furnal înalt în apropierea puțului Thinnfeld.

¹²⁷ C. v. Schilde, *op. cit.*, p. 120.

¹²⁸ Cocs se fabrica la Anina cu mijloace primitive deja în 1827. El era destinat furnalelor tezurariatului. Cf. L. Vajda, *Mineritul...*, în AMN, X, 1973, p. 339.

¹²⁹ C. v. Schilde, *op. cit.*, p. 121.

¹³⁰ *Ibidem*, p. 122; J. Kracher, *op. cit.*, p. 22 spune „im Aninatale, Ertitale“.

¹³¹ Uzina siderurgică de la Anina a fost construită pe baze moderne. Dovadă sînt și instalațiile acesteia. După 1855 în Transilvania, și Banat mai erau 38 de furnale ale căror foale erau puse în funcțiune „prin transmisile roții hidraulice“. În 1863 cele două mașini cu aburi folosite în acest scop la Anina făceau parte din totalul celor două mașini din Transilvania și Banat care furnizau energie pentru 12 furnale din Reșița, Anina, Dognecea, Dealul lui Ștefan, Filia și Nădrag, cf. L. Vajda, *Inceputurile revoluției...*, în AIIC, X, 1967, p. 183—184. Tocmai dotarea cu mașini cu aburi a noii uzine siderurgice de la Anina i-a permis acesteia să supraviețuiască secetei din anii 1863—1864, fatală întreprinderilor care foloseau forța hidroalctă. Cf. L. Vajda, *Dezvoltarea extracției...* în AMN, II, Cluj, 1965, p. 503.

¹³² Era format din: o forjă cu 16 focuri și un ciocan, un atelier de ajustaj deservit de o mașină cu aburi de 25 CP, cu trei strunguri, trei mașini de găurit, patru mașini de rindeluit, etc. cf. AMJIR, inv. nr. 1501, *Ortsgeschichte Anina* copie, p. 1.

¹³³ Era dotat cu 24 de cuptoare de pudlaj, opt cuptoare de sudură, două ciocane cu aburi, trei foarfece, trei laminoare, două pompe cu aburi, trei instalații de tăiat șine, o mașină de ajustaj, două cuptoare cu aburi. Întregul ansamblu era conceput pentru o producție anuală de 11 200 de tone de șine. AMJIR, inv. nr. 1501, cf. *Ortsgeschichte Anina*, p. 2.

¹³⁴ W. Slovig, *op. cit.*, p. 32.

¹³⁵ C. v. Schilde, *op. cit.*, p. 126—127.

¹³⁶ I. Păsărică, *op. cit.*, p. 46.

¹³⁷ *Beschreibung...*, p. 94.

¹³⁸ I. Păsărică, *op. cit.*, p. 64.

¹³⁹ *Beschreibung...*, p. 95—98.

¹⁴⁰ *Ibidem*, p. 96.

¹⁴¹ În deceniul al șaselea al secolului al XIX-lea, din 65 de întreprinderi miniere și metalurgice mai mari din Transilvania și Banat, numai șase utilizau mașini cu aburi: STEG, S. A. Mine și furnale din Brașov, Zsidowaer Gewerkschaft, Asociația siderurgică din Ploscabaia, Uzina siderurgică din Sebiș, Mina de metale prețioase și neferoase din Baia Mare, a tezurariatului. STEG folosea 67,3% din numărul total al mașinilor cu aburi din Transilvania și Banat, mașini care livrau 79% din totalul randamentului. În acest context este evidentă poziția Aninei, care în 1863 folosea în uzina ei siderurgică opt mașini cu aburi, una la atelier, trei la furnal, una în atelierul de ajustaj și trei la atelierul de pudlaj. Cf. L. Vajda, *Inceputurile revoluției...*, în AIIC, X, 1967, p. 183—184.

¹⁴² În întreaga siderurgie bănățeană și transilvăneană funcționau în deceniul șase al secolului al XIX-lea 50 de mașini cu aburi cu o capacitate de 1 885 CP, în timp ce în întreaga monarhie austriacă erau în funcțiune 400 de mașini cu aburi cu 12 115 CP. Mașinile din Transilvania și Banat reprezentau deci 12,5% din numărul mașinilor cu aburi din monarhia austriacă, însumînd 15,3% din capacitatea acestora. Cf. L. Vajda, *Inceputurile revoluției...*, în AIIC, X, 1967, p. 185.

¹⁴³ *Ibidem*, p. 185. Primul cuptor de pudlaj din Transilvania și Banat a fost pus în funcțiune în anul 1840 la uzinele din Ferdinand, azi Oțelu Roșu. În 1848 a fost instalat un cuptor de pudlaj la Reșița, iar mai tîrziu altul la Nădrag. La

Anina, așa cum am afirmat deja, cuptoarele de pudlat au fost introduse în momentul înființării fabricii.

¹⁴⁴ *Ibidem*, p. 185. Procedeul laminării a fost aplicat pentru prima dată în siderurgia bănățeană și transilvăneană în anul 1846.

¹⁴⁵ FASC, fond STEG, nr. 45/1878, k. k. priv. österr. Staats-Eisenbahngesellschaft. *Dreißundzwanzigste General-Versammlung zu Wien am 17 Mai 1878, Betriebsjahr 1878*, Wien, 1879, p. 30.

¹⁴⁶ FASC, fond STEG, nr. 45/1878, k. k. priv. österr. Staats-Eisenbahngesellschaft..., p. 36.

¹⁴⁷ FASC, fond STEG, nr. 46/1879, k. k. priv. österr. Staats-Eisenbahngesellschaft, *Vierundzwanzigste General-Versammlung zu Wien am 17 Mai 1879, Betriebsjahr 1878*, Wien, 1879, p. 30; nr. 45/1878, p. 98.

¹⁴⁸ FASC, fond STEG, nr. 47/1880, k. k. priv. österr. Wien, 1881, p. 100.

¹⁴⁹ *Ibidem*, p. 100.

¹⁵⁰ FASC, fond STEG, nr. 45/1878, p. 99; nr. 47/1880, p. 101; nr. 49/1882, p. 103.

¹⁵¹ FASC, fond STEG, nr. 47/1880, k. k. priv. österr. Wien, 1881, p. 101, nr. 49/1882, p. 103; nr. 45/1878, p. 99.

¹⁵² FASC, fond STEG, nr. 45/1878, p. 98; nr. 47/1880, p. 100.

¹⁵³ Vezi mai pe larg L. Vajda, *Manifestările crizei economice...*, în AMN, XVIII, 1981, p. 201—214.

¹⁵⁴ W. Slovig, *op. cit.*, p. 84.

¹⁵⁵ *Ibidem*.

¹⁵⁶ I. Păsărică, *op. cit.*, p. 46.

¹⁵⁷ J. Kracher, *op. cit.*, p. 21; C. v. Schilde, *op. cit.*, p. 153.

¹⁵⁸ ACMBA, inv. nr. 31, Bene, Géza v., Ing. Oberberginspector der UDR, *Der Ölschieferbergbau und die ehemalige Rohöhldestillation in Anina*, Anina, 25 Februar, 1922, p. 6, tiposcript.

¹⁵⁹ *Ibidem*.

¹⁶⁰ *Ibidem*, p. 8.

¹⁶¹ *Ibidem*, p. 17; *Beschreibung...*, p. 106.

¹⁶² *Ibidem*, p. 19—22; *Beschreibung...*, p. 106.

¹⁶³ ACMBA, inv. nr. 273.

¹⁶⁴ ACMBA, inv. nr. 31, G. Bene, *Der Ölschieferbergbau...*, p. 8. În 1870 STEG-ul a câștigat 3 444 729 florini 79 cr. în urma acestui contract. Cf. FASC, fond STEG, nr. 35/1871, k. k. priv. österr..., Wien, 1871, 13 iunie, p. 55.

¹⁶⁵ FASC, fond STEG, nr. 46/1879, k. k. priv. österr..., p. 30.

¹⁶⁶ ACMBA, inv. nr. 31, G. Bene, *Der Ölschieferbergbau...*, p. 13.

¹⁶⁷ *Ibidem*.

¹⁶⁸ *Ibidem*, p. 16.

¹⁶⁹ C. M. Bancu, *Contribuții la istoria petrolului românesc*. Ed. Academiei R.S.R., București, 1971, p. 195.

¹⁷⁰ *Ibidem*, p. 196.

¹⁷¹ *Beschreibung...*, p. 106—107.

¹⁷² ACMBA, inv. nr. 31, G. Bene, *Der Ölschieferbergbau...*, p. 23.

¹⁷³ FASC, fond STEG, nr. 45/1878, k. k. priv. österr..., p. 101; nr. 46/1879, p. 101; nr. 47/1880, p. 103.

¹⁷⁴ ACMBA, inv. nr. 273. Într-o scrisoare adresată la 26 iulie 1924 de Iulius Pintsch din Viena directorului minelor de la Anina, Hendrich, se arată că în urma analizelor efectuate asupra siturilor de la Anina în laboratoarele de la Fürstenwald, șistul acesta nu intră în discuție pentru distilare și obținerea de ulei de șist. Conducerea de la Anina s-a interesat și de încercările făcute de comitetul german „Laboratorium und praktische Versuche“ în vederea producerii de piatră de construcție (din cenușă de șist).

¹⁷⁵ FASC, fond STEG, nr. 1/1855, *Protocoll...*, p. 33.

¹⁷⁶ *Ibidem*, p. 34.

¹⁷⁷ *Ibidem*, p. 34.

¹⁷⁸ W. Slovig, *op. cit.*, p. 15.

¹⁷⁹ FASC, fond STEG, nr. 45/1878, k. k. priv. österr..., p. 101. În același moment la minele și uzinele Societății STEG de la Brandeis, din Boemia, existau 3 855 m de șine la suprafață, 47 470 de metri în subteran, 1 313 vagoaneți de mină

și 94 de cai. La Reșița erau 7748 m de șine la suprafață, 29924 m în subteran și 484 de vagoaneți.

¹⁸⁰ W. Slovig, *op. cit.*, p. 14.

¹⁸² ACMBA, fără nr. inv. „*Kaiserl. königliche Banater Aerareal Montan Eisenbahn Horizontale Projektion der Bahnlinien zwischen dem Kohlenberger im Gerlistjer Thal und der Donau mit der angränzenden Situation*“.

¹⁸³ W. Shovig, *op. cit.*, p. 14; ACMBA, inv. nr. 31, *Der Kohlenbergbau...*

¹⁸⁴ ACMBA, k. k. *Banater Aerareal Montan Eisenbahn...*, IV, Traseul străbătea, pornind de la Anina, terenul acoperit de păduri al Bocșei, terenurile țărănilor din Gîrlişte, o moșie particulară la Ciudanovița, terminându-se în terenul montanistic de la Oravița. S-au iscat numeroase probleme atunci cînd s-a trecut la despăgubirea țărănilor. Cf. FASC, fond STEG, nr. 1/1855, *Protocoll...*, p. 36.

¹⁸⁵ Semmering — Bahn.

¹⁸⁶ Vezi D. Károly, *op. cit.*, p. 216.

¹⁸⁷ C. v. Schilde, *op. cit.*, p. 158—159.

¹⁸⁸ I. Popescu, *125 de ani de la inaugurarea liniei de munte Oravița—Anina*, în „*Modelism*“, Supliment Tehniun, 1988 (18), p. 24.

¹⁸⁹ FASC, fond STEG, nr. 1/1855, p. 3, *Protocoll...*

¹⁹⁰ În 1859 localității Anina i s-a recunoscut statutul de comună cu administrație proprie. Primii ei primari au fost: Franz Hirschpek (1859—1862), Johann Patziger (1863—1864), Salamon Josef (1865), Penze Kaspar (1866), Geiswinkler Johann (1867—1868), Schröckenstein Franz (1869), Rumann Franz (1870), Kubowitz Ludwig (1871), Geiswinkler Johann (1872), Penze Kaspar (1872). Cf. J. Kracher, *op. cit.*, p. 32; W. Slovig, *op. cit.*, p. 52.

¹⁹¹ FASC, fond STEG, nr. 1/1855, p. 15.

¹⁹² În 1773 Steierdorf a fost înființat ca o așezare cu 34 familii (300 membri), colonizați de erariu. În perioadele următoare au mai avut loc colonizări. Dintre colonizările Erariului o mai amintim doar pe cea desfășurată între anii 1846—1851, cînd statul a dus germani și slovaci din Ungaria de Sud și Boemia, din districtul minier Příbram și Joachimstal. Cf. J. Kracher, *op. cit.*, p. 28.

¹⁹³ Fr. Griselin, *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*, prefață, traducere și note de C. Feneșan, Ed. Facla, Timișoara, 1984, p. 180—181; I. v. Born, *Briefe über mineralogische Gegenstände auf seiner Reise durch das Temeswarer Bannat, Siebenbürgen, ober und Nieder-Hungarn*, Frankfurt und Leipzig, 1774, p. 11.

¹⁹⁴ J. Kracher, *op. cit.*, p. 28.

¹⁹⁵ W. Slovig, *op. cit.*, p. 46.

¹⁹⁶ AMJIR, inv. nr. 1502, *Ortsgeschichte Reschitza*, copie, p. 4.

¹⁹⁷ *Ibidem*.

¹⁹⁸ *Ibidem*; J. Kracher, *op. cit.*, p. 27.

¹⁹⁹ *Ibidem*.

²⁰⁰ J. Kracher, *op. cit.*, p. 27.

²⁰¹ *Ibidem*.

²⁰² ACMBA, inv. nr. 29, G. Bene, *Denckschrift...*, p. 39.

²⁰³ În 1857 Oravița avea 4124 locuitori, Moldova 3092 locuitori, Sasca 2605 locuitori, Dognecea 2541 locuitori, Bocșa 2153 locuitori, Reșița 2879 locuitori. Cf. J. Konstantiny, *op. cit.*, p. 59.

²⁰⁴ În acel an STEG avea 6000 muncitori în Banat. Cf. L. Vajda, *Inceputurile revoluției...* în AIIC, X, p. 191.

²⁰⁵ FASC, fond STEG, nr. 45/1878, k. k. *priv. österr.*, p. 105, În total erau 3842 angajați (59 de funcționari, 112 maiștri, șefi de echipă etc.).

Evoluția exploatărilor miniere după înfăptuirea Marii Uniri (1918—1948)

Situația industriei carbonifere

La finele primului război mondial economia românească, în general, și industria, în special, se aflau — sub aspectul dotării tehnice și al producției — într-o situație precară. Este drept, însă, că aceasta nu era valabil doar pentru industria românească, în majoritatea țărilor beligerante înregistrându-se producții scăzute, asupra lor punându-și din plin amprenta războiul¹.

Minele din sud-vestul țării nu făceau excepție de la situația generală, cauzele fiind multiple dar toate în strinsă corelație cu războiul, perioadă când s-a urmărit menținerea forțată, pe diferite căi și mijloace, a producției la un nivel cât mai ridicat. În anii primei conflagrații mondiale la minele din Anina, Secu și Doman nu s-au efectuat lucrări importante de pregătire ori deschidere a unor noi galerii, iar investițiile pentru înlocuirea vechilor utilaje au fost neglijate. Mai apoi, prin 1919—1920 s-au efectuat doar operațiuni de finisare a puținelor lucrări începute cu ani în urmă. Astfel, în martie 1920 s-a terminat zidul de la puțul de aerisire Nr. I din Anina, întreaga reconstrucție durând mai bine de cinci ani². Cele trei puțuri existente pe atunci la minele Anina — Central, Nr. I și Nr. II — comunicau la toate orizonturile, iar cărbunii erau transportați cu ajutorul a 4 locomotive cu aer comprimat, fiecare de 22 HP, livrate de firma Schwartzkopf Berlin³. Dar, deși puțurile pomenite erau echipate cu mașini de extracție electrice ori cu abur, randamentul minei a fost redus, mai ales că s-au înregistrat accidente de muncă, chiar adevărate catastrofe miniere, ca cea din 1920 când au pierit 183 mineri⁴.

La diminuarea cantității de cărbune extras a contribuit lipsa materialelor indispensabile exploatării (explozivi, uleiuri, benzină, cabluri de oțel ori electrice ș.a.), precum și a forței de muncă, știindu-se că în timpul războiului au fost mobilizați chiar muncitori⁵. Efectivul se va reface totuși după război, astfel că de la 3 045 muncitori în 1919, minele Anina vor ajunge în 1921 la 4 447 muncitori⁶. În general, activitatea minelor din sudul Banatului, inclusiv a celor din Anina, a fost influențată de starea necorespunzătoare a uzinelor aparținătoare gigantului industrial Societatea Imperială Regală Privilegiată de Stat Austriacă de Căi Ferate (STEG). Spre exemplu, activitatea redusă a furnalelor din Reșița și Anina a exercitat o influență negativă asupra producției de minereu de fier, afirmația fiind valabilă și în cazul huilei. Ca urmare, extracția de cărbune care în 1914 atinsese 270 000 tone, a ajuns la finele anului 1919 la numai 128 700 tone, fiind chiar inferioară cu 22% celei realizate în 1878, 161 309 tone.⁷

Factorii enumerați mai sus sînt cei care au concurat, încă un timp după război, la menținerea unei producții scăzute de cărbune, deși conjunctura se va modifica devenind treptat favorabilă, cărbunele fiind so-

licitat din nou, cu tot mai multă insistență de uzinele refăcute și de către căile ferate, mai ales că păcura nu se utiliza încă pe scară largă. Întreprinderile carbonifere n-au profitat însă imediat de noua situație (și datorită crizei existente în transporturi) ajungându-se astfel, așa cum se subliniază într-un studiu consacrat mineritului bănățean „la un cerc vicios: căile ferate nu funcționau normal, neavînd cărbune, iar cărbunele extras nu putea fi utilizat din cauza lipsei de vagoane”⁸.

Cu toate acestea industria carboniferă românească va intra încet, dar sigur, pe un făgaș ascendent fiind impulsionată, în primul rînd, de făurirea statului național unitar român, realizare istorică, care a dus la sporirea potențialului economic al țării oferind condiții propice pentru dezvoltarea forțelor de producție, pentru folosirea plenară la nivel național a bogățiilor solului și subsolului, făcînd să crească rolul industriei în ansamblul vieții economice. Conjunctura economică mondială favorabilă, începînd cu anul 1922—1923, și-a pus amprenta asupra evoluției industriei carbonifere românești.

După primul război mondial producția de cărbuni a României nu acoperea necesitățile interne de combustibil, iar industria petrolului, ce suferise distrugerii în anii înfruntării militare, era redusă și petrolul se exporta pentru a echilibra balanța plăților externe necesare refacerii utilajului țării, mai ales că la acea dată prețurile erau ridicate pe piețele străine. Firesc, deci, să se îndrepte întreaga atenție spre industria extractivă a cărbunelui, cu atît mai mult cu cît acest combustibil solid, existent în țară, era cel mai ieftin izvor de energie al epocii. Toată producția era rechiziționată la prețuri mai mici decît pe piața mondială, exportul fiind cu desăvîrșire interzis. S-a soluționat, de asemenea, problema transferării către beneficiari a cărbunilor extrași, mai ales că principalul consumator era CFR. De exemplu, în 1922 căile ferate au utilizat în proporție de 64% cărbuni indigeni, coeficientul fiind în anul următor de 60%⁹.

Măsuri perfecționiste ale statului român

O trăsătură importantă a evoluției industriei miniere românești postbelice pînă în 1928, este creșterea gradului de concentrare a producției, de concentrare și centralizare a capitalului, care a constituit baza sporirii puterii economice a marii burghezii industriale și financiare. În acest context trebuie reliefată preocuparea statului român de a promova în industria carboniferă o politică de apărare a debușeurilor, astfel ca întreprinderile autohtone să aibe la dispoziție pentru desfacere, aproape în totalitate, piața internă. Mai mult, statul a dispus ca întreprinderile și instituțiile aparținătoare lui să utilizeze în exclusivitate cărbune indigen, cu alte cuvinte aplica o politică protecționistă, aceasta în condițiile amplificării competiției între capitalul străin (cel din țările Antantei) și cel autohton pentru acapararea pozițiilor așa-numitului capital „inamic”. Gruparea liberală, ajunsă la conducerea țării, adoptă lozincă „prin noi înșine” prin care a căutat să-și întărească pozițiile și în întreprinderile miniere,

să-și rezerve o parte din bogățiile subsolului țării. Acestor țeluri le-au fost dedicate o întreagă legislație, un rol central revenind acțiunii de etatizare a subsolului prin Constituția din 1923 (care prevedea, între altele, că „zăcămintele miniere, precum și bogățiile de orice natură ale subsolului sînt proprietatea statului⁴, ținîndu-se însă seama și de „drepturile cîștigate“) ori legii minelor din 1924¹⁰.

Deși nu era proprietarul întreprinderilor carbonifere, statul — proprietarul bogățiilor subsolului — a putut influența prin diverse pîrghii economice și legislative evoluția industriei cărbunelui, cu atît mai mult cu cît era — prin intermediul Direcției Generale a C.F.R. — principalul achizitor și consumator de cărbune. Încă în aprilie 1931 Ministerul de Industrie și Comerț a organizat o conferință la care au participat, pe lîngă autoritățile de stat, reprezentanții întreprinderilor extractive de cărbuni, pentru fixarea politicii și mijloacelor menite a potența producția autohtonă. Doi ani mai tîrziu, în 1923, guvernul, urmărind impulsionearea și recuperarea eforturilor depuse de întreprinderile în cauză, a stabilit diverse prime pentru planurile de producție¹¹ și exemplele ar putea continua în acest sens.

Avîndu-se în vedere politica aplicată de statul român, complexul de măsuri adoptat, cantitatea de cărbune extras la nivel național va cunoaște o linie ascendentă, îndeosebi după anul 1921¹²:

1922	1923	1924	1925	1926	1927
2 116 221	2 521 393	2 776 371	2 928 850	3 053 553	3 225 468

După cum se poate lesne remarca industria carboniferă a realizat între anii 1921—1927 însemnate creșteri cantitative, la această sporire contribuind din plin și minele din sud-vestul României, care în noua conjunctură politică nu mai aveau de suportat concurența cărbunelui din Ungaria, Austria și Silezia. Între societățile miniere din această parte a țării pomenim: „Industria miniere din Banat“, exploatarea carboniferă Cozla, care a aparținut rînd pe rînd de Societatea „Sîrbo-Română“, „Industria minieră română“ și „Creditul Carbonifer“ (deși ea continuase să figureze sub firma „Banca Româno-Sîrbă“), „Minele de cărbuni Baia Nouă“, „Minele de cărbuni Mehadia“, „Minele de cărbuni Verendin“ etc¹³. Deci bogățiile subsolului bănățean au fost exploatare de mai multe societăți pe acțiuni, cu pondere economică și proveniență a capitalului diferită, dar poziția cheie o dețineau Uzinele de fier și domeniile Reșița, pe scurt U.D.R. Deși aveau un profil în primul rînd metalurgic, acestea se situau — din punct de vedere al extracției de cărbune — pe locul trei, după puternicele societăți „Petroșani“ și „Lupeni“, furnizînd circa 7—8% din producția totală a țării¹⁴.

Înființarea Uzinelor de Fier și Domeniilor Reșița

Cum s-a constituit U.D.R.? După unirea Banatului cu România, ca urmare a unor tratative între statul român și Societatea Imperială Regală Privilegiată de Stat Austriacă de Căi Ferate (STEG) s-a hotărît să

se „constituie o societate românească pe acțiuni pentru exploatarea domeniilor, minelor și uzinelor din Reșița, proprietatea societății Austro-Ungare privilegiate a drumurilor de fier ale statului, precum și a minelor și uzinelor statului de la Hunedoara și Cugir¹⁵. Noua societate — U.D.R. — ia ființă în 1920, în baza decretului-lege nr. 2445 din 8 iunie, dispunând de un capital social de 125 milioane lei, din care circa 74 milioane au fost subscrise Societății Imperială Regală Privilegiată de Stat Austriacă de Căi Ferate (STEG), restul provenind din țară. Deci, chiar de la început U.D.R. a fost o rezultată a conlucrării capitalului autohton cu cel străin, conlucrare care se va amplifica ulterior. Astfel, în 1922 puternicul trust englez Vickers-Armstrong Limited, specializat în fabricația de armament, va deveni unul dintre acționarii principali ai U.D.R., deși în 1923, ca urmare a sporirii capitalului la 185 milioane lei și cota de participare românească a crescut la 60%. În 1924, când s-a făcut o nouă emisiune marcându-se capitalul la 250 milioane lei, marile uzine metalurgice engleze vor participa și la aceasta¹⁶. Până în 1926 capitalul social al U.D.R. a crescut substanțial, de la 125 milioane lei la 750 milioane lei, sporul ilustrând puterea financiară a societății. Paralel și profiturile au sporit de la 26 milioane lei la 129 milioane lei în 1928, deși investițiile anuale au fost însemnate¹⁷.

Pentru a putea face față necesităților de cărbune reclamate de activitatea sa industrială, noua societate a trecut la organizarea minelor, la repararea, completarea și modernizarea instalațiilor mecanice și la o totală reorganizare administrativă. Societatea U.D.R. era proprietara minelor de la Ocna de Fier, a celor de cărbuni de la Anina, Secu, Doman, precum și a unor mine inactive: de aramă și de aur din Oravița, de aramă din Ciclova și Sasca, de aramă și de pirită din Moldova Nouă¹⁸. De asemenea, deținea concesiunea unor mine de fier, mangan, aramă și lignit aflate la Delinești, Armeniș, Caransebeș, Bozovici și Dolni Lupkova¹⁹.

Direcțiunea Minieră U.D.R. Baza tehnică a minelor: Anina — Doman — Secu

Exploatările miniere ale U.D.R. formau o direcțiune separată a minelor, ce-și avea sediul la Anina. Pendinte de această direcțiune erau desigur exploatările propriu-zise din Anina, Doman, Secu, Ocna de Fier. Mai mult, de ea aparțineau fabricile de cocs, șuruburi și amoniac din Anina, uzinele electrice din aceeași localitate, de asemenea din Bocșa și Brezova, precum și diverse cariere de piatră. Avînd în vedere această organigramă, este firesc să ne referim la întregul grup de exploatări carbonifere ale U.D.R., la instalațiile complementare, deși cu precădere vom viza Anina. Precizăm însă că despre minele de aici s-a scris foarte puțin, bibliografie de specialitate fiind deci însă săracă și tocmai de aceea vom apela mai ales, la documentele de arhivă.

Pentru descrierea exploatării și activității minelor din Anina începem cu câteva date de natură geologică. Formațiunea liasică de aici apare

sub forma unui anticlinal cu direcția aproximativ N-S, o eclipsă lunguiață, pe o lungime de circa 15 km și o lățime maximă de 2 km. Straturile de cărbune exploatabil erau în număr de șase, cel mai gros fiind cel principal, între 1 și 3,15 metri. Cele trei straturi din pat, cel din acoperiș precum și stratul intermediar, cu grosimi între 0,7—1,5 metri, erau doar parțial exploatare, și anume unde prezentau o oarecare rentabilitate. Puțurile de extracție au fost amplasate pe cele două flancuri ale elipsei, respectiv pe flancul estic și vestic. Huila de la Anina conținea 25—30% șisturi bituminoase iar după separare și spălare putea da aproximativ 7 000 calorii²⁰. Date interesante și complete despre minele din Anina aflăm dintr-un memoriu întocmit la 31 august 1928, document ce acoperă aproape un deceniu de activitate, după cum reiese din tabelul următor²¹:

Nr. crt.	Puțul	Adâncimea (în m)		Imbrăcat	Situația în anul 1928
		1919	1928		
1.	Nr. I (Ferdinand)	644,40	723,67	beton	în activitate
2.	Nr. II (Gustav)	573,32	635,92	"	"
3.	Nr. III (Friedrich)	587,76	587,56	"	"
4.	Nr. IV (Colovrat)	528,49	713,58	"	"
5.	Ponor	211,29	261,29	"	sistat, iulie 1926
6.	Kübeck	610,42	—	lemn	sistat, mai 1923

Din comparația cifrelor rezultă că adâncimea cea mai mare o avea în 1919 puțul nr. 1, el păstrându-și poziția și în 1928, la polul opus situându-se puțul Ponor, sistat în 1926, aceeași scoartă avînd-o cu cîțiva ani mai devreme, în 1923, puțul Kübeck. De asemenea, adâncimea medie la care se efectuau exploatările a sporit constant în intervalul de timp analizat, de la 525 la 664 metri²². După cum reiese din tabel, în 1928 erau în activitate doar patru puțuri, dar trebuie precizat că ele formau din punct de vedere administrativ trei exploatări și anume: cea de la puțul I, cea de la puțul II și, în fine, cea de la puțul III, unde era inclus și puțul IV. În continuare ne vom referi, pe rînd, la exploatările în discuție.

1. *Exploatarea puțului I (Central)* era împărțită în: a) conducerea regiunii de vest și b) conducerea regiunii de est, fiecare asigurînd exploatarea zonei geografice corespunzătoare amplasării lor. Puțul era situat în vîrfurile nordice ale elipsei constituită din formațiunea liasică. De altfel, el servea ca puț central al exploatărilor de aici, întrucît și cărbunele exploatat la celelalte puțuri se extrăgea, în parte, tot prin el. Mai mult, în puțul I se găsea instalația de separație și spălare, stația centrală de pompe și stația compresoarelor.

2. *Exploatarea puțului II* cuprindea zona inferioară a flancului estic din jurul puțului, precum și cea superioară a revirului Brandfeld prin știolna Ferdinand, a cărei gură se afla în imediata vecinătate. Revirul superior includea, de fapt, exploatarea stratului principal.

3. *Exploatarea puțului III* cuprindea — așa cum deja s-a precizat — și puțul IV, care în 1928 servea la extracție pe cînd puțul III era utilizat doar pentru aeraj²³.

În 1919 toate puțurile erau în legătură subterană pe la orizontul IV, dar ulterior, ca urmare a deschiderii orizontului V legăturile subterane se vor efectua pe aici. Tot prin același loc se făcea și extracția de la fiecare puț către cel central și mai departe spre exterior, așa încît puțurile II, III și IV serveau pentru aeraj, personal și materiale. Cărbunii extrași de la puțul Ponor se transportau pe o cale ferată îngustă, pe o distanță de aproximativ 6 km. În 1928 o parte din cărbunii extrași din puțul II — adică cei din revirul nordic și sudic — se transportau subteran pe la orizontul V la puțul I. Restul din producția puțului II, ca și cărbunii proveniți din revirul superior Brandfeld, extrași prin știolnă, erau duși pe o cale ferată îngustă pînă la silozul de la puțul Ferdinand, iar de aici pe un plan înclinat scurt pînă la separație. Pentru tractarea vagoanelor se întrebuița o locomotivă cu abur tip „Reșița“. Cărbunii extrași din puțul Colovrat urmau, de asemenea, traseul indicat mai sus, energia necesară transportării fiind furnizată de un motor cu benzină tip 25 HP. Transportul s-a efectuat în acest mod datorită lipsei legăturilor subterane pe flancul vestic, legături la care se lucra în anul 1928, dar și din cauza revirului superior Brandfeld și a supraîncărcării transportului pe galeria principală, la orizontul V pe flancul estic. Referitor la transportul în mină, în anul menționat anterior, ca și în 1919, era asigurat în cuprinsul puțului I (și pentru cărbunii aduși de la puțul II) de către patru locomotive cu aer comprimat, de cîte 22 HP fiecare²⁴.

Aerizarea minelor din Anina se făcea astfel: aerul proaspăt intrat prin puțul I era aspirat de 2 ventilatoare, cîte unul la puțul II și III. De asemenea, aerul pătrundea și prin puțul IV fiind aspirat tot de ventilatorul de la puțul III²⁵. Pentru aerajul parțial, se utilizau, la înaintări în fund de sac, mici turboventilatoare portabile, cu un debit de 35—40 m³/min. acționate cu aer comprimat²⁶.

Aerarea se efectua, în general, prin puțul I, unde era montată instalația de pompe. De aici, apele se refulau liber afară, iar din 1928 au fost dirijate spre instalația mecano-chimică, instalație modernă pentru vremea respectivă, fiind apoi trimise la centrala electrică²⁷, la care ne vom referi în alt context.

Dacă imediat după primul război mondial iluminatul în mină era asigurat doar de lămpile cu benzină „Wolff“, cele electrice fiind întrebuințate numai în cazuri de salvare, începînd cu luna iulie 1928 situația se va modifica treptat, lămpile electrice fabricate de firma „CEAG“ impunîndu-se tot mai mult²⁸.

Pentru a oferi celor interesați un surplus de date, vom indica și situația instalațiilor existente la fiecare din cele patru puțuri din Anina, active și după 1926, la care s-au efectuat lucrări de îmbunătățire și modernizare spre sfîrșitul deceniului trei.

La puțul I mașina de extracție era cu abur, sistem tandem, avînd 3.000 HP. Cablul rotund se înfășura pe un tambur cilindric cu un diametru de 7 metri, colivia fiind prevăzută cu două etaje, iar fiecare etaj pentru cîte două vagonete. Viteza de ridicare a materialului era de 20 m/sec. Pînă la finele anului 1927 aburul necesar acestei mașini de extracție a fost furnizat de trei cazane sistem MacNicol-Buttner, cu o pre-

siune maximă de 11 atmosfere, fiecare avînd 200 m² suprafață de încălzire²⁹. De fapt, unul dintre cele trei cazane era ținut permanent în rezervă³⁰. În anul pomenit mai sus, în locul cazanelor respective s-a montat unul singur, tip Babcock-Wilcox, care alimenta nu numai mașina de extracție ci și un turbocompresor de 1 200 CP³¹. Cazanul posedă o suprafață de încălzire de 372 m², ce producea 32 kg/m² la oră. Grătarul cazanului, în cascadă, era adecvat pentru arderea rămășițelor șistuoase-cărbunoase rezultate din spălare, efectuînd așa-zisa ardere cu șist de cărbune. Pentru alimentarea cu apă a cazanului, dar și a celor de la centrala electrică, se întrebuița apa refulată din mine, adusă prin stația centrală de pompe, amplasată cum am văzut, chiar în puțul I. De remarcat că instalația de filtrație mecano-chimică, construită de firma bucureșteană „Vulcan“, reducea duritatea apei ieșită din mină cu 75%. Împreună cu turbocompresorul și cu turnul de răcire, stabilimentul pentru filtrarea apei a costat peste 45 milioane lei³³.

În legătură cu turbocompresorul, menționăm că pînă la începutul anului 1928 aerul comprimat se livra de către un compresor electric (capacitatea: 60 m³ la 6,7 atmosfere, de 400 HP) pentru ciocanele de perforat ori pentru mașinile mici de mină și de către încă două compresoare electrice (capacitatea: 4 m³ la 120 atmosfere, de 200 HP) pentru locomotive. Cum însă s-au introdus treptat — în scopul sporirii producției — circa 80 de ciocane de perforat, în 1926 s-a început construirea unei clădiri destinată găzduirii unui puternic turbocompresor. Dat în exploatare, el posedă o capacitate de 10 000 m³/oră la 1 200 HP. Aburii necesari funcționării lui proveneau fie de la cazanul deschis puțin mai înainte, fie de la mașina de extracție. În ultimul caz, este vorba de aburii de emisie de la această mașină, care după ce erau conduși inițial la un acumulator sistem Rateau — construit tot în a doua parte a deceniului trei — se trimiteau în final la turbocompresor. Acesta lucra cu condensatie, apa circulînd printr-un turn de răcire de 720 m³/oră³⁴.

Pentru asecarea apelor din mină, se foloseau două pompe centrifugale cu o capacitate de 4 m³/min., de cîte 1 200 HP, ce ridicau apa la o înălțime de 625 metri. Camera pompelor era amplasată la orizontul IV, lingă puț. Pînă în 1925 curentul a fost condus direct avînd o tensiune de 500 volți, dar atunci s-a construit, la orizontul V, o cameră de transformatori, curentul adus prin cablu însumînd acum 5 000 volți. În camera respectivă era transformat la 500 volți și trimis spre orizontul IV, la camera pompelor. În plus, mai existau încă trei pompe cu aer comprimat pentru ridicarea apelor de la orizontul IV, cu o putere totală de 160 HP și o capacitate de 5,1 m³/min.³⁵

La transportarea zgurei de la cazanele cu abur la haldină se folosea o locomotivă de 15 HP.³⁶

Pe lingă puțul I funcționa și un atelier mecanic, menit să efectueze lucrările de întreținere, lucrările de abataj de la puțul în discuție executîndu-se între orizonturile V și VI.

Suma totală a noilor instalații montate la puțul Central în anii 1926—1927 s-a ridicat, conform afirmațiilor inginerului I. Păsărică, la 70 milioane lei³⁷.

Puțul II era amplasat la 1 635 metri de puțul I; el servea în principal la aeraj, dar și pentru extracția cărbunilor din revirul inferior sudic al flancului estic, exploatarea executându-se între orizonturile V și VI. Era dotat cu o mașină de extracție electrică de 250 HP, prevăzută cu cablu plat, iar ventilatorul — sistem Pelzer — avea o capacitate de 80 HP. Deși în 1926 s-a montat aici un compresor de 180 HP, puțul II primea o parte a aerului comprimat de la puțul I. Colivia era prevăzută cu un singur etaj, este drept însă că pentru două vagonete³³.

Puțul III se găsea la 1 875 metri de puțul I și servea, în 1928, numai pentru aeraj; mașina de extracție, de 250 HP era electrică, cablul utilizat fiind plat. Puterea ventilatorului se cifra la 133 HP iar capacitatea sa la 1 800 m³/min. Totodată, exista și un ventilator de rezervă cu o capacitate mai mică, doar 400 m³/min.³⁹

Puțul IV, care forma împreună cu puțul III o singură exploatare (distanța între ele era de 540 metri), servea — așa cum deja s-a afirmat — la extracție fiind înzestrat cu o mașină electrică sistem Koepe, montată în anul 1924. De fapt, instalația s-a pus efectiv în funcțiune doar la 30 ianuarie 1925 fiind fabricată de firma engleză Wickers, spre deosebire de turnul de extracție (din fier) și de celelalte părți constitutive furnizate de către fabrica de mașini din Reșița. Privitor la mașina de extracție, modernă pentru vremea aceea, era proiectată să lucreze pînă la 850 metri, capacitatea orară de extracție fiind de 91 de tone de cărbune, împreună cu șist. Colivia montată aici, prevăzută cu două etaje pentru cîte un singur vagonet, era amplasată cu o viteză de 9 m/sec. de către un cablu rotund. Remarcăm că diferitele dispozitive automate de încărcare-descărcare, semnalizare și siguranță de la acest puț erau acționate electric⁴⁰.

Referitor la cele două puțuri sistate — Kübeck și Ponor: primul foarte vechi, adîncit pînă la orizontul IV, a fost închis și părăsit în 1923, dat fiind faptul că din cauza apelor, extracția și întreținerea lui deveniseră extrem de dificile; al doilea, respectiv puțul Ponor, unde se investiseră în 1923 sume însemnate prin montarea unei noi instalații mecanice, a fost sistat în iulie 1926 fiind considerat nerentabil, la aceasta concurînd configurația straturilor, subțiri și neregulate, transportul scump pînă la separația din Anina, într-un cuvînt prețul de revenire prea ridicat.⁴¹

Analizînd în ansamblu dotarea tehnică a puțurilor active în 1928 la Anina, remarcăm că cel mai bine utilat era puțul I, care dispunea de: 5 pompe electrice, 13 ventilatoare sistem „Worthlighton“, 7 vîrteje cu aer comprimat de tipul „Wolf“, „Ganz“, „Union“, „Munster“, 14 vîrteje remorche marca „Demag“ și „Duplex“, 8 ventilatoare „Flottman“, 33 de ventilatoare de producție proprie, 4 locomotive de 20 CP cu posibilitate de deplasare pe 3 000 metri, precum și 560 de vagonete. Spre comparație, iată și intervalul subteran al celorlalte trei puțuri: 2 pompe mari cu debit de 1 m³/min., respectiv 1,6 m³/min., la înălțimea de 635 metri, 27 de pompe mici, 16 vîrteje de diferite tipuri, 33 ventilatoare, o mașină de găurit „Korfman“, o mașină de răzuit „Eikhoff“, 4 locomotive cu o forță de 35 CP, ce acționau pe o lungime de 4 000 de metri, precum și 100 de vagonete⁴².

În ciuda unei asemenea dotări tehnice producția de cărbune, la toate puțurile din Anina, era sub capacitatea proiectată. Extracția se efectua în două schimburi pe zi, ambele destinate lucrărilor de abataj în mină, schimbul de noapte fiind dedicat exclusiv lucrărilor de remediere. Pentru întreținerea puțurilor, a instalațiilor și clădirilor minei, la Anina funcționa un atelier mecanic și de construcție.

Ca o constatare de ordin general, materialele necesare minelor Anina se procurau — pe cât posibil — de la uzinele din Reșița ori de pe demeniile acestora. Lemnul era tăiat din pădurile Societății, iar cărămizile de beton, sistem „Neubauer“, folosite la zidirea galeriilor de mină în 1924 în vecinătatea puțului III. Instalația folosea ca materie primă gresia fină, cuarțuoasă, exploatată la suprafață într-o carieră din zonă, având o capacitate de 500 bucăți în opt ore și o forță de 3 HP⁴³.

În continuare vom prezenta succint minele din Doman și Secu, care erau subordonate, de asemenea, direcției exploatărilor miniere ale U.D.R. cu sediul la Anina.

Cărbunele extras din zăcămintul de la Doman era tot o huilă, de aceeași calitate cu cea din Anina. Zăcămintul cuprindea două straturi, fiecare constituit din două bancuri, care aveau o grosime de 0,6—1,5 metri. Acest zăcămint nu era atît de faliat ca cel din Anina, însă conținea foarte mult grizu, ceea ce impunea măsuri de protecție speciale în timpul activității productive, încetinind chiar ritmul de lucru. Exploatarea se făcea prin două puțuri, din care unul — puțul Doman — era pentru extracție, iar al doilea, din imediata apropiere, pentru acraaj. În 1928 puțul de extracție avea 511,33 metri, iar mașina de extracție a minei dezvolta o forță de 500 HP, aburul fiind produs de trei cazane cu o suprafață totală de încălzire de 450 de metri la 11 atmosfere. Cărbunii erau extrași la nivelul galeriei Franz Iosif, care era, de fapt, o știolnă lungă de 2 256 metri fiind mai joasă cu 147,7 metri decît gura puțului. Știolna respectivă străbătea pînă la Reșița, prin ea transportîndu-se cărbunii la stația de separație, tractarea vagonetelor făcîndu-se de către două locomotive electrice de cite 32 HP. În mină se utilizau la transport și cai, iar iluminatul se făcea cu lămpi de benzină (tip „Wolf“) și lămpi electrice, furnizarea curentului făcîndu-se de centralele U.D. Reșița. Pentru primenirea aerului se utilizau patru ventilatoare, din care două erau ținute în rezervă. Ventilatoarele posedau o capacitate de 1 380, respectiv 2 000 m³/min., rolul lor fiind extrem de important datorită coeficientului ridicat de grizu existent în galerii. Aerul comprimat trebuincios utilajelor și uneltelor de la mina Doman îl furniza un compresor cu motor electric, cu o capacitate de 60 m³. Pentru asecare erau instalate, lîngă puțul de extracție, patru pompe electrice, cu o capacitate de 0,95—1 m³/min., însumînd o putere de 500 HP⁴⁴.

Spre deosebire de Anina, la Doman nu s-a procedat între anii 1919—1928, cu o singură excepție, la înnoirea utilajului. Doar în 1928 s-a achiziționat cu 345 090 lei o mașină „Craelius“ pentru antiperforări⁴⁵. Pentru a nu reveni în text asupra dotării tehnice a minei Doman, vom enumera și preocupările existente în acest sens după 1928, pînă la Naționalizare. În 1932 s-au cumpărat, cu 1 451 260 lei, două locomotive cu acumulatori,

necesaré înlocuirii tracţiunii animale, şi staţia pentru încărcarea lor, pentru care s-au plătit 323 944 lei. Un an mai târziu s-a procurat o pompă centrifugală sistem „Jönköping“ cu motor electric, ce servea la asecarea apelor de la orizontul VIII, pentru ea investindu-se 764 097 lei. În 1935 s-a montat instalaţia de semnale electrice cu indicatori pentru mină (valoare: 100 000 lei), în 1936 un compresor vertical sistem „Balke“, avînd un debit de 80 m³/min. la o presiune de regim de 7 atmosfere (costul total: 3 103 114 lei), în 1937 un ferăstrău circular pentru fasonarea lemnului de mină (preţ: 100 000 lei) şi în 1938 un convertizor, producţie U.D.R., pentru iluminat, de 110 volţi şi 100 amperi, pentru care s-au plătit 128 644 lei. De asemenea, în 1940 s-a cumpărat cu 529 715 lei o locomotivă Diesel, în vederea transportării rocilor la haldină, pentru ca în 1943 să se investească suma de 1 010 538 lei pentru instalarea conductei aeriene Sodo⁴⁶.

Rezultatele acestor preocupări pentru înzestrarea tehnică au fost pozitive, așa cum vom vedea în alt context, cînd ne vom referi la producţia minelor de cărbuni ale U.D.R. Dar vis-à-vis de producţia minei Doman specificăm că şi era canalizată doar spre secţiile industriale ale Uzinelor de fier din Reşiţa, exceptînd anumite cantităţi furnizate unor particulari şi anume:

Anul	1928	1929	1930	1931	1934	1938	1939
Cantitatea (în tone)	163	2 245	1 237	325	45	716	367

Raportate la întreaga producţie a minei, cantităţile vîndute particularilor au fost, evident, modeste.

La Secu se exploata tot huilă, dar de o calitate superioară celei de la Anina şi Doman. Aici existau cinci straturi exploatabile de cărbune, cu grosimi variabile între 0,7—1,5 metri, orientarea zăcămintului fiind Nord—Sud. Pentru determinarea întinderii zăcămintului, a configuraţiei sale, s-au început sondaje în anul 1914, ce-au fost sistate în 1919 şi re-luate mai apoi, ajungîndu-se în 1923 pînă la adîncimi de 974 de metri⁴⁷. Exploatarea se făcea între orizonturile XII—XIII, la Secu funcţionînd două puţuri: unul de extracţie (Alfred), adînc de 603,74 metri şi altul pentru aeraj. Maşina de extracţie funcţiona pe bază de abur avînd o forţă de 300 HP. Aburii erau furnizaţi de 4 cazane ce însumau o suprafaţă de încălzire de 40 m² la 6 atmosfere. La această mină aerul comprimat necesar maşinilor şi uneltelor era dat de două compresoare electrice, cu o putere totală de 200 HP şi o capacitate de 12 m³/min., respectiv 360 m³/min. Aerul era asigurat de un ventilator de 90 HP, cu o capacitate de 1 200 m³/min, un al doilea ventilator — de 60 HP — fiind păstrat în rezervă. Aerarea apelor se făcea prin puţul de extracţie, prin intermediul a două pompe centrifugale, cu o capacitate de 3 şi respectiv 25 m³/min. puterea lor totală fiind de 14 HP. Cărbunii extraşi din puţul Alfred erau transportaţi prin ştiolna Dércsenyi, lungă de 438 metri, la staţia de separaţie de la suprafaţă, operaţia desfăşurîndu-se cu sprijinul unui motor cu benzină, de 12 HP⁴⁸.

În perioada interbelică mina Secu a parcurs — avînd în vedere realizările din dotarea tehnică — trei etape:

- 1 — din iunie 1920, de la constituirea U.D.R. pînă în iunie 1930;
- 2 — de la 1 iunie 1930 pînă la sfîrșitul lunii aprilie 1934;
- 3 — de la 30 aprilie 1934 pînă la izbucnirea celei de-a doua conflagrații mondiale.

În prima etapă sînt de semnalat puține realizări tehnice, atunci urmărindu-se în principal producția. Totuși, s-a săpat o galerie de cercetare spre nord-vest, în lungime de 700 de metri, cu scopul verificării continuității zăcămintului, lucrare soldată cu rezultate negative și cu un cost de circa 5 milioane lei. De asemenea, s-a continuat adîncirea sondei nr. 2, lucrările fiind însă întrerupte în 1923. Menționăm și dotarea minei cu un compresor „Ingersoll“ (capacitatea de 37 m³/min.) antrenat cu curea de un motor de 375 HP, investiție cifrată la 2 milioane de lei⁴⁹.

A doua etapă coincide cu sistarea activității de extracție, cînd s-au efectuat doar reparații și reamenajări, redeschizîndu-se treptat puțul de aeraj, repunîndu-se în funcțiune puțul de extracție și instalațiile mecanice anexe. Tot acum s-a montat și o spălătorie pneumatică pentru care s-au cheltuit 8 milioane lei⁵⁰.

Mina Secu și-a reluat activitatea la 30 aprilie 1934, în această a treia etapă executîndu-se mai multe lucrări, fie în mină, fie la suprafață. În mină s-a zidit, în primul rînd, puțul de aeraj în cărămidă de beton și beton pe lungimea de 430 metri, cu betonarea a șase stații de primire (valoarea lucrării: 23 milioane lei). În al doilea rînd, s-a zidit puțul principal în cărămizi de beton, pe 50 de metri lungime, și s-a încadrat în lemn de stejar compartimentul de circulație pe un tronson de 550 de metri, la fel și compartimentul numit „Runst“, folosindu-se în acest scop 11 milioane lei; apoi s-au aprofundat două puțuri auxiliare, în lungime totală de 320 metri. Prin lucrările deschise s-au activizat orizonturile XIII—XV, asigurîndu-se concomitent producției deschideri de aproximativ 200 000 tone cărbune. În al treilea rînd, s-a săpat la orizontul XIII o hală, în care s-a instalat o pompă centrifugă de 500 l/min., acționată de un motor de 150 HP iar pentru colectarea apelor s-a construit și o galerie cu capacitatea de 200 m³, pentru aceste lucrări investindu-se 2,7 milioane lei. În fine, s-a renunțat la cai pentru transportul în mină, introducîndu-se în schimb două locomotive electrice cu baterii, tip „Siemens-Schuckert“, fiecare de 10 HP, înnoirea necesitînd 4 milioane lei. Între lucrările executate la suprafață amintim instalarea unui compresor pentru un debit de 50 m³/min. (cuplat la un motor de 150 HP) mărindu-se simultan și hala compresoarelor, lucrări cifrate la 4,5 milioane lei. De asemenea, s-a pus în funcțiune două circulare pentru pregătirea lemnului de mină (costul a fost de 2 milioane) și, chiar mai mult, s-a amenajat — tot cu două milioane — un atelier mecanic. Pe lîna îmbunătățirii dotării tehnice se înscrie și cumpărarea, cu 1,2 milioane lei, a unei locomotive „Diesel“ de 18 HP, necesară pentru transportul efectuat la suprafață⁵¹.

Nu întîmplător, deci, după 1934 s-au obținut cele mai mari producții din istoria minei, atingîndu-se punctul culminant în anul 1937, așa cum vom vedea cînd ne vom referi la producția minelor de cărbuni pen-

dinte de Direcțiunea Anina. Precizăm doar că și în cazul minei Secu producția a servit, întotdeauna, pentru satisfacerea nevoilor uzinelor din Reșița fiind întrebuințată la producerea cocsului metalurgic și, desigur, pentru asigurarea propriilor necesități de combustibil. Vânzări către particulari s-au făcut doar în trei rânduri și anume: în 1927 — 306 tone, în 1928 — 102 tone și în 1931 când s-au livrat 595 tone⁵².

După această trecere în revistă a exploatărilor miniere carbonifere ale Uzinelor de fier și domeniilor legate de Reșița, ne vom îndrepta atenția, în cele ce urmează, asupra aspectelor legate de producție, valoare și valorificarea acesteia. Spre ilustrare, iată câteva date statistice despre numărul angajaților, producția și prețul de cost al minei Anina:⁵³

Anul	Nr. angajaților		Producția (în q)	Prețul de cost (lei/q)
	Muncitori	Funcționari		
1919	3 593	149	1 287 000	—
1920	3 535	184	1 083 000	76,35
1921	3 542	181	1 185 000	78,00
1922	3 654	188	1 368 000	69,30
1923	3 931	194	1 700 000	—
1924	3 742	198	1 770 000	82,14
1925	2 762	208	1 810 000	101,31
1926	2 536	210	1 741 000	101,63
1927	2 636	176	1 715 000	94,97
1928 (iulie)	2 443	151	1 041 000	99,85

Ce rezultă din analiza datelor incluse în tabel? În primul rând o producție mai slabă imediat după război, în anii 1919—1921, apoi o tendință de creștere, cele 1 041 000 q reprezentând producția doar pe primele 7 luni ale anului 1928, cifra ridicându-se prin simpla raportare la numărul total de luni ale anului la circa 1 780 000 q. Mai mult, după alte surse producția anului 1928 ar fi fost mai mare decât cea a anului precedent cu 28%, adică peste 1 996 490 q, ceea ce ni se pare, totuși, exagerat, aspect asupra căruia vom mai reveni⁵⁴. Producția slabă de după primul război mondial era motivată, într-un document al vremii, astfel: „... deschideri puține sau deloc, exploatare detestabilă pe timp de război, mișcări muncitorești, prestația slabă a muncitorului, lipsa unui sistem vamal și financiar stabil etc.”⁵⁵ Fără îndoială că acestea erau cauze reale, dar autorul documentului citat nu explică de ce era slabă prestația muncitorului și de ce muncitorii au declanșat acțiuni de luptă, unele dintre ele remarcându-se prin amploare.

Ridicînd nivelul dotării tehnice, sporind randamentul utilajelor, U. D. Reșița, aidoma altor societăți miniere, a urmărit sporirea producției, compensarea greutăților ivite la comercializarea cărbunilor (chiar dacă producea cu precădere pentru necesități proprii) și implicit păstrarea unor profiluri ridicate. La atingerea acestui țel a contribuit, în unele perioade, și concedierea muncitorilor. Astfel, în intervalul 1923—1927,

pentru care avem date certe, numărul muncitorilor angajați la minele Societății U.D.R. a scăzut datorită raționalizării muncii de la 4947 la 3399⁵⁶. Societatea a utilizat și alte căi pentru menținerea profiturilor. Într-un contract colectiv de muncă — încheiat la 2 mai 1925 între U.D.R., Direcția minelor din Anina și muncitorii din Sindicatul minier Anina, Doman, Secu, Ocna de Fier, Dognecea și Delinești — se preciza că primirea salariilor era în funcție de extracția unei anume cantități de cărbune, între 2,8—3,4 q/schimb⁵⁷.

Având în vedere complexul de măsuri adoptate, nu surprinde că și valoarea totală a producției de cărbuni a crescut, ajungând la cifre extrem de ridicate. În 1924, spre exemplu, valoarea producției minelor Anina echivala cu 205 868 852 lei⁵⁸, ea menținându-se ridicată încă câțiva ani, mai ales că sporirea cantității de cărbune extras a rămas un obiectiv prioritar pentru conducătorii U.D.R. Încă în 1928, când producția minelor Anina totaliza 70 de vagoane zilnic, se preconiza ca în 1931 să ajungă la 120 de vagoane, dar diverși factori — în special criza economică de supraproducție — vor modifica datele problemei, făcând ca planificarea să rămână o simplă doleanță. Dar iată și producția anuală (în 1928) a fiecărui puț din Anina, aflat în activitate⁵⁹:

Puțul I: 801 234 q; Puțul II: 525 621 q; Puțurile III—IV: 388 140 q. Deci, în 1928 producția de cărbune a Aninei a fost de 1 714 975 q și nu de 1 996 480 q, cum menționa sursa citată anterior, dar, oricum, cifra rămâne spectaculoasă, comparabilă cu cea din 1927.

Cărbunele provenit de la puțul I, ca și o parte din cel extras de la puțul II, era dus la separație, tot aici fiind transportat pe o cale ferată îngustă și cel rezultat din activitatea puțului IV, cu excepția unei mici cantități destinată Distileriei de lemn Cîrșa ori căilor ferate proprii, fiind livrat sub formă de cărbune mărunțit. Restul de cărbune provenit de la puțul II (adică cel din revirul inferior sudic și cel superior) era trimis la uzinele din localitate și la cele din Reșița.

Separația de cărbune, căreia în 1910 i s-a alăturat și o spălătorie, se găsea lângă puțul I. La separație cărbunele extras din adâncuri era grupat pe șapte sorturi: cărbune bulgări, cărbune nuci, cărbune griș, cărbune mărunțit, cărbune praf, cărbune tăciunoși și rocă. O anumită cantitate din cărbunii enumerați mai sus era trecută prin spălătorie rezultând câteva sortimente definitive de cărbune: nuci, griș, mărunțiți (pentru cocs), mijlocii, praf, nămol și rocă sterilă. Cărbunii tăciunoși — cu un procent de cenușă pînă la 33% — se întrebunțau doar pentru încălzirea locuințelor. Separația avea o capacitate de prelucrare de 90 tone/oră, forța motrice utilizată la instalațiile ei însumînd 123 HP⁶⁰.

Este important de reamintit că majoritatea cărbunilor extrași în minele U.D.R., inclusiv cei de la Anina, erau întrebunțai pentru acoperirea necesităților Societății U.D.R., o mică parte fiind vîndută particularilor sub formă de cărbune brut, spălat ori separat. Scopul minelor era deci „producerea cocsului metalurgic necesar furnalelor înalte din Reșița și nu producerea cărbunelui pentru vînzare și comerț”⁶¹. În 1926 — așa cum se arată într-un act emis de Direcția Minelor — din producția

totală urmau să se folosească 371 000 q pentru centrala electrică, 154 000 q pentru uzinele proprii, 34 400 q pentru linia ferată silvică, 60 000 q la Distileria Cırșa și 12 000 q pentru cărbunii tăciunoși⁶². Este adevărat că unele cantități neînsemnate au fost livrate la Uzina de gaz din Timișoara⁶³. Dar, dezvoltarea U.D.R. în deceniul trei al veacului nostru a necesitat tot mai mult cărbune și la un moment dat s-a apelat pentru aprovizionare la minele din Lupeni, apoi făcându-se chiar cereri în străinătate⁶⁴.

Referitor la utilizarea cărbunelui produs la Anina și la prețul său de cost iată o situație care vizează luna iulie 1928⁶⁵:

Cărbune brut:

16,28% cu prețul de cost 94,95 lei/q

Cărbune separat:

37,51% cu prețul de cost 99,01 lei/q

Cărbune spălat:

31,74% cu prețul de cost 143,47 lei/q

Rocă sterilă:

14,47% cu prețul de cost —

Procentul în cenușă al celor patru sorturi enumerate anterior:

Cărbune brut: 22,27%

Cărbune separat: 21,19%

Cărbune spălat: 10,40%

Rocă sterilă: 58,60%

Pentru a întregi imaginea despre exploatarea carbonifere ale Uzinelor de fier și domeniilor Reșița și pentru a pune în evidență importanța minei Anina, ne vom referi în câteva rânduri și la producția minelor din Secu și Doman, subordonate tot Direcției minelor Anina.

Cărbunele extras la Secu prin știolnă, dus la separația din localitate (posesoarea unei forțe motrice de 25 HP), era separat și — după reținerea unei mici cote destinată nevoilor proprii ale exploatării — trimis la spălătoria din Anina, de unde era apoi predat cocseriei, el fiind adecvat cocsificării. De la Secu cărbunele era transportat pe o cale ferată uzinală, îngustă, pînă la Reșița, apoi pe C.F.R. la Anina. Fără a intra în prea multe amănunte despre destinația producției, menționăm că din cele 9 500 000 kg cărbune extras în primele șase luni ale anului 1928, s-au reținut 1 466 800 kg și s-au predat spre spălare la Anina 8 033 200 kg, ceea ce reprezintă 84,56% din totalul producției. Din această cantitate s-a spălat și expediat cocseriei doar 4 534 900 kg (56,45%), de unde desprindem concluzia că exista multă cenușă în cărbune⁶⁶.

Cărbunii de la Doman erau transportați la stația de separare de la Reșița, care a fost construită în 1923 și dotată cu instalații ce posedau 35 HP, capacitatea ei de prelucrare fiind de 200 tone/8 ore. Cărbunii separați aici se foloseau aproape în totalitate la uzinele din Reșița, exceptînd, desigur, unele cantități consumate la încălzirea cazanelor minei⁶⁷.

În cele ce urmează prezentăm producția minelor din Secu și Doman în intervalul 1920—1928⁶⁸:

Anul	Mina Secu	Mina Doman
	(în tone)	
1920	9 680	30 205
1921	9 795	34 000
1922	15 991	38 500
1923	14 590	38 100
1924	14 480	19 659
1925	13 380	28 060
1926	16 270	21 800
1927	16 150	34 287
1928	19 530	40 260

Cifrele de mai sus ne furnizează dovada creșterii spectaculoase a extracției de cărbune la ambele mine (aspect valabil și pentru Anina), în cazul minei Secu aceasta chiar dublându-se.

Analizând producția globală a minelor de cărbune aparținătoare U.D.R. în primul deceniu după Marea Unire și comparînd-o cu cea obținută la nivel național, desprindem cu ușurință importanța minelor din Anina, Doman și Secu în ansamblul industriei carbonifere românești. Astfel, o bună parte din producția de huiă a țării provenea de la minele pomenite mai sus, aceasta echivalînd — de pildă — cu 94,99% în 1922, cu 76,30% în 1923 și cu 71,05% în 1924⁶⁹. Este drept că în anii următori, pe fondul sporirii producției de huiă a țării și menținerii la un nivel constant a celei realizată de U.D.R., procentajul va înregistra o linie descendentă ajungînd la doar 59,45%:

Anul	Producția de huiă a României (tone)	Producția de huiă a U.D.R. (tone)
1923	291 831	222 690
1924	297 138	211 139
1925	313 572	222 440
1926	322 491	212 170
1927	373 457	222 037

Oricum, ponderea Uzinelor de fier și domeniilor Reșița a rămas considerabilă în ansamblul țării și în perioada investigată de noi. Desigur, această poziție reflectă nu numai dotarea tehnică avansată a minelor, preocuparea pentru obținerea unor producții ridicate, necesară activității generale a U.D.R., dar și priceperea oamenilor și în special existența unor însemnate zăcăminte de huiă în sud-vestul României, zonă în care se află județul Caraș-Severin, deci tocmai minele de la Anina, Doman și Secu. Acestea dețineau primatul în Banat, deși aici se găseau și alte societăți extractive, cifrele de producție fiind sugestive în acest sens⁷⁰. De

fapt minele de cărbuni ale Uzinelor de fier și domeniilor Reșița au fost și ele beneficiare ale conjuncturii favorabile care și-a pus amprenta asupra evoluției industriei românești și, în general, asupra vieții economice mondiale.

Conjunctura favorabilă a durat însă doar pînă prin 1926, cînd încep să scadă comenzile de cărbune lansate de diverse firme, fie datorită restrîngerii activității industriale, fie datorită utilizării altor combustibili, în special a produselor de țiței. Aspectul este valabil chiar și pentru sud-vestul României, unde cărbunele fusese folosit în mod tradițional ca sursă de energie. În noua conjunctură societățile carbonifere au solicitat acordarea unei cote sporite în aprovizionarea căilor ferate, dar tocmai atunci administrația C.F.R. a hotărît mărirea coeficientului de utilizare a păcurei la locomotive, în detrimentul cărbunelui. Drept urmare, au fost afectate multe societăți miniere și mine, între care cele de la Mehadia și Iablașița, în schimb U.D.R. a reușit să păstreze nivelul ridicat al producției carbonifere, preocupîndu-se însă și de conservarea rezervelor proprii. Astfel, a crescut gradul de utilizare a hulei de import, de la 8 546 tone în 1922 la 24 916 tone în anul 1927⁷¹. Prin perioada 1926—1928 la Anina, Doman și Secu straturile exploatabile dădeau anumite semne de epuizare sau chiar de secătuire. De aceea U.D.R. a suspendat exploatările mai puțin rentabile, între ele fiind mina „Ponor“ de la Anina, fapt petrecut în 1926. Paralel, s-au continuat prospecțiunile și s-au efectuat lucrări pregătitoare pentru deschiderea de noi galerii: în ciuda greutăților s-a continuat acțiunea de modernizare a utilajului minier, îndeosebi la Anina, unde s-au întocmit — după cum am văzut — proiecte ce vizau creșterea producției pînă la 120 de vagoane pe zi. Sporurile urmau să se realizeze îndeosebi din straturile de cărbune descoperite în 1927, a căror exploatare trebuia să compenseze pierderile înregistrate la vechile exploatări.

În anii premergători crizei economice se înregistrează fenomene contradictorii în evoluția mineritului bănățean, care manifestă — așa cum se relevă într-un studiu de specialitate — „tendențe deosebite de restul țării“⁷². Producția de cărbune a Banatului va ajunge doar acum la apogeu (348 627 tone în 1928, respectiv 326 137 tone în 1929), contrar producției globale a țării, care după 1927 descrește. Aceasta a fost rezultatul extinderii activității U.D.R., care în 1928 a mărit cantitatea de uilă extrasă, concomitent înregistrîndu-se sporuri și la minele din Cozla și Baia Nouă, ultima reușind — în 1929 — să-și plaseze o mare parte din producție în străinătate.

Treptat, însă, au început să se facă simțiți tot mai mult factorii crizei, între care reducerea comenzilor din partea consumatorilor de cărbune și ascuțirea concurenței între producători pentru desfacerea produselor, acestea determinînd, firesc, o scădere a prețurilor de vînzare. În 1928—1929 s-a amplificat și competiția pe piața mondială a cărbunelui, producătorii români avînd de înfruntat opoziția celor englezi, germani, unguri și mai ales polonezi. De pildă, în ianuarie 1929 Ministerului Industriei și Comerțului i s-au oferit spre achiziție cărbuni polonezi, la un preț de cost de două ori mai scăzut decît cel românesc, oferta fiind însă respinsă de autoritățile competente, care au căutat să protejeze interesele

producătorilor indigeni⁷³. Cu toate acestea constatăm o accentuare a penetrației capitalului străin în economia românească, inclusiv în minerit, ilustrativă fiind în acest sens legea minelor din 1929. Legea stabilea că bogățiile subsolului pot fi concesionate „societăților de orice fel, române și străine, care îndeplinesc normele cerute de legile române, precum și persoanelor juridice de orice fel”⁷⁴. Permisul de licitare se acorda pe bază de licitație publică avându-se în vedere capacitatea tehnică și financiară a pretendentului, dar această prevedere avantaja capitalul străin. Beneficiar a fost în sud-vestul țării capitalul belgian, care și-a consolidat situația în cadrul societăților „Industria miniere din Banat” și „Creditul Carbonifer”; de asemenea, în societatea „Lignitul”, deținătoare și ea de exploatare în părțile bănățene⁷⁵.

Este adevărat că Uzinele de fier și domeniile Reșița nu au fost direct dezavantajate de prevederile legii minelor din 1929, în schimb au suportat consecințele negative ale crizei economice. În general, la întreprinderile Societății producția a scăzut între 1929—1932 substanțial, după unele afirmații cu circa 80%⁷⁶. Aceasta, ca și factorii enumerați anterior, și-a pus amprenta și asupra exploatărilor carbonifere ale U.D.R. care au înregistrat în 1929, față de 1928, o diminuare a producției cifrată la 9300 tone după unele surse iar după altele doar la 2 180 tone.⁷⁷

La nivelul României producția de cărbune înregistrează o permanentă reducere în perioada crizei, de la 3 046 027 tone în 1929 la 1 508 464 în 1933⁷⁸, pe aceeași linie involutivă înscriindu-se și extracția U.D.R.-ului. Deși nu avem date sigure despre producția anuală a minelor Anina, afirmația este dovedită de cantitățile extrase la celelalte două mine producătoare de huilă, de la Doman și Secu: 54 520 tone în 1929, 41 821 tone în 1930, 30 901 tone în 1931, 20 800 tone în 1932 și 21 230 tone în 1933⁷⁹. Desigur, nu omitem că la această scădere considerabilă a contribuit direct încetarea exploatării minei Secu, începând cu 1 iunie 1930, ea reluându-și activitatea doar la 30 aprilie 1934, dar, oricum, cifrele avansate anterior sînt elocvente pentru situația exploatărilor de huilă ale U.D.R. în perioada crizei economice. Deși nu era expusă fluctuațiilor existente pe piața cărbunelui — Societatea U.D.R. producînd doar pentru nevoile proprii — tocmai reducerea considerabilă a activității ei industriale (criza afectînd sectorul siderurgic și cel al construcțiilor de mașini) a determinat scăderea extracției de cărbune, în speță a huilei, la minele Anina, Doman și chiar Secu, evident în perioada cînd a funcționat cea din urmă.

Începînd încă din 1933 la nivel european se remarcă o ușoară sporire a extracției de huilă, de la 437 583 000 tone în 1932 la 443 608 000 tone în anul următor, fapt datorat principalelor producătoare ale vremii: Germania, Franța și Belgia⁸⁰. La fel și producția de huilă a României, de la 175 768 tone la 176 778 tone, ceea ce însă nu este valabil pentru exploatarea Uzinelor de fier și domeniilor Reșița, unde se înregistrează o descreștere: de la 138 558 tone în 1932 la 124 000 tone în 1933⁸¹. Evident că reluarea activității uzinelor la întreaga lor capacitate necesita timp și doar o funcționare din plin putea accelera extracția de huilă, fapt ce se va întîmpla doar începînd cu anul 1934 și mai ales în 1935, pe fondul drumului ascendent parcurs de industria românească. Astfel, între 1934 și

1937, inclusiv, producția de huilă a țării a crescut de la 210 326 tone la 299 385 tone⁸². Dar, iată o situație detaliată a producției naționale de huilă, cu specificarea aportului minelor U.D.R.⁸³:

Anul	România	Anina	Doman (în tone)	Secu	Total U.D.R.
1935	261 085	150 000	49 100	18 910	218 610
1936	288 861	167 000	49 750	18 900	235 650
1937	299 385	176 000	50 730	22 100	248 830
1938	295 575	162 000	48 640	19 870	230 510
1939	267 790	147 800	48 807	20 320	216 927

Centralizând informațiile furnizate de *Enciclopedia României*, reiese că minele U.D.R., respectiv cele din Anina și Doman, obțineau în 1936 o producție care le plasa pe locul doi în țară, după întreprinderile extractive Petroșani; trebuie însă precizat că în lucrarea respectivă este publicată o cifră mai mică decât cea reală nefiind luată în considerare producția minei Secu, deci doar 207 310 tone, ceea ce constituie fie o simplă omisiune, fie o greșeală, după cum dovedește tabelul de mai sus.

Interesant că producția realizată în 1937 n-a mai fost atinsă nici în anii celui de al doilea război mondial, excepție făcând doar mina Doman, deși s-au adoptat măsuri speciale de militarizare a Uzinelor de fier și domeniilor Reșița⁸⁴, inclusiv a minelor de cărbuni, urmărindu-se prin aceasta potențarea producției și acoperirea necesităților de război⁸⁵:

Anul	Anina	Doman	Secu	Total U.D.R.
				(în tone)
1940	119 400	50 750	19 970	190 120
1941	108 000	52 226	20 400	180 626
1942	116 900	55 433	18 900	191 233
1943	129 550	49 710	20 130	199 390
1944	114 900	44 810	17 500	177 210
1945 (până la 1 Mai)	51 300	17 100	7 990	78 390

Declanșarea celei de a doua conflagrații mondiale a agravat situația economiei naționale, a adâncit subordonarea ei Germaniei naziste. Punerea economiei românești pe picior de război a atras după sine exploatarea forțată a zăcămintelor miniere, în primul rând a extracției de minereu de fier și de cărbune, dar rezultatele obținute n-au fost cele scontate. Chiar în ansamblul țării extracția de cărbune nu a depășit decât cu puțin, în 1942 și 1943, nivelul atins în 1940, în ceilalți ani fiind inferioară⁸⁶. Tot în 1943 a obținut și U.D.R.-ul cea mai mare producție de huilă din anii celui de al doilea război mondial, respectiv 199 390 tone.

Mașini și instalații	Credit preliminar ori aprobat	Suplimentul necesar	Credit total la finele anului 1943	în anii precedenți	Cheltuieli		De reportat în 1944
					probabile în 1943	Totale	
Pompă de 4 m ³ /min. pentru puțul II	2 500 000	—	2 500 000	—	6 843	6 843	2 493 157
Motor electric de 1 050 CP	3 000 000	—	3 000 000	—	—	—	3 000 000
8 motoare electrice pentru transmisie	300 000	350 000	650 000	—	—	—	650 000
Conductă de aer și ventilatoare pentru puțul II	5 500 000	—	5 500 000	—	1 000 000	1 000 000	4 500 000
Diferite aparate de măsurat	100 000	—	100 000	—	23 000	25 000	75 000
6 motoare electrice	560 000	590 000	1 150 000	—	—	—	1 150 000
Motor electric pentru pompa Sultz	200 000	50 000	250 000	—	—	—	230 000
TOTAL	12 160 000	990 000	13 150 000	—	1 031 843	1 031 843	12 118 157

Fără îndoială că la minele Societății Reșița s-au întocmit și în acea vreme programe de investiții, prin care se urmărea, de asemenea, creșterea cantității de huiă extrasă din străfundurile pământului. Nu știm situația exactă a respectării acestor programe, dar creditele de investiții aprobate pentru anumiți ani (destinate instalațiilor, mașinilor, clădirilor ș.a.) au fost raportate pe anii următori, așa cum s-a întâmplat, de pildă, în 1942 și 1944, pentru care dispunem de date sigure. O astfel de situație se referă chiar la minele Anina⁸⁷:

Este cît se poate de limpede că din diverse motive nu s-au respectat, în general, programele de investiții, aceasta fiind, neîndoielnic, una din cauzele diminuării treptate a producției.

Erau prevăzute, de asemenea, și lucrări de deschideri miniere, unele afectate totalizînd în 1944, spre a ne opri la un singur exemplu, 58 660 000 lei la mina Anina, 14 800 000 lei la Secu și 12 360 000 lei la Doman⁸⁸. Dar, așa cum confirmă sursele documentare care ne stau la dispoziție, nici în acest caz nu a existat o concordanță între planificare și realizare.

Analizînd însă mineritul carbonifer din Anina în perioada interbelică (și chiar pînă la finele celui de al doilea război mondial) putem concluziona că el a parcurs, în genere, o linie ascendentă sub raportul dotării tehnice, în unele cazuri comparabilă cu cea înregistrată în țări europene recunoscute ca furnizoare de cărbune. Aserțiunea este întărită de un martor de netăgăduit — cifrele de producție care ne relevă, totodată, și locul deținut de exploatarea carbonifere ale U.D.R.-ului (în primul rînd minele Anina) în ansamblul exploatarea de profil din România.

Alte capacități industriale din Anina: Fabrica de cocs și amoniac — Fabrica de șuruburi — Centrala electrică — Cariera

Fabrica de cocs și amoniac. La Anina o parte a cărbunilor extrași era transformată în cocsul necesar uzinelor metalurgice din Reșița, ceea ce însemna o valorificare superioară a huilei⁸⁹. Fabrica de cocs a funcționat la Anina între anii 1913—1934, cînd a fost iarăși mutată la Reșița, unde își desfășurase activitatea inițial, în perioada 1878—1913. La început, în perioada reșițeană, s-au folosit pentru producerea cocsului doar cărbuni de Secu, dar din aceștia rezulta prea multă cenușă și, de asemenea, nu puteau fi utilizați la orice cuptor. Din 1874 s-au amestecat cărbunii de Secu cu cei de la Doman obținîndu-se un cocs calitativ mai bun. Pentru închegare se adăuga circa 4% smoală pulverizată. Praful de cărbune și de smoală se amesteca comprimîndu-se cu pisăloage mobile într-o cutie și și doar apoi se introducea în cuptor.⁹⁰

La Anina s-au cocsificat însă atît cărbuni extrași la minele din localitate cît și la Secu, separarea făcîndu-se în zonele de lucru iar spălarea doar la Anina, de unde erau transportați cu funicularul pînă la cocserie.

În 1928 forța motrice de la această instalație însuma 750 HP, aici funcționând și două cazane „Tischbein“, cu o suprafață de încălzire de cîte 206 m² ⁹¹. După primul război mondial fabrica avea 62 cuptoare, dar în anul menționat anterior din cele 30 de cuptoare ale bateriei nr. I funcționau doar 17, restul fiind în reparație, în schimb cuptoarele bateriei nr. II erau toate în stare de funcționare. Cuptoarele primei baterii erau sistem „Bauer“ iar celei de a doua sistem „Koppers“. Șarja unui cuptor din bateria I era de 6 tone, a unuia din bateria a II-a de 7,2 tone iar timpii de cocsificare de 48 și respectiv 32 de ore. Pentru completarea informației iată și capacitatea de producție a fabricii⁹²:

- sulfat de amoniu 1 tonă/24 ore
- apă amoniacală concentrată 1,3 tone/24 ore
- catran 66 tone/24 ore

Precizăm că instalația de apă amoniacală s-a ridicat doar în anul 1926.

Ca materie primă se mai întrebuița și smoala, fie din petrol, fie din cărbune, procurată de la diverși parteneri din țară. Ea se amesteca în mai mare cantitate cînd se cocsificau cărbunii de Anina și în mai mică măsură cînd erau utilizați cei de la Secu. În medie se întrebuița 5% din șarjă. Din cărbunii spălați și cocsificați se produceau 68%—70% cocs, 3,5 gudroane; restul fiind gaze. Cocsul produs la Anina conținea 12% cenușă și avea o putere calorică de 6 800—7 200. În intervalul 1919—1928 fabrica de cocs și amoniac a obținut următoarele rezultate⁹³:

1. Producția în kg.
2. Preț de cost pe 100 kg în lei.

Anul	Cocs bulgăr		Sulfat de amoniu		Apă amoniacală		Catran	
	1	2	1	2	1	2	1	2
1919	18 558 700	115,42	115 100	720,90	—	—	824 000	24,90
1920	20 673 500	169,91	182 000	470,36	—	—	716 400	6,07
1921	26 201 000	193,09	141 500	606,22	—	—	1 412 700	14,99
1922	27 873 500	178,85	90 100	317,52	—	—	1 395 500	23,22
1923	31 661 500	233,16	253 100	515,03	—	—	1 986 600	11,66
1924	38 173 800	293,51	257 000	630,73	—	—	1 842 000	10,72
1925	39 410 000	271,50	362 000	738,31	—	—	1 938 500	9,63
1926	40 370 000	265,00	306 400	885,19	—	—	2 168 000	10,61
1927	37 277 200	291,61	177 300	—	146 200	—	1 968 600	—
1928	25 085 500	277,78	67 500	—	183 900	—	1 280 000	—

Cocsul se întrebuița numai la furnalele înalte din Reșița, apa amoniacală se vindea la diverși parteneri din țară, gudronul la o distilerie din Bocșa Vasiova iar sulfatul de amoniu era comercializat atît pe piața națională, cît și în străinătate, în special în Italia⁹⁴.

În 1934 s-a construit din nou o fabrică de cocs la Reșița, ce cuprindea două baterii a cîte 12 cuptoare fiecare, cu o capacitate de producție de 250 tone de cocs bulgăr pe zi. Prima baterie a intrat în funcțiune la 1 aprilie 1934, cea de a doua la 1 martie 1935, la construirea fabricii

utilizându-se o parte a mașinilor de împins de la cocseria din Anina, care și-a încetat activitatea încă din anul 1934⁹⁵. Prin cocsificarea cărbunelui de Secu la Reșița, s-a apreciat că se vor realiza economii însemnate la taxele de transport necesare pe tronsonul dus-întors Secu—Anina.

În general cocsul s-a produs la noi în țară, în perioada interbelică, la scară destul de redusă. Pentru necesități metalurgice era produs de Societatea U.D.R., iar pentru alte scopuri de cinci întreprinderi: Societatea Generală de Gaz și Electricitate din București, Societatea Anonimă de Gaz Galați, Uzina de Gaz Brașov, Uzina Comunală de Gaz Timișoara și Uzina de Gaz Aerian din Cluj.

Producția de cocs a României între anii 1931—1938⁹⁶

1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938
38 000	23 786	27 715	52 168	66 462	63 214	78 010	80 030

Avînd în vedere că în 1938 cele 24 de cuptoare din Reșița puteau produce anual 90 000 tone cocs metalurgic, deci peste producția realizată în acel an în țară, este evident că ele nu funcționau cu întreaga lor capacitate și mai ales locul de frunte deținut de U.D.R. în contextul producătorilor naționali de cocs⁹⁷.

În anii celui de al doilea război mondial — după cum ilustrează un document din 1945 — Fabrica de cocs și amoniac Anina a fost din nou activă, producția acesteia înregistrînd însă fluctuații mari⁹⁸:

Anul	Apă amoniacală	Cocs metalurgic (tone)
1940	212,530	79 060,092
1941	366,510	78 247,750
1942	250,700	80 595,430
1943	238,570	79 158,690
1944	182,090	72 625,390
1945	125,030	27 067,428

S-au mai produs, de asemenea, smoală, carton gudronat și alte produse secundare. Numărul personalului angajat la Fabrica de cocs și amoniac din Anina, în perioada cuprinsă în tabelul de mai sus, a oscilat și el: 99 angajați în 1940, 102 în 1941, 121 în 1942, 117 în 1943, 108 în 1944 și 110 în 1945.

Fabrica de șuruburi Anina a fost înființată în 1872, cu scopul de a produce toate sorturile de materiale necesare asamblărilor⁹⁹. Astfel, se puteau confecționa toate felurile de nituri, șuruburi, buloane de eclise, tirfoane, crampoane, rondele și resoarte. În timpul activității sale fabrica a atins, în unii ani, toată gama de producție, cum s-a întîmplat în 1910,

1911 și în 1928¹⁰⁰. Fabrica fusese instalată într-o clădire mai veche, lipsită de ventilație și iluminatul corespunzător. Procesele de prelucrare ale organelor de asamblare, exceptând filetările, se executau prin deformare la cald iar încălzirea în scopul refulării se realiza cu cărbuni în cuptoare lanternă, fără coșuri de fum¹⁰¹.

În 1928 fabrica dispunea de o forță de 115 CP, concentrată în patru mptoare electrice de 60 CP, 43 CP și două de 6 CP. În componența fabricii intrau o secție de piese de fricțiune, pentru formarea la cald a capului diferitelor sorturi de produse și o secție de prese pentru presarea la cald a piulițelor. Totodată, avea o secție de mașini unelte pentru prelucrarea diferitelor produse, compusă din mașini de frezat piulițe, ascuțit crampoane, rotunjit șuruburi și buloane, laminoare de tirfoane, mașini de filetat piulițe și șuruburi. Afară de aceste secții care serveau direct la fabricație mai erau și câteva auxiliare: o secție de strungărie, pentru pregătirea uneltelor necesare mașinilor, o secție mică de fierărie, una de turnătorie, și una de tâmplărie pentru confecționarea lăzilor de împachetat marfa. Date complete ne furnizează un inventar realizat la 29 septembrie 1929, intitulat „Instalațiile de la Fabrica de șuruburi Anina“, pe care îl reproducem în cele ce urmează¹⁰²:

— Foarfeci de mărunțit:	3 bucăți de	12	HP
— Prese de fricțiune:	10	„	24 HP
— Prese de piulițe:	5	„	24,5 HP
— Mașini de ebarbat:	6	„	12 HP
— Mașini de frezat vârful:	4	„	6 HP
— Mașini de laminat tirfoane:	3	„	6,5 HP
— Mașini de filetat piulițe:	5	„	8 HP
— Mașini de filetat șuruburi:	6	„	7,5 HP
— Mașini de frezat piulițe:	6	„	4,5 HP
— Mașini de forjat crampoane:	2 bucăți de	4	HP
— Foarfeci de ascuțit:	1	„	0,5 HP
— Presă de rondele:	1	„	3 HP
— Strunguri:	7	„	6 HP
— Mașină de rabotat verticală:	1	„	1 HP
— Mașină de frezat „Unio“:	1	„	1 HP
— Mașină de șlefuit:	3	„	1 HP
— Mașină de găurit:	2	„	1 HP

În decursul timpului, mai precis între 1921—1941, s-au procurat diverse mașini necesare procesului productiv, pentru aceasta investindu-se suma de 5 067 035 lei¹⁰³:

— în 1921, un fierăstrău circular;

— în 1928, 2 prese de fricțiune, o presă de piulițe, o mașină de laminat, 2 mașini de frezat vârful, o freză pentru piulițe, 2 mașini de filetat șuruburi și piulițe, o presă pentru rondele, un strung, o mașină de găurit și o mașină pentru zdrobit cocsul;

— în 1929: o mașină de laminat;

— în 1941: 3 prese de fricțiune, 2 mașini de ebarbat, o mașină de laminat.

De semnalat că în 1943 s-a efectuat o reparație generală a localului fabricii, tot atunci construindu-se chiar un birou pentru șeful de exploatare.

Producția Fabricii de șuruburi Anina, 1920—1943 (în kilograme)¹⁰⁴

Anul	Crampoane	Tirfoane	Buloane	Piulițe	Nituri	Rondele
1920	98 183	7 908	333 759	251 770	173 090	8 435
1921	98 675	56 290	407 509	248 342	232 222	7 469
1922	239 164	184 730	566 516	318 274	259 116	11 960
1923	539 970	161 550	884 170	429 850	364 439	26 590
1924	217 420	100 980	372 020	268 880	74 680	39 210
1925	137 160	309 536	282 700	103 590	221 769	43 300
1926	302 000	320 700	474 240	255 680	381 310	26 600
1927	307 990	797 858	919 306	492 439	367 409	18 887
1928	204 274	1 855 727	935 409	413 631	133 506	10 023
1929	159 540	3 425 870	1 115 370	422 730	260 430	11 265
1930	26 410	2 126 910	935 895	390 015	270 035	12 975
1931	15 630	914 950	217 140	81 740	354 195	7 305
1932	128 375	448 300	330 145	103 905	207 765	9 410
1933	29 160	645 340	104 840	39 150	200 365	6 465
1934	216 185	594 080	373 816	166 295	102 995	6 265
1935	239 300	1 347 850	742 950	235 850	197 035	4 910
1936	134 640	371 535	532 155	188 375	238 650	8 955
1937	137 070	1 062 310	512 145	170 405	293 670	7 990
1938	227 340	1 859 540	823 095	267 155	237 245	8 695
1939	205 090	2 545 330	550 965	177 858	277 405	8 000
1940	273 530	1 377 630	440 475	152 285	312 195	10 730
1941	210 455	3 183 430	746 865	235 955	214 015	7 280
1942	386 420	1 928 485	709 340	242 812	226 520	13 425
1943 (1 sept.)	141 915	1 503 710	368 575	158 895	169 885	9 020

Centrala electrică din Anina. Energia necesară minelor carbonifere ale Uzinelor de fier și domeniilor Reșița era livrată de centralele electrice din Anina, Bocșa și Breazova.

Inceputurile termocentralei din Anina le aflăm încă prin 1897, când s-a montat un prim grup electrogen compus dintr-o mașină cu abur de 100 CP, care folosea aburii produși de două cazane recuperatoare, instalate la cocseria din localitate și două dinamuri de curent continuu, de 22 kW. Grupul menționat era utilizat la iluminat. În anul următor au demarat lucrările pentru construirea sălii cazanelor și a mașinilor iar în 1900 s-au montat pentru cazane „Tischbein“ cu ardere de gaz de cocserie, de cite 100 m³ suprafața de încălzire pentru 12 atmosfere, prevăzute cu supraîncălzitor, grup generator compus dintr-o mașină cu abur (fabricat „Lang“) de 1 000 CP cu condensatie și un alternator trifazic de 750 km¹⁰⁵.

Pînă în 1916 termocentrala din Anina deservea doar exploatarea miniere din acest oraș și anexele lor, dar necesitățile de energie, mereu sporite, ale U.D.R. au impus construirea (începînd din 1915) unei linii de transport, de 55 kW, de la Anina la Reșița. Linia, în lungime de 24 km,

echipată cu șase fire de fier zincat, a fost inaugurată în septembrie 1916, transportul energiei făcându-se într-un singur sens, de la Anina spre Reșița. Atelierele reșițene deservite de termocentrala din Anina aveau o rețea separată față de cele aprovizionate de centrala din Reșița.

Lărgirea cercului de beneficiari de energie electrică ai termocentralei din Anina a impus mărirea puterii instalate, fapt realizat în intervalul 1916—1918. În cele din urmă, ea posedă opt cazane „Tischbein“ cu ardere de gaze de cocserie cîte șase cazane „Tischbein“ și „Stirling“ cu ardere de cărbuni mărunți, cu patru mașini alternative de cîte 1 000 CP și cu două turboagregate — una sistem Parson de 2 500 kw iar a doua sistem „Curtis“ de 1 780 kW, în total deci 4 280 kW¹⁰⁶. Forța motrice necesară pompelor de alimentare cu apă a acestei uzine era de 155 HP. În plus, pe lângă centrală se afla și un atelier mecanic ce dispunea de o forță motrice de 38 HP. Iată producția, prețul de cost și numărul angajaților termocentralei Anina, după terminarea lucrărilor de construcție¹⁰⁷:

Anul	Producția (în kW)	Prețul de cost pe kW (lei)	Nr. angajaților
1919	15 025 400	0,78	286
1920	13 588 050	2,37	302
1921	12 924 600	2,77	257
1922	17 563 000	2,09	257
1923	18 192 500	2,47	282
1924	19 119 050	3,14	267
1925	16 262 960	3,65	280
1926	15 659 300	3,37	312
1927	18 271 600	3,24	375

Cu instalațiile descrise anterior termocentrala a funcționat pînă în 1927, cînd s-au început alte lucrări de transformare și mărire, pentru a se furniza energie suficientă și ieftină uzinelor și exploatărilor Societății U.D.R. Începînd cu 2 august 1927 s-au pus treptat în funcțiune noile instalații. Cele două turbine „Parson“ și „Curtis“ au rămas în rezervă, în locul lor instalîndu-se un turbogenerator de către firma „Wickers“ de 7 500 k+. Turbina lucra cu aburi supraîncălziți la 350° și o presiune de 12 atmosfere. Ea era alimentată de patru cazane, din care două noi (unul „Babcock“ de 500 m² și unul „Hanomag“ de 550 m² suprafața de încălzire) și alte două rezultate din transformarea a patru cazane vechi „Stirling“, fiecare din cele două cazane transformate avînd cîte 440 m² suprafața de încălzire. Toate aceste cazane au fost amenajate pentru arderea cărbunilor pulverizați, avînd un randament de 80%¹⁰⁸. Apa necesară cazanelor provenea din mină fiind filtrată la stația de lingă puțul Ferdinand. Pentru că turbogeneratorul lucra cu condensare s-a înălțat un turn de răcire cu o capacitate de 3 500 m³. Cărbunile necesar combustiei în cazane era obținut din șist cărbunos (aruncat ca steril la haldină), din deșeurile de cocs și din cele de cărbune de lemn, ele fiind toate depozitate în cinci silozuri (fiecare cu o capacitate de 53 m³), lingă moara de pulve-

rizat cărbune. După pulverizarea materialului era transportat printr-o conductă sub presiune în rezervorul de combustibil al cazanului.

Rezultatele acestor modernizări au fost evidențiate încă din 1928, cîndla termocentrala Anina s-au produs 23 291 410 kW oră, cantitatea sporind treptat în anii următori ca, de exemplu, în 1930 cînd energia furnizată a echivalat cu 36 712 800 k+ /oră¹⁰⁹.

În întreaga perioadă interbelică curentul electric produs la termocentrala în discuție a fost distribuit — în cea mai mare parte — exploa-tărilor carbonifere ale U.D.R. sau fabricilor din Reșița (distribuirea s-a făcut pe o conductă de 28 km, sub o tensiune de 55 000 V), doar o mică parte fiind vîndută orașului Anina¹¹⁰.

Pendinte de această termocentrală erau fabricile de gheață și de oxigen, înființate în 1921. Fabrica de gheață poseda o forță motrice de 5 HP și o capacitate de 700 kg/24 ore, produsul fiind vîndut în totalitate la Anina. Fabrica de oxigen dispunea de o forță motrice de 43 HP și o capacitate de producție de 200 m³/24 ore. Oxigenul produs era întrebuintat aproape în totalitate la minele din Anina, doar o mică parte fiind vîndut, în special Societății „Creditul Minier“ și Căilor Ferate Române¹¹¹.

În Anina funcționa și o carieră, amplasată lîngă puțul III, de unde se extrăgea o gresie cuarțoasă liasică, din care se confecționau cărămizi de beton pentru galeriile și puțurile din localitate. În acest scop s-a instalat lîngă carieră, în 1923, o fabrică de cărămizi de beton, care avea o capacitate de 500 bucăți/8 ore și o forță motrice de 3 HP¹¹².

NOTE

¹ Nic. Maghiar, St. Olteanu, *Din istoria mineritului în România*, Edit. științifică, București, 1970, p. 269.

² Arhiva Combinatului Minier Banat-Anina (în continuare: Arh. C.M.B.A.) *Serviciul Geo-topografic*, nr. inv. 23, f. 1. Este vorba de un document redactat de inginerul Géza Bene intitulat „*Memorii asupra cărbunărilor din Anina*“, datat 1920.

³ *Ibidem*, f. 18.

⁴ V. M. Zaberca, I. Popa, *Despre unele catastrofe miniere din Banat*, în „*Studii și comunicări de etnografie-istorie*“, III, Caransebeș, 1979, p. 405.

⁵ Arh. C.M.B.A., *Serviciul Geo-topografic*, nr. inv. 23, f. 27.

⁶ *Transilvania, Banatul, Crișana și Maramureșul*, vol. I, București, 1929, p. 459—460; Filiala Arhivelor Statului Timiș, *fond U.D.R. — Direcția minelor*, dos. 14/1919, f. 1. Cifrele nu concordă în toate sursele, inclusiv în documentele de arhivă. Astfel în 1919 sînt dați și 3 592 muncitori iar în 1921 doar 3 542 (dos. 8/1928, f. 13).

⁷

⁸ L. Báthory, *Evoluția industriei miniere din Banat între anii 1919—1929*, în „*Banatica*“, II, Reșița, 1973, p. 275.

⁹ *Indicatorul minier al României pe anul 1925*, p. XXXV.

¹⁰ Nic. Maghiar, St. Olteanu, *op. cit.*, p. 269; L. Báthory, *Aspecte ale poliției economice românești în industria carboniferă (1919—1929)*, în „*Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj-Napoca*“, XXVI, 1983—1984, p. 245—248.

¹¹ *Enciclopedia României*, vol. III, p. 691.

¹² *Indicatorul minier . . .*, p. XXIV. În 1920 producția de cărbune a țării a fost de 1 587 575 tone (Apud *Istoria României între anii 1918—1981*, Edit. didactică și pe-

dagogică, București, 1981, p. 10); *Analele minelor din România (Annales des Mines de Roumanie)*, XVII-ème année, No. 10, Octobre, 1934, p. 392.

¹³ L. Báthory, *Evoluția industriei miniere din Banat ...*, p. 269 și 272.

¹⁴ *Idem*, *Evoluția economică a principalelor societăți carbonifere din România între anii 1919—1929*, în „Anuarul Institutului de istorie din Cluj”, XII, 1969, p. 197.

¹⁵ Detalii privind constituirea Societății U.D.R., vezi în *200 de ani de construcții de mașini la Reșița 1771—1971* (colectiv de autori), vol. I, Reșița, 1971, p. 95—99 și Gh. I. Florescu, *Naționalizarea societății „Reșița” și implicațiile ei politice (1920—1923)*, în „Banatica”, IV, Reșița, 1977, p. 361—372.

¹⁶ C. Manoliu, *Reșița*, în „Banatul”, Nr. 1, Anul I, ianuarie 1926, p. 44.

¹⁷ L. Báthory, *Evoluția economică a principalelor societăți carbonifere ...*, p. 199; *Idem*, *Evoluția industriei miniere din Banat ...*, p. 271; *Anuarul general al societăților anonime pe acțiuni din România, 1920—1928*, p. 136.

¹⁸ *200 de ani de construcții de mașini ...*, p. 96.

¹⁹ Date suplimentare despre concesiunile miniere ale U.D.R. există în Arh. C.M.B.A., *Serviciul Geo-topografic*, nr. inv. 173, dos. nepaginat.

²⁰ F.A.S. Timiș, *fond. cit.*, dos. 14/1919, f. 1, sint furnizate și alte informații despre zăcămintul carbonifer din Anina: I. Păsărică, *Monografia Uzinelor de fier și domeniilor din Reșița și frumusețea naturală a împrejurimilor*, București, 1935, p. 45.

²¹ Documentul se păstrează la F.A.S. Timiș, *fond. lit.*, dos. 3/1928, f. 1—16, fiind intitulat „Memoriu asupra situației exploatării de la 1 I 1919 până la 31 VIII 1928”; a fost utilizat parțial de Gh. Ruja, *Exploatări miniere ale societății Uzinele de fier și Domeniile Reșița (UDR), 1920—1928*, în „Banatica”, IV, Reșița, 1977, p. 373—383.

²² Nic. Maghiar, St. Olteanu, *op. cit.*, p. 269.

²³ F.A.S. Timiș, *fond. cit.*, dos. 3/1928, f. 2.

²⁴ Nic. Maghiar, St. Olteanu, *op. cit.*, p. 287.

²⁵ F.A.S. Timiș, *fond. cit.*, dos. 3/1928, f. 3.

²⁶ Nic. Maghiar, St. Olteanu, *op. cit.*, p. 287.

²⁷ F.A.S. Timiș, *fond. cit.*, dos. 3/1928, f. 3.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*, f. 4.

³⁰ I. Păsărică, *op. cit.*, p. 45.

³¹ L. Báthory, *Evoluția industriei miniere din Banat ...*, p. 281.

³² F.A.S. Timiș, *fond. cit.*, dos. 3/1928, f. 4; I. Păsărică, *op. cit.*, p. 45.

³³ L. Báthory, *Evoluția industriei miniere din Banat ...*, p. 281.

³⁴ F.A.S. Timiș, *fond. cit.*, dos. 3/1928, f. 4.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*, f. 5.

³⁷ I. Păsărică, *op. cit.*, p. 37.

³⁸ F.A.S. Timiș, *fond. cit.*, dos. 3/1928, f. 5.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem*; Vezi și dos 16/1925, f. 86.

⁴¹ *Ibidem*, dos. 3/1928, f. 5—6.

⁴² Apud Gh. Ruja, *op. cit.*, p. 376—377.

⁴³ F.A.S. Timiș, *fond. cit.*, dos. 3/1928, f. 6.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ *Ibidem*, dos. 47/1943, f. 6.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Ibidem*, dos. 3/1928, f. 10.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 9—10. Datele din text vizează situația existentă la mina. Secu la 31 august 1928, ele fiind preluate dintr-un memoriu întocmit la acea dată. Ulterior s-au produs, desigur, modificări, așa cum ilustrăm la locul cuvenit.

⁴⁹ *Ibidem*, dos. 47/1943, f. 1—2.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Ibidem*, f. 2—3.

⁵² *Ibidem*, f. 1.

⁵³ *Ibidem*, dos. 8/1928, f. 13; Gh. Ruja, *op. cit.*, p. 377. Pentru anii 1919 și 1922 nu avem prețul de cost.

⁵⁴ F.A.S. Timiș, *fond cit.*, dos. 3/1928, f. 6.

⁵⁵ *Ibidem*, f. 12.

⁵⁶ *Transilvania, Banatul, Crișana și Maramureșul*, vol. I. p. 459—460; L. Báthory, *Evoluția industriei miniere din Banat ...*, p. 282.

⁵⁷ F.A.S. Timiș, *fond lit.*, dos. 16/1925, f. 59 și 89.

⁵⁸ *Ibidem*, dos. 5/1924, f. 1.

⁵⁹ *Ibidem*, dos. 8/1928, f. 6.

⁶⁰ *Ibidem*, f. 7.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² *Ibidem*, dos. 16/1925, f. 23—28.

⁶³ Gh. Ruja, *op. cit.*, p. 379.

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ F.A.S. Timiș, *fond cit.*, dos. 8/1928, f. 8.

⁶⁶ *Ibidem*, dos. 3/1928, f. 10.

⁶⁷ *Ibidem*, f. 9.

⁶⁸ *Ibidem*, dos. 47/1943, f. 1 și 5. În 1924 producția minei Doman a avut de suferit de pe urma unei surpări produse la puțul din localitate (Cf. L. Báthory, *Evoluția industriei miniere din Banat ...*, p. 280).

⁶⁹ Cifrele au fost obținute prin calcul luându-se spre comparație datele din *Indicatorul minier ...*, p. XXX și XXXII, precum și cele din documentele de arhivă (F.A.S. Timiș, *fond cit.*, dos. 8/1928, f. 13 și 19; dos. 47/1943, f. 1 și 5).

⁷⁰ Vezi L. Báthory, *Evoluția industriei miniere din Banat ...*, p. 280.

⁷¹ *Ibidem*, p. 279.

⁷² *Ibidem*, p. 283.

⁷³ *Idem*, *Aspecte ale politicii economice românești*, p. 245—248.

⁷⁴ Nic. Maghiar, St. Olteanu, *op. cit.*, p. 72.

⁷⁵ L. Báthory, *Evoluția industriei miniere din Banat ...*, p. 275.

⁷⁶ Nic. Maghiar, St. Olteanu, *op. cit.*, p. 271.

⁷⁷ Vezi L. Báthory, *Evoluția industriei miniere din Banat ...*, p. 284. Însumarea cifrelor de arhivă referitoare la producția celor trei mine — Anina, Doman, Secu — ne-a furnizat însă diferența menționată în text.

⁷⁸ *Proprietatea minieră în România*, Tîrgu Jiu, 1940, p. 402—403. Analiza indicilor valorici ai producției miniere românești în anii 1929—1933 ilustrează pregnant profunzimea crizei economice. Astfel, valoarea producției miniere reprezenta, în 1933, abia 47% față de cea a anului 1928 (Apud *Istoria României între anii 1918—1981*, p. 11—12).

⁷⁹ F.A.S. Timiș, *fond cit.*, dos. 47/1943, f. 1 și 5.

⁸⁰ *Annales des Mines de Roumanie*, XVII-ème année. No. 4, Avril 1934, p. 156.

⁸¹ *Proprietatea minieră în România*, p. 402—403; *Annales des Mines de Roumanie*, XVII-ème année, No. 1, Janvier 1934, p. 33.

⁸² *Enciclopedia României*, vol. III, p. 692.

⁸³ *Ibidem*, p. 690; *Proprietatea minieră în România*, p. 402—403; F.A.S. Timiș, *fond cit.*, dos. 43/1945, f. 4.

- ⁸⁴ Vezi în acest sens O. Bozu, *Măsuri represive adoptate împotriva muncitorilor în perioada militarizării Uzinelor Reșița*, în „Banatica”, III, Reșița, 1975, p. 277—282.
- ⁸⁵ F.A.S. Timiș, *fond cit.*, dos. 43/1945, f. 4 și dos. 47/1943, f. 1 și 5.
- ⁸⁶ Nic. Maghiar, St. Olteanu, *op. cit.*, p. 272—273.
- ⁸⁷ F.A.S. Timiș, *fond cit.*, dos. 2/1943, f. 13—14. Sumele sint date în lei.
- ⁸⁸ *Ibidem*.
- ⁸⁹ C. Manoliu, *op. cit.*, p. 44; F.A.S. Timiș, *fond cit.*, dos. 8/1928, f. 7.
- ⁹⁰ I. Păsărică, *op. cit.*, p. 38.
- ⁹¹ F.A.S. Timiș, *fond cit.*, dos. 3/1928, f. 12.
- ⁹² *Ibidem*.
- ⁹³ *Ibidem*, f. 28. Prețurile de cost pentru anul 1919 sînt date în coroane.
- ⁹⁴ *Ibidem*, f. 12.
- ⁹⁵ *200 de ani de construcții de mașini . . .*, p. 99—100.
- ⁹⁶ *Enciclopedia României*, vol. III, p. 693.
- ⁹⁷ *Ibidem*, p. 864.
- ⁹⁸ F.A.S. Timiș, *fond cit.*, dos. 9/1945, f. 3.
- ⁹⁹ I. Păsărică, *op. cit.*, p. 37. În 1882 s-a transferat și fabrica similară de la Reșița la Anina (*200 de ani de construcții de mașini . . .*, p. 80).
- ¹⁰⁰ F.A.S. Timiș, *fond cit.*, dos. 3/1928, f. 13.
- ¹⁰¹ *200 de ani de construcții de mașini . . .*, p. 126.
- ¹⁰² F.A.S. Timiș, *fond cit.*, dos. 3/1928, f. 59.
- ¹⁰³ *Ibidem*, dos. 10/1943, f. 2—3.
- ¹⁰⁴ *Ibidem*, f. 1.
- ¹⁰⁵ *Centrala termoelectrică Anina*, București, 1931, p. 3.
- ¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 45.
- ¹⁰⁷ F.A.S. Timiș, *fond cit.*, dos. 3/1928, f. 14 și dos. 8/1928, f. 40.
- ¹⁰⁸ *Ibidem*, dos. 3/1928, f. 14.
- ¹⁰⁹ *Centrala termoelectrică Anina*, p. 40.
- ¹¹⁰ F.A.S. Timiș, *fond cit.*, dos. 3/1928, f. 15.
- ¹¹¹ *Ibidem*, dos. 8/1928, f. 26; I. Păsărică, *op. cit.*, p. 37.
- ¹¹² F.A.S. Timiș, *fond cit.*, dos. 3/1928, f. 16.

Tradiții culturale

Începînd cu a doua jumătate a veacului trecut viața cultural-artistică se manifestă în Caraș-Severin ca o mișcare cu largi dimensiuni de masă și cu un accentuat caracter angajat în sens național. Reuniunile românești de lectură și cîntări, corurile și formațiunile teatrale, numeroasele biblioteci publice, tiparnițele ca și publicațiile vremii de pe aceste meleaguri și-au adus o contribuție de seamă la propășirea culturii naționale, la făurirea osmozei spirituale a românilor de pe ambele versante ale Carpaților, atît în deceniile care au precedat Marea Unire, cît și în cele următoare. În același timp, pe plaiurile caraș-severinele — și nu numai aici —, unde alături de români s-au așezat de-a lungul timpului germani, sîrbi, maghiari etc. se desfășoară un proces continuu de cultivare a limbii și tradițiilor naționalităților conlocuitoare. Colaborarea statornică în domeniul creării valorilor materiale s-a extins, cum de altfel este firesc, și pe tărîm spiritual, fapt care a generat condiții propice pentru afirmarea cultural-artistică a oamenilor muncii români și de alte naționalități.

Urmărind liniile de evoluție valabile pentru întreg ansamblul național, cultura din această parte a țării a îmbrăcat, totuși, anumite forme specifice, ceea ce l-a determinat pe Lucian Blaga, bun cunoscător al lucrurilor, să o caracterizeze astfel: „Cultura Banatului e neapărat o cultură etnografică, anonimă, populară... Uneori e așa de înaltă că ia înfățișarea neașteptată și mai puțin anonimă a culturii intelectuale... Un fapt incontestabil se poate deci preciza: cultura Banatului reprezintă barocul etnografiei românești⁴¹.

Caraș-Severinul a participat la fertilizarea spiritualității noastre cu puternice tradiții ale artei și culturii muncitorești. Se știe astfel că fanfara din Reșița activează de pe la mijlocul veacului trecut, bibliotecă metalurgistilor din localitate datează din anul 1871, iar corul — cel dintîi cor muncitoresc — a ființat în 1872.² Menționăm totodată că prima traducere într-o limbă străină (germană) a *Lucașfărului* lui M. Eminescu a fost realizată de muncitorul reșițean L. V. Fischer, aceasta văzînd lumina tiparului în publicația *Romänische Revue*, inițiată de Cornel Diaconovici³. Pe de altă parte, subliniem aportul substanțial al colectivelor de muncitori, mineri, meseriași caraș-severineni la ctitorirea teatrului din Oravița (1816—1817), unul dintre cele dintîi teatre din țară și lăcașe de acest gen zidite cu piatră în sud-estul Europei.⁴

În contextul realităților spirituale bănățene — mai sus am consemnat doar cîteva exemple — se înscrie și activitatea societăților cultural-artistice din Anina, între care *Fanfara muncitorească*, *Reuniunea română de cîntări, muzică și lectură*, *Reuniunea de cîntări Anina*, *Reuniunea de cîntări și lectură a minerilor din Steierdorf-Sigismund*, *Casinoul muncitorilor din Anina* etc. Spațiul nu ne îngăduie să intrăm în detalii despre existența fiecăreia dintre societățile cultural-artistice pomenite, de aceea ne vom fixa asupra celor mai reprezentative, fanfara și *Reuniunea română de cîntări, muzică și lectură din Anina*, făcînd însă scurte

referiri, în contextul dat, și la celelalte. Precizăm că societățile cultural-artistice din Anina, respectiv Steierdorf, înființate în a doua jumătate a secolului al XIX-lea ori la începutul acestui veac, au activat în anumite perioade paralel, într-o armonioasă conlucrare, în spiritul solidarității muncitorești, a ideilor înaintate. Această colaborare este pe deplin dovedită de numeroasele spectacole, de cele mai diverse genuri, susținute în comun, de schimbul de dirijori, și, mai ales, de faptul că în cadrul aceleiași formații ori societăți cultural-artistice activau români, germani, maghiari și de alte naționalități.

Fanfara din Anina

Locuitorii Aninei, important centru carbonifer al țării, sărbătoreau cu legitimă mândrie, în 1970, centenarul fanfarei, eveniment marcat de desfășurarea unor ample festivități. Secolul de existență al fanfarei aninene reprezenta atunci, evident, o vîrstă venerabilă, dar începuturile acestei formații, așa cum reiese din unele documente, trebuiesc căutate într-o perioadă anterioară anului 1870. Stă mărturie în acest sens regulamentul de funcționare a unui grup muzical cunoscut sub denumirea de fanfară care datează din anul 1865⁵. Acest grup, constituit la puțul *Thin-feld*, era format din 18 membri: un dirijor, trei soliști suflători și restul interpreți la diverse instrumente. Regulamentul stabilea drepturile și obligațiile membrilor fanfarei, programul de repetiție, modul de retribuire a instrumentiștilor etc.

Închegarea timpurie a grupului muzical din Anina se află, fără îndoială, în strînsă legătură cu apariția formelor incipiente de organizare a muncitorimii (case frățești, reuniuni de cîntări, asociații de ajutor reciproc)⁶. Din acest punct de vedere, mai sus menționatul regulament face cîteva referiri nu lipsite de interes. Astfel, dacă instrumentele aparțineau patronilor, membrii fanfarei nu puteau fi decît muncitorii înscrși în asociația minerilor din localitate. Mai mult, asociația asigura și fondurile destinate retribuirii lunare a „muzicanților“. Regulamentul preciza, totodată, că deoarece fanfara întrebuița instrumentele patronilor, ea trebuia să cînte în mod gratuit la serbările oficiale, la unele sărbători religioase, precum și în diverse ocazii excepționale, cînd, serviciul general o cerea. În finalul regulamentului se consemna obligația membrilor fanfarei de-a avea întotdeauna „o comportare model“.

În deceniile șapte și opt ale secolului precedent în zona Aninei și-au desfășurat activitatea și alte asociații sau grupuri muzicale de genul celui fondat la puțul *Thin-feld*: *Asociația de tir din Steierdorf*, înființată la 19 iunie 1866 cu 96 de membri, *Asociația de cîntări bisericești* constituită la 5 iunie 1870 (35 de membri), *Cazinoul muncitorilor din Anina* (210 membri), *Cazinoul funcționarilor din Steierdorf* (21 membri), *Cazinoul funcționarilor din Anina* (70 membri), *Asociația Victorie* și *Asociația umanitară din Steierdorf-Anina* (68 membri), ce urmărea ca prin reprezentări teatrale de amatori să obțină fonduri care să ajute în funcție de

împrejurări, pe cei nevoiași⁷. Despre unificarea unor grupuri și mai ales despre funcționarea lor legală, în baza unor statute aprobate de autorități, nu putem însă vorbi decât începând cu anul 1870.

După cum rezultă dintr-o adresă a *Asociației susținătorilor fanfarei*, înaintată în 1871 Direcției Generale din Viena a Societății Imperială Regală Privilegiată de Stat Austriacă de Căi Ferate (STEG), fanfara muncitorilor din Anina funcționa în deplină legalitate conform ordinului nr. 28885/3104 H din 15 iunie 1870⁸. În această adresă, care atestă existența unei asociații de susținători ai fanfarei muncitorilor anineni, se cerea și aprobarea statutelor fanfarei urmînd ca ea să fie subvenționată de către uzină, mai ales că se resimțea o criză acută de fonduri bănești. Fanfara trebuia să funcționeze cu atît mai mult „cu cît se știe că în acest loc de munte lipsește orice altă posibilitate de petrecere și distracție”⁹. În anexa adresei sînt prezentate statutele asociației, care vor fi aprobate doar la începutul anului 1872¹⁰.

Din preambulul statutelor aflăm că la originea *Asociației susținătorilor fanfarei din Anina* a stat o altă asociație, cu caracter muncitoresc, numită *Prietenul muncitorului (Arbeiterfreund)* care pe parcurs și-a epuizat fondurile „pentru menținerea fanfarei”, ceea ce explică și criza de bani despre care vorbeam mai înainte. Statutele precizează și scopul asociației: „...susținerea unei fanfare bine organizată” care să cînte la diverse baluri, concerte publice, serbări religioase, înmormîntări, precum și cu prilejul „diferitelor serbări ale minelor”. Comitetul de conducere al asociației era format din reprezentanți ai administrației minelor și uzinelor din Steierdorf-Anina, din muncitori și alți angajați ai diverselor ramuri industriale existente în localitate (minerit, siderurgie, construcții etc.).

Statutele prevedeau, de asemenea, că dacă la înmormîntări obișnuite sau în alte ocazii fanfara va participa cu cel puțin 8 membri, după posibilități, la înmormîntarea unor ortaci accidentați la locul de muncă va cînta întreaga fanfară.

În deceniile următoare fanfara din Anina a continuat să se afirme ca o formație muzical-instrumentală muncitorească, alcătuită din reprezentanți ai diferitelor naționalități înfrățite în muncă, luptă și cînt. Cu prilejul viguroaselor greve din 1897, cînd mai mulți mineri anineni au fost uciși ori răniți, fanfara — în ciuda dispozițiilor emise de autorități — a participat la înmormîntarea victimelor¹¹. Este notabilă, de asemenea, prezența acestei fanfare la înmormîntarea minerilor răpuși în catastrofa subterană din 1918, dar mai ales în cea din 7 iunie 1920 cînd și-au pierdut viața peste 180 de mineri¹².

La începutul secolului nostru, ca și mai tirziu, activitatea fanfarei se face tot mai cunoscută prin participarea activă la manifestațiile ocazionate de sărbătorirea zilei de 1 Mai. În anii 1903 și 1904, de pildă, fanfara s-a aflat în fruntea coloanelor care scandau lozinci ca: „Trăiască 1 Mai!”, „Trăiască 8 ore de muncă!” etc.¹³

În 1909 fanfara deși nu a cîntat a fost prezentă de asemenea, la sărbătoarea muncitorilor¹⁴.

În regulamentul din același an al *Fondului de muzică Anina* (constituit pentru a susține „o orchestră bine organizată și instruită“) era prevăzută interdicția de a se întrebuița formația pentru scopuri care contraveneau intereselor patronilor, precizîndu-se textual: „Sub nici-o condițiune nu se poate întrebuița muzica pentru scopuri care stau în contradicție cu interesele Societății“ (este vorba de *Societatea privilegiată cezaro-crăiască a căilor ferate de stat austriece* — S.T.E.G.)¹⁵, iar ceva mai departe: „Orchestra de muzică e cu totul interzis a cînta piese sau a se purta în așa fel ca să fie contrar intereselor Societății“¹⁶. Regulamentul în discuție oferă date bogate despre veniturile și cheltuielile *Fondului*, drepturile și disciplina membrilor, activitatea comitetului conducător, întrebuițarea veniturilor, ținuta muzicanților, menirea adunărilor generale, despre diverse alte probleme legate nemijlocit de activitatea fanfarei. Referitor la ținută, de pildă, iată ce prevedea regulamentul: „Șeful de orchestră și muzicanții poartă la toate producțiunile uniforme; sînt îndatorăți a-și procura uniformele în întregime din al lor, afară de șepci, pot primi însă pentru ușurarea procurării avans din fondul de muzică. Fiecare muzicant primește pentru susținerea în bună stare a uniformei sale un adaus anual de uniformă de 10 coroane“¹⁷. Sînt clare și precederile pentru menținerea disciplinei în sînul formației: „În ceea ce privește retragerea respectiv destituirea șefului de orchestră și a muzicanților din asociația fondului de muzică e hotărîtor același termen de înștiințare prealabil de concediere ca cel fixat în instrucțiunile personalului uzinelor, respectiv în ordinea de muncă referitoare la termenul de concediere la o contravenție gravă contra disciplinei sau moralei publice, se poate dispune concedierea imediată ș.a. fără orice indemnizație de despăgubire. Muzicanții . . . pot fi tot așa ca și în munca lor din exploatare, pedepsiți cu pedepse în bani; mărimea pedepsei se va fixa de către conducătorul de muzică în înțelegere cu șeful de orchestră . . . Acei muzicanți care repășesc din orchestră trebuie să părăsească totodată și serviciul societății, excepții au loc numai în anumite cazuri îndeosebi demne de luat în considerare și despre aceasta va decide președintele“¹⁸. Desființarea *Fondului de muzică* putea fi decisă de adunarea generală anuală, averea urmînd să fie atribuită lăzii frățești locale ori destinată săracilor¹⁹.

Reorganizarea *Fondului de muzică* în 1920, în urma constituirii U.D.R., s-a făcut după principii asemănătoare celor înscrise în regulamentul din 1909. Dintr-o informare redactată de conducătorul „muzicii“, datată 8 iunie 1929, aflăm că fondul pomenit „ca instituție de muzică se întreține în parte de Uzinele de Fier și Domeniile din Reșița S.A. și în parte de angajații și muncitorii ei pentru distracția acestora fără a lucra cu vreun profit . . . Angajații plătesc o cotizație lunară de 20—100 lei iar muncitorii cite 10 lei pe lună, din care sumă se acoperă cheltuielile de întreținere a muzicii“. Ulterior cotizația a fost majorată variînd între 20 și 200 lei, decizia fiind luată de adunarea generală ca urmare a cererii muzicanților de a li se mări salariile²⁰. Ca și înaintea primului război mondial membri ai *Fondului* puteau fi numai angajații uzinelor și minelor, respectiv ai U.D.R., alte persoane neavînd acest drept. Fondul de muzică

era condus de un comitet de administrație, în care figurau și bărbați de încredere aleși de către muncitorii minelor și fabricilor din localitate²¹.

Fanfara din Anina s-a evidențiat și în perioada dintre cele două războaie mondiale, când și-a etalat potențialul interpretativ cu prilejul spectacolelor organizate de *Reuniunea de cîntări Anina*, *Reuniunea de cîntări și muzică din Anina*, *Reuniunea de cîntări și lectură a minerilor din Steierdorf-Sigismund*, *Cazinoul muncitorilor din Anina* etc. Astfel, când la 22 ianuarie 1921 *Reuniunea de cîntări Anina* (ce avea drept motto: „În armonie și unitate se află puterea muzicii“) a montat un spectacol muzical-teatral, în program figurînd, între altele, opereta „Zweierlei Tuch“ de Fritz Lorent, partea orchestrală a fost asigurată de fanfara din Anina, condusă atunci de Peter Dudl. Peste cîțiva ani teatrul de diletanți din cadrul aceleiași reuniuni, înființată în 1887, a pus în scenă opereta „Silvia“ de E. Kalman, fanfara fiind iarăși prezentă în spectacol. La 20 mai 1923 *Cazinoul din Anina* a serbat „cu concursul *Reuniunii de cîntări Anina*, *Reuniunii române de cîntări și muzică din Anina și Reuniunii de cîntări a muncitorilor din Anina* jubileu de 50 de ani“ de la fondare (1873), fanfara nelipsind, desigur, de la această sărbătoare cultural-artistică din viața minerilor anineni, a tuturor locuitorilor din oraș. Aserțiunea este valabilă și pentru manifestarea organizată la 3 octombrie 1928, de *Reuniunea de cîntări și lectură a minerilor din Steierdorf-Sigismund*, când beneficiile rezultate din susținerea programului urmau să fie destinate ajutorării unor regiuni calimite, sau, așa cum textual afirmă un document, „în favoarea teritoriilor inundate“²².

În perioada crizei economice din 1929—1933, au sporit și dificultățile materiale ale societăților cultural-artistice ce ființau în Anina. Creșterea numărului muncitorilor concediați — dintre care mulți erau susținători ori membri activi ai formațiilor muzicale și teatrale —, reducerea salariilor, au determinat scăderea proporțională a cotizațiilor ori neachitarea acestora, ceea ce înseamna, în ultima instanță, reducerea sumelor pentru activitatea cultural-artistică. Astfel, au fost concediați, spre a ne limita la un singur exemplu, 15 componenți ai fanfarei, unii dintre ei fiind apoi constrînși să părăsească localitatea chiar, pentru a căuta de lucru la Reșița și Doman, fapt ce și-a pus amprenta în mod negativ asupra prestației fanfarei la care ne referim.

În pofida unor asemenea greutăți și datorită strădaniilor depuse de cei interesați, activitatea cultural-artistică anineană nu a încetat nici un moment și treptat va reintra pe un fogaș ascendent. De altfel, fanfara — în documentele epocii figurează mai ales sub denumirea de *Muzica minelor Anina* — s-a produs cu diverse ocazii chiar în anii crizei economice, cum s-a întîmplat la 31 mai 1931, când a fost prezentă la concertul organizat de *Reuniunea de cîntări și lectură a minerilor din Steierdorf-Sigismund*²³. Concomitent a conlucrat cu formații similare din alte localități, acordîndu-se atenția cuvenită și perfecționării profesionale a membrilor săi. În 15 februarie 1931 reprezentantul *Muzicii minelor* din Anina a luat parte la adunarea generală a *Asociației Corurilor și Fanfarelor Române din Banat*, al cărei președinte era Iosif Velceanu și secretar Filaret Barbu. Tot atunci s-a ținut examenul dirijorilor de cor și al maeș-

trilor de fanfare, candidații fiind absolvenți ai cursurilor de pregătire organizate de *Conservatorul popular de muzică din Lugoj*, sub direcția lui Filaret Barbu. Celor reușiți la examen li s-au decernat diplome și certificate de absolvire²⁴.

În legătură cu activitatea fanfarei în perioada crizei trebuie puse în lumină și preocupările permanente pentru ajutorarea celor rămași fără lucru. De pildă, la solicitarea *Comitetului pentru ajutorarea șomerilor* orchestra minelor Anina a cîntat la spectacolul dat la 26 decembrie 1933 „în favorul șomerilor din localitate”²⁵, cînd organizatorii — ce au avut în vedere scopul urmărit — au tipărit intenționat pe afiș formularea „supraplăți se vor primi cu mulțumiri”²⁶. Iată și programul unei asemenea serbări, cea din 1 Mai 1936²⁷:

„1. Dimineața deșteptarea la ora 5.

2. Plecarea convoiului la ora 8 de la piața din Steierdorf la Căminul Cultural Anina.

3. Plecarea convoiului de la Căminul Cultural la locul maial (Stehplatz) de la ora 11 pînă la ora 14 pauză.

4. Serbare cîmpenească de la ora 14 pînă la ora 20.

5. Petrecere de dans la Căminul Muncitoresc (Sighismund) și la Steierdorf la Cooperativa de consum de la ora 22 pînă la ora 4 dimineață. În caz de ploaie se va ține serbare în localitățile sus numite de la ora 15 pînă la ora 19, de la ora 19 pînă la ora 21 pauză, și de la ora 21 urmează petrecere cu dans.“

Un factor important care a contribuit fără îndoială la obținerea unor frumoase rezultate a fost întronarea în sînul formațiilor artistice din Anina a unei discipline severe, reglementată de norme stricte. Abaterea de la aceste norme atrăgeau sancționarea celor vinovați, ce putea culmina chiar cu excluderea din formație, un asemenea caz înregistrîndu-se în anul 1936, în culpă fiind unul dintre componenții fanfarei²⁸. Pe de altă parte, primirea în formațiile muzicale se făcea numai în baza unei cereri scrise, prin care solicitantul se angaja să respecte condițiile impuse de regulament, cererea necesitînd avizul favorabil al comitetului de conducere al respectivei formații²⁹.

După cum s-a mai arătat în rîndurile de față, înființarea *Fondului de muzică U.D.R. Anina*, în cadrul căruia funcționa *Muzica minelor*, nu s-a făcut cu scopul realizării de beneficii, bugetele anuale fiind grăitoare în acest sens³⁰:

1941

Venituri

— Subvenții din partea Societății U.D.R.	60 000 lei
— Cotizațiile angajaților (funcționari și subfuncționari)	32 000 „
— Cotizațiile muncitorilor	350 000 „
	<hr/>
	442 000 „

Cheltuieli

442 000 „

1943

Venituri

— Contribuția Societății U.D.R.	60 000 lei
— Contribuția Societății U.D.R. pentru muzică și lumină	300 000 „
— Cotizațiile funcționarilor	70 000 „
— Cotizațiile muncitorilor	640 000 „
	<hr/>
	1 070 000 „
 <i>Cheltuieli</i>	 1 070 000 „

După cum se vede contribuția determinantă au avut-o, ca și în alți ani, muncitorii, subvențiile Uzinelor de Fier și Domeniilor Reșița fiind destul de reduse. În 1943 activitatea Muzicii minelor Anina a constat din³¹:

— Repetiții de fanfară	29
— Repetiții de orchestră	39
— Repetiții de jazz	—
— Repetiții de teatru	13
— Repetiții de serviciu divin	5
— Petreceri dansante	1
— Reprezentații culturale	17
— Concerte de stradă	19
— Ieșiri la solemnități	11
— Înfirmări	144
— Serviciu divin	4
	<hr/>
TOTAL	282

În 1944 și 1945 numărul acestor activități a scăzut considerabil, desigur și datorită evenimentelor, fiind de 224 respectiv 178³².

Reuniunea română de cîntări, muzică și lectură

În ansamblul vieții cultural-artistice interbelice aninene, se înscrie și notabila activitate a *Reuniunii române de cîntări, muzică și lectură din Anina*, ce a fost înființată la 16 ianuarie 1920, în prezența a 14 fondatori. Inițiatorul acțiunii și totodată primul președinte al *Reuniunii* a fost Petru Manciuc, funcționar la întreprinderile din Anina, participant la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Numărul membrilor ei a sporit rapid, astfel că la 31 noiembrie 1928 *Reuniunea* număra — conform unei publicații a vremii — 71 membri fondatori, 20 membri donatori, un membru onorific, 77 membri activi și 124 membri ajutători. În comitetul de conducere au figurat de-a lungul anilor, între alții, inginerii Vasile Poporan, Gheorghe Palade, Nicolae Popescu, Gheorghe Onciu, muncitorii Ioan Ișana, Petru Perian, Constantin Drăgan, Toma Zaberca și Ioan Bălan³³.

Reuniunea română de cîntări, muzică și lectură din Anina, societate cu caracter cultural-educativ pronunțat, a dispus de un local propriu bine mobilat, aflat în *Căminul cultural* din localitate, așa-zisul *Casino muncitoresc*. La 2 septembrie 1934 s-a făcut „cu mare fast inaugurarea noului cămin al muncitorilor din Steierdorf-Anina“, clădirea fiind ridicată prin contribuția celor peste 1 490 lucrători de la întreprinderile din localitatea menționată³⁴.

În 1930 corul *Reunirii române de cîntări, muzică și lectură* număra 60 de persoane (40 bărbați și 20 femei), el activînd fie sub forma unui cor mixt, fie numai bărbătesc și avea la dispoziție 70 de partituri diferite, cifră ilustrativă pentru bogăția și diversitatea repertoriului. De altfel, pînă în acel an corul a susținut zece concerte, patru reprezentații ale operei „Crai Nou“ de Ciprian Porumbescu (Anina: 23 mai, 13 iunie 1926, 9 mai 1928; Oravița: 31 iunie 1926) și două reprezentații ale creației lui Tiberiu Brediceanu — „La șezătoare“ (Anina: 16 iulie 1927 și 14 ianuarie 1928)³⁵. În afară de aceste apariții „încununate de un deosebit succes moral și material“, corul *Reuniunii* a luat parte la diferite serbări naționale, festivități muncitorești și festivaluri organizate de societăți similare³⁶.

În decursul anilor s-au perindat, firesc, la conducerea corului mai mulți dirijori, printre care directorul școlar B. Lehecska, Ioan Ștefan și inginerul Vincent Stoicovici. De fapt Ioan Ștefan a funcționat ca dirijor al corului *Reuniunii române de cîntări, muzică și lectură din Anina* în mai multe rânduri³⁷.

Referitor la succesul material precizăm că în anul 1930 bilanțul reuniunii în cauză s-a soldat cu un venit net de 63 266 lei, ceea ce dovedește și o evidentă eficiență financiară, nu numai culturală. Venituri însemnate s-au obținut din montarea unor spectacole ca, de pildă, cu opereta „La șezătoare“, prezentată la 16 iulie 1927, cînd s-a realizat suma de 21 065 lei, pentru ca la 14 ianuarie 1928, cu aceeași operetă, să se adune suma de 17 845 lei. Este adevărat însă că și cheltuielile pentru punerea în scenă a spectacolelor erau mari³⁸. Realizările materiale explică, în parte, de ce *Reuniunea română de cîntări, muzică și lectură din Anina* a reușit să-și formeze treptat a valoroasă bibliotecă, ce avea în evidență peste 2 000 de volume, accentul punîndu-se desigur pe cartea românească. Este adevărat, însă, că la fondarea bibliotecii și la îmbogățirea fondului de carte și-au adus contribuția personalități de primă mărime ale vieții spirituale românești, ca savantul Nicolae Iorga, ori animatori de nădejde ai culturii bănățene ca R. S. Molin, Iancu Conciatu și dr. Nicolae Belu, cel din urmă fiind la un moment dat chiar președinte al *Reuniunii române de cîntări, muzică și lectură din Anina*. Sprijin i-au acordat, de asemenea, *Asociația culturală din Banat*, biblioteca „I. G. Bibicescu“ din Turnu Severin, U.D.R. și chiar Ministerul Muncii³⁹. Remarcăm și preocuparea constantă a factorilor de conducere ai *Reuniunii* de sporire a numărului de cărți deținute de biblioteca acesteia. De exemplu, în 1925 s-au comandat într-o singură tranșă 81 de cărți, între autorii lor fiind scriitorii Mihail Sadoveanu, Ion Slavici, Alexandru Vlahuță ori istorici ca Nicolae Iorga și Dimitrie Onciu⁴⁰. În depozitul de carte al bibliotecii intrau regulat diverse ziare și reviste la care era abonată *Reuniunea ro-*

mână de cîntări, muzică și lectură din Anina, între care pomenim: „Universul“, „Viața Românească“, „Curentul“, „Veselia“, „Ziarul Călătorilor“, „Opinia Noastră“, „Cele 3 Crișuri“, „România ilustrată“, „Natura“, „Țara Noastră“, „Graiul Românesc“, „Albina“, „Învățătorul Meseriilor“, „Tribuna Banatului“, „România Eroică“, „Revista pentru toți“ ș.a.⁴¹

În decursul deceniului patru *Reuniunea română de cîntări, muzică și lectură* a desfășurat o continuă și fructuoasă activitate, programele sale vizînd educarea culturală, patriotică și profesională a locuitorilor Aninei, dintre care mulți erau muncitori. Astfel, a organizat sistematic sărbătorirea unor evenimente majore ale devenirii istorice românești, cum ar fi Unirea Principatelor ori Marea Unire din 1918. Asemenea serbări s-au ținut la Anina, spre exemplu, la 24 ianuarie 1930, în 1931 și la 1 Decembrie 1937⁴². Referitor la educația profesională consemnăm știrea publicată în anul 1935 de ziarul reșițean „Națiunea“: „Reuniunea română de cîntări, muzică și lectură din Anina a aranjat Miercuri 9 Ianuarie a.c. o frumoasă șezătoare culturală, la care au luat parte toți intelectualii și un număr de muncitori. Dl. Jurca, medicul spitalului, a ținut o interesantă și instructivă conferință despre „Igiena industrială și accidentele de muncă“ cu interesante considerații asupra situației accidentelor la minele de cărbuni Anina. A urmat apoi un program muzical, sub conducerea D-lui major Zantner“⁴³.

Legăturile cu celelalte reuniuni surori au fost constante, ele concretizîndu-se în participarea comună la diferite manifestări cultural-artistice. Spre exemplu, la 7 august 1938 *Reuniunea română de cîntări, muzică și lectură din Anina* a participat alături de *Reuniunea de cîntări și lectură a minerilor din Steierdorf-Sigismund*, *Corul bărbătesc Steierdorf*, *Reuniunea de cîntări Anina*, *Reuniunea de muzică și cîntări a muncitorilor Steierdorf*, *Reuniunea de cîntări Reșița*, *Reuniunea de cîntări și muzică Oravița* și „Quartetul de fier“ din Reșița — la *Festivalul anual al sectorului de munte al F.C.G.B.*, care s-a desfășurat după următorul program⁴⁴:

la orele 7,30—8,30	Întîmpinarea oaspeților înaintea localului reuniunii, ospătăria D-na. Ana Graf
la orele 9	Serviciul divin în curtea bisericii din Sigismund
la orele 10	Plecarea la locul festival fără muzică (locul maial)
la orele 10,30	Repetiția corurilor pentru cîntece obligatorie (sic!)
la orele 11,30	Ședința festivală 1937—1938
la orele 13	Masa comună
la orele 15,30	Începerea concertului festival, prin coruri și muzica orchestrei minerilor, pînă la orele 19,30
la orele 21	Dans în localul reuniunii pînă la ora 4 dimineață.

Cazinoul suboficianților

Organizarea unor asemenea festivaluri, ca și a altor manifestări muzical-teatrale, ne oferă o imagine veridică asupra efervescenței culturale din zona Aninei în perioada interbelică. De altfel aici a funcționat și un *Cazino* al suboficianților, care avea drept scop „ca prin procurarea de lectură corespunzătoare, aranjarea de petreceri, joc șah și biliard să promoveze viața intelectuală și dezvoltarea culturală a membrilor săi”⁴⁵. În afară de suboficianții Uzinelor de Fier și Domeniilor Reșița, membri ai cazinoului puteau fi oficianți, impiegați „cît și persoane comerciale și industriale”, toți avînd obligația să plătească o cotizație pentru acoperirea cheltuielilor de funcționare. Regulamentul cazinoului a fost întocmit la Anina, la 21 decembrie 1924 fiind înregistrat la Tribunalul județean în 1925⁴⁶.

Reuniunea română de cîntări, muzică și lectură din Anina împreună cu reuniunile surori ori cu fanfara și cazinourile au contribuit la realizarea educației estetice a locuitorilor Aninei, prin intermediul literaturii, muzicii ori a altor spectacole scenice, avînd toate un loc bine definit în peisajul vieții cultural-artistice a sud-vestului țării.

NOTE

¹ Lucian Blaga, *Barocul etnografiei românești*, în „Banatul”, Anul I, Nr. 1, ianuarie 1926, p. 3.

² *Carag-Severin. Monografie*. Edit. Sport-Turism, București, 1981, p. 271.

³ I. Popa, V. Zaberca, *Despre începuturile fanfarei muncitorești din Anina*, în „Acta Musei Napocensis”, XV, Cluj-Napoca, 1983, p. 585.

⁴ I. Crișan, *Teatrul din Oravița (1818—1967)*, Reșița, 1968, p. 37—38.

⁵ Arhiva Muzeului județean de istorie Reșița (în continuare: M.J.I.R.), dos. *Activitatea fanfarei din Anina*, f. 22—23.

⁶ I. Popa, V. Zaberca, *op. cit.*, p. 586.

⁷ C-tin. Schilde, *Historischer, Naturhistorischer und Technischer Almanach der Entstehung und Entwicklung der Gemeinde Steierdorf-Anina von 1773—1873*, Temesvár, 1873, p. 180—181.

⁸ Arh. M.J.I.R., dos. *cit.*, f. 25.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*, f. 26—31; I. Popa, V. Zaberca, *op. cit.*, p. 587.

¹¹ „Flamura”, nr. 1786 din 9 august 1970, p. 2. Vezi și Petru Albu, *Referat privind activitatea fanfarei în perioada 1870—1970* (manuscris păstrat în Arh. M.J.I.R.).

¹² Detalii în legătură cu cele două catastrofe, a se vedea în V. Zaberca, I. Popa, *Despre unele catastrofe miniere din Banat*, în „Studii și comunicări de etnografie-istorie”, III, Caransebeș, 1979, p. 404—405.

¹³ „Flamura”, nr. 1786 din 9 august 1970, p. 2.

¹⁴ Apud I. Popa, V. Zaberca, *op. cit.*, p. 587.

¹⁵ Arh. M.J.I.R., dos. *cit.*, f. 41.

¹⁶ *Ibidem*, f. 47.

¹⁷ *Ibidem*, f. 46.

¹⁸ *Ibidem*, f. 47.

¹⁹ *Ibidem*, f. 47—48.

²⁰ *Ibidem*, f. 67 și 182.

²¹ *Ibidem*, f. 80—81.

- ²² *Ibidem*, f. 51—58.
²³ *Ibidem*, f. 96.
²⁴ *Ibidem*, f. 94.
²⁵ *Ibidem*, f. 108.
²⁶ P. Albu, *op. cit.*, p. 6, 7 și 9.
²⁷ Arh. M.J.I.R., *dos. cit.*, f. 146.
²⁸ *Ibidem*, f. 147—148.
²⁹ *Ibidem*, f. 158.
³⁰ *Ibidem*, f. 190—208.
³¹ *Ibidem*, f. 209.
³² *Ibidem*, f. 215—223.
³³ Numărul membrilor activi a oscilat de-a lungul vremii, astfel că în 1933 se cifra la doar 44 (Filiala Arhivelor Statului Timiș, fond U.D.R. — *Diracția minelor*, dos. 19/1933, f. 1—3; *Almanahul Banatului pe anul 1930*, p. 141—142).
³⁴ *Raport către al VIII-lea Congres al Uniunii Muncitorilor din Industria Minieră din România*, București, 1936, p. 48 și 56.
³⁵ Opereta „Crai nou” a fost prezentată publicului din Anina și la 3 iulie 1937 (Cf. F.A.S. Timiș, *fond cit.*, dos. 20/1927, f. 4, 9 și 29).
³⁶ *Almanahul Banatului pe anul 1930*, p. 141.
³⁷ *Ibidem*.
³⁸ F.A.S. Timiș, *fond cit.*, dos. 20/1927, f. 4 și 7.
³⁹ *Almanahul Banatului pe anul 1930*, p. 141.
⁴⁰ F.A.S. Timiș, *fond cit.*, dos. 16/1925, f. 23—28 și 36.
⁴¹ *Ibidem*, dos. 16/1930, f. 116; *Almanahul Banatului pe anul 1930*, p. 142.
⁴² F.A.S. Timiș, *fond cit.*, dos. 16/1930, f. 41 și dos. 20/1927, f. 18 și 32.
⁴³ „Națiunea”, Anul II, nr. 3/21 ianuarie 1935, p. 4.
⁴⁴ Arh. M.J.I.R., *dos. cit.*, f. 159.
⁴⁵ F.A.S. Timiș, *fond cit.*, dos. 16/1925, f. 112, 119.
⁴⁶ *Ibidem*.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

I. Izvoare

- Hofkammerarchiv Wien, Münz- und Bergwesun.
Ústredny banský archiv Banská Štiavnica, Hlavný komornogrofský úrad v Banskej Štiavnici.
Filiala Arhivelor Statului Caransebeș, fondurile: STEG, Prefectura județului Caraș.
Filiala Arhivelor Statului Timișoara, fondurile: Direcția montanistică bănățeană; U.D.R. — Direcția minelor; Prefectura județului Severin; Parchetul Tribunalului Caraș; Arhiva Militară.
Arhiva Combinatului Miner Banat-Anina, fond Serviciul Geo-topografic.
Arhiva Muzeului Județean de Istorie Reșița, Colecția foto; fond Antoniu Marchescu, nr. inv. 1500—1502.

II. Ziare — periodice — publicații

- Adevărul, 1903; 1917; 1918.
Almanahul județului Caraș pe anul 1932, Oravița, 1932.)
Anale de istorie, 1969; 1978.
Analele minelor din România (Annales des mines des Roumanie), 1934.
Anuarul general al societăților anonime pe acțiuni din România, 1920—1928.
Anuarul Institutului de Istorie din Cluj, 1968; 1969.
Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca, 1983—1984.
Arbeiter Zeitung, 1920; 1929; 1930.
Banatul, 1926.
Banatica, Reșița, 1973; 1975; 1977; 1979; 1981; 1985.
Crisia, Oradea, 1977.
Drapelul, Lugoj, 1911.
Foaia Diecezană, Caransebeș, 1894.
Familia, Oradea, 1894.
Minerul, 1920; 1924; 1928; 1929; 1936.
Reschitzaer Zeitung, 1920.
Studii și comunicări de etnografie-istorie, Caransebeș, 1979.
Tibiscum, Timișoara, 1975.

III. Lucrări generale și speciale

- BANCU, C. M. Contribuții la istoria petrolului românesc, Editura Academiei R.S.R., București, 1971.
BATHORY, L. Aspecte ale politicii economice românești în industria carboniferă (1919—1929), în „Anuarul Institutului de Istorie, din Cluj, XII, 1969.
BATHORY, L. Evoluția industriei miniere din Banat între anii 1919—1929, în „Banatica”, II, Reșița, 1973.
BENE, G. A stájerlak-aninai köszénbányászatának rövid története, în „Bányászati és Kohászati Lapok”, II, 1912.
Beschreibung der Südungarischen Domäne der Privilegierten Österreichisch-Ungarischen Staats-Eisenbahn -Gesellschaft, Budapest, 1885.
BORN, I., Briefe über mineralogische Gegenstände auf seiner Reise durch das Temeswarer Bannat, Siebenbürgen, ober- und Nieder-Hungarn, Frankfurt und Leipzig, 1774.
BÖHM, L., Geschichte des Temeser Banats, vol. II.
BONA, P., Bocșeritul pe culoarul Timiș-Cerna, în „Tibiscum” (Studii și comunicări de etnografie-istorie), vol. VI, Caransebeș, 1986, p. 73—78.
BRATASSEVIC, E., Unser neues Mass- und Gewicht im bürgerlichen und häuslichen Leben, Wien u. Pest, ș.a.
Brockhaus' Konversations-Lexicon, ed. 14, vol. V, Leipzig, Berlin und Wien, 1898.
Caraș-Severin. Monografie, Editura Sport-Turism, București, 1981.
CELNIC, AL., Contribuții la istoricul iluminatului din capitală pînă în anul 1900, în „Materiale de istorie și muzeografie”, II, 1965.

- Centrala termoelectrică Anina, București, 1931.
- DELIUS, CHR. TR., *Anleithung zu der Bergbaukunst nach ihrer Theorie und Ausübung, nebst einer Abhandlung von der Grundsätzen der Berg-Kameralwissenschaft*, Wien, 1773.
- Destrămarea monarhiei austro-ungare. 1900—1918*. Editura Academiei R.P.R., București, 1965.
- Dicționar cronologic al științei și tehnicii universale*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979.
- 200 de an de construcții de mașini la Reșița. 1771—1971* (colectiv de autori), vol. I, Reșița, 1971.
- Enciclopedia României*, vol. III.
- FENEȘAN, COSTIN, *Kolonisation des Banater Berglandes im 18. Jahrhundert*, în „Forschungen zur Volks- und Landskunde”, vol. 22 (1979), nr. 2, p. 43—50.
- FENEȘAN, COSTIN, *Mineritul și metalurgia din Banat în secolul al XVIII-lea* (teză de doctorat), Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, 1977).
- FENEȘAN, COSTIN, *Extracția minieră în Banat în secolele XVI—XVII*, în „Revista de Istorie”, tom. 40, nr. 9/1987, p. 885—896 și nr. 10/1987, p. 983—994.
- FLORESCU, GH., *Naționalizarea societății „Reșița și implicațiile ei politice (1920—1923)*, în „Banatica”, IV, Reșița, 1977.
- FÜLEPP, A., MARUQARDT, FR., *Geschichte des gewerkschaftlichen Metallberghaus im Banate, sammt einer kritischen Darstellung desselben durch die königlichen Montan-Behörden*, Wien, 1848.
- General Statistik des Banater Domäne der k. k. priv. österr. Staats Eisenbahn — Gesellschaft nach dem Standemitt Begin des Jahres, 1877*.
- GRISELINI, FR. *Inercarea de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*, prefață, traducere și note de C. Feneșan, Editura Facla, Timișoara, 1984.
- Indicatorul minier al României pe anul 1925*.
- KÁROLY, D., *Contribuții la istoria construcțiilor de căi ferate în Banat (1854—1914)*, în „Banatica”, II, Reșița, 1973.
- KONSTANTINY, J., *Denkschrift über die banater Bergwerke Orawitza, Moldova, Saska, Dognacska, Bokschan, Resicza und ihre Filialen mit Rücksicht auf das Gemeindewesen als Betrag zur Geschichte dieser Bergwerke*, Temeswar, 1857.
- KRACHER, J., *Geschichte von Steierdorf-Anina vom Jahre 1773—1873*, Temeswar, 1873.
- MAGHIAR, Nic., Olteanu, ȘT., *Din istoria mineritului în România*, Editura științifică, București, 1970.
- Magyarországi uradalmának leírása. Az 1896-iki ezredéves országos kiállításalkalmából*, Budapest, 1896.
- MANOLIU, C., *Reșița*, în „Banatul”, nr. 1, anul I, ianuarie 1926.
- NEAMȚU, AL., *Prima mașină cu aburi pe teritoriul patriei noastre. 1838*, în „Acta Musei Napocensis”, X, 1967.
- PĂSĂRICĂ, I., *Monografia Uzinelor de fier și domeniile din Reșița și frumusețea naturală a împrejurimilor*, București, 1935.
- PESTY, FR., *A szőrényi bányás és vármegye története*, vol. I, Budapest, 1877.
- PESTY, FR., *Krassó vármegye története*, vol. II/1, Budapest, 1884; vol. III, Budapest, 1882.
- POPA, I., ZABERCA V., *Despre începuturile fanfarei muncitorești din Anina*, în „Acta Musei Napocensis”, XX, Cluj-Napoca, 1983.
- Proprietatea minieră în România*, Tîrgu Jiu, 1940.
- Raport către cel de-al VII-lea Congres al Uniunii muncitorilor din industria minieră din România*, București, 1935.
- Raport către cel de-al VIII-lea Congres al Uniunii muncitorilor din Industria Minieră din România*, București, 1936.
- RUJA, GH., *Minele de la Secul și Doman la jumătatea secolului al XIX-lea*, în „Tibiscum”, Istorie-arheologie, vol. IV, Timișoara (1975).
- RUJA, GH., *Exploatarea miniere ale societății Uzinele de fier și domeniile Reșița (U.D.R.) 1920—1928*, în „Banatica”, IV, Reșița, 1977.
- SCHILDE, C-TIN., *Historischer, naturhistorischer und technischer Almanach der Entstehung und Entwicklung der Gemeinde Steierdorf-Anina von 1773—1873*, Timișoara, 1940.

- SCHMIDT, F. A., *Chronologisch-systematische Sammlung der Berggesetze der Königreiche Ungarn, Kroatien, Dalmatien, Slavonien und des Grossfürstenthums Siebenbürgen* (secțiunea a II-a a colecției *Chronologisch-systematische Sammlung der Berggesetze der österreichischen Monarchie*), vol. XII, Viena, 1835; vol. XVII, Viena, 1837.
- SLOVIG, W., *Kurzer Umriss der Geschichte von Steierdorf-Anina*, Sibiu, 1940.
- STANGLIČA, O., *Steierdorf im Banat*, în „Deutsches Archiv für Landes- und Volksforschung“, vol. III (1936).
- TÉGLÁS, G., *Az aninai hagy vasút és környéke*, în „Földrajzi Közlemények“, vol. XII (1884), nr. 7.
- TIETZ, A., *Wo in den Tälern die Schlote rauchen*, București, 1967.
- TIETZ, A., *Märchen und Sagen aus dem Banater Bergland*, București, 1979.
- Transilvania, Banatul, Crișana și Maramureșul*, vol. I, București, 1929.
- Unirea Transilvaniei cu România. 1 Decembrie 1918*, Editura Politică, București, 1970.
- VAJDA, L., *Inceputurile dezvoltării mineritului de cărbuni în Transilvania*, în „Acta Musei Napocensis“, I, Cluj, 1964.
- VAJDA, L., *Inceputurile revoluției industriale în mineritul și metalurgia din Transilvania*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj“, vol. X (1967).
- VAJDA, L., *Date privind condițiile de muncă și trat ale muncitorilor mineri și metalurgi din Transilvania între 1848—1867*, în „Studia“, Series Historia, fasc. 2, 1969.
- VAJDA, L., *Mineritul carbonifer în Banat. 1867—1900.*, în „Acta Musei Napocensis“, X, 1973.
- ZABERCA, V. M., POPA, I., *Dcspre unele catastrofe miniere din Banat*, în „Studii și comunicări de etnografie-istorie“, III, Caransebeș, 1979.
- ZABERCA, V., POPA I., *O nouă secție a muzeului din Reșița. Expoziția permanentă de istorie a mineritului din Anina*, în „Orizont“, nr. 6 (468) din 10 februarie 1977.

CUPRINS

Dr. COSTIN FENESAN,	
Mineritul la Anina de la începuturi pînă la 1855	5
RUDOLF GRĂF,	
Activitatea minieră și metalurgică între anii 1855—1918	51
Dr. V. M. ZABERCA,	
Evoluția exploatărilor miniere după înfăptuirea Marii Uniri (1918—1948)	97
ION POPA — Dr. V. M. ZABERCA,	
Tradiții culturale	126

